

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Sebast. Izquierdo Alcarazensis Soc. Iesv, svpremis
Inquisitionis Senatvs Censoris, Et Olim Complvti SS.
Theologiæ Professoris. Pharvs Scientiarvm**

Izquierdo, Sebastián

Lugduni, 1659

Tractatvs I. De origine & natura intellectionis humanæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95620](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95620)

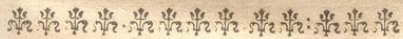

PHARVS SCIENTIARVM. TRACTATVS I.

De origine, & natura intellectiōnis
humanæ.

DIAS tantum disputationes habebit hic Tractatus. In quarum prima, quæstione secunda, per quasdam hypothesēs tota Philosophia sensuum externorum, & internorum succinctè tradetur. Vt inde appareat, quomodo omnis nostra intellectiō à sensibus sumit exordium. In secunda autem de natura nostra intellectiōnis; atque adeò apprehensionis simplicis, iudicij, & discursus. Deque modo, quo cuncta pro statu præsentē per species rerum sensibilium intelligimus, differetur.

DISPUTATIO PRIMA.

*De origine intellectiōnis humanæ
pro statu præsentē.*

IN hac disputatione de principiis præsertim physicis tam remotis, quam proximis, à quibus suam ducit originem humana intellectiō, sermo erit.

QVÆSTIO PRIMA.

*Per quid iunetur intellectus humanus ad
ducendam intellectiōnem?*

Humanum intellectum appello eam hominis facultatem, quæ intelligendi, & ratiocinandi principium est. Intellectio autem humana dicitur ipsa operatio, siue actus intelligendi. De cuius vtriusque existentia nemo, qui ratione polleat, Pharus Scientiarum Tom. I.

dubitare potest. Cum sit certissimum tam inter Catholicos, quam inter Ethnicos Philosophos intellectum humanum potentiam quandam esse animæ rationalis; intellectiōnem autem, actum talis potentie.

Quamquam autem aliqui ex Græcis Philosophis hallucinati posuerint intellectum nostrum potentiam materiale, siue corpoream, atque passivam esse influxum recipientem ab intellectu quodam agente, quem substantiam separatam esse putabant, aut inferiorem Deo, aut ab ipso Deo distinctam. Certissimum tamen, & prorsus indubitabile est, esse illum potentiam animæ nostræ rationalis, omnino spirituales, & incorpoream. Id, quod docuit Arist. lib. 3. de Anim. cap. 3. & cum eo omnes Peripatetici, præsertim Catholici. Deduciturque plane ex dogmate Catholico, quo credimus animam rationalem hominis spirituales esse, ut habetur ex Concilio Lateran. sub Innocentio III. in cap. Firmiter. de Summa Trinitate, & fide catholica, & in alio Concilio Later. sub Leone 10. sess. 8. constatque ex multis Scripturæ locis, & ex multis Patribus apud Conimb. lib. 2. de Anim. cap. 1. q. 1. art. 6. & apud Soar. lib. 1. de Anim. cap. 9. De quo videri possunt Albert. lib. 3. de Anim.

A

tract.

tract. 2. cap. 4. Soar. lib. 4. de Anim. cap. 8. Rub. Tract. de intellectu possib. q. 1. & alij Recentiores.

3 Vtrum autem potentia intellectiua realiter distinguatur ab anima, vel secus, sub controuersia est. Affirmant Thomistę communiter, quos referunt, & sequuntur Conimb. *lib. 2. de Anim. cap. 3. q. 4. Soar. disp. 18. Metaph. sec. 3. Tolet. lib. 2. de Anim. cap. 4. quest. 9. Valent. tom. 1. disp. 6. quest. 32. punct. 2. Rub. lib. 1. de Anim. tract. de potentiis anima quest. 1. & Vazq. 1. 2. disp. 14. cap. 3.* Vniuersaliter putantes potentias vitales tam materiales, quàm spirituales realiter ab anima, atque à substantia animalis esse distinctas; esseque accidentia quedam, seu proprias passiones ipsius animę, vel substantię; Nominales verò, & Scotistę omnes cum Scoto in 2. *dist. 16. quest. unica. Pet. Hurt. disp. 4. de Anim. sec. 4. Arriag. disp. 3. de Anim. sec. 3. subf. 4. Ouied. cont. 3. de Anim. punct. 2. Franch. Alph. disp. 6. de Anim. sect. 2.* & alij Recentiores communiter docent nullam potentiam vitalem esse substantię superadditam; sed prorsus esse ab illa indistinctam realiter: atque ita potentias, quę proprię sunt solius animę, vt intellectus, & voluntas, cum anima identificari: Cum composito autem, quę sunt compositi. Alij verò tertiam sententiam mediam sequentes, potentias spirituales faciunt idem cum anima; materiales autem superadditas esse dicunt. Ego etsi sententiam primam probabilem putem, magis tamen in secundam inclino, eo potissimum argumento ductus, quod non sunt multiplicandę de facto entitates sine necessitate; neque necessitas apparet ponendi eiusmodi potentias substantię superadditas. Et quod pro hac sententiā apte videntur stare August. *tom. 1. lib. 10. Confess. cap. 14. tom. 9. tract. 15. in Ioan. tom. 10. serm. 3. de temp. & clarus tom. 3. lib. de Spiritu, & animā cap. 3. & 13.* Si tamen hic liber est eius. Idor. *lib. 11. Ethycol. cap. 1.* & Bern. *serm. 11. in Cant.* de quo plura apud Authores citatos.

4 Adde cum doctoribus secundę sententię, esto intellectus, & voluntas realiter distinguerentur ab anima, fore nihilominus vt substantia animę cum illis immediatę deberet concurrere ad operationes intelligendi, & volendi (quo potissimum fundamentum sententię oppositę arbitrantis, substantiam immediatę operatiuam non esse, infirmatur) quoniam alioquin neque operationes libere voluntatis essent imputabiles animę, neque principium volitiuum; sed intellectuum dumtaxat cognosceret obiectum amandum: subindeque volitiuum in incognitum ferretur per suum amorem, quod vtrumque est absurdum. Addunt præterea Recentiores ne per rationem quidem nostram distingui formaliter potentiam intellectiua ab anima; idemque censent de volitiua, & reliquis; eo quod nulla est necessitas distinguendi per rationem potentiam à substantia cum qua realiter idem est. Falluntur tamen citra dubium, vt constabit ex dicendis *disp. 2. q. 4.* Vbi ostendimus omnem actum siue primum, siue secundum necessariò distingui per rationem à subiecto, cuius est actus, necessitate quidem, non tam ex rebus ipsis nata, quàm ex nostro modo cognoscendi pro presenti statu.

5 Iam cum apud omnes sit conspicuum intellectum nostrum non per se ipsum; sed per actum intelligendi sibi superadditum, sibi que accrescentem intelligere; quandoquidem modo intelligens, in modo non intelligens est, vt experientia monstrat.

Tum huiusmodi actum in ipso intellectu residere, aut intime ipsi annexum esse, vt etiam experientia est notum. Circa influxum tamen intellectus in talem actum dissidium quondam fuit. Nam quidam putarunt omnem potentiam cognoscitiuam ad cognoscendum merę passiuę se habere, neque vllum concursum effectiuum præstare, censentes alij cognitionem in sola passione, seu receptione speciei impressę consistere; speciem autem ab obiecto potentię imprimi siue immediatę, vt accidit sensibus externis, siue mediatę, vt accidit intellectui, & sensui interno. Alij intellectum speciatim ab alio principio recipere intellectionem ipsam, nempe ab actu phantasię, aut ab alia potentia dicta intellectu agente; cum tamen ea non intelligat, sed quę recipit intellectionem. Prioris opinionationis fuerunt Venetus, Nyphus, Gotfridus, Caietanus, & alij; Posterioris, Almaynus, Durandus, Ocham, Gabriel, & Alliacensis apud Conimb. *lib. 2. de Anim. cap. 6. q. 1. Rub. ibid. q. 1. & tract. de actu intell. poss. q. 2. & Soar. lib. 3. de Anim. cap. 3. & 4.* Vera tamen, & iam ab omnibus recepta sententia est, intellectum humanum effectiuę ad intellectionem concurrere; Pariterque de aliis potentiis creatis tum cognoscitiuis, tum etiam appetitiuis censendum esse. Sic S. Th. 1. *p. q. 27. art. 1.* & ibi eius interpretes Conimb. Soar. & Rub. *locis citatis*, & apud eos alij plures, & omnes Recentiores.

Et quidem, quod nulla cognitio in sola receptione speciei impressę possit consistere, est manifestum; quia sæpe tam in sensibus externis, quàm in intellectu sunt tales species receptę, quin resultet cognitio, vt experientia monstrat in dormientibus, aut aliò distractis. Vniuersaliter autem, quod nulla potentia cognoscitiua recipiat cognitionem ab alio principio constat primò; quia effectio cognitionis vitalis est, atque adeo à principio vitali necessariò prodire debet: Quale esse non potest nisi sit intrinsecum viuienti. Ponere autem intra viuens duo vitalia principia; aliud factiuum cognitionis; aliud cognoscitiuum in sententia probabiliori non distinguente potentias vitales à substantia viuientis impossibile est. Absolutę autem superuacaneum, & à ratione alienum: quia nullum aptius ad producendam cognitionem potest excogitari principium, quàm ipsa potentia cognoscitiua. Secundo, quia voluntas nostra non potest non causare effectiuę suum amorem liberum, cum libertas necessariò exposcat actiuitatem in principio libere operante, vt dicendum alibi. Tum eam de facto non se habere merę passiuę in Trident. *sess. 6. can. 4. definitur.* Ergo idem dicendum de intellectu, & de alia quauis potentia cognoscitiua; quia eadem est ratio, quod ad rem attinet de potentiis appetitiuis, ac de cognoscitiuis. Nec refragatur Arist. dum *lib. 2. de Anim. cap. 5.* docet, sensum esse potentiam passiuam. Et *lib. 3. cap. 4.* intelligere esse quoddam pati. Nam, vt expendit noster Aquilonius *lib. 1. sue Opticae propos. 7.* iis tantum vult sensum, & intellectum speciem ab obiecto pati, aut sane pati etiam à se ipsis obiecti cognitionem: Quo eorum actio non excluditur. Porro intellectum recipere in se etiam intellectionem, vt potentiam passiuam eius, nemo est, qui dubitet; quia nec potest operari independentē à subiecto, vt est commune omni causę creatę, nec aptius aliud subiectum, quàm ipsum potest excogitari ad talem recipiendam operationem; imò repugnat aliud in sententia non distinguente realiter

ter ab anima potentias spirituales eius, qualis necessarium esse debet potentia receptiva intellectio- nis, utpote actus spiritualis. Quo iure idem cen- sent omnes de voluntate. De aliis vero actibus cog- nitionis, & appetitus materialibus certum est et- iam, aut in potentiis ipsis, aut saltē in organo cor- poreo, cui tales infunt potentie recipi ob propor- tionalem rationem.

7 His ita stabilitis accedens iam ad scopum præ- sentis quaestionis, suppono, ut certum, intellectum non determinari à se ipso ad producendam intel- lectionem. Nam, cum non sit potentia libera, sed na- turalis, & necessaria in suis operationibus, si nihilo alio à se distincto, & denud adueniente indigeret, ut in suos prodiret actus, semper esset in intellectu- ne continua eorum, quæ intelligere potest. Quod planè absurdum est. Deinde, quia intellectus plura succes- sivè potest cognoscere; secus verò omnia simul; ne- cessarium omnino est, ut aliquid successivè accedat quo nunc ad hoc obiectum, nunc ad aliud cognos- cendum determinetur, siue id sit species impressa, siue aliud quidpiam. Quod hic suscipimus exami- nandum. Dicitur autem species impressa in uniuersum ea forma accidentalis, quæ vel ab obiecto de- rivata, vel aliunde comparata, siue prout vim ha- bet determinandi, iuvadique potentiam cognosci- tiam ad eliciendam cognitionem talis obiecti. Quæ etiam species intentionalis absolute vocari solet. Tametsi hoc nomen speciei item expressæ commune sit.

8 Igitur varia in hac re fuerunt antiquorum sen- tentia. Nam Plato, quemadmodum omnia corpo- rea ad divinam ideam imaginem facta esse putavit; & eandem similitudinem eius in sese, quoad eorum naturam pateretur, gerere, ita mentem nostram ut- pote à Deo etiam natam impressas illorum formas in se, non rerum ipsarum participatione, sed primæ ideæ habere docet; per quas cuncta intelligat. Ita- que initium omnis intellectio- nis, & scientiæ in ani- mi ponit ideis naturæ inditis ab initio. Sensus verò ad ideam illas, seu formas, specie- bus excitandas con- ferre; quippe, quæ corporis grauitate consopite sunt, & magna ex parte obliterata. Hinc in Meno- ne, Phenone, aliisque in locis omnem scientiam nostram appellat, velut prioris vitæ recordatio- nem. Putabat enim animas hominum priusquam in corpora immergerentur, extitisse, & vixisse, sibi- que congenitas habuisse omnium rerum ideas, siue no- tiones. Auicena autem lib. 6. *Natur. part. 5. cap. 6.* & 7. species etiam, seu formas intelligibiles ponit in animâ inditas à naturâ; quibus ad intelligendum iunetur. Differt verò à Platone, quod putat huius- modi species successu temporis infundi ab intelli- gentiis separatis; atque etiam transacta intellectu- ne perire. At Plato ab initio creationis animæ in- ditas, & semper permanentes ponebat. Arist. verò, & cum eo omnes Peripatetici, & plerique ferè alij Philosophi existimant omnem omnino nostri intellectus cognitionem à cognitione sensuum or- tum habere; neque esse aliquid in mente nostra insitum à naturâ præter intelligendi vim, quo pos- sit ad intelligendum iuvare. Eam enim initio esse instar cuiusdam rudis tabulæ, in qua nihil depictum sit; donec sensuum ministerio acceptis sensibilibus rerum formis, seu speciebus, paulatim sibi depingat cæterarum rerum imagines; ita habet Arist. lib. 3. de Anim. tex. 1. 4. & sæpe alibi. Vnde subdit tex. 3. 9. *Et ob hoc qui non sentit aliquid, nihil vtrique addiscet, neque intelliget.* Aristotelem sequuntur omnes Phi- losophi nostrates, atque Theologi cum S. Th. 1. p. *Pharus Scientiarum. Tom. 1.*

q. 84. art. 3. & 4. qui oppositam sententiam dam- nat tanquam errorem in Philosophiâ. Quam nihi- lominus ex parte amplexus est Sebastianus Faxius Philosophus non ignobilis nostri sæculi in lib. de demonstratione n. 4. ubi docet. Neque omnia in- telligi à nobis per formas, seu species sensibilibus rerum à sensibus suppeditatas, ut Arist. statuit, ne- que omnia per formas, seu ideas inditas à naturâ, ut voluit Plato; sed pleraque priori modo, poste- riori autem quædam, nimirum, quæ notissima sunt, & ad notiones communes spectant, ut totum esse maius sua parte; bonum esse appetendum, &c.

Inter eos tamen, qui cum Arist. fatentur cuncta 9 per species sensibilibus rerum per sensus hausas à nostro intellectu cognosci; adhuc superest dissi- dium quoddam. Aliqui enim dixerunt intel- lectum nostrum non per species sibi impressas iuvari ad intelligendum, ut ad sentiendum sensus iu- uantur; sed immediatè per ipsum actum, siue spe- ciem expressam sensus nostri corporei interni, si- ue Phantasie, quem actum, aut speciem Phantaf- ma vocare solent (tametsi valde improprie, ut di- cemus postea) ita ex antiquioribus Peripateticis Themistius, Theophrastus, & Auempace. Ex Theologis autem Henric. Duran. Bachon. & alij apud Conimb. lib. 3. de Anim. cap. 5. q. 3. art. 1. & Rub. tract. de intell. pess. q. 2. Cum quibus sentit ex parte Ouedo contr. 5. de Anim. punct. 3. dum ait ad intelligendum obiectum sensatum non per speciem impressam; sed per sensationem inter- nam eius iuvari immediatè intellectum. Reliqui tamen scholastici vno ore assenerant intellectum nostrum per species sibi immediatè impressas cun- cta intelligere. Quæ quidem species à rebus dum- taxat sensibilibus, atque ab externis, internisque sensibus suam originem ducunt. Atque adeo præ- ter ea, quæ sensus capiunt, reliqua omnia obiecta per species alienas à nostro intellectu cognosci; hoc est per species proprias sensibilibus rerum; vel, quæ ab speciebus eorundem sensibilibus ori- ginem trahunt. Ita Alex. Albert. Bonavent. Ri- chard. Schot. & alij, quos referunt, & sequuntur Conimb. & Rub. supra S. Th. 1. p. q. 5. art. 1. & sæpe alibi; & reliqui omnes Theologi, atque Phi- losophi prius, ac moderni.

Propositio 1.

Intellectus noster nullas habet species à naturâ 10 sibi congenitas, ut dicebat Plato. Neque pro tem- pore ab intelligentiis, aut à Deo infusas, ut pu- tabat Auicena. Sed quæcumque cognoscit per species sibi acquisitas ministerio sensuum cog- noscit.

Hæc propositio iam citra omne dubium est constans inter omnes Philosophos, & Theolo- gos. Nec de ea videtur inter Catholicos dubitari posse, ob consonantiam, quam habet cum prin- cipiis fidei. Probari autem potest primò; quia, quæcumque à nobis intelliguntur, aut sunt obie- cta sensibilia; aut adinstar sensibilibus apparent, ut experientia constat: ergo nihil nobis represen- tatur per species infusas; sed cuncta per sensibi- lium species. Si enim darentur species infusæ, saltem comparatione obiectorum, quæ per sen- sus non intrant, ea utique non adeo obicure, & in- star sensibilibus rerum; sed ut in se sunt apparen- t: deberent enim tales species citra omne dubium propriæ, esse quia alienæ frustra infunderen- tur quando, tam copiosum earum prouentum

A 2 nobis

nobis sensus suppeditant. Constat autem propriarum specierum proprium esse representare, ut in se sunt singula obiecta, quorum sunt propria.

11 Secundo, vel dantur species infusae, aut inditae insensibilium rerum duntaxat; vel etiam praeterea sensibilium. Si primum. Ergo, qui caecus natus est, nullum omnino conceptum formare poterit de colore, aut lumine, quod planè contra experientiam est. Cum constet caecum à natiuitate perinde agere de coloribus, eosque concipere, atque res alias, quantum species non accepit per sensus. Si autem secundum dicatur, nempe omnium omnino obiectorum dari species infusas: sequitur caecum à natiuitate tam proprium conceptum de coloribus habiturum, quam alij, qui intuentur colores. Quod etiam est contra experientiam, cum constet eiusmodi caecum instar aliorum sensibilium colores apprehendere.

12 Tertiò, si anima haberet species infusas, independentes à sensibus operari posset, & intelligere, quod etiam constat falsum esse. Nec satis est, si respondeas sensuum operationes necessarias esse, vel ut excitentur species congenitae, ut volebat Plato: vel ut anima conuertatur ad intelligentiam agentem, & infundentem species, ut Auicena putabat. Quoniam sensationes materiales non videntur habere proportionem ad excitandas species infusas rerum adeo alienarum ab accidentibus sensibilibus, ut sunt quaedam, quas homo nescit. Nec videtur conuenienter dici posse; aut species naturaliter inditas, ut eas posuit Plato, naturaliter etiam posse frustrari omni effectui, si forsan sensus non operentur, aut intelligentiam, seu Deum expectaturum sensus operationes, ut species infunderet, iuxta Auicena Philosophiam: quandoquidem tales operationes cum plerisque obiectis cognoscendis proportionem non habent. Tum, ut plurimum nulla esset ratio, cur hæc potius quam aliae species aut excitandae essent, aut infunderentur.

13 Quarto denique si per species infusas beneficio sensuum aut excitatas, aut denuò infusas cognosceremus, nullo nobis opus esset discursu intellectus; sed satis esset curare multa, & varia sentire; ut multa nobis, & varia species intellectuales excitarentur, aut darentur; quae semel excitatae, vel datae, mox propriorum obiectorum iudicium singulae procrearent. Quo etiam fieret, ut nulla in nobis dubitatio, formido, aut error esse posset; Quae omnia planè sunt absurda; & contra experientiam.

14 Ex quibus constat contra Foxium, ne aliquorum quidem obiectorum esse in nobis species inditas à natura; sed omnes notiones communes, quantumvis ea sint clare, virtute nostri intellectus, atque inuamine specierum sensibilium in nobis gigni, ut ex dicendis in decursu patebit amplius.

15 Nec solum obiecta naturalia, seu naturaliter cognoscibilia cognoscit homo pro statu praesenti per species rerum sensibilium; sed etiam supernaturalia, seu, quae sub cognitionem supernaturalem cadunt. Itaque ad nullam supernaturalem cognitionem earum, quibus à Deo iuxta ordinariam prouidentiam donamur, quales sunt actus fidei, actus prudentiae infusae, & reliquae huiusmodi sanctae cogitationes, infunditur nobis ab ipso species supernaturales; sed per easdem species naturales oriundas à sensibus, per quas naturales, dictos etiam supernaturales actus cognitionis concipimus. Ita sentiunt omnes Theologi communiter, quos refert, & sequitur Ripalda noster tom. 1. de ente supern. disp. 54. sec. 1. Valq. 1. 2. disp. 79. n. 47. Salas 1. 2. tract. 10.

disp. 3. n. 18. Coninc. 2. 2. disp. 16. n. 15. Turrian. 2. 2. disp. 38. dub. 5. Molin. in concor. q. 14. art. 13. disp. 8. & segg. Ant. Perez. in Laurea Salmanti. certam. 6. scholast. n. 33. Aegid. de Praesentat. lib. 11. de Beat. q. 5. ar. 2. n. 21. & q. 8. ar. 6. §. 2. n. 13. Soar. lib. 2. de Attrib. c. 15. n. 6. & lib. 6. de grat. c. 14. n. 10. 13. & 14. & alij vniuersim afferebant, aut supponentes actus praedictos in nobis dependentes à Phantasmatibus, ab speciebusque subinde obiectorum sensibilium progigni. Etenim, ut intellectus noster eiusmodi actus supernaturales concipiat, speciebus supernaturalibus nequaquam eget; nam ut ipse naturalis cum sit à Deo potest eleuari, vel per habitum infusum, vel per auxilium extrinsecum sibi indebitum ad tales actus eliciendos, ita pariter species alienae naturales, ut illum ad id muneris adiumentum, eleuari possunt. Aliundè quae experientia competunt est non aliter apparere nobis obiecta per actus supernaturales, quam per naturales; imò nos nequimus discernere, quinam sint naturales, & quinam supernaturales; tam similis est utrorumque modus representandi obiecta. Id solum experimur, & scimus per omnes nos simili modo ad instar sensibilium rerum cuncta cognoscere. Quod argumento est manifesto tam actus supernaturales, quam naturales in intellectu nostro per species alienas sensibus haustas generari. Quod insuper alia facta argumenta proportionem seruata probant. Accedit, quod si ad actus supernaturales species nobis infunderentur à Deo; ea utique in Baptismo simul cum habitu fidei, aliisque donis permanentibus ad actus supernaturales necessariis infunderentur, ut bene ponderat Ripalda. Quo fieret, ut homines externam, & naturali instructione Ecclesiae ad credendum fide diuinam non indigerent, quin imò independentes à Phantasia, & consequenter ab omni etiam dispositione corporea visu rationis expedito pollerent ipso omni aetate ad exercendos omnes supernaturales actus, ad quos haberent species infusas. Quod utrumque est absurdum. Accedit praeterea, quod, qui in scientiis naturalibus versati sunt, melius, quam rudes concipiunt mysteria supernaturalia, dum circa illa per fidem, aut alios actus supernaturales versantur; quod etiā non obscure arguit eiusmodi actus per species naturales ab obiectis naturalibus oriundas peragi.

Adde illustrationes supernaturales extraordinarias; quales interdum habent contemplatiui etiam usque ad raptum, & ecstasim per species itidem naturales solere fieri, quia huiusmodi illustrationes rarissimè, aut ferè nunquam sunt independentes à Phantasmatibus, mediā videlicet notitiā, seu scientiā per se infusā, qualem solum constat habuisse Christum D. aut etiam B. Virginem. Imò quoties in ecstasim rapiunt, id ex vehemēte attentione sensus materialis interni nascitur, ut late docet Soar. 10. 2. de Relig. lib. 2. c. 17. Omnis autem operatio nostri intellectus à Phantasmatibus dependens eo ipso per species alienas rerum sensibilium transigitur, ut ex dicendis in segg. apparebit.

Propositio 2.

17 Omnis intellectio nostra ab specie intelligibili, ut vocat, ipsi intellectui impressa promanans, uero ab actu, seu specie Phantasiae (quod abusiue Phantasma appellatur) immediate concurrente cum intellectu.

Hæc propositio est contra Duran. & alios relatos n. 9. Quam, ut probem, suppono id, quod experientia ipsa videtur demonstrari, & nemo negare potest, inferiusque ex professo ostenditur; dari videlicet in nobis memoriam intellectiuiam, seu rationalem

tionalem, quâ recordamur eorum, quâ prius intelleximus. Vnde duplex ad rem genus intellectio- nis circa obiectum quoduis sensibile in nobis distinguendum est. Alia enim est primaria, quâ primò intellectus noster in eiusmodi obiectum incidit. Alia secundaria, & memoratiua; quâ obiectum semel iam cognitum rursus versamus. Ad cognitionem autem secundariam obiecti sensibili cognitionem insensibilis obiecti reducimus; quia hæc, ut constabit ex dicendis plerumque, aut semper habetur per speciem in memoria asseruatam. Atque ita comparatione speciei secundaria est, etiam si sæpe sit primaria comparatione obiecti; de quo iterum redibit sermo q. 3. *hypoth. 3.* Igitur propositio nostra pro vtraque cognitione tribuit speciem intellectui.

18 Et quidem de cognitione memoratiuâ certissimum esse videtur non ab actu Phantasie provenire immediate; sed ab specie impressa intellectui, eundemque iuvante ad operandum. Primò, quia exensione interna, ut fatentur omnes, relinquatur in memoriâ sensitiuâ species impressa, quâ iterum sentiri possit idem obiectum: ergo potiori iure ex cognitione intellectuâ primariâ relinquatur in memoriâ rationali species impressa, quâ iterum intellectus possit idem obiectum intelligere. Alioquin nulla in nobis esset memoria intellectuâ præteritorum contra suppositionem factam. Secundò, quia concors est omnium Theologorum, Philosophorumque sententia animam rationalem, cum separatur à corpore, ferre secum species rerum, quas hic cognovit, ut earum meminisse possit in eo statu separationis. Igitur eiusmodi etiam speciebus meminit in statu præsentis eorum, quæ prius intellexit.

19 Iam verò, quod non solum ad cognitiones memoratiuas, & secundarias, sed etiam ad primarias dentur species impressæ, atque inherentes intellectui probari potest. Primò, quia vniuersaliter loquendo vniò obiecti cum potentia cognoscitiuâ necessaria est ad cognitionem, ut omnes ferme Philosophi, Theologique consentiant, teste Soar. *lib. 3. de Anim. cap. 1. n. 4.* Huiusmodi autem vniò respectu intellectus nisi per species obiectorum ipsi intellectui inherentes, congruè non potest fieri. Ob id enim Arist. *lib. 2. de Anim. cap. 12. & lib. 3. cap. 1. aliâ 4.* dixit oportere ut intellectus fieret quodammodo ipsa intelligibilia per receptionem formarum, seu specierum eorum, ut illa posset intelligere. Quod etiam docet S. Thom. *1. p. q. 12. art. 2. & q. 14. art. 2.* Et quidem cum potentia reliquæ cognoscitiuæ hominis ad omnes suos actus iuuentur per species intrinsecè sibi inherentes, prout ostendimus q. sequente, non est cur intellectus vel ad primarias intellectiones iuuetur actu Phantasie extrinsecò sibi: maxime cum ad memoratiuas, & secundarias species impressas acquirat, ut statutum est. Videtur enim non parum consentaneum, ut ad vtrasque operationes similibus adiuuetur principiis: cum operationes ipsæ similes sint. Secundò, si actus Phantasie ad primariam obiecti intellectiōem, simul cum intellectu immediate concurreret, haberet vtrique virtutem ad concurrendum semper: cumque semper adsit in nobis eiusmodi actus, quando intellectus intelligit idem obiectum, ut dicendum est *infra, q. 3.* fieret, ut species talis obiecti reseruata in memoria superflua esset, proindeque non reseruaretur contra doctrinam statutam. Ne ergo talis species, quæ sanè reseruari semper dicenda est, superflua sit; dicentur

Pharus Scient. Tom. 1.

dum necessario videtur actum Phantasie non habere virtutem ad causandam, per se intellectiōem; sed tantum speciem impressam, à quâ fit intellectiō.

Ex dictis igitur concluditur omnem intellectiōem nostram pro hoc statu, atque omnem speciem impressam intellectui, cuius virtute fit, à sensibili rerum speciebus suam originem capere. Ita quidem, & quemadmodum sensus externi sensui interno subministrant species, quibus ipse eadem obiecta sentire possit, uti exponemus q. sequente. Ita etiam sensus internus species intellectui suppeditat, ut eadem obiecta sensata intelligere valeat. Intellectus autem virtute, quam habet sublimiori eorumdem sensibilibus obiectorum speciebus virtutem ad cognoscenda reliqua non sensata, ut explicabimus *inferius disp. 2. q. 3.*

De potentia tamen Dei absolutâ benè potest intellectus humanus absque vllò obiecti concursu, siue per speciem, siue per actum Phantasie præstito intellectiōem elicere. Quia non est cur Deus talem concursum supplere nequeat, ut contra Agidium de Præsent. *lib. 8. de Beat. p. 2. q. 4.* docent communiter Doctores. De quo suo loco latius agemus, cum sermo sit de visione Dei. Videantur interim Molina *1. p. q. 12. art. 5. disp. 1.* Valent *ibid. p. 3. Vazq. disp. 46. cap. 2.* Arrub. *disp. 20.* Herice. *disp. 47. cap. 2.* Alarc. *Tract. 1. disp. 3. & 4.* Soar. *lib. 2. de Attrib. cap. 16.* Salas *1. 2. tract. 2. disp. 5. sect. 4.* Et apud eos alij plures docentes in simili Beatum immediatè adiutum à Deo speciali concursu posse sine specie impressa, & sine lumine gloriæ visionem intuitiuam elicere, quâ videat ipsum Deum.

QVÆSTIO II.

Quorumnâ obiectorum species, & quonam modo per sensus nostros deriuentur ad intellectum?

H Abere homines quinque omnino sensus externos, Visum videlicet, Audium, Odoratū, Gustum, & Tactum, prorsus indubitatum est. Tradiderunt id Plato in *Theæreto*. Arist. *lib. 3. de Anim. cap. 1.* & cum eis vniuersi interpretes, tam recentes, quam prius. S. Thom. *1. p. q. 78. art. 3.* & cum eo reliqui Theologi. Aug. *lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 2.* & *lib. de quant. Anima cap. 23.* Hieron. in *Psal. 141.* Greg. *Homil. 17. in Ezech.* Damasc. *lib. 2. fidei cap. 18.* Nyssen. *Orat. 6. in Cant.* & cum eis alij Patres. Ipsaque experientia manifestissimè demonstrat. Per quam etiam constat aperte Visum in oculis, Audium in auribus, Odoratū in naribus, Gustum in lingua, & palato, Tactum denique in toto corpore, tanquam in propriis organis residere. Organum quippe appellatur ea pars corporis, in quâ sensus corporeus residet. Vocamus autem Visum facultatem videndi, Audium facultatem audiendi, & reliquos pariter. Nec minus certum, & exploratum est apud omnes, esse in nobis, quemadmodum in brutis est, præter istos quinque sensus externos, internum alium magis vniuersalem, qui externorum sensationes, earumque obiecta percipit, & discernit, aliaque insuper circa illa munera exercet prout & experientia itidem clarè notificat, & ex dicendis in decursu clariùs notescet.

Igitur cum per huiusmodi sensus species intellectui

A 3

lectui

lectui nostro subministrantur ad intelligendum vniuersa, quæ intelligit, vt *superiori quest. statutum* est; vt luculentius scilicet, quo pacto id fiat, & quanam, qualesque sint tales species, opera pretium erit hypothesi aliquot præmittere de naturâ, proprietatibus, obiectisque dictorum sensuum, collectas scilicet summam, quantum ad præsens institutum visum fuerit expedire; ex iis, quæ à me fusiori calamo sunt scripta *Tract. de sensu, & sensibili.*

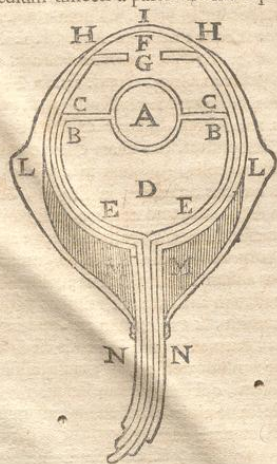
Hypotheses de sensibus externis in particulari.

Hypothesis Prima.

24 Visio in tunica retina celebratur; in eademque subinde residet facultas, seu potentia visiva.

Ita tenent Recentiores doctissimi atque in re quidem ad Mathesim spectante peritissimi, quibus ego plus defero in hac parte, quam reliquis, contra Auicem, & alios ponentes visionem in iunctura neruorum optidorum, apud Auctores mox referendos; contra Recentiores quosdam attribuentes vim cernendi spiritui animali. Contra Rub. lib. 2. de Anim. tract. de sens. vis. q. 8. Arriag. disp. 5. n. 42. Quied. cont. 4. pun. 1. num. 3. & alios Recentiores arbitantes cum Galeno sedem propriam visionis esse humorem Crystallinum. Et contra Tolet. lib. 2. de Anim. q. 17. & Aguilonium lib. 1. Optidorum proposit. 17. censentes præcipuum organum visus esse tunicam araneam secundum eam partem anteriorem, quâ humorem Crystallinum obuoluit. Pro quorum omnium intelligentiâ structuram, seu compositionem oculi humani explorare necesse est; & quidem accuratè, quia ab eius exactâ notitiâ, non parum dependet recta Philosophiâ huius sensus.

25 Igitur omiffis partibus externis, quibus veluti vallatur oculus, vt sunt palpebræ, cilia, supercilia, &c. oculus ipsum tribus humoribus, & quinque tunicis compactum esse vno ore fatentur omnes. Qui enim septem tunicas numerant, in re non dissentunt; sed duas earum quinque in quatuor partes diuidentes, hoc solum nomine numerum augent. Hæc, vt facilius apprehendantur, spectanda est depicta figura, quæ sectionem oculi per medium dissecti à parte internâ repræsentat.

In quâ A. humor quidem est, qui Crystallinus, seu Glacialis vocatur; atque circumcirca comple-

xus, obuolutusque, & conclusus à membranâ illâ; seu tunica, à quâ ipsum A. circumdatum est, quæ adiectis particulis B. C. dicitur *Aranea*, estque valde tenuis, & pellucida. Figura autem Crystallini humoris à parte extimâ lenticularis est, à parte interiori magis globosa. Totum spatium D. humore alio plenum est, qui dicitur *Vitreus*. Tunica autem, quâ immediatè circumuoluitur vitreus humor B. E. *retina*. Cum araneâque continuatur in B. vt patet. Totum spatium C. F. plenum est tercio humore, qui dicitur *aqueus*, seu *albugineus*; tunica autem supra retinam cadens, cuius extrema pertingunt vsque ad G. dicitur *vnica*, vt quæ vna acino, detracto pedunculo, similis est. Foramen autem G, per quod humor aqueus continuatur, dicitur *pupilla*: (tametsi ab aliquibus pupilla, perperam tamen nuncupetur ea pars oculi, vbi visio celebratur, quæ apud ipsos est Crystalloidis, siue humor Crystallinus.) Tunica verò, quæ immediatè contegit vream, dicitur *Cornea*; eo quod perdura fit, & transparent. Vltima tunica L. quæ finitur in H, *adnata*, *alba*, *adharens*, seu *coniuncta* solet vocari: quæ quidem à Pericranio porrigitur, vt oculus foueat. In spatiis autem M, pinguedo quædam occluditur. Omnes autem tunicæ, vt figura exhibet, neruum quemdam compingunt N, qui neruus opticus appellatur.

26 En oculi miram architecturam, circa quam alia quædam notanda sunt. Primò Crystallinum humorem, qui (vt diximus) non est exactè sphericus, non esse in centro oculi positum, sed magis vergere in partem anteriorem. Secundò, tunicam vream intus nigram esse; exterius verò sæpe subuiridem, quandoque glaucam, interdum caesiâ, aut alterius coloris, vt in singulorum hominum oculis cernimus; Cum tamen tunica adnata semper sit alba, & densa, vt etiam experimur. Tertiò foramen vrea, siue pupillam constringi solere, & dilatarî, non pro arbitrio; sed cum necessitas impellit; vt scilicet contractione parum vehementioris luminis oculus admittat, dilatatione verò plurimum debilius. Quartò neruos opticos vtriusque oculi à cerebro descendere; qui cum abiuncti exeant in medio itinere coniunguntur per contactum dumtaxat, amplioresque effecti inde discedunt à communi congressu, non se se decussatim interfecando, sed proprio cuiusque retento tramite priori, seu dextro, seu sinistro. Quintò neruos opticos perforatos esse, vt per eorum foramina, siue poros spiritus animales à cerebro defluant ad oculos. Qui quidem spiritus lucidi sunt naturâ suâ; sunt namque quasi è genere ignis; flammæque ignis elementaris quodammodo respondent. Ob id perpetuo motu per suos poros deflagrant. Aluntur autem, sustinenturque à quadam substantiâ simili oleo, quæ spiritus, innatque caloris fundamentum est; vocaturque à medicis humidum priæigenium, vulgo humidum radicale. Sextò, septem præterea mûculos in singulis oculis numerari, quorum virtute oculi ipsi variis mouentur motibus, vt experimur. In totius autem oculi seu motu, seu quiete situs omnium partium adedò stabilis perseverat, vt axis opticus, qui omnia centra tunicarum, & humorum rectè pertransit fixus, constansque persistat, neruo dumtaxat optico, qui propè eam ossis partem, quâ in cauum traicitur, flexibilis est, circumacto. Atque ita oculi inter se sunt sociati, vt vno moto, alterum pariter moueri necesse sit. Quorum sane vni-formitas in motu summæ utilitatis est ad functiones cernendi. Septimò. In oculo humano nullum videri

videri lumen esse à naturâ insitum, quo ad videntem homo iuari possit, ut animalia quædam iuari videntur: dum noctu suam alimoniam, aut aliud quidpiam querunt, & consequuntur. Quorum oculorum splendor ab spiritibus animalibus videtur promanari. Octauo denique humores oculi omni colore expertes esse, ne cuncta infecta appareat eo colore, quo dicti humores tingerentur naturâ suâ. Hæc omnia, quæ de structurâ oculi summarie collegimus, non aliunde, quàm ex Anatome, siue incisione, vel etiam ex experientiâ constare possunt, inde autem constare testantur Anatomici, & Physici, ut videre est apud Aguilon. *lib. 1. Optic. à propos. 1. usque ad 22.* ubi argumentum hoc fusè, & accurate pertractat.

27 Igitur visionem in tunica retinâ fieri, ibidemque subinde residere facultatem videndi ex ipsâ structurâ oculi non obscure colligitur, iuxta eam non potest non in tunica retinâ depingi imago obiecti per crystalloidem traiecta, & ad breuissimum spatium redacta. Vbi autem imago obiecti depingitur, ibi dicendum est citrà dubium celebrari visionem. Vti enim dioptra, siue vitrum conuexum omnes species, radiosque susceptos ita confringit, ut eos in puncto determinato, aut sanè in spatio breuissimo post traiectum colligat; prout experimur, dum radiis solaribus eiusmodi vitrum opponimus; ita etiam id ipsum præstat humor crystallinus, qui dioptra quadam naturalis est oculo confringens, coniungensque in retinâ radios per pupillam tractos, redigensque eo pacto ad breue retinæ spatium totam magni obiecti figuram; perinde atque in oppositâ papyro radij, specielvè magni obiecti intrantes per fenestram foramen virtute dioptræ vitreæ, siue crystallinæ ad breue spatium rediguntur; totamque inibi formam obiecti, siue figuram referunt; ut sæpe experti sumus; & vniuersisque, cum sibi libuerit, facile poterit experiri.

28 Hinc autem nascitur, ut ex proportionem conuexitatis humoris crystallini cum distantia interiectâ vsque ad retinam pensetur perspicacia videntis, aut hebetudo. Cum enim crystalloidis minus conuexus est, quàm oportet ad coniungendum in retinâ radios siue species obiecti, defectus accidit in visu: quo defectu laborant fenest, in quibus atas longæva aut aliquid absumpsit humoris crystallini, aut Araneam, in quâ concluditur relaxauit. Quo fit, ut huiusmodi defectus conuexis perspicillius reparetur; eo, quod conuexum additum conuexo supplet conuexitatem, ut experientia monstrat. Duæ namque dioptræ, quarum qualibet duos habet gradus conuexitatis, si coniungantur, idem præstant, quod attinet ad colligendas species, ac præstaret una, quæ haberet quatuor gradus. Quando verò humor crystallinus plus est globosus, siue conuexus, quàm oportet, etiam accidit defectus in visu; quia ex vi nimie conuexitatis perfractæ species, antequàm opus erat, collectæ, iterum iam plusquam oporteret dispersæ perueniunt ad retinam (constat enim radios per dioptram traiectos postquam ad certam distantiam in vnum coeunt; iterum deinceps diuariari.) Defectus autem huiusmodi proprius est iuuenum, qui nimis globosum crystalloidem sortiti sunt; atque ideo isti perspicillius concauis adiuuantur. Certum enim est concauum additum conuexo conuexitatem temperare.

29 Quæ cum ita sint, vel hoc maxime argumento videtur euinci visionem non alibi, quàm in tunica

retinâ celebrari. Accedit verò, quod posita visione hoc pacto omnes experientiæ à Perspectiuâ petite apprimè seruantur. Tum locus determinatus imaginis obiectivæ apparenti tribuitur. Quo tota nititur ars adiuuandi visum, ut ex dicendis apparebit. Adde, argumenta physica, quibus probatur visionem non debere fieri in aliquo ex humoribus, utpote, quia non sunt vitales; debere autem fieri in nervo optico, aut in aliquâ parte eius: quod sensus omnis à nervis provenire videatur, maxime habere locum in nostrâ opinione; cum in tam præcipuâ parte, tamque coniuncta nervo optico visionem colloceamus. Quibus satis probata videtur hypothesis data.

Hypothesis 2.

Obiecta propria visus dumtaxat sunt color, & lux: obiecta autem eius communia, etsi plura numerentur, ad vnam tandem præsentiam localem obiecti proprii reuocantur.

Obiectum sensus vniuersi appellatur id, quod sensu percipitur. Diuidi autem solet in primis in obiectum per accidens, & per se. Obiectum per accidens, quod etiam materiale vocatur, quodque in rigore sensu non capitur, substantia rei sensibilis est, quæ eatenus solum sentiri dicitur, quatenus aliquod accidens ipsi inherens sentitur. Obiectum per se, siue formale est accidens, quod verè per sensationem attingitur. Hoc autem rursus duplex est; aliud proprium, aliud commune. Proprium est accidens, quod solo eo sensu ex externis, cuius obiectum proprium dicitur, percipi potest, ut color comparatione visus; sonus comparatione auditus, &c. Commune, quod pluribus sensibus externis, aut omnibus illis est perceptibile. Ut præsentia, magnitudo, numerus, &c. Dicuntur autem hæc obiecta communia, non, quod eadem secundum numerum, aut etiam secundum speciem infimam per plures, aut per omnes sensus externos sensibilia sint; sed, quod, quæ per illos sentiuntur in genus proximum præsentia, magnitudinis, numeri, &c. conspirant. Vniuersique enim sensus dumtaxat percipit præsentiam, magnitudinem, numerum, &c. propriorum obiectorum, quæ haud dubie specie distinguuntur. Quis enim dicat præsentiam coloris, & lucis, quam solum percipit visus, & præsentiam soni, quam solum percipit auditus, & præsentiam odoris, quam olfactus, &c. eiusdem speciei infimæ esse?

Igitur obiecta propria visus esse omnino colorem, & lucem in confesso apud omnes est, & experientia manifestum. Constat enim colorem, & lucem in solidum, sub visum, non item sub alium ex sensibus externis cadere.

Obiecta verò communia visui, & aliis externis sensibus quinque numerantur ab Arist. *lib. 2. de Anim. cap. 6.* nempe motus, quies, numerus, figura, & magnitudo. Alij vsque ad decem & nouem numerant. Aguilon. *lib. 1. Optic. proposit. 29.* nouem recenset, Quantitatem, figuram, locum, distantiam, cōtinitatem, discretionem, situm, motum, quietem, sub quorum deinde singulis plures species comprehendit, ipsis speciebus singulatim numeratis, ostendit.

Ego, ut rem hanc exactè definiam ex iis, quæ in propriis locis traduntur de naturâ huiusmodi sensibilium communium, Suppono primò, præsentiam rerum corporearum accidens quoddam esse à rebus quidem ipsis distinctum realiter, secus ab earum extensione. Quippè nihil aliud est in rebus

extensas esse quam esse collocatas in spatio extenso per praesentiam extensionem. Vnde, neque in quantitate molis duplex accidens debet admitti; quorum alteram sit ex ensio, alterum praesentia extensa, siue circumscriptiva, ut communiter docent Recentiores contra antiquiores quosdam. Suppono secundò, distantiam corporum, & aliarum rerum physicè, & à parte rei nihil esse aliud praeter praesentiam rerum talis naturae, ut inter unam, & alteram aliud quidpiam extensum locari queat. Eoque maior, aut minor distantia erit, quò illud extensum locale maius, aut minus fuerit. Suppono tertio, figuram esse extremam lineam, aut superficiem, sic aut alter extensam aream aliquam; aut spatium solidum intra se concludentem. Vnde figura duo dicit, quoniam extensionem videlicet talem lineam, aut superficiem, & privationem ulterioris quantitatis, seu extensionis. Situs autem nihil aliud est, quam talis extensio rei in loco aut absolute sumpta, aut respectu ad aliud. Suppono quarto numerum physicè, & à parte rei nihilo distingui ab ipsis rebus numerabilibus, locus autem si sit intrinsecus, ipsissima est rei locata praesentia; si extrinsecus, est superficies extensa ambiens rem locatam tali extensione. Motus autem successio est praesentiarum. Quies persistencia in eadem praesentia. Vnde motus praeter praesentiam, quae adest, connotat iam praeteritas. Quies verò connotat durationem eiusdem praesentiae pro tempore praeterito. Continuitas à re ipsa continua non differt physicè. Discretio autem perinde se habet ac numerus. Quantitas verò in praesenti idem est, ac extensio.

34 Ex his concludo, si in praedictis accidentibus id praecise spectetur, quod positum est, & magis directum, seclusis negationibus, & connotatis, ea omnia in unam extensionem localem, siue praesentiam extensionem convenire. Atque hanc solam esse in rigore sensibile commune per visum perceptibile. Verum quia ratione praesentiae, quam Visus potissimum attingit, cetera omnia accidentia commemorata visu etiam quodammodo percipiuntur. Ideo ea non inepte communia Visus sensibilia vocantur.

35 Sunt tamen praeterea alia quaedam obiecta Visus, quae media solent appellari: quò strictè, neque ad classem propriorum, neque ad communium pertinere videantur. Haec sunt *transparenna, opacitas, umbra, tenebra, similitudo, dissimilitudo, pulchritudo, deformitas*. Ex quibus quaedam inter sensibilia communia censentur ab aliquibus. Quibus contradicit Aguilon. lib. 1. *propof. 29*. Sed dissensio est de nomine, & parvi momenti. Quo autem pacto haec, & alia sensibilia per Visum percipiuntur, postmodum explicabimus figillatim.

Hypothesis 3.

36 Visus speciebus intentionalibus decisis ab obiecto iuuatur ad videndum.

Ita tenent Conimb. lib. 2. *de Anim. cap. 6. quest. 2. Rub. cap. 5. & 6. quest. 3. Soar. lib. 3. de Anim. cap. 1. Aguilon. lib. 1. Optic. propof. 65. Pet. Hurt. disp. 12. de Anim. sect. 1. Oued. Cont. 13. de Anim. pnn. 1. & reliqui omnes Recentiores contra quosdam tales species negantes apud Conimb. Rub. Aguil. & alios. Probat. que primò ex Aug. lib. 9. de Trinit. cap. 1. dicente, ab obiecto, & potentia pari notitiam. Ab obiecto namque Visus longè à potentia diffito nequit visio, nisi medià specie progigni. Secundò, quia ut visus aliàs indifferens determine-*

tur ad videndum hoc obiectum, potius quam aliud specie sibi impressa indiget. Ab obiecto enim distante, neque moveri immediate, neque determinari potest, ut satis ex se constat. Tertio, quia unio obiecti cum potentia necessaria est ad cognitionem, ut dicebamus *supra n. 19*. Obiectum autem Visus procul existens nisi medià specie potentiae uniri non potest. Quarto specialius, quia videmus in speculo hominem stantem à tergo. Quod utique fieri non posset, nisi humanum illud corpus aliquid ex se ad speculum transmitteret: quod inibi repercussum ad nostros oculos reflecteretur. Quintò, quia interpolitis perspicillis aliter apparent nobis obiecta, quam eis sublati; quod non potest aliunde provenire, nisi, quia accidens aliquid per medium spatium diffusum, à quo visio ipsa dependet, in traiectu vitri alteratur. Sextò, quia si medium spatium obicurum, aut opacum sit, obiectum prorsus non videtur. Ob id nimirum, quia obicuritas, aut opacitas impediunt species, ne ad potentiam pertingant. Septimò, quia obiecta Visus nisi in debita distantia videri non possunt, eoque clariùs videntur, quò minus sunt remota, obicuriùs verò quò remotiora; cuius eventus ea profectò est causa, quòd species ab obiecto profusa certam habent sphaeram, seu terminum, quam praetergredi nequeunt; intra illum autem, quò longius prouehuntur, magis languescunt. Tandem fallacias omnes visus, de quibus infra ageatur, non posse accidere absque speciebus, ex inibi dicendis constabit.

Ex his apparet species Visus ab obiecto decisis in ipsis oculis recipi; de quo nemo est iam, qui dubitet. Quoniam species ibi debet inesse, ubi ipsa visio celebratur, quae ab specie dependet; atque etiam ubi residet facultas videndi, quae specie iuuatur in sua functione; visionem autem celebrari intra oculos, atque ibi etiam esse facultatem visum ex tota Visus Philosophia, eiusque symmetria manifestè est compertum.

Vtrum autem praedictas species decisis à luce, & colore, quae sunt obiecta propria visus eiusdem naturae sint cum ipsis obiectis, vel diuersae, ad rem non interest examinare. Ego pro certo habeo cum Aguilon. lib. 1. *Optic. propof. 46. & sepe alibi*, colorem adiutum lumine alium colorem procreare, qui simul cum ipso lumine diffunditur per medium, ut multa demonstrant experientia. Quo posito cenleo dicendum cum ipso Aguil. & aliis, praeter lumen, & colorem emissivum alias species ab eis distinctas, diuersasque secundum naturam omnino esse reiciendas, tanquam superfluas. Quia color emissivus, & lumen, quae à corporibus luminosis, & coloratis per mediū usque ad oculos diffunduntur, accidentia sunt satis idonea, quibus tribuantur omnia munia, quae speciebus intentionalibus alterius rationis solent attribui, ut in *tract. de sensu, & sensibili* multis ostendit. Ita igitur accidentia censenda sunt species propriae potentiae visus.

Hypothesis 4.

Species Visus à paribus intensiois obiecti indiuisibiliter promanant. A partibus verò extensionis eius transuersè positis diuisibiliter. Prioresque subinde indiuisibiliter. Posteriores verò diuisibiliter representant.

Sermo est de obiecto proprio Visus, à quo dumtaxat promanant Visus species iuxta dicenda postmodum. Suppono autem cum communi huiusmodi obiectum duplex genus partium habere, sicut & alias

& alias qualitates; nempe intentionis, & extensionis. Partes intentionis dicuntur illae, quibus qualitas aut magis, aut minus intensius, siue perfecta redditur in eadem parte subiecti, cui inhaeret. Partes verò extensionis, quibus qualitas distinctis partibus subiecti extensi correspondet. Vnde omnes partes intentionis eidem omnino, partes verò extensionis distinctis locis, siue spaciis correspondeant necesse est.

Deinde etiam cum communi suppono, species
vilius, dum ab obiecto deciduntur per medium exten-
sum lineis semper rectis protendi : Quod enim
cuiusmodi species per medium extensum diapha-
numque protenduntur a corpore luminoso, vel co-
lorato, vnde nascuntur, vsque ad oculos, aliudve
quodvis corpus opacum; quò tandem perueniunt;
certo certius est; quia agens naturale non potest
agere in distans, nisi agendo in propinquum, atque
adeò deriuando suam actionem per medium ad
extremum. Quod autem talis specierum protensio
per lineas duntaxat rectas ductas à principali agen-
te vsque ad extremum sphaeræ actiuitatis eius fiat;
experientia demonstrat. Qui enim existens intra cu-
biculum obiecta externa conatur cernere per fenestram
apertam, ea tantum videre potest, quæ è re-
gione in rectâ lineâ foris posita sunt. Tum si sese
ad latera fenestræ recipiat, nil prorsus videt, tamen
specierum radij per fenestram ingredientiæ prope
ipsos hominis oculos itinere recto pertranseant.
Cuius nulla alia causa esse potest, nisi quia huius-
modi radij directè semper protenduntur, nec sese
versus latera fundunt, aut inflectuntur. Ratio autem
à priori ea esse potest, quia causa naturalis, quo citius,
validiusque effectum assequatur, brevissimis
lineis intendit suam vim, & conatum : ex autem li-
neæ rectæ sunt. Videatur Aguilon. lib. 5. Optic.
propof. 22.

41 Et quoniam accidens ab agente, vnde oritur ad subiectum vsque remotum non tenditur per motum localem, vt est Philoſophorum dogma, ſed per nouas productiones aliũs, atque aliũs partis extenſe, donec omnes partes corporis intermedij tali accidente affectæ ſint, necellum planẽ eſt, vt ex partibus ſpecierum per eandẽ lineam rectam extenſis, quæ priores ſunt adiuuent agentis principale ad producendum vltiores. Quomodo autem adiuuent alibi expono. Videantur Soar. diſp. 8. *Metaph. ſec. 8.* Pet. Hurt. diſp. 9. *Phyſicæ. ſ. 7. 6.* & alij. Exiſtimo autem ſpecies viſus per medium tranſparens diſformiter ſecundũ omnes ſuas partes etiam proportionales vnformiterque ſecundum proportionem geometricam propagari: donec tandem in extremo Sphære puncto ſe ſiſtunt. De quibus fuſe loco loco à me probatis, non opus eſt amplius dicere impreſcenturam.

Præterea suppono tunc effectum aliquem diuisibiliter promanare ab omnibus partibus suæ causæ, quando eorum cuilibet respondet in effectu pars propria, quæ ab ea duximatur parte causæ, & non à reliquis producitur. Tunc autem indiuisibiliter, quando totus effectus, & quilibet pars eius ab omnibus, & singulis partibus causæ simul, eademque actione concurrentibus procedit; similiter species diuisibiliter repræsentat obiectum, quando singulæ speciei partes singulis partibus obiecti diuisim correspondent. Indiuisibiliter verò quando nulla est pars obiecti, quæ toti speciei ex æquo non correspondeat: neque aliqua est pars speciei, quæ toti non respondeat obiecto.

43 Igitur species Visus à partibus intensiōis obiecti.

cti indiuisibiliter promanare, sententia est communis. Probatum autem sic. Omnes partes intensiōis obiecti concurrunt ad productionem speciei, nulla prorsus excepta; quia omnes sunt æque operatiue, æque applicatæ, & æque expeditæ; neque adest ratio, cur hæ concurrant, & non illæ. Ergo concurrunt indiuisibiliter. Probo consequentiam; quia si diuisibiliter concurrerent, tot essent partes intensiōis in effectu productō, quot sunt in causā producente: cum culibet seorsim acceptæ sua pars effectus corresponderet; Id autem est absurdum. Fiet enim, vt effectus propter passū distantiam nunquam decresetur; neque vsquam sphaera actiuitatis agentis absolueretur; quod repugnat experientia, & rationi. Etenim, si in prima parte subiecti tot essent partes, quot in agente, quia ab eo procedunt diuisibiliter, In secunda propter eandem rationem tot etiam essent, quot in primâ, & sic deinceps sine termino. Ex quo patet aliud, quod dicimus in hypothesisi. Partes scilicet intensiōis obiecti per speciem Visus indiuisibiliter representari. Cum enim quoduis obiectū propriū Visus per speciem à se productam representetur, si tota intensiō obiectiua indiuisibiliter concurrat ad productionem speciei; tota itidem per speciem productam indiuisibiliter representabitur.

Quod autem à partibus obiecti transuersè positis diuisibiliter species visus producat, communior est sententia Doctorum, quam contra Comib. & Tolet. tenent. Rub. *trati. de obiect. & quæ spec. sens. q. 8. Pet. Hurt. disp. 1. 2. de Anim. sec. 5. Arriag. disp. 6. sec. 7.* & alij Recentiores. Probatur autem primò, quia dum fumus intra cubiculum eam dumtaxat partem parietis oppositi per fenestram conspicimus, quæ è regione directò posita est: cum tamè in ipso fenestræ ingressu, & extrà in toto medio totius parietis sint species, quod hæ non procedunt à pariete indiuisibiliter; si enim ita procederent species, quæ pertingunt ad visum totius obiecti, semen essent, ipsumque totum representarent, quandoquidem emanarent ab illo mediis speciebus à toto obiecto procedentibus. Secundo, quia si species ab obiecto extenso indiuisibiliter nasceretur, sequeretur partes obiecti procul positas æquè clarè videri ac viciniore visui; nam species omnium partium obiecti æquè essent intensæ in oculis. Deinde fieret, vt eadem obiecti pars immota clariùs appareret, dum simul aliæ obiecti partes denuò detectæ viderentur, quàm dum videbatur sola: eò quod partes denuò apparentes iuuantes ad productionem speciei dictæ partis intensiorem illam redderent; quæ planè sunt contra experientiam. Tertiò, quia ex opposita sententia fieret, vt dum paulatim aperiretur obiectum aliquid, infinitæ actiones totales, quibus fierent species sibi succederent. Quod quando commodè potest, vitandum est. Quarto, quia sepe partes eiuſdem obiecti sunt diuerſe rationis, vt quando partim est album, partim est nigrum. Impossibile autem est tunc eas ad eandem speciem indiuisim concurrere, præsertim in mea sententià non distinguente speciem coloris à colore emissitio. Quintò, quia si species procederent indiuisibiliter à partibus extensionis obiecti, eas vitique indiuisibiliter etiam representarent; nam species obiectum à quo procedit, & cuius subinde proprium est semen, representatiua est; sed partes extensionis obiecti representari visui indiuisibiliter, non videtur probabile. Tum quia ne Aduersarij quidem id concedent. Tum maxime, quia multa experimenta, & multe rationes in eis

eis fundata apertè demonstrant oppositum, vt ex tota Philosophia visus, aliorumque sensuum in sequentibus exhibenda conspicuum fiet. Quibus integra data hypothesis satis manet probata. Quod autem aliqua obiecta ob tenuitatem seorsim sumpta non cernantur; bene tamen cum aliis coniuncta non inde nascitur, quod se se adiuvant ad producendam speciem; sed aliunde, vt videbimus *hypothesi* 8. Nulla quippe est pars extensionis obiecti, quantumvis minima, quæ non valeat per se seorsim eandem omnino producere speciem sui, quam in consortio aliarum producit, & ad eandem distantiam. In quo nihil est absurdi, vt etiam ex dicendis ibi patebit.

- 45 Loquutus autem sum in præsentī hypothēsi de partibus extensionis obiecti transuersè positis; id est, quarum nulla est ante, vel post alteram in eadem lineā rectā per quam actio protenditur. Nam de partibus directè in tali lineā positis, res hæc non adeo est explorata, nec tanti ad nostrum institutum eam explorare interest. Quare id in suum locum remitto.

Hypothesis 5.

- 46 Sensibilia communia non per speciem peculiarem distinctam ab specie proprii sensibilis; sed per eandem speciem proprii sensibilis cognoscuntur à Visu.

Ita tenent Rub. *lib. 2. de Anim. cap. 6. quæst. 11.* cum S. Thom. Bann. Ferra. Tolet. & aliis à se relatis. Fonseca *lib. 2. metaph. cap. 2. quæst. 2. sect. 5.* Petr. Hurt. *disp. 12. de Anim. §. 80.* & alij contra Scot. Henr. Ægyd. Iand. apud Rub. & alios Recentiores. Addit tamen Rub. speciem sensibilis proprii, vt repræsentet commune, ab eo quodammodo produci, & modè tri. Quod, quia ratione sit verum ex dicendis constabit: Modò probatur absolute hypothēsi; quia visus sæpe cernit obiectum in loco, vbi non est, quod accidit, cum radij specierum reflectuntur, aut refranguntur. Ergo visus sæpe attingit præsentiam obiecti, cuius nullam habet peculiarem speciem. Patet consequentia; quia præsentia, quæ se ipsa non est, nequit à se emittere speciem. Deinde sæpe apparere solet obiectum maius, quàm sit, sepius autem minus: ergo quantitas, seu extensio obiecti non per speciem propriam videtur; alias appareret sicuti est. Et quidem si sensibilia communium darentur species propriæ, nulla accidere posset fallacia in sensibus circa illa; sicut neque accidit circa propria, vt *infra hypot. 21.* ex Arist. ostendemus: species enim propriæ non possunt non repræsentare obiectum, cuius sunt propriæ, vt constat.

- 47 Igitur præsentia coloris, & lucis eorumque magnitudo, figura, &c. ea tenus Visu cernuntur, & discernuntur, quatenus species propria coloris, aut lucis variè in sensiterio disposita variis in locis, variisque modis valet suum obiectum repræsentare. Cum enim in parte laeva, retinæ species imprimuntur, obiectum apparet ad laeuam. E contra verò si species in dextera retinæ depingantur, obiectum apparebit ad dexteram, directè autem, & è regione positum aspiciuntur obiectum, quando in medio retinæ species eius sedem habet. Vniuersaliter enim in eo loco apparet obiectum, aut quatuor omnino particula eius, à quo recta linea per pupillæ meatum ingressa, & in crystalloide perfracta dirigi potest in eam retinæ partem, vbi talis obiecti, aut particula species inest, & visio celebratur. Quæ

mira structura oculi proprietas est. Ex quâ rursus efficitur, vt penes varietatem partium tunicae retinæ in quibus visiones obiectorum fiunt, penes earum discretionem, continuitatem, magnitudinem, paruitatem, &c. Variè etiam obiectum, sub variisque communibus sensibilibus appareat, vt ex dicendis singulatim *hypoth. seq.* plenius constabit.

Hypothesis 6

48

Omnia sensibilia communia commemorata *supra hypot. 2.* aliqua ratione percipiuntur per Visum. Ex sensibilibus vero mediis *ibid.* recensitis, quædam per se, quædam per accidens visionē dignoscuntur.

Discurramus per singula. Primo enim visibilibus rerum præsentia sub aspectum cadit, quatenus lux, aut color in hoc aut illo loco aspiciuntur. Quod adeo verum est, vt sanè nesciam, quo iure id nonnulli negauerint apud Arriag. *disp. 4. de Anim. sect. 1. subf. 6.* Etenim, quàm certum est mihi me videre colorem, tam certum est, me eum hic potius, quàm alibi intueri: ergo non tantum video colorem; sed illum in tali loco esse, quod est videre eius præsentiam. Nec refert non posse me discernere, an talis præsentia sit accidens superadditum rei præsentis; necne; quia tantumdem etiam ignoro de ipso colore. Quod ex imperfectione cuiusmodi cognitionum provenire censendum est.

Secundo cum recentioribus doctissimis in re perspectivâ censo contra Aguilon distantiam, quæ obiectum à visu plus, aut minus abducitur, non solum ab utroque oculo, sed ab altero tantum perceptibilem esse. Quod sanè, si bene aduertatur ipsa notificat experientia. Putat Aguilon quodvis obiectum per vnum tantum radium specierum, quem vocant opticum, videri, per eum videlicet, qui recta ductus ab obiecto in centro crystalloidis terminatur. De quo radio latè tractat *oro lib. 2.* Inde autem *lib. 3. propof. 1.* probare contendit distantiam vno oculo per se definiti non posse. Non tamen bene; nam, vt à relictis Recentioribus didici; obiectum non per vnicum radium, sed per omnes videtur, quotquot per meatum pupillæ in retinam transmitti possunt. Itaque dum à quouis puncto obiecti, siue particula diffunduntur species circumquaque, radij omnes, quos pupillæ foramen capit in oculum introducti, in crystalloide impingunt, atque ibi refracti, in puncto iterum, siue particula retinæ colliguntur. Quo duo formantur coni, siue pyramides, quorum eadem est basis, medium videlicet planum ipsius crystalloidis: vertex autem primi, & externi coni est punctum, siue particula obiecti vnde radij nascuntur: secundi autem, & interni vertex in ipsa retina aut certè paulo ante ipsam terminatur vt ibi decussati radij rursus diuarricati in ipsam impingant.

Ea autem est visus natura à peritissimis perspectivis deprehensa sedula obseruatione, vt obiectum appareat in eo loco semper, ad quem pertingit vertex coni externi, radiorum seruata semper proportionē, & consonantia, quam conus externus, & internus inter se seruant. Iuxta quam in visione directa semper contingit, vt locus verus, & proprius obiecti visibilis, & locus, quo pertingit vertex prædicti coni externi vnus, & idē sit. Atque adeo visione directa semper apparet obiectum in ipso loco vbi est. In visione autē, quæ per reflexionem, aut refractionē specierum fit, plerumque est diuersus locus obiecti verus, à loco quem dictus vertex tangere solet. Atque ideo variis in locis apparentibus, seu

seu fictitiis videtur obiectum pro varietate reflexionum, aut refractionum, quæ multa quidem est iuxta multam corporum differentiam, in quibus fit reflexio, aut refraction. Vniuersaliter, quo magis ducti introrumpuntur radij per pupillam, eo propius apparet obiectum; quia ut sic brevior est longitudo coni externi, siue veri, siue imaginarij: quo vero minus ducti introrumpuntur radij, eo longius obiectum cernitur. Ex quibus regulam habes generalem ad dignoscendum vniuersæ, quoniam sit locus, ubi semper apparet imago, seu obiectum visibile. De qua regula utpote cui vniuersa nititur Perspectiua fusiori calamo egi tract. de sens. & sensib. refutans interim nostri Aguilonij Philosophiam, quod attinet ad dictum locum imaginis.

51 Tertiò de modo, quo per Visum dignoscitur magnitudo, quantitas, seu extensio obiecti visibilis; alia etiam Aguilonij ac nostra Philosophia est. Putat enim ipse illam dignosci ex quantitate anguli verticalis pyramidis, quam optici vocant; quæque conficitur ex radiis ab obiecto extenso diffusis, atque in centro humoris crystallini concurrentibus; Opinatur quippe Aguil. per eos solos radios in araneæ superficie conuexa visionem fieri, qui in ipso centro crystalloidis terminantur: iuxta quam positionem necesse est, ut quoduis obiecti punctum per vnum tantum radium cernatur. Nos vero, qui censuimus visionem cuiusvis puncti obiecti per omnes radios ipsius puncti, quos pupilla capit non in aranea tunica; sed in retina fieri modo explicato; omnino dicendum putamus, penes quantitatem partis retinæ, in quam conspirant radij integri obiecti, in quaque visio eius efficitur, ipsius obiecti quantitatem, seu magnitudinem dignosci. Et quia, quo magis distat obiectum, minor pars retinæ speciebus eius potest intingimur autem, quo propinquius est; ideo obiectum remotius minus, quam propinquum apparet. Inde autem nascitur, quod obiectum procul positum in minore parte retinæ, quam si prope esset, depingatur: ita ut radij singularum partium, siue punctorum eius, qui confluant in pupillæ meatus decussati in itinere eo amplius post traiectionem diuariantur intra oculum, quod tale obiectum ipsi meatus propinquius est, ut consideranti innotescet; id namque proprium est vniuersæ radiorum cuiusvis corporis extensi introeuntium per exiguum foramen.

52 Oportet tamen animaduertere eam dumtaxat obiecti quantitatem visu per se discerni, quæ ex æquo visui obiecta est, in ea videlicet positione, vel situ, unde maximam, quam potest retina partem suis specierum radiis adimplet. Si enim corpus extensum oblique visui proponatur, remotius autem reliquæ: tum quidem tota talis corporis quantitas visu per se non discernitur, sed apparebit longè minor iuxta quantitatem minoris portionis retinæ, quam ex ea positione suis speciebus potest mouere. Quasi per accidens tamen, seu potius ope potentie altioris extensio oblique obiecta solet dignosci ob inæqualem partium distantiam, quæ nisi in maiore extensione, quam per se apparet, extare non posset. Tum, quod partes remotiores remissius moueant visum, quam propinquiores. Quod ementiri solent Pictores in parili intensioe colorum, ut, quod in exiguo spatio depictum est, valde extensum oblique videatur. In quo potissimum tota pars perspectiue specialis posita est.

53 Ex hac etiam Visus natura suboritur ars altera augendi visibilia, quoad apparentiam. Vnde & tu-

bi optici, & alia instrumenta proficiuntur; quibus efficitur, ut species obiecti, quæ naturaliter paruulam retinæ partem implere poterant, extensa, & ducta maiorem repleant: quo fit, ut earum obiectum maius appareat.

Quartò, distantia transuersa, quæ inter vnum, & alterum corpus Visui obiectum intercepta, eatenus Visu ipso discernitur, quatenus eorum corporum simulacra in distinctis retinæ partibus ab se inuicem etiam distantibus depinguntur. Quod fit, ut penes distantiam, quam visiones intra oculum habent, distantia quoque obiectorum metienda sit, perinde ac per visionis magnitudinem magnitudo obiecti pensatur. Vnde consequenter efficitur ut continuas, & vnitas obiecti apparentis ex continuitate, & vnitate visionis pendeat. Ea enim Visui apparent continuata, seu contigua, quæ per visiones continuatas, seu contiguas cernuntur. Quæ autem apparent simul in eodem loco, seu spatio instar vnius apparent Visui; quia ex vi talis visionis discerni nequit, an sint plura. Sicut e contra plura videntur, quæ in pluribus locis apparent per visiones plures in pluribus retinæ partibus efformatas. Atque ex his liquet, quo pacto Visus discernat discretionem, seu numerum, secundum positum reale, quod dicit. Deinde, quomodo noscat continuitatem, & vnitatem. Tum locum, siue præsentiam rei aspectabilis; aut etiam locum extrinsecum, quo res visibilis comprehenditur.

Quinto, Figura etiam per se percipitur Visu secundum positum, seu materiale, quod includit, quatenus ea ex aduerso obiecta per speciem sui in ipsa retina depingitur. Quo vero pacto visu dignoscantur figuræ, quæ non ex æquo prospectui obiciuntur, vel, quia non sunt planæ, sed solidae, vel quia oblique propolite cernuntur, ex Aguil. disci potest lib. 3. Optic. à propos. 15. usque ad 25. unde ad propos. usque 39. de cognitione loci, ac situs, de quæ eorum differentis diffusè agit. Verum ex breui à nobis indicatis facile quique potest deducere, quo pacto ad cognitionem situs prædictarumque figurarum plerumque sit opus functione altioris potentie, quam visus.

Sextò denique motus quatuor fere modis oculis discernitur, sensu etiam adiuvante interiore. Primo, ex motione oculorum naturaliter insequentium obiectum: quæ motio sensu percipitur communi. Secundo, quiescente visu motus obiecti discernitur ex diuersa eius præsentia distinctis momentis sensibilis temporis deprehensa. Tertiò ex loci ipsius obiecti mutatione continua. Quartò ex parte organi successiue affecta. Ita Aguil. qui plura addit usque ad propos. 54. Ex quib. patet Visum non se solo; sed iuuamine sensus communis motu cognoscere. Est enim opus reminiscetia præteritæ præsentia ad cognoscendum corpus moueri; quæ etiam opus est ad dignoscendâ quiete, quatenus hæc dicit perseverantiam in eadem præsentia. Itaque, ut motus alicuius obiecti noscatur, aut debet moueri organum visus inuariata visione; aut si quiescat organum, debet variari visio.

Ex quibus omnibus liquet constare, quod supra inferebamus: quidquid per se cognoscitur visu ex sensibilibus communibus in solam præsentiam extensam coloris, & lucis refundi. Deinde etiam colligitur speciem ab obiecto Visui impressam indifferenter esse natura sua ad repræsentandum colorem, aut lucem, cuius species est, sub hac, aut sub illa præsentia, sub hac, aut sub illa extensione magna, vel parua. Determinatur autem à parte sensibilibus

siterij, cui imprimitur, aut potius à potentia visiva in ea parte residente, vt simul cum ipsa potentia visionem causet, per quam obiectum in hoc loco, potius quàm in alio; sub tantæque extensione certatur. De quo plura dicemus *infra hypoth. 21.*

- 58 Restat vt de obiectis etiam mediis commemoratis *suprà* dicamus. E quibus transparentia, & opacitas oculis per se non videntur: sumpta tamen à visu occasione facile dignoscuntur à superiore interna potentia. Transparentia quidem ex rebus trans corpus interiectum apparentibus, quadam argumentatione colligitur; opacitas autem ex aspectus prohibitione. Umbra autem, quæ relatè ad intentius lumen circumstantis dicitur talis; & tenebræ, quæ in absoluta priuatione lucis consistunt, quoad carentiam lucis, quam dicunt, visu positivè cerni non possunt. Nihilominus, qui cernit oculis lucem remissam iuxta aliam intensiorem, illam comparatione huius vmbræ diiudicat potentia interna. Qui verò apertis oculis nihil lucis alicubi intuetur; esse inibi tenebras ex sui visionis priuatione discernit quâdam interna argumentatione. Similitudo, & dissimilitudo visis extremis similibus, aut dissimilibus videtur, quoad physicum, quod dicit, vt potest, quod cum ipsis extremis prorsus est idem. Pulchritudo in rebus visibilibus nihil aliud esse videtur, quàm grata quædam, & iucunda proportio eorum, quæ sub aspectum cadunt. Turpitudine autem eorum, siue deformitas asymmetria est, inordinataque dispositio offensionem oculis pariens. Vnde dicendum videtur pulchritudinem hanc, siue deformitatem perinde oculis cerni quoad physicum, quod dicit, ac cernitur figura, & situs. Tandem existentia obiecti visibilis, quoad id, quod dicit cum ipso obiecto identificatum, visu dicenda est capi, vt constat. Duratio etiam præsens ipsius obiecti quoad physicum, quod dicit, visu percipitur haud dubiè non minus, quàm eius præsentia; quandoquidem per visionem non minus clarè deprehendimus rem visam in tempore præsentis durare, siue ei correspondere, quam deprehendimus eam in tali loco ubicatam, siue ei correspondentem esse. Vnde, si duratio est accidens superadditum rei duranti, vt ego opinor, æquè ac præsentia est accidens superadditum rei præsentis. Duratio vtiq; rei sensibilis æquè ac præsentia inter sensibilia communia omnibus sensibus censenda est; vt potest, quæ perinde ac præsentia ab omnibus citrà dubium æquè atque à visu est perceptibilis.

Hypothesis 7.

- 59 Distantia iusta obiecti ad perfectam visionem ea est vnde eubratij radij specierum obiecti videntur, atque perfracti in crystalloide, quam aptissimè coniunguntur in retinâ, vbi patitur visio.
- 60 Supponit hypothesis obiectum ad certam distantiam clariùs, distinctiusque videri, quàm si propius sit positum, aut remotius, vt experientia monstrat; atque adeo ad perfectam visionem determinatam distantiam obiecti requiri, quam ultra, citràque perfectio visionis tabelcit. Vt ergo ostendatur eiusmodi distantiam esse, quam ipsa hypothesis assignat.
- 61 Supponendum est primò maiorem visionis claritatem ex quatuor causis provenire posse comparatione eiusdem potentie visivæ. Primò ex maiore intentione specierum. Secundò ex maiore copia earum. Tertiò, ex maiore coniunctione. Quartò, ex maiore affluencia spirituum animalium. Cuncta

enim hæc iuvant potentiam ad perfectius videndum.

Secundò supponendum est, eam esse naturam figuræ humoris crystallini, & vniuersim cuiusvis dioptræ crystallinæ, siue vitri conuexi, vbi franguntur species, seu radij luminis, vel coloris; vt in ea radiorum fractione certam proportionem obseruet attentà vitri, seu dioptræ conuexitate; atque etiam distantia obiecti, vnde eubrantur radij. Id, quod apud perfectius satis perfectum est. Imprimis enim dioptra magis globosa, cæteris paribus, magis infringit radios per se traiectos; atque adeo propius post se coniungit illos, quàm, quæ minus globosa est, vt experientia constat. Deinde inter angulos, quos cum dioptrâ faciunt radij in eam incidentes, & angulos, quos faciunt cum eadem radij iam traiecti, & refracti quorum priores anguli incidentiæ; posteriores verò anguli refractionis vocantur, ea proportio ferè seruat, vt, quò maior est angulus incidentiæ, eo fit minor angulus refractionis, & è conuerso. Vniuersaliter enim in singulis dioptris angulus integer coalescens ex angulo incidentiæ, & ex angulo refractionis semper est equalis, siue prope, siue procul obiectum sit. Ex quo sequitur primò, quò obiectum est propinquius dioptræ, eo angulum refractionis esse obusiorum, siue maiorem; quia eo angulus incidentiæ acutior, siue minor est, & vice versâ. Secundò sequitur adeo prope dioptram posse esse obiectum, vt traiecti radij post dioptram non coniungantur; sed, aut incedant parallelè; aut diducantur amplius. Tertiò, sequitur dioptram certum exigere intervalum, vt radios ab obiecto susceptos post se coniungere possit, & conglobare; ipsamque coniunctionem radiorum ad certam tunc post dioptram distantiam fieri; ita quidem, vt si dioptra, inde versus obiectum admoueat, iam radij traiecti diduci incipiant, & diuicari, sin verò è contrâ plus remoueat, aut ab ipso obiecto, radij perfectius coniungi incipiant, & propius dioptram, seu ad distantiam minorem. Quæ omnia facile quisque experiri potest modò admoendo lucernæ, modò remouendo ab illa dioptram. Denique alia est huiusmodi refractionum proprietas, vt iam aliàs notauimus; quòd radij refracti postquam in certâ distantia post dioptram coniuncti sunt, iterum deinceps incipiunt diuicari, vt experientia etiam constat.

Tertiò supponendum est virtutem esse innatam oculis nostris comprimendi, & dilatandi tunicam araneam, seu bursam illam, vbi concluditur humor crystallinus, quo efficitur, vt humor ipse figuram variè; modòque sit magis globosus, modò autem minus, prout aranea magis constringitur, aut laxatur. Præstat autem id, quoties oculus ad diuersas distantias aciem visus intendit. Porro in iis euentibus aliquam ex arbitrio à nobis fieri mutationem intra oculum ipsum experientia comperit. Quod autem ea, quam experimur, mutatio sit dicta compressio, & dilatatio crystallini humoris, tum à viris expertissimis in præsentia materia traditur; cum ex harmonia eorum, quæ mox dicemus conicietur.

Quæ, cum ita sint, iam hypothesis nostræ, aliorumque experimentorum rationes, & causæ appositissimæ in promptu sunt. Ex eo enim obiectum nimis propinquum oculis confusius cernitur, eoque magis confusè apparet, & sub quantitate maiore, quo magis oculis adiungitur; quia species in crystalloide diuicatur, sicque dispersæ, in retinâ depictæ, minus viuide, & sub extensione maiore valent

lent obiectum representare. Cum verò obiectum in distantia iusta locatur, species virtute crystalloidis ad brevius spatium retinæ rediguntur. Quò fit, ut & clariùs, & sub minore extensione obiectum cernatur. Si autem obiectum ultra distantiam iustam paulatim remoueat ex eo, & minus clarè, & sub minore extensione incipit apparere; quia species eius, & minus intensæ, & in minore copia intrant per pupillæ meatum, & post trajectum crystalloidem in minore parte retinæ depinguntur. Quæ omnia tum ex structurâ oculi, tum ex superioribus dictis facile constant. Iam verò propterea clariùs apparet illud obiectum, in quod visus acies infigitur, siue id sit propinquius, siue remotius: quia virtute oculi innata humor crystallinus aut conglobatur magis, aut complanatur prout oportet attenda obiecti distantia, ut radij eius aptius coniungantur in retinâ. Quæ mira proprietas oculorū est, ut possint ad omnes distantias aciem visus intendere.

65 Ex quibus omnibus liquèd constat, iustam obiecti distantiam ad perfectam visionem esse illam, è qua, posita crystalloidis compositione, vel figura, aut naturali, & ordinariâ, aut aduentitiâ motu oculorum, species ab obiecto euibrata aptissimè coniunguntur in tunica retinæ. Quibus & præsens hypothesis probata, & tota nostra oculorum Philosophia confirmata manet; & reiecta Aguilæ, quod ad rem attinet sententia, afferentis lib. 1. *propos.* 8; iustam distantiam obiecti ad perfectam visionem esse illud punctum, in quo concurrant axes optici cum neruis opticis angulos rectos efficiunt. Quod, quàm à veritate exulet, fusè ostendi suo loco.

Quòd si rogas, cur ad eam iustam distantiam in vno tantum puncto, aut sane in exigua particula obiecti ita oculorum acies figatur, ut talis dumtaxat particula clarè, reliquæ verò, quæ ad latius sunt, confusius conspiciantur, ut experimur? Respondeo, quia axis opticus, qui totum oculum medium penetrat, atque in extremo nerui optici, quod medium est retinæ, terminatur, in vno tantum puncto obiecti desigi potest. Et quoniam id, quod magis directè suo specierum radio ad medium retinæ, ad neruumque opticum pertingit, quæ parte defluunt spiritus animales ad fouendam visionem, maiorem eorundem spirituum sibi vendicat affluentiam, maioremque idcirco participat visionis claritatem: punctum obiecti, unde axis opticus ducit originem aliæque particule circumstantes, quæ ad talem partem retinæ mittunt species, in eaque celebratur eorum visio, non possunt non clariùs videri, quàm aliæ partes, quæ cernuntur è partibus ipsius retinæ minus præcipuis, minùsque efficacibus ad videndum.

66 Ex quo sequitur primò, quo magis distant partes obiecti ab eo puncto, unde oritur axis opticus, eò confusius videri, ut experientia monstrat; quia earum visiones etiam distant magis à neruo optico: ob idque minore fouentur spirituum copia.

67 Secundò sequitur illud punctum clariùs videri ab utroque oculo, in quod concurrunt axes ambo- rum oculorum. Nam, ut *suprà* etiam notabamus, illa indiuidua societas, quæ in musculis oculis mouentibus inest, non patitur, ut eorum axes optici in diuersa puncta figantur. Alioquin obiectum à duobus oculis visum in duplici loco appareret: ut apparet, quando altero oculorum compresso, axium societas perturbatur.

Hypothesis 8

68 Ad producendam visionem determinata quantitas Pharus Scient. Tom. I.

titas, tum potentia, tum organi, tum speciei necessaria est, ita ut minor non sit sufficiens, eaque tam intensiois ubi datur, quàm extensionis. Vnde ex parte obiecti minima existunt visibilia, quibus minora in eadem distantia, & respectu eiusdem potentia visibilia non sunt. Ex parte autem oculi minima etiam dantur particule visus: typica retinæ, quibus minores non sunt visus.

Pro explicatione, & probatione huius hypoth. suppono primò ex doctrina tradenda *infra disp. 2. quæst. 1.* Impossibile omnino esse, quod detur visio, quantumvis minima in subiecto, siue organo, cuius actus videndi est suapte natura; & quòd tale organum per illam non reddatur videns, sentiensque obiectum, cum nihil sit aliud, organum esse videns, sentiensque obiectum, quàm habere in se, aut sibi annexum actum videndi. Ex quo patet contra nonnullos opinantes oppositum, quod obiectum aliquod ob paruitatem non videtur, id nasci non posse ex eo, quod eius visio verè producta in oculis non reddat organum videns præ nimia sua tenuitate. Sed, quòd re verà in tali casu visio talis obiecti in oculis producta non est.

69 Suppono secundò; Et si quoduis punctum, aut quauis pars medij, unde ad omnes partes obiecti via recta transparens atque expedita est, omnium obiecti partium, punctorumque sulcipit species; eo ipso, quod singulæ partes, punctaque obiecti circumquaque in sphaeram agunt, ut fatentur omnes, non tamen ita rem se habere in punctis, & partibus eius organi, ubi potentia videndi inest, in quo plerosque Recentiorum deceptos video. Nam, cum species obiectorum introeant in oculum per exiguum pupillæ foramen, necessum planè est, ut vnaquæque pars oculi interior eius tantum partis obiecti sulcipiat speciem, quæ è regione posita radios suos in formam cuiusdam coni, siue pyramidis collectos per angustum, pupillæ meatum introducere potest. Quò fit, ut diuersæ partes tunica retinæ ubi visio peragitur, diuersarum partium obiecti sulcipiant species; sicque obiectum totum in ipsa retinâ depingatur, ut *superius* dictum: non tamen ita distinctè depingitur, ut omnibus omnino, & singulis obiecti partibus diuersæ partes retinæ correspondant; sed ita, ut plures partes obiecti in eadem partem retinæ cœant, ubi veluti penetrantur earum species. Quod beneficio crystalloidis efficitur, ut ingens obiectum in exiguo retinæ spatio depingi possit. Nam quemadmodum radij luminis per dioptram vitream traiectione virtute fractionis colliguntur, ut experientia monstrat, & complicantur in exiguo subiecto, ubi veluti penetrati maiorem quamdam efficiunt intensioem. Ita etiam iidem radij, aut quauis aliæ species traiectione per humorem crystallinum, qui dioptra natia oculi est, in retinâ complicantur; ita ut in eadem retinæ particula, aut etiam indiuisibili puncto multarum particularum obiecti penetrantur species ibique quamdam conficiant intensioem, licet minus propriam. propria enim intensio speciei impressa ea censenda est, cuius partes eidem principio respondent; nam, quauis obiecti pars speciem causat intensam propria intensioe: quæ magis, aut minus intensa prodit penes virtutem, & distantiam præcipui agentis.

Tertio suppono, non solum visum, sed alios quoque sensus externos certam speciei intensioem ex- postulare, ut sensationem causare valeat, maioremque, aut minorem, iuxta debiliorem, aut magis robustam, magisve perfectam virtutem potentia sensitua. Ob id enim surdastri moderatam vocem

B non

non audiunt, quam audiunt alij; audiunt tamen intensiorem; & qui hebetiore visu, tactu, aut olfactu possent, aliqua obiecta non sentiscunt, quæ ex eadem distantia sentiunt alij: cum tamen sentiant alia intensiora: quia nimirum hebetiores potentie intensiorem speciem postulant, ut possint in actum prodire: Vnde colligitur quamlibet etiam potentiam, quantumvis perfectam tam remissa specie affici posse, ut ea iuari non valeat ad producendam sensationem. Sicut è contrà, tam exiguum posse esse partem sensiterij, & potentie ipsi correspondentis, ut non valeant sensatione cauare, quidquid sit de intensione speciei, quod etiam experientia monstrat, dum aliqua quæ Visu discernuntur, Gustu, vel Tactu præ tenuitate discerni nequeunt, quin possit id attribui defectui intensiōis speciei, quandoquidè coniuncta cum aliis non aucta specie quoad intensiōem sentirentur: ut ex Philosophia eorum sensuum à nobis infra tradenda planè constabit.

71 Ex quo infero contra nonnullos quoties obiectum præ nimia tenuitate seorsim propositum non videtur, videndum, si coniungatur cum aliis, id non nasci ex eo, quòd illud per se seorsim speciem è se non emittat; sed, quod species ab illo impressa remissior est, quam ut potentia ad producendam visionem iuare valeat. Quod constat, quia sæpe obiectum, quod seorsim propositum ab aliquo non videtur, ab alio perspicacioris visus videtur ex eadè distantia: sapientiam obiecta, quæ ob paruitatem seorsim à nemine videntur oculo naturali, adhibito tubo optico, aut alio instrumento videntur. Quod argumento euidente est, quando latent non ex defectu speciei à se emissæ, sed ex defectu visionis nasci à tali specie non valentis progigni. Vnde etiam concluditur, quamlibet obiecti extensi partem, quantumvis minimam per se seorsim ab aliis producere propriam speciem; atque adeo partes speciei à partibus obiecti extensis, transuersæque consideratis diuisibiliter procedere, ut supra n. 4. posuimus.

72 Ex iis tum probatio hypothesis datæ, tum ratio quorumlibet experimentorum elicitor. Dico itaque obiectum paruum solitarie propositum, ut sicque latens præ tenuitate nimia duabus de causis posse non videri. Prima, quia species eius impressa in ea parte tunice retinæ, cui tale obiectum correspondet, intensiōem habet minorem minima requisita ad excitandam, seu causandam simul cum potentia visionem. Secunda, quia licet species talis obiecti sufficientem intensiōem habeat; particula tamen tunice retinæ, cui illa imprimitur, particulæque potentie visuæ in ipsa residens, minor est minima requisita ad causandam simul cum tali specie visionem ipsam. Quando verò si dicto obiecto minori minimo visibili adiungitur aliud æquale, videtur vtrumque; quia, quod ex utroque coalescit, iam est visibile, ut experientia monstrat. Id duabus etiam de causis potest accidere. Prima, quia vtriusque speciei in eandem partem retinæ concurrentes iuxta dicta n. 6. 9. maiorem intensiōem, licet minus propriam conficiunt; quo suppletur defectus intensiōis requisitæ ad gignendam visionem. Secunda, quia amborum obiectorum species maiorem particulam retinæ occupantes, ut possunt iuxta doctrinam traditam n. 5. 2. quam occupabat species vnius, maiori etiam particula potentie respondent; suppleturque defectus extensiōis partis tum retinæ, tum potentie visuæ ad generandam visionem naturaliter requisitæ. Et quoniam obiectorum plurium species neque possunt in eandem partem tunice retinæ coire, neque eandem eiusdem partem

tem continuatam, uti requiritur, afficere, ni talia obiecta loco coniuncta sint; ut patet ex dictis; idèd plura obiecta minuta distita loco non videntur, cum tamen videantur coniuncta.

Hinc deprehendes primò, cur obiectum variis, 73 iisque minutissimis coloribus distinctum ita apparere solet eminus, ut non diuersis coloribus; sed vnico ex illis commixto affectum videatur, ut in veste Franciscanorum cernere licet, quæ cum ex filis albis, & nigris contexta sit, eminus fusca apparet. Inde enim hoc nascitur, quia duæ quæque, aut plures partes diuersorum colorum in eandem retinæ partem impingunt suas species, quæ in eodem subiecto iunctæ, & commixtæ perinde representant obiecta illa partialia, quorum species sunt, ac si commixta essent in se, representant namque illa in eodem loco, ut constat ex dictis *supr. hypoth. 6.*

Secundò deprehendes cur obiectum èd minoris 74 quantitatis apparet, quò longius ab oculis recedit, tantumque potest recedere, ut prorsus dispareat. Prioris enim causa est, quod, quò remotius est obiectum èd in minori parte retinæ pingitur iuxta dicta n. 5. 2. constat autem ex dictis *hypoth. 6. citata*, quò minor est pars retinæ ubi Visio fit, eo minorem esse quantitatem apparentem obiecti. Posterioris autem causa est, vel, quia tandem pingitur obiectum in parte retinæ minori minima visuæ, vel, quia tandem intensio speciei ab eo impressæ minor est minima requisita ad causandam visionem, iuxta doctrinam paulò ante statutam.

Tertiò deprehendes, cur obiectum paruum, 75 quod in debita distantia videtur, si nimium applicatur oculis, prorsus dispareat. Nempe, quia licet in eo casu intensiorem illud per pupillam immitrat speciem, quia magis è propinquo operatur: at in retinâ, ubi patrat Visio, species ipsa remissior, quàm oportet, euadit; adeo ut intensio eius minor sit minima requisita: eo, quod in trajectu crystalloidis radij speciei diuariantur èd magis quò obiectum magis oculis admoventur. Ut ex his omnibus planè percipias, quàm bene cuncta experimenta cohereant cum nostra de Visu Philosophia. Efficax profectò argumentum veritatis eius.

Ex quâ postremò planè colligitur obiectum indiuisibile, aut in spatio indiuisibili collocatum, aut per speciem, aut per potentiam, aut per visionem indiuisibilem nequam posse oculis cerni, saltem loquendo naturaliter. Vtrum autem supernaturaliter possit, non interest modò examinare.

Hypothesis 9.

De organo auditus perinde fere, ac de organo 77 visus, seruata quadam proportione, siue analogia videtur mihi philosophandum.

Non adeo est explorata Philosophia Auditus, quâ Visus; nec adeo re nostram refert illam examinare. Ob id breui ab hoc sensu me expediam. Suppono autè potentiam audituam in auribus residere, in quib. præterea quæ externe conspiciuntur, meatus quidam est tortuosus, anfractuque cochleæ per similes, qui tandè in amplam quandam definit cauitatem, veluti orbicularem, quam obtegit, concluditque tenuissima quædã, atque pellucida membrana, tympanum, aut myringa vocata. Stabilitur autem membrana hæc duobus ossiculis, quorum alterum incudis duobus pediculis innixæ, alterum malleoli figuram refert. Conimb. & Rub. addunt tertium ossiculum, tametsi Vesalius diligens anatomicus duos tantum relatos numeret *libro primo de*

de fabric. c. 8. Intra membranam autem dictam, seu tympanum congenitus quidam aërlive substantia aërea feruari dicitur eo quasi vallo cohibita, ne diffusetur, aut dissipetur. Quamvis Vesalius, *supra*, & Valuer de lib. 1. c. 3. huiusmodi substantiam aëream per Anatomen hucusque non fuisse deprehensam testentur, vt Soar. refert; fors, quia, animali mortuo, mox dissipatur. Postremo, vt oculi in neruos opticos delinunt, sic tympanum Auditus neruo cuidam affixum est è cerebro descendente, per quem spiritus animales ad tympanum deuehantur. Hæc integri organi Auditus structura est.

78 Omittis autem variis sententiis de propriâ, & speciali sede potentie auditivæ, quæ apud Conimb. lib. 2. de Anim. c. 8. q. 4. Rub. q. 6. Soar. lib. 3. de Ani. c. 2. 2. Pet. Hurt. disp. 17. de Anim. sec. 3. Quied. contr. 4. de Anim. pun. 1. & apud alios videri possunt; existimo potentiam audiendi in cauâ internaque superficie illius membranae, siue tympani residere, quâ parte neruo demisso ex cerebro coniuncta est. Quemadmodum enim tunica retina est sedes visus secundum cauam superficiem humorem vitreum oculi complectentem, vt *supra* statumimus; ita pariter membrana dicta secundum cauam superficiem substantiam illam aëream concludentem, sedes Auditus videtur esse. Primum quidem, vt penes diuersitatem partis internæ talis membranae, quæ speciebus soni per innatum aërem trajectis affecta fuerit, in diuersis locis sonus ipse sentiatur, vt de Visu philosophatum est. Secundò quia ea pars tympani aptissima omnium videtur, cui inest facultas audiendi; vt de sensiterio visus *Hypoth.* 1. dicebamus.

Hypothesis 10.

79 Obiectum proprium Auditus solus sonus est. Ex sensibilibus autem communibus, aut etiam mediis aliqua percipit Auditus. Et sonum quidem per propriam ipsius speciem percipit. Cætera verò non per speciem ipsorum propriam; sed per eandem soni.

Porrò solum sonum esse obiectum proprium Auditus, nemo est, qui dubitet. De præsentia tamen eius, ad quam reuocantur omnia obiecta auditus communia iuxta doctrinam statutam *hypoth.* 2. nonnulli Recentiores negant percipi per Auditum. Quorum sententiam ego cenleo contrâ experientiam esse. Quia planè constat per Auditum deprehendi è quoniam latere proveniat sonus, vtum ad dexteram, vel ad sinistram concitetur. Quod ipsum est præsentiam soni percipi per Auditum. Quia ratione autem præsentiam, ita distantiam transuersam duorum, aut plurium audibilium percipere solet Auditus, necnon eiusdem audibilis extensionem. Numerus etiam, seu multitudo audibilium; tum eorum dissimilitudo, aut similitudo, consonantia, aut dissonantia, siue proportio harmonica, aut improprio Auditu bene discernuntur. Motum etiam, & quietem audibilium capit Auditus, non tamen sine iuuamine potentie interioris, vt de visu dicebamus. Quæ etiam ope egere videtur ad percipiendam distantiam, quâ a se distat audibile; Hæc enim eatenus videtur dignosci, quatenus ex maiore, vel minore intentione speciei, & auditio- nis oriunde ab illa, habita etiam ratione differen- tia soni, superior potentia deducit hunc propè, vel procul esse. Figura verò obiecti audibilis per Audi- tum discerni, nequit, utpote ad cuius cognitionem exactior notitia præstantia talis obiecti requireba- tur, quàm, quæ per auditum capi potest.

Phorus Scient. Tom. I.

Iam verò, quòd auditio fiat medio aliquo ad au- res delato, auditivæque coniuncto extra dissidium est, & probant argumenta facta in simili pro visio- ne *Hypoth.* 3. An verò id sit ipsemet sensus primi- genius, qui auditur, latus ad aures vsque locali mo- tus, vel potius species ab ipso producta, non adeo est constans. Nam primum affirmant Auicena, & quidam alij: Tamen reliqui Philosophi affirmant secundum; vt videre licet apud Conimb. lib. 2. de Anim. q. 2. art. 2. Rub. q. 4. Hurt. disp. 17. sec. 3. Ariag. disp. 4. sec. 1. & alios. Vtrum vero eiusmodi spe- cies à sono, qui auditur, producta, immisissaque ad aures vsque per continuatam productionem, sit etiam sonus, vel qualitas alterius nature, adhuc est controuersum. Primum affirmant aliqui; secundum plerique. Ego de sono, quod ad rem attinet, quem- admodum de colore philosophandum cenleo. Atq; ita primò arbitror sonum productionum soni esse, si- cut colorem esse productionum coloris *hypoth.* 3. ar- bitratus sum. Vnde consequenter secundò cenleo aliam speciem soni præter sonum ipsum productum, & per medium, vsque ad aures diffusum ad generâ- dâ auditionem necessariam non esse. Itaq; opinor, vt color primigenius & naturalis mea sententia colo- rem alium emissitum (qui intentionalis dici potest) progignit, per quem ad visum vsque delatum tan- quam per propriam speciem visio peragitur, non quidem ipsius coloris emissitum, sed primigenij, vnde ille oritur; ita pariter sonum primigenium alterum sonum emissitum ad aures vsque productione dif- fundere, per quem tanquam per propriam speciem ipse sonus primigenius auditur. Verù, quia ad præ- sens institutum non interest, vtrum species soni sit sonus, vel qualitas alterius nature; idcirco longius examen huius puncti ad proprium locum libens re- mitto. Vbi de modo etiam, quo species soni produ- cuntur, fundunturque per medium, donec sensite- rium auris attingunt, ex professo tractatur.

Quod autem præsentia soni non per peculiarem speciem, sed per eandem ipsius soni innotescat, mihi suadeo primò, quia valde imperfectè innotescit: lo- cum enim determinatum obiecti audibilis non adeo exactè capit auditus, ac visus capit locum deter- minatum obiecti visibilis; si autem per peculiarem & propriam speciem præsentia soni perciperetur, perfectius haud dubiè, exactiusque perciperetur. Secundò, quia quoties per reflexionem auditur so- nus primigenius, vt sæpe fit, alibi auditur, quàm sit re vera: ergo percipitur ab auditu præsentia soni, quæ re ipsa non est: ergo ea non per speciem pro- priam sui, sed per speciem soni percipitur; vt argu- mentabamur in simili de præsentia obiecti visibilis *hypoth.* 4. Igitur præsentia soni eatenus Auditum per- cipi existimamus, quatenus species ipsius soni sic, vel aliter disponitur in sensiterio. De Auditum enim fere vt de Visu videtur nobis philosophandum. Atq; ita sicut visibile obiectum in diuersis locis apparet pe- nes diuersitatem partium tunicae retinae, vbi peragi- tur Visio eius, prout in dictâ *hypoth.* 4. explicatū est; ita etiam sonus in diuersis locis auditur iuxta diuer- sas partes membranae caue, seu cymbali, in quibus species imprimuntur; imprimuntur autem species in partibus diuersis penes diuersum modum, quem fer- uant introeundi per aures attento loco, vnde recta mittuntur. Quoniam verò non adeo exactè, & æ- quabiliter diriguntur per organum species audi- tus, quàm species visus: tum, quia, via, qua species auditur ad sensiterium accedunt, implexa valde est, & difficilis; tum quia non solum per eam viam apertam, sed per ipsas partes solidas nonnihil etiam penetrat

penetrat specierum, vtpote, quibus non omnino impetia sunt corpora solida; ideo Auditus non ita exacte, clare, & distincte, praesentiam sui obiecti discernit, quam discernit Visus praesentiam sui. Ex quo patet, quā ratione per speciem etiam soni percipiat Auditus alia sensibilia communia, quae percipit realiter indistincta à praesentia. Quod autem per eandem speciem soni dignoscat cetera obiecta, quasi media cum sono ipso realiter identificata, vt sonorum similitudinē, harmoniā, &c. indubitabile est.

Hypothesis 11.

82 Odoratrix facultas in carunculis mamillaribus residere dicenda est.

Conimb. lib. 2. de Anim. c. 9. q. 4. ex Anatomicis organum Olfactus describentes asserunt in superiore narium extremitate duo tabernacula eminere mamillarū similitudine, quae ob id carculae mamillares, seu pupillares dicuntur. His autem subiicitur os quoddam bipartitum, quod etiam multis foraminibus pateat; duos tamen meatus habet insignes, duabus nasi ianuis correspondentes: quod quidem os eo, quod cribrum, aut spongiam refert, os spongiosum dici consuevit. Ambabus hisce partibus os spongiosum respondet bini nasi meatus, qui in suā origine diuiduntur; & duo quidē ad fauces flexuoso ductu, duo autē ad nasum ipsum septo quodā cartilagineo intercurrente tendunt. Quibus porrecta est quadā tunica exanguis continuata cum ea quae ad linguam, asperam arteriā, & palatum extenditur, eadē compositione, quā molliores nervi. Addit Soar. lib. 3. de Anim. c. 25. & Rub. tr. de sens. Olf. q. 3. supradictas carunculas extrema esse duorum nervorum, qui per duos canales ad cerebrum ascendunt vsque ad duos ventriculos, siue cellulas, quae in anteriore parte cerebri sunt. Ante carunculas verò opercula, quaedam sunt ex carne spongiosa confecta, quae restricta cum sit, respiratione dilatatur, vt ex Arist. lib. 3. de Anim. textu 100. notat Tol. q. 26.

83 Igitur in dictis carunculis mamillaribus potentiam olfaciendi locum habere, sententia est communis, quam tenent Conimb. Tolet. & Rub. supra, Arriag. disp. 4. de Ani. Quied. cont. 4. sec. 1. & alij Recent. (à quibus non dissentit Soar.) contra Auicem. Gal. & alios ponentes dictam potentiam in ventriculis cerebri, contra Comment. & Magnesi. ponentes eam in nervis à cerebro descendentibus; & contra Valles. lib. 2. contr. c. 24. extendentem illam per totam viam respirationis, vsque ad interna viscera. Probatur autem nostra, & communis sententia. Primò, quia dictae carunculae aptissima sunt pars totius organi, cui insit potentia olfaciendi; neque apparet ad quod aliud munus fuerint à naturā institutae. Secundò, quia inibi omnino iuxta experientiam sensatio odorandi celebrari videtur. Tertio, quia tales carunculae extrema sunt nervorum, qui à cerebro descendunt, quemadmodum partes illae, vbi facultates videndi, & audiendi residere docuimus, extrema sunt similitum nervorum, ipsis correspondentium. In illis ergo censenda est pariter, & ob proportionales rationes residere facultas odorandi, vt pluribus comprobatum est Tract. de sensu & sensibili.

Hypothesis 12.

84 Obiectū propriū Olfactus odor dumtaxat est. Qui quia odoris est productivus, per quē, & mediū, & Olfactum immutat, quin aliae species interueniant.

Vnde, quae sensibilia communia sentit olfactus, per ipsummet sentit odorem.

Prior pars hypothesis cunctis est nota. Quod autem odor qualitas quaedam sit, non verò substantia subtilis, vt nonnulli putarunt, certum iam est inter Philosophos. De quo videri possunt Conimb. lib. 2. de Ani. c. 9. q. 1. Tolet. q. 25. Rub. tract. de Olfac. q. 1. Soar. lib. 3. de Anim. c. 23. & alij.

85 Secundam partem hypothesis tenet Arriag. disp. 4. de Ani. sec. 1. subsec. 5. cum aliis contra multos oppositum variè opinantes. De quo videri possunt Auctores nuper relati. Ego illam mihi suadeo; Primò, quia eodem pacto de lumine, colore, & sono philosophatus sum, atque de obiectis Gustus, & tactus etiam philosophabor satis appositè. Videtur autem consentaneum omnia obiecta externorum sensuum in eo conspirare, vt per aliquid à se productum simile sibi, & medium, & potentiam immutent, non verò per species diuersae rationis. Secundò, quia odorem odoris esse productivum experientia monstrat; saepe enim à rebus odoriferis & medium, & res aliae odore afficiuntur; quin id exhalationibus adiunctis ipsū odorem vectantibus possit attribui. Tertio, quia odor, qui Olfactu sentitur in ipso sensiterio, non in loco distantiori sentiri videtur, vt ex perimur; ergo est re verā in sensiterio; tum, quia nulla apparet causa fallaciae, ratione cuius sentiretur odor, vbi non est; tum, quia non est consentaneū ita esse Olfactū nostrum constitutū, vt semper falleretur in omni sensatione. Quod si sensiterio ipso inest odor, quem Olfactus sentit, conficitur planè ibi ab odore primigenio productū esse; Neque enim eò vsque se per exhalationibus defertur, vt ex multis experimentis conuincitur, & tenet Arist. sec. 12. Probl. q. 10. Quin imo etiā quando odor vsque ad organum olfactus exhalationibus vectatur, vt saepe contingit, odor, qui inhæret exhalationib. non est, qui sentitur; sed alter ab illo in ipso sensiterio productus; quia potentia non videtur posse iuari naturaliter ad generandā sensationē, nisi per id, quod est receptū in ipso sensiterio; ad sensationem autem ipse odor, qui sentitur, concurret cum potentia, vt ex experientia commemorata deducitur. Ex qua etiā apparet in eo odore à lumine, colore, & sono discerninari, quod lumen, color, & sonus inhærens sensiterio non sentitur, sed alius per ipsum tanquam speciem. Alit per Olfactum ipsemet odor ei inhærens, nō alius sentiri videtur. Vnde species odoris stricta non datur: quia strictè loquendo, specie appellamus dumtaxat id, quod potentiam iuuat ad cognitionem nō sui, sed alterius cuiuspiam cuius est semen.

86 Ex his pro parte postrema hypothesis constat, solā praesentiam odoris inherens sensiterio percipi per olfactum. Hanc autem percipi per illum virtute ipsius odoris, tanquam speciei, ex dictis circa Visum, & Audium colligitur; quia, quod in illis sensibus prestare valent species proprii sensibilis, in hoc haud dubiè valet prestare odor, qui cum sit proprium sensibile, munera simul exercet propriae speciei. Vnde distantiam, & locum rei odoriferā per se non percipit Olfactus; percipi tamen potest per superiorem potentiam, capto argumento ab olfactione, vt si ea sit multum, aut parum intensa; si versis hinc, inde naribus augeatur, aut minuat, &c. Olfactus quippe differentias odorum bene discernit. Quo etiam pacto fortasse percipi interdum poterunt aliqua ex reliquis communibus sensibilibus. Nam illa per se vix, aut nē vix quidem discernit Olfactus; quia eorum discretio dependet ex diuersitate positionū, quibus species proprii sensibilis disponuntur.

disponuntur in sensiterio; vt ex dictis *supra* circa Visum, & Auditum compertum est, quæ diuersitas in præsentia vix videtur posse euenire.

Hypothesis 13.

87 Sensiterium gustus linguam esse, & palatum in confesso apud omnes est.

Id, quod satis experientia demonstrat. Residet autem gustus potissimum in quibusdam nervis, qui descendentes à cerebro, (perinde ac reliqui sensu-rij) per linguam palatumque extenduntur, & velut rami quidam, aut instar radicum arboris serpunt: Qui quidem nervi spongiosâ carne obteguntur ad ebibendos humores apta, quibus maximè fouetur hic sensus, iuuaturque ad sentiendum. Doctrina est Arist. lib. 1. de hist. Anim. cap. 11. & lib. 2. de part. anim. cap. 12. Galeni lib. de usu part. cap. 2. in quâ omnes Philosophi, Medicique conspirant, vt videre est apud Vall. lib. 2. contr. c. 24. Tolet. lib. 2. de Anim. c. 10. Conimb. ibid. Soar. lib. 3. de Anim. c. 27. Rub. tract. de sensu gustu q. 2. & alios.

Hypothesis 14.

88 Obiectum proprium Gustus sapor diutaxat est. Qui quidem saporis est productiuus, per quem immediatè sensum immutat, nullâ aliâ specie interueniente. Vnde virtute ipsius saporis percipit etiam Gustus sua sensibilia communia.

Prior pars Hypothesis indubitata est. Eam enim qualitatem vocamus vniuersè saporem, quam per solum gustum percipimus: sunt autem multe species saporis, vt experientiâ noscimus, de quibus latè disserunt Medici præter Arist. lib. 2. de Anim. c. 10. & Plinium lib. 15. cap. 27.

89 Quod sapor saporis sit productiuus, sententia est Arist. lib. 2. de Anim. textu 126. vbi saporem inter qualitates actiuas censet, idemque statim docet etiam de odore, & sono. Probarique potest primò à simili aliarum sensibilibus qualitatum, quas esse productiuas similibus in superioribus statuimus. Secundo ab experientiâ: constat enim res amaras alias, quas tangunt, suâ amaritudine afficere. Tertiò, quia sapor, quem percipit Gustus, in ipso sensiterio residet, ibi enim citrà dubium illum sentimus, nec est, cur sensus falli dicatur, vt philosophabamur de odore: ergo ibi à sapore rerum sapidarum producit. Vnde tandem conficitur sapor organo inhaerentem per se ipsum adiuuare potentiam ad causandam sui sensationem, quin alia species sit necessaria. Vti dicebamus de odore, postmodumque de qualitatibus tangibilibus dicemus.

90 Vnde tandem concluditur, Gustum per se, solum præsentiam saporis in proprio organo residentis sentire, non item præsentiam saporis primigenij, vnde ille nascitur, idque virtute ipsius saporis organi, quin alia interueniat species, vti etiam dicebamus de Olfactu, & de Tactu dicemus statim. Percipit autem præterea Gustus fere reliqua sensibilia communia, quæ Tactus; de quibus postmodum; quia valde Tactui assimilatur. Ob idque quidam tactus dicitur; imò sunt, qui putent Gustum à tactu non differre.

Hypothesis 15

91 Sensus tactus per totum corpus animalis diffusus, non solum in nervis, sed in carne etiam, & cute residet. Ad eius autem obiectum proprium plures pertinent qualitates.

Pharus Scientiarum. Tom. I.

Priorem partem hypothesis satis demonstrat experientia. Eamque tenent Conimb. lib. 2. de Anim. c. 11. q. 1. Rub. tr. de sensu tactus q. 1. Soar. lib. 3. de Anim. c. 27. & alij Recentiores communiter cum S. Th. & Arist. contra Fernel. Vessal. Albert. Agid. & alios ponentes sensum tactus in solis nervis; obfibus etiam aliqualem sensum tactus, licet stupidum concedunt aliqui. Plerique tamen negant. Dentes autem inter partes sensitiuas numerat absolute Albert. lib. 2. de Anim. tr. 3. referens pro se Galen. consentitque Arist. sec. 34. Probl. q. 2. & 3.

Pro secundâ autem parte hypothesis statuendum in primis est, vt apud omnes certum, ad obiectum proprium tactus spectare quatuor primas qualitates, nempe calorem, frigus, humiditatem, & siccitatem. Quod satis, superque demonstrat experientia.

Deinde, cum certum etiam sit per tactum deprehendi, quidnam sit durum, quid molle, quid asperum, quid læue; dubitari tamen potest: an istæ corporum affectiones ad obiectum proprium tactus pertineant. Ego opinor non pertinere: Nam licet putem duritiem corporum, & molliem esse qualitates quasdam corporibus superadditas; quia non apparet ad quod aliud genus entis reduci possint. Arbitror tamen eas non per se, sed per accidens tactu percipi functione superioris potentie: deprehenditur enim durities ratione compressionis, quam patiuntur partes organi corpus durum tangentes. Mollietates verò ratione figuræ successiue causatæ ab organo in corpore molli, atque etiam ratione motus ipsius organi. Quod est eas non sentiiri per se, & consequenter nec pertinere ad obiectum proprium tactus. Quomodo autem compressio, motusque organi, & corporis figura tactu capiuntur, hypothesis 17. exponetur. De alperitate verò, & leuitate, cenfeo spectare ad sensibilia tactus communia, quia non distinguuntur à præsentia corporum, siue extensione, vel figurâ. Corpus namque durum ex eo est asperum, quia partes eius extremæ non æquabiliter extensæ sunt, sed quadam exuberantes, quadam depressiores; læue autem corpus est, in quo nulla particula extremæ superficiei prominere supra reliquas sibi proximas, sed omnes æqualiter extenduntur.

De impulsu multi dicunt esse obiectum proprium Tactus. Addunt alij gravitatem corporum, & leuitatem. Ego cenfeo nihil horum tactu per se sentiiri: alioquin per manum admotam lateri corporis immoti ipsius gravitatem, aut leuitatem, necnon impulsu impressum ab alio superposito sentiremus, contra experientiâ. Deprehenduntur igitur hæ qualitates altiori potentia ex cõpressionem, vel motu, quæ causant in partibus organi, vt dicebamus de duritie.

Circa eas verò tactus sensationes, quæ dolorem afferunt, aut voluptatem difficultas est; quodnam obiectum proprium habeant. Nonnulli putarunt obiectum proprium tactus dolentis esse dissolutionem cõtinue. Alij esse intemperiem primarum qualitatum. Cum his sentit Vall. lib. 4. contr. c. 5. Ego verò cum Soar. lib. 5. de Anic. 5. necessariò adstruendam cenfeo pro dolore qualitatem doloriferam, siue molestam; pro voluptate autem qualitatem voluptuosam, siue iucundam ad proprium obiectum tactus spectantem: quia nihil est aliud excogitabile, quod talium sensationum proprium obiectum sit. Non enim est, dum partes organi diuiduntur, ipsa carentia continuitatis, aut instrumentum diuidens, aut carentia præsentiarum, quam tales partes antea habebant, vt constat: neque est motus, aut instrumenti, aut ipsarum

ipsarum partium; quia transacto tali motu, permanet dolor; nec sunt presentia distincta, quae permanent post diuisionem, quia ante illas incipit dolor, & ipsis perseverantibus absumitur. Nec potest esse aut in eo casu, aut in reliquis sola intemperies primarum qualitatuum; quia saepe sentitur dolor tali intemperie non sentita: saepe è contra, sentitur intemperies sine dolore; saepe transacta intemperie dolorem causante, dolor permanet: saepe tam subito incipit, & definit dolor, ut ille intemperiei qualitatibus habentis contrarium, successiuèque proinde provenientis, & definitis tribui non possit. Relinquitur igitur obiectum proprium doloris qualitatem specialem, atque doloriferam esse, quae ex variis causis gigni potest; & consequenter obiectum proprium voluptatis alteram esse qualitatem voluptuosam. Dolor autem ipse, & voluntas sensiones tactus sunt, prima per se ingrata animalis; secunda, iucunda. Vtraque autem dicta qualitas in varias insuper species diuidi poterit iuxta differentias dolorum, & voluptatum, quas experimur. Ex quibus patet, quot sint qualitates ad proprium obiectum tactus spectantes.

Hypothesis 16.

- 96 Ex dumtaxat qualitates tactu per se sentiuntur, quae inhaerent ipsi sensiterio, non item quae sunt in alio subiecto.

Feror in hanc sententiam, licet minus communem multis, & mihi efficacibus argumentis. Videntur autem stare pro illa Tolet. *lib. 3. de Anim. q. 2.* & Vall. *lib. 2. controu. c. penult. contra Conimb. lib. 2. de Anim. cap. 11.* Soar. *lib. 3. de Anim. cap. 26.* Rub. *tract. de sens. tact. q. 5.* & plerisque Recentiores sequentes oppositam cum aliis.

- 97 Probatur autem primo, quia qualitas dolorifera, & iucunda in ipso sensiterio inhaerent, per quod sentiuntur: ergo idem dicendum de reliquis. Secundo, quia situs, & motus partium organi plane sentiuntur tactu; non possunt autem sentiri cum sint ex sensibilibus communibus, nisi qualitates inhaerentes in ipso organo sentirentur, ut ex dictis *Hypoth. 5.* colligitur, & ex dicendis in seqq. apparebit. Tertio quia manus admota rei intense calidae non statim sentit totum eius calorem, sed paulatim, quo passu ipsa calefit; igitur non calorem talis rei, sed, quem ipsa paulatim suscipit, sentit per se. Quarto, quia calor, quem sentit manus adiuncta rei calidae, non in re, sed in manu ipsa sentitur: ergo ibi inest; nam hic non est locus fallaciae. Quinto, quia saepe numero sentiunt membra calorem sibi inhaerentem, aut frigus, ut patet in febricitantibus, & algentibus. Sentimus etiam, si aduertamus an manus, pedes, aut aliae partes corporis frigidae sint, aut calidae. Sexto, vel minus intensum subiecti externi non sentit, ut docet Arist. *lib. 2. de Anim. textu 118.* demonstratque experientia, & fatentur omnes: sentiret autem citra dubium, si esset ille sensibilis, quia non est, cur non immutaretur ab illo intentionaliter, etsi non posset physice; eo quod simile nequit agere in simile. Cum itaque absque physica organi mutatione sensatio non contingat, argumento est eam ipsam qualitatem, quam organum accipit, per se sentiri, non extrinsecam, à qua illa fit. Septimo si qualitas subiecti extranei sensibilis per tactum est, aut concurret ipsa ad sensationem per se immediate, ut opinantur Pet. Hurt. *disp. 12. de Anim. sec. 1. Arring. disp. 4. sec. 1. subf. 5.* & alij Recentiores.

centiores. Aut per speciem à se decitam, & organo impressam, ut opinantur Conimb. *sup. q. 3. Rub. q. 5.* & Soar. Primum dici non potest, quia qualitas inhaerens subiecto extraneo nequit suam actionem porrigere, ut debet, usque ad profundiores partes organi, ubi sensatio fit, nisi iuuetur effectu producto in prioribus: sensatione autem ipsa iuuari nequit, utpote, quae & minimum exigit extensionis organi ad sui existentiam, ut est commune omni sensationi externae, & sensationis eiusdem rationis non est productiua, sicut nec reliquae. Secundum autem si dicatur, sequitur obiectum loco distitum per tactum bene posse sentiri aequè ac per visum, & auditum, quod est contra experientiam. Octauo; Cum febricitans ardenti manu frigidum corpus apprehendit, refrigerium capit, & voluptatem: propterea sanè, quod obiectum, quod tunc temporis tactu percipit, conueniens est sibi; & consentaneum, utpote temperans nimium calorem febris; Id autem solum praestat frigus in organo receptum, ubi ille nimius calor inest. Nondum, cum res virtualiter tantum calida organo tactus imponitur, calor in ipso sentitur, ut experientia constat, bucca enim accenditur, dum piper manditur, stomachus hausto vino incalescit, ulcera, quibuldam applicitis medicamentis, ardent. At tunc non sentit tactus calorem rei applicatae, utpote, quae non est formaliter calida, saltem in tanto gradu: ergo dumtaxat sentit calorem organi. Decimo; cum membrum aliquod violenter comprimitur, aut contunditur, non solum dolorem sentit; sed etiam calorem ex ictu, aut compressione: sed obiectum doloris sentitur in eadem parte, ubi inest: ergo & calor itidem. Undecimo; sensus Tactus eo potissimum fine datus est animalibus, ut noxias sibi, & commodas qualitates diiudicare possent, quod, & illas excutere, vitareque possent, & has amplecti: sed tales sunt formaliter, quae in membris inhaerent, utpote, quae naturale temperamentum aut labefactant, aut rescitunt: ergo istarum potissimum est Tactus sensitiuus, atque adeo per se. Duodecimo tandem Olfactus, & Gustus dumtaxat sentiunt qualitates sensiterio inhaerentes, ut in superioribus statuimus: ergo idem potiori iure dicendum est de Tactu. Sufficiant haec: Per quae facile erit cuique diluere argumenta aduersantia.

Ex quibus colligitur primo in sensibus Olfactus, 98 Gustus, & Tactus strictè loquendo non dari species impressas; quia ipsa obiecta, quae sentiuntur, concurrunt per se ad sensationem; nihil tamen prohibet talia obiecta species vocari latiori quadam acceptione: Quo pacto ea tum in superioribus, tum in sequentibus nomine speciei latè usurpato solemus comprehendere, quoties dicimus, aut supponimus omnem potentiam cognoscitiuam speciebus ad cognoscendum iuuari. Secundo colligitur, qualitates inhaerentes rebus extrinsecis, quae tangibiles appellantur, per accidens tantum sentiri per sensum Tactus, siue percipi, functione scilicet interueniente altioris potentiae, quae per immutationem physicam organi Tactus, quam ipse Tactus sentit, causas extrinsecas talis immutationis discernit.

Rogas; cur ergo non sumus in continuâ, manifestâque sensatione qualitatuum, quas in corpore habemus? Respondeo, quia ab assuetis non fit passio, 99 ut fert commune pronuntiatum, quod etiam in aliis sensibus habet locum, praesertim in Olfactu. Itaque quamuis Tactus, cui primum qualitas in sensiterio recipitur, viuide sentiat illâ, paulatim tamen ea sensatio languescit, donec interit tandem defectu concursus Dei ad eam requisiti, qui per lapsu temporis

Disp. I. De origine intell. &c. Quæst. II. 19

ris sit indebitus, ut sæpe aliàs. Quod maxime euenit, quando talis qualitas aut parum, aut nihil abscedit à mensurâ intensiōis, quàm naturale temperamentum organi possit; quando enim à tali mensurâ deiscit, diutius sentitur utrumque satis consentaneè ad finem huius sensus. Oportuit enim, cum primum animal suscepit qualitatem, eam sentire, ut vel excutiat, si sit noxia, vel amplectatur, si proficua. Postquam verò veluti resedit in organo, si dissonat temperamento, adhuc oportet eam sentire, ut procuretur expulsio; secus si temperamento sit consona.

Hypothesis 17.

100 Omnia sensibilia communia exactius, perfectiusque per tactum, quàm per alios sensus, si visum excipias, capiuntur. Pro quibus capiendis nulla peculiaris species impressa in hoc sensu; sicut neque in reliquis, datur.

Posterior pars huius hypothesis ex dictis in simili circa alios sensus est nota; quia ut in illis, ita & in tactu per eadem principia percipiuntur propria sensibilia, & communia, quæ ipsorum propriorum sunt affectiones. Pro explicatione autem prioris supponendum ex dictis est, duplex genus sensibilium communium per tactum percipi: alterum eorum, quæ sunt affectiones obiecti proprii tactu per se sensibilis, quod mea sententia ipsius organo inhæret: alterum eorum, quæ sunt affectiones obiecti tangibilis externi; quod mea etiam sententia per accidens solum, & ope altioris potentie tactu percipitur. Ex quibus subinde priora per se, posteriora verò per accidens dignoscuntur per tactum. Neque enim per aliquem sensum potest esse per se sensibile obiectum commune, quando proprium, cuius est affectio, non per se, sed solum per accidens est per talem sensum sensibile, ut est notissimum.

101 Igitur, quod ad priora attinet, in primis bene discernit tactus præsentiam proprii sensibilis, quatenus illud in tali, vel tali parte corporis sentit ubi inest. Experiētiā etiam constat per tactum percipi situm, quem habent partes corporis quoniam verò situs à præsentia rei situate physice non distinguitur, ut aliàs dixi, & sensus solum potest per se percipere præsentiam sensibilis proprii; arbitror situm, quem per se tactus sentit, dumtaxat esse situm alicuius qualitatis per se sensibilis, aut ex primis, aut ex genere earum, quas molestas, aut iucundas vocauimus: Quarum aliqua semper videtur membrorum situm comitari, aut certe comitari dicenda est, ut aliquis situs per se sit semper tactus sensibilis; ex quo per accidens ope altioris potentie situs etiam quantitatis, aut etiam substantie membrorum percipi valeat. Deinde tactus obiecti proprii percipit magnitudinem, vel paruitatem, extensum, quatenus illud per partem magnam, vel parvam organi sentit; ut de visu philosophati sumus. Pariter percipit multitudinem huiusmodi obiectorum, eorumque interceptam distantiam, quatenus percipit illa multis in partibus, atque inter se distantibus organi. Distantiam verò aliquam obiecti ab organo nequit percipere; quia nullibi, præterquam in organo ipso, potest illud sentire. Percipit præterea motum obiecti proprii, quatenus illud in diuersis partibus organi successiue affectis sentiscit, ut patet, quādo qualitas dolorifera veluti discurret per membra corporis. Motus autem partium proprii organi eatenus tactu percipitur,

quatenus percipiuntur plures earundem partium situs successiue variati. Ad percipiendum verò istos motus altioris potentie memoratiue iuuamine opus est: nam motus non est cognoscibilis sine recordatione præteritorum, ut alias jam est dictum supra. Compressio autem partium organi, quam etiam tactus sentit, à motu, & situ earum non differt. Denique figura etiam commemorati obiecti, similiter percipit tactus, & si quæ sunt alia sensibilia communia. Quod autem propriorum sensibilium similitudinem, dissimilitudinem, intensiōem, & remissionem discernat, sicut & alij sensus, non est dubitabile.

102 Jam verò, quod attinet ad sensibilia communia obiecti tangibilis externi, quæ per accidens cum obiecto ipso diximus tactu deprehendi, in primis bene discernitur per tactum talis obiecti magnitudo idque bifariam; nempe, aut iuxta magnitudinem portionis organi ab obiecto ipso immutata, aut per successiuam eiusdem obiecti contrectationem. Figura etiam externi tangibilis eisdem duobus modis solet per tactum exactè notificari, maxime quando illud est corpus solidum, & durum; eo, quod per compressionem organi, quam durities corporis causat, melius figura discernitur. Ad figuram autem corporis tangibilis spectat eius læuitudo, siue lenitudo, & asperitas: quæ tactu etiam percipiuntur, ut supra notauimus. Eisdem itidem duobus modis percipitur per tactum externorum tangibilium numerus, seu multitudo, vnitas, locus, siue præsentia, & alia id genus.

Hypotheses de sensibus externis in communi.

Hypothesis 18.

103 Singulis obiectis propriis cuiuslibet sensus externi singula correspondēt species impressæ, adeò, ut per speciem vnus nihil aliud præter ipsum, & ea sensibilia communia, quæ propria sunt ipsius affectiones, sentiri valeat.

Accipio speciem impressam latè, prout comprehendit quoduis principium determinans, adiuanque sensum externum ad producendum sensationem, siue illud sit species propria, ut est in visu, & auditu, siue sit ipsum obiectum, quod sentitur, ut in Olfactu, Gustu, & Tactu, iuxta doctrinam in superioribus statutam. Itaque dico speciem impressam oculis ab hoc indiuiduo colore, dumtaxat habere virtutem ad causandam simul cum potētia visionem huius coloris indiuidui, quin possit cōcurrere ad visionem alterius aut specificæ, aut numericè distincti ab hoc: simul tamen esse causatiuum visionis omnium præsentiarum huius eidem colori possibilem, omniumque subinde sensibilium communium eius, quæ mea sententiā non distinguuntur à præsentia. Tantumdemque censeo de singulis singulorum sensuum obiectis.

104 Primum probatur primò; quia certum est esse possibilem speciem impressam eiusdem dumtaxat obiecti indiuidui causatiuum sensationis, à quo physice nascitur, siue cum quo physice est idem; igitur, quæ de facto datur, talis natura censenda est, nam amplior virtus non est illi sine fundamento, quale non datur, adscribenda secundo, quia cum vnumquodque sensibile proprium sit causatiuum sensationis sui, vel mediā specie impressa, vel per se ipsum, ut experientia constat; superflue haberet

vnus virtus cauſandi ſenſionem alterius, quia non eſt excogitabilis caſus, in quo talis virtus naturaliter aut neceſſaria eſſet aut vtilis: ergo de facto illam non habet. Tertio, quia certum eſt ab vno ſenſibili proprio ſenſionem alterius diuerſi ſpecificè cauſari non poſſe; alioquin per ſpeciem albedinis nigredinem poſſemus videre; ſaporque amarus ſenſionem gigneret dulcedinis, cunctaque paſſim confunderentur in ſenſibus contra experientiam, & rationem: ergo ab vno ſenſibili proprio nec ſenſio alterius ſolo numero differentis poteſt cauſari. De vtriſque namque, quod ad rem attinet, eadem ratio eſt. Quarto, quia ſi ſpecies vnus ſenſibilis proprius ad alterius etiam proprii ſenſionem poſſet concurrere, ea vtiſque indiſſerens eſſet, ſicut potentia ſenſitiua ad plura ſenſibilia repreſentanda; egeretque ſubinde alio determinatiuo, quo ad huius potius, quam alterius ſenſionem gignendam determinaretur; tale autem determinatiuum non datur, niſi recurratur ad Deum, aut ad extrinſecam obiecti præſentiam, ad quorum neutrum poteſt recurri, ergo: Etenim ſi, vel à Deo, vel ab extrinſecà obiecti præſentia fas eſſet eam determinationem expectare, ſatius eſſet omni negatà ſpecie impreſſa eam pro ſolà potentià ſenſitiuā expectare; ita, quod hæc ſola ſine ſpecie eſſet omnium ſuorum obiectorum ſenſitiua, determinareturque ad hoc potius ſentiendum, quam aliud, aut à Deo, aut à præſentia obiecti. Quod tamen & à Philoſophià eſt alienum, & contra omnes, & contra doctrinam demonſtratam *hypoth.* 3. pro adſtruedis ſpeciebus viſus, quæ etiam alijs ſenſibus, ſeruata proportione, communis eſt. Quinto, quia necunde conſtat, ſpeciem vnus ſenſibilis proprii alterius ſenſionem vnquam cauſaſſe, cauſaſſet autem aliquando citrà omne dubium, ſi naturalem virtutem haberet cauſandi, quia nulla eſt virtus naturalis, quæ in aliquo indiuiduo totius ſpeciei interdum non reducat ad actum. Sexto toto tempore, quo exiſtit ſpecie vnus ſenſibilis proprii impreſſa ſenſiterio, naturaliter eſt illi debitus concurſus ad cauſandam ſenſationem eiſdem ſenſibilibus, vt conſtat: Ergo numquam poteſt deberi illi concurſus ad cauſandam ſenſationem alterius. Patet conſequentia, quia ad cauſandas ſimul plures ſenſiones ſui, & aliorum ſenſibilium propriorum numquam ei debetur concurſus, alioquin non numquam ſaltem per vnus ſenſibilis proprii ſpeciem, & iplum, & ſimul alia nobis notelcerent; quod eſt contra experientiam. Ad cauſandam autem ſenſionem ſenſibilis alieni, & non ſui, nequit ſpeciei deberi concurſus aliquando, ſi ſemper debetur, vt eſt certum, ad cauſandam ſenſionem ſui. Quod ſi numquam poteſt naturaliter eſſe debita ſpeciei vnus proprii ſenſibilis, cauſatio ſenſionis alterius, conſcitur planè ad talem cauſandam ſenſionem, illam nullam virtutem naturalem habere. Mitto plura, quia hæc ad perſuadendum intentum videntur ſufficere. Quemadmodum autem ſingulis proprijs ſenſibilibus ſingulæ ſpecies correfpondent, ita ſingulis partibus extensionis vnuiſcuſque ſingulæ partes ſpeciei debent correfpondere ob eandem rationes; ſuppoſito, quod ab eiſmodi partibus diuiſibiliter cauſatur ſpecies, vt in ſuperioribus eſt ſtatutum.

105 Quod autē ſpecies vnuiſcuſque proprii ſenſibilis ſit cauſatiua ſenſationis omnium præſentiarum, omniūque ſubinde ſenſibiliū cōmuniū eius, quæ per vnumquemque ſenſum perceptibilia ſunt, ex doctrinā traditā pro viſu *hypoth.* 4. & 5. Deindeque

pro alijs ſenſibus repetita *hypoth.* 1. 1. 3. & 16. compertum eſt; ibi enim ſtatuiſmus, & ab illis percipi præſentiam, aliaque ſenſibilia communia, & non per peculiarem iplorum ſpeciem, ſed per eandem propriorum ſenſibilium percipi. Quomodo autem ſpecies proprii ſenſibilis determinetur per partem ſenſiterij, cui imprimitur, ad repreſentandum illud per ſenſationem à ſe cauſatam ſub hoc potius, quam ſub alio ſenſibili communi; *eiſdem in locis* explicuiſmus.

Ex his ſequitur primò, nullum ſenſibile commune poſſe ſine proprio ſentiri, quia ſpecies proprii repreſentatiua communis non poteſt non, & proprium repreſentare; exiſtimo autem ſenſibile proprium, & commune per eandem ſenſationem indiuiſim ſentiri; quæ eo ipſo, quod ſuaſpente natura eſt actus, quo talis pars ſenſiterij, ſeu potius talis pars potentiæ ipſi reſpondens percipit ſenſibile proprium, eſt quoque actus, quo percipitur ſenſibile commune correfpondens eidem parti ſenſiterij, & potentiæ, iuxta modum, quem ſenſus habent percipiendi ſenſibilia cōmunia, prout in *cauſis hypoth.* ex poſito eſt. Quomodo autem neque ſenſibile proprium ſine aliquo communi poteſt ſentiri, conſtat ex dictis circa viſum *hypoth.* 8. dicendiſque vnuiſerſalius *hypoth.* 22. vbi ſtatuiſmus ſenſibile proprium, niſi ſub certā quādam quantitate, ſeu extensione ſentiri non poſſe.

Secundò ſequitur, etſi ſenſibile commune quodammodo per ſpeciem alienam dici poſſit ſentiri, quatenus ſpecies, per quam ſentitur, non à ſe ipſo, ſed à ſenſibili proprio naſcitur, aut eſt idem cum illo: attamen abſolutè loquendo per propriam ſpeciem ſentiri dicendum eſt, quatenus ſentitur per illam in ſe ipſo immediate, & ſicut eſt in ſe. Quo iure, quæcumque obiecta cognofcunt Angeli, & animæ ſeparatè intuitiue, per ſpecies proprias dicuntur abſolutè cognofci; tamen tales ſpecies non ab obiectis ipſis naſcantur, ſed infundantur à Deo, vt communis ſententia fert: vnuiſerſaliter enim ea dicitur ſpecies propria obiecti, per quam illud in ſe immediate, & vti eſt in ſe cognofcitur vnde cumque talis ſpecies ſuam ducat originem; cum tamen ſpecies aliena loquendo abſolutè ea appelletur, per quam obiectum inſtar alterius, & aliter, quam in ſe eſt concipitur, & conſequentè in ſubſtituto alieno, iuxta doctrinam tradendam à nobis *infra diſp.* 2. q. 3.

Hypotheſis 19.

Senſus externi, ſi vnus Auditum excipias, naturaliter ſentire nequeunt proprium ſenſibile actualiter non exiſtens.

Sententia eſt communis, quam tenent Molina 1. p. q. 55. art. 2. diſp. 2. memb. 5. Soar. lib. 3. de Anim. cap. 12. & tom. 3. an 3. p. diſp. 53. ſec. 4. & diſp. 55. ſec. 2. Rub. lib. 2. de Anim. tract. de obiect. atque ſpec. ſenſ. q. 3. & omnes Recentiores contra Burid. lib. 2. de Anim. q. 21. & 22. opinantem ſenſationem externam naturaliter poſſe contingere, abſente proſus obiecto, aut non exiſtente.

Igitur, vt probem hypotheſim, quod attinet ad 109 ſenſum viſus, ſuppono cum Aguil. lib. 1. Optic. propoſ. 52. & alijs contra Vaſq. 1. p. diſp. 38. n. 9. & alios, ſpecies viſus ita ab obiecto, à quo producuntur, oculiſque imprimuntur, in conſeruari dependere, vt eo amoto, vel corrupto, illico corumpantur. Docuit id Auguſt. lib. 11. de Trin. cap. 2. dicens. *Species ſunt velut in aqua expreſſum veſtigium*

vestigium, quod tandiu est, donec ipsum corpus, quod imprimatur, inest; quo ablato, nullum erit. Et ratione probari potest primò; quia species visus non sunt aliud à lumine emissio, & colore, vt *hypoth. 3.* statutum est. Constat autem lumen (& consequenter colorem, qui, vt dictum *ibidem*, sine ope luminis nequit diffundi) prorsus pendere à sui causâ in conseruari, vt fatentur omnes: aliâ ab exquisitiore lumine sensibiles aliquæ exuuiæ, amoto, luminoso perdurarent in corporibus illuminatis, quod non cõsentit experientia. Secundo, quia si species visus, sublati obiectis, aliquantisper se sustinerent naturâ suâ, id vtique semper, & alicuius utilitatis gratiâ eueniret. At non semper id euenit, vt experientia constat: si quando autem Aduersariorum opinione videtur euenire; id dispendio potius, quam utilitate organi, & aliamque ob causam fit; vt eis respondendo iam explico.

¹¹⁰ Opponent enim Vaz, & alij. Qui attentè inspicit cancellos, luce perfusus, statim atque oculos claudit, eosdem cancellos, quasi in tenebris videt: ergo species impressa ab illis aliquantisper perseverat ipsorum influxu cessante. Nec dici potest, inquit Vaz, tunc, non cancellos, sed aliud quidpiam intrâ ipsos oculos existens sentiri, quod quidem, id, quod apparet, sub eadem cancellorum figurâ, & quantitate apparet, qualem nihil intra oculum clausum habere potest.

¹¹¹ Pro exactâ huius experimenti, aliorumque similium expositione, notandum est primò; sensus externos à suis obiectis non solum intentionaliter affici, sed physicè etiam interdum ita immutari, vt post eorum sensationem minus apti ad quidpiam sentiendum remaneant; quod maxime euenit, quando sensatio est valde intenta, vel, quod in eam animal vehementius propendit, vel, quod obiectum exquisitè intensioris est. Ita supponit Arriag. *lib. de insomnijs cap. 2. & lib. 5. de generat. animal. cap. 1.* Hinc apud Philosophos statutum, & experientia compertum, sensus externos ab excellenti sensibili lædi. Sed cur ita? Non quidem, quod excellens sensibile per se medijs speciebus plusiusto intensius sensiterio noceat, vt vult Tolet. cum Caiet *lib. 5. de Anim. q. 4.* Neque, quod excellens sensibile simul cum speciebus nociuam aliquam qualitatem sensiterio imprimat semper, vt opinantur Rub. *lib. de Anim. cap. 12.* Soar. *lib. 3. de Anim. cap. 2. n. 35.* & alij. Sed, quod sensibile valde intensum veluti rapit potentiam ad valde intensam operationem: potentia autem nimio conatu plures, quam oportet, auocat spiritus animales, quorum eximius calor sensiterio nocet, vt bene docet Arriag. *disp. 4. de Anim. n. 46.* Etenim, cum sensus corporei spirituum ope indigeant ad operandum, quo impensus in operationem incumbunt, eò copiosior spirituum proventus naturaliter attrahitur, tunc confluit in sensiterium. Quo, & sensiterium ipsum lædi & potentia hebetari solet pro sensationibus sequentibus. Atque inde etiam nascitur calor ille, quo caput accenditur, & dolor, qui interdum suboritur, dum nimia attentione quippiam imaginamur: Itaque immodicus spirituum affluxus est, qui prauè organum disponit, dum sensus in nimis intentam incumbit sensationem; iuuat tamen insuper interdum ad lesionem organi qualitas adueniens forissecus, vt calor nimius solis intenta, diurnave inspectione inspecti, aut influenza aduersa eclipfis à regione visû, aut quid simile.

¹¹² Hinc nascitur, vt post intentum solis, aut alter-

ius obiecti obtutum, nihil fere cernamus, dum oculos ad obscuriora loca conuertimus, eo, quod ea oculorû dispositio, quam, vel spirituum affluentia, vel obiecti influxus progeniuit, ad percipiendâ obiecta minus lucida, inepta est, donec paulatim mitescens, paulatim etiam præbet locum visioni talium obiectorum.

Hinc etiam non aliunde nascitur ea cancellorum Phantasia, quam post intentè adspectos cancellos oculis clausis subsentimus. Circa quod experimentum, illud est valde notatâ dignum, quod cancellorum vacua, per quæ translatum lumen in oculis receptum fuit, ipsis occlusis, obscura apparent, cum tamen cancellorum solida lucidiora videantur. Nimirum, quia eas organi partes, quæ vacuis correspondebant, impensius lumen hebetauerit: praua autem organi affectio, eo ipso, quod sensationem impedit, tenebrarum refert speciem: Nam, qui non videt, in tenebris sibi esse videtur. Quod si verò cancellorum esset species id, quod post intentam eorum visionem relinquitur in oculis, cancellorum vacua lucidiora vtique apparerent; vt pote, per quæ intensior species luminis accepta est. Est itaque, quod videtur in casu posito oculi clausi, lumen inherens ipsis palpebris quibus clauduntur (quod quidem visibile esse licet valde imperfectè ob nimiam ad sensiterium propinquitatem multæ aliæ comprobant experientia) videtur autem illud per speciem, ab ipso retina, in quâ fit visio, impressam, & actu conseruatam. Et quoniam partes retinæ vacuis cancellorum antea visorum respondentes plus hebetatæ ab intensiore lumine antea recepto, minus bene post vident, quod sibi in illuminatis palpebris correspondet, quàm aliæ partes, quæ respondebant solidis, minusque à lumine mitiore alteratæ fuerant; ideò ea cancellorum figura in ipsis palpebris apparet. Eadem de causâ, si post intentum cancellorum aspectum ad obscuriorem parietem apertos oculos conuertimus; ibi etiam nobis cancelli repræsentantur; atque ita quidem, vt eorum vacua, à quibus intensius lumen acceperamus, obscuriora, solida verò, à quibus remissius, clariora, repræsententur; scilicet, quia partes retinæ vacuis correspondentes minus bene, quàm aliæ, cernunt, quod eis responderet in pariete. Quod autem cancelli in his casibus sub eadem quantitate, & figurâ, sub quâ visi fuerant, postea appareant, inde nascitur; quia in eisdem partibus retinæ repræsentantur, penes quas semper taxatur quantitas, & figura obiecti visibilis, vt sæpe in superioribus dictum est. Ex quibus patet ad argumentum aduersariorum. Obiterque ex hoc, & similibus experimentis deducitur, quàm vera sit nostra oculorum Philosophia, quatenus docet obiectum visibile intrâ oculos per species in tunicâ retinâ pingi, in quâ positione nititur bona pars eius; id quippè est proprium doctrinæ veræ, vt nihil offendant, quo non firmetur. Falsitas autem passim offendit ad casum.

His ita suppositis, iam, quod ad visum attinet, ¹¹⁴ liquet hypothesis. Si enim visus, nec potest sine specie à proprio obiecto sibi impressâ quidpiam videre, vt constat ex doctrinâ datâ *hypoth. 3.* nec tali obiecto non existente, talem speciem habere potest, vt ex modò dictis apparet; conficitur planè sensum hunc obiectum actu non existens sentire non posse.

De sensu autem Olfactus, Gustus, & Tactus inde eadem hypothesis probanda venit, quia ex vnâ parte

parte sensus isti sine aliquo concursu obiectorum præstito per se, aut per speciem, non possunt moveri ad sentiendum, ut apud omnes est in confesso, & ex dictis in superioribus satis superque constat. Ex alia verò parte obiecta propria horum trium sensuum non per speciem à se decilam; sed per se immediate concurrunt ad sensationem sui, & communium, ut *hypoth.* 11. 13. & 15. monstrauimus: Ergò absolute huiusmodi sensus in obiecta non existentia naturaliter per sensationem ferri non possunt.

116 Excepi autem in hypothese sensum Auditus; quia censeo eum naturaliter posse percipere obiectum iam non existens pro eà temporis mensurâ, quâ percipit illud; imò plerumque, ut minimum de facto res ita se habet. Cum enim species soni successiuè ad aures vique deuehantur, seu potius propagentur, ut experientia monstrat, quando è longinquo sonum audimus post moram temporis transactam ab eius productione; subindèque in conservari à suo primigenio vnde suam trahunt originem, non dependeant, ut ego autumo, & suo loco fusè probavi; efficitur, ut obiectum, quod illæ notificant, iam tum non sit in naturâ rerum, quando simul cum ipso auditu causant eius sensationem: Notificans enim haud dubiè ipsum sonum primigenium, à quo nascuntur, siquidem ibi illum sentimus, ubi corporum collisione produciuntur, illicoque desinit esse, ut experientia ostendit.

117 Hæc dicta loquendo naturaliter: supernaturaliter enim, non est dubitandum, quin possit proprium sensibile non existens per vnumquemque sensum, vel impressa miraculosè illius specie sensiterio, vel Deo per se adiuuante potentiam ad producendam sensationem loco speciei. Ut contra Gabriel. in 2. dist. 3. q. 2. docent Moli. Soar. & Rub. *suprà* citati cum reliquis tam Theologis, quam Philosophis; imò de facto, cum Christus dominus sub specie pueri, aut caro eius, vel sanguis in Eucharistia videtur, ut sæpe miraculosè accidit, visa hæc reuerà sæpe non esse in Sacramento, prout apparent, sed facta dumtaxat immutatione miraculosâ in oculis intuitum, videri, disertè docet S. Th. 3. p. q. 76. art. 8. cui consentiunt Scot. in 4. dist. 10. q. 1. D. Anton. 3. p. tit. 13. cap. 14. Victor. relect. de Eucharistia n. 62. Sot. in 4. dist. 10. q. 1. art. 8. & Ledesim. 1. p. q. 14. art. vlt.

Hypothesis 20.

118 Sensus externi quandoque falluntur; non semper.

Sermo est de fallacia minus propria, qualis dumtaxat potest sensui externo conuenire: fallacia enim, siue deceptio propriè dicta, in solo iudicio mentis reperiri valet. Igitur sensus externos interdum; non verò semper falli, dogma est receptum inter plerisque Philosophos ex Arist. lib. 2. de Anim. tex. 63. & 161. ut videre est apud Comimb. ibid. cap. 6. q. 6. & Rub. q. 15. contra Epicureos, & quosdam Recentiores omnem auferentes fallaciam à sensibus externis, easque, quas experientia monstrat sensui interno, vel intellectui adscribentes. Et contra Academicos, qui vice aduersâ omnem prorsus fidem à sensibus ablegarunt, quod semper illos falli putarent; in quorum sententiam, seu errorem acriter inuehuntur Lucret. lib. 4. de Natura Tertull. lib. de Anim. cap. 17. &

August. lib. 3. contra Academicos.

Porro sensus externos interdum falli experientia demonstrat: Nam sæpe videmus obiectum, aut etiam alio sensu sentimus in loco ubi non est: ergo percipitur per sensum præsentia obiecti non existens; quod est sensum falli percipiendo id, quod non est re verâ. Patet consequentia; quia si percipere obiectum in loco, ubi est, re verâ est sentire simul cum obiecto præsentiam eius in tali loco, uti fatentur omnes: alioquin sensus nulla perciperet sensibilia communia. Percipere obiectum in loco, ubi non est re verâ, nequit non esse quoque sentire simul cum obiecto præsentiam eius in tali loco, & consequenter sensum falli; siquidem talis præsentia verè non extat. Quod autem sensus non semper fallantur, certo certius est; primò, quia non habent à naturâ falli, sed ab accidente occurrente, quod autem non à naturâ, sed ab accidente est, non semper est. Secundo, quia, quo tempore sensus à proprio sensibili immutantur, eodem ipsum naturaliter sentiunt, specie impressâ tunc naturaliter causante sensationem; igitur in tali sensatione, utpote repræsentante, quod verè tunc existit, non possunt falli: Et quidem neutiquam posse sensus externos falli circa proprium sensibile; vniuersaliter offendimus *hypoth. sequente*. Tertiò, quia, vel ex concursu consentiente diuersarum sensationum, vel aliunde etiam tracto diuersum potentiam altiore manifestissime deprehendimus sæpè sentiri à nobis obiectum, ubi re verâ est, & sub eà quantitate, aut figurâ, quam re verâ habet: ergò ne circa sensibilia quidem communia falluntur semper sensus nostri. Quarto, quia si semper sensus externi fallerentur, nihil suppeteret, vnde possemus eorum fallacias corrigere; vnde in perpetuâ deceptio continuo versaremur. Quo, & vitæ nostræ status, & totius naturæ ordo penitus turbaretur, imò, & ipsius providentiæ Dei excarceretur dispositio, innumeræque subinde immania sequerentur absurda; quæ Lucret. Tert. & Aug. *suprà* prosequuntur contra Academicos.

Obijci tamen potest primò pro Epicureis. Si 120 sensus externi erroribus obnoxij sunt, nulla erit certitudo in scientijs, nulla constantia, cum scientiæ maximè nitantur experimentis per sensus haustis. Respondeo, si perpetuo sensus fallerentur, atque mentis aciem eluderent, nullam vique scientiam oriundam ab experientia possibilem fore; quod Academici decepti persuadere contendunt; si autem nunquam fallerentur, aut fallerent, vnicò actu haberetur semper certissima experientia. Nunc verò medio modo res se habet: nam tamen non errant. Quò fit, ut tum primum certa sit ubique experientia, idoneaque, cui scientia nitatur, cum plurimum actuum sibi consentientium repetitione firmatur; maximè, si sunt diuersorum sensuum, ut sæpe contingit. Adde argumentum factum nihil fauere Epicureis, quia ipsi negare nequeunt aliquas nobis fallacias obuenire circa obiecta cognoscibilia, siue autem illæ à sensibus, siue aliunde trahant originem; idem argumentum confici potest, ut patet: vnde ab omnibus est soluendum. Quomodo autem, etsi operentur sensus virtute speciei naturaliter sui obiecti repræsentatiuæ, interdum nihilominus falli possint, ex dicendis *hypoth. sequenti* constabit.

Hypoth.

Hypothesis 21.

121 Fallacia sensuum externorum duntaxat accidit circa sensibile commune. Non item circa proprium absolute loquendo.

Sententia est Arist. lib. 2. de Ani. text. 63. & aliorum. Etsi pro opposita stent Conimb. ibid. cap. 6. 9. 6. Rub. 7. 15. Aguil. lib. 4. Optic. hypoth. 1. & alij Recentiores communiter. Ait enim Philosophus. Dico autem proprium quidem, quod non contingit altero sensu sentiri: & circa quod non contingit errare, ut Visus coloris, & Auditus soni. Argypilus vertit; Quod non potest alio sensu sentiri, & in quo non potest fieri error. Nec sibi contrarius est Arist. dum text. 161. oppositum videtur docere; non enim docet re vera, sed ponit ex sententia aduersa, quo vniversalius concludat id, quod ibi præterdicit, ut consideranti contextum perspicuum fiet.

122 Ratio à priori prioris partis datæ hypothesis est. Nam sensibile commune per speciem proprii percipitur indifferentem ex se ad plura, determinabilemque per positionem, quam acquirit in sensiterio, ut huius potius, quam alterius causet sensio- nem, ut est in superioribus statutum. Cum ergo ad huiusmodi positionem variandam variæ causæ extrinsecæ possint occurrere, efficitur, ut variæ quoque fallaciæ obueniant circa sensibile commune: cum species visus ratione reflexionis, aut refractionis interuenientis, aut alibi, aut aliter intrâ oculum depinguntur, quam recta, & naturali viâ tendentes, pingenda erant in loco, ubi non est re ipsa, alteriusque quantitatis, aut etiam figuræ, ab ea, quam re ipsa habet, apparet obiectum: fallaciæque subinde contingit circa eius sensibilia communia. Et in cæteris pariter.

123 Posterioris autem partis hypothesis ratio etiam à priori est; quia ex vna parte sensibilia propria per proprias species ad ipsa representanda omnino determinatas sentiuntur, unde aliud quidpiam loco eorum per tales species representari nequit, ut constat. Ex alia verò parte, nec possunt talia sensibilia, dum non existunt per ipsas species representari, prout opus erat, ut sensus falli absolute dicerentur. Nam, ut hypoth. 18. statutum est, reliqui sensus externi præter Audium naturaliter sentire nequeunt proprium sensibile, dum non existit actû: quamuis autem Auditus possit tantisper post eius corruptionem: quia tamen hæc mora, & valde exigua, & connaturalis est in hoc sensu, & semper vniformis, atque adeo nulli exposita deceptioni potentiæ interioris: idcirco sufficiens non est, ut absolute ratione illius Auditus circa proprium sensibile falli dicatur. Ob id ex industria dixi in hypoth. fallaciam sensuum circa proprium sensibile non posse accidere loquendo absolute: itaque in aliis sensibus ab Auditu, ne umbra quidem fallaciæ potest contingere circa proprium sensibile. Auditus verò, etsi possit proprium sensibile iam non existens capere, non tamen ita, ut propterea absolute falli dicatur.

124 Quæ, cum ita sint, colligo primò, visum Ictericæ, cui cuncta pallida apparent, non ideo falli, quia fictitium cernat pallorem; sed, quia verum pallorem in eo loco, & in eo subiecto cernit, ubi verè non est. Quod est errare circa sensibile commune. Docuit id disertè Arist. text. illo 63, subdens. Visus enim non errat esse colorem, aut Auditus esse so-

num; sed, quid sit id, quod est infectum colore, vel ubi: aut, quid sit id, quod sonat, aut ubi. Itaque, dum Ictericæ, aut, qui per vitra colore aliquo tincta prospiciunt, cernunt distantia obiecta colore, quem non habent, infecta, haud fingunt colorem, qui non sit; sed cummet, qui humoribus oculi, aut vitro interposito inhæret, & in alio loco vident, & in alio subiecto dislito. Quod sanè exinde nascitur, quia radij, seu species obiecti per vitrum, aut per humorem oculi traiecta ipso vitri, aut humoris innato colore inficiuntur; dum, cum speciebus vitri, aut dicti humoris permixtæ eisdem earum lineis feruntur, donec in retinam impingunt, ubi patrat visio. Cumque visio ipsa efficiatur ab ea specierum mixtione, quæ ex obiecto distante, & ex vitro, aut humore interposito pullulauit, non potest non natura sua representare tum colorem obiecti, tum colorem vitri, aut humoris; eos tamen duos colores permixtos representat, eo ipso, quod ab speciebus eorum inter se permixtis caulatur. Et quoniam pyramis optica externa tali visioni correspondens non terminatur in vitro, aut in humore, sed in obiecto distante, ideo necesse est, ut inibi etiam terminetur visio iuxta doctrinam traditam hypoth. 7. Atque ita in obiecto distante apparet color ex vitroque colore mixtus, perinde atque si ibi esset; cum tamen re vera non sit. Vnde, si quis per vitrum pallidum cernat obiectum aliquod caruleum, efficitur, ut ipsum obiectum appareat viride: eò videlicet, quod ex colore flauo, & caruleo permixtis inter se resultat color viridis. Ex quo patet in his, & similibus euentibus fallaciam visus non circa sensibile proprium accidere, sed circa commune: quia Visus nunquam cernit colorem, qui re ipsa non sit, etsi cernat eum sub aliqua præsentia, quam non habet. Neque cernere colorem mixtum ex duobus modo explicato est cernere colorem non existentem; quamuis sit cernere aggregatum sensibile non existens: quia mixtum illud ex variis coloribus coaliscens, supra ipsos colores, qui verè existunt, nihil addit, præter præsentiam localem, ratione cuius permiscetur: quæ, quia non est vera, efficitur, ut aggregatum illud collectiue sumptum non sit, non ex defectu alicuius spectantis ad sensibile proprium; sed ex defectu præsentia spectantis ad sensibile commune. Atque eodem pacto de reliquis sensibus externis, deque eorum fallaciis philosophandum est, habita ratione naturæ vniuscuiusque.

Secundò colligo cum quis probè diiudicans 125 obiectum eminens à se visum habere aliquem colorem; ignorat tamen quis color ille sit, aut etiam deceptus existimat esse colorem, qui non est; tum quidem huiusmodi fallaciam non sensus, sed intellectus esse: quia sensus nec potest discernere inter rationem genericam, & specificam sui obiecti; eò, quod nequit non eodem prorsus modo percipere quicquid realiter suum obiectum est, ut alibi monstrandum; nec potest tangere aliud proprium sensibile ab eo, cuius habet speciem, ut constat ex dictis.

Tertio colligo speciem sensibilibus proprii determinatam iam per talem positionem in sensiterio ad representandum ipsum sensibile in tali loco, sub tantaque quantitate, & sub tali situ, aut figura, aliam præterea determinationem à causa prima oriundam (nam alia non est à qua oriatur) desiderare; qua tandem determinetur ad causandam hanc indiuiduam sensio- nem huius indiuiduæ præsentia, siue extensionis, siue

siue figuræ, ex pluribus possibilibus in tali loco. Credendam autem est, quod sensus suum sensibile proprium percipit in loco, ubi est re verâ; tunc Deum suo concursu determinare speciem ad causandam sensationem eius præsentie dicti sensibilis, quam ipsum verè habet de facto; non verò sensationem alterius ex ijs possibilibus, quas in eodem loco posset habere: quia non est, cur Deus suo concursu generali sit causa fallaciæ, quam natura rerum non poscit, quando magis ipsi nature videtur consentaneum, quòd ea non detur, vt in casu posito. Cum verò sensibile proprium ex sensiterij determinatione est notificandum per speciem in loco, ubi verè non est: Tunc Deus ad sensationem alicuius ex præsentijs in tali loco ei possibilibus promero arbitratu determinat: quia tunc nulla ratio videtur esse, cur vna præ alijs percipienda à sensu eligatur. Et idem est de alijs communibus sensibilibus, quæ re ipsa, vt aliàs notavi, non distinguuntur à præsentia.

- 127 Multa præterea de fallacijs visus in particulari, quæ circa vnumquodque sensibile commune oculis accidere solent, posset adiungi. Verum ea magis ad perspectiuos, quam ad Philosophos atinet; neque ad institutum præsens aliquid conferunt. Adeat, qui volet, nostrum Aguilon. fusc de ijs, & accuratè differentem lib. 4. *Optic. per totum.*

Hypothesis 22.

- 128 Quæ diximus *hypoth.* 7. circa sensum visus de minimis sensibilibus, & sensitiuis, omnibus sensibus externis communia sunt.

Itaque, quilibet externus sensus certam quantitatem sensiterij requirit, in qua fiat sensatio, ita vt in minori non possit fieri. Certam etiam extensionem, & intensionem tum obiecti, tum speciei, quâ minor nequit sensationem causare. Quod quidem, & rationi, & experientie consentaneum est, vt discurrendo per singulos sensus facile posset comprobari; sed non est necesse immorari, quia res est certa, & ex dictis *hypoth.* illâ 7. satis superque constans.

- 129 Quomodo autem, licet sensus externi quamlibet differentiam, seu dissimilitudinem suorum obiectorum necessarîo percipiant, vt potè ab ipsis indistinctam realiter: potentia tamen interiores huiusmodi differentiam non valeant discernere, nisi cum certam quantitatem, siue certum gradum attingit; atque ita comparatione illarum minima etiam dentur talium differentiarum, inferius suo explicabitur.

Hypothesis 23.

- 130 Dolor, siue molestia, & voluptas, quæ per sensus externos in ipsis eorum sensiterijs percipiuntur, nihilo differunt ab ipsis eorundem sensuum actibus, siue sensationibus, quæ suapte naturâ, & per se molestæ aut iucundæ sunt animali sentienti.

Ita tenent Tolet. lib. 3. de Anim. q. 2. in probatione 4. concl. Vales. lib. 4. contr. cap. 4. Vaz. testans de communi Medicorum tom 1. in 3. p. disp. 62. cap. 2. Ouiedo contr. 4. de Anim. p. 11. 3. n. 12. Card. Lugo tom de Incarn. disp. 22. sec. 2. & alij contrâ Soar. lib. 5. de Anim. cap. 5. & tom. 1. in 3. p. q. 15. art. 5. in comment. art. & Rub. Tract. de sens. tact. n. 77. censentes cum Scot. Gabr. Caiet. Duran. & Portio. apud Vaz & alios,

dolorem, qui in membris sentitur, appetitus sensitiui esse actum: & contra Petr. Hurt. putantem molestiam, & voluptatem, quas in quinque externis sensibus experimur, actus esse totidem appetituum, quos ipse (singulari quidem cogitatione, alienaque ab omnium Philosophorum mente) confingit, quasi singulis potentijs cognoscitiuis etiam externis singula debeant appetitiua potentia correspondere. Porro dolorem, siue molestiam, & voluptatem, quæ capiuntur per sensus, actus quosdam esse vitales; non verò obiecta propriè loquendo; in confesso apud omnes est. (Esto nunquam, teste Lugo, obiectum doloris dolor vocetur, tum, quia omnis dolor, & delectatio ex proprio doloris, & delectationis conceptu exercitium quoddam vitale est, atque adeo actus vitalis, vt patet in dolore, siue tristitia, & delectatione hominis interiori tam sensitiua quam rationali. Tum, quia ex diuersâ corporis dispositione sapissimè nascitur, vt de eisdem omnino inuariatis obiectis modò dolorem, modò voluptatem ipsa sentiendo percipiamus. Quod est dolorem, & voluptatem, non obiecta; sed actus esse.

Igitur, quod dolor, & voluptas externorum sensuum non sint actus appetitus interni residens, aut in corde, vt cum Arist. & Galeno opinatur Soar. *suprà cap. 4.* aut in cerebro, vt cum Hurt. & alijs sentit Ouiedo. primò probatur ab experientia satis conspicua. Nam dolor, quo pes mihi dolet, quando comprimitur, aut feritur, in ipso pede est, non alibi: ibidem enim dolorem experior, vbi exterior compressionem, aut ictum, compressionem autem, aut ictum manifestè experior in pede, vbi re verâ est non alibi: sed, si appetitus interior residet in corde, aut in cerebro, non potest actus eius in pede esse, vt patet, quia ibi est actus naturaliter, vbi potentia inest. Igitur dolor, quo pes mihi dolet, nequaquam potest esse actus appetitus interni. Secundo probatur, quia talis dolor arbitrio voluntatis nullomodo subiectus est, vt etiam constat experientia; cum tamen appetitus quoad proprios actus quadamtenus tali arbitrio subdatur, vt est certissimum. Tertiò, quia dolente membro aliquo corporis, quandoque appetitus delectatur, aut de ipso dolore, aut saltem de doloris obiecto; vel, quia tale obiectum aliàs est homini proficuum, vel, quia virtute voluntatis amantis dolorem, aut obiectum appetitus inducitur ad delectationem: quam tamen nequireret concipere, vt pote dolori contrariam, si talis dolor ipsius appetitus actus esset. Quartò, quia multa appetit, aut refugit appetitus præcisè, quòd sensibus externis delectabilia sunt, aut molesta, appetit etiam eorundem sensationes iucundas, & gratas: ingratasque, & molestas fugit: igitur huiusmodi rerum, sensationumque voluptas, siue molestia ad obiectum pertinent appetitus; in externisque sensationibus, quas ipse appetit, aut aueratur non in proprijs ipsis actibus insunt. Per quæ etiam probatur sensuum dolorem, & voluptatem actibus appetitus interni tribui non posse; tamen demus hunc per totum corpus animalis dispersum esse; vt quidam minus probabiliter contrâ communem Philosophorum consensum opinati sunt. Fateor actum, quo appetitus tristatur de dolore, siue molestia sensuum externorum, sicut, & de quouis alio malo præsentè, dolorem etiam solere appellari, sicut, & voluptatem actum quo gaudet de bono præsentè; modo tamen de isto dolore, atque voluptate non agimus; sed de ijs, quæ in sensiterijs ipsis externis experimur.

Quod

132 Quod autem eiusmodi voluptas, & dolor sensuum externorum non sint actus aliorum appetituum, quos adstruit Hurt. singulis ipsis sensibus respondentium inde potissimum probatur, quia tales appetitus sine ulla necessitate, atque adeo sine fundamento, & contra omnium mentem, imò, & contra rationem adstructi commentitij censendi sunt. De quo plura suo loco; videatur interim Quiedo hocce appetitus impugnans *sup.* Adde eis admissis, adhuc non esse negandam externis sensibus suam propriam iucunditatem, aut molestiam à propriis actibus indistinctam, qualem citrà dubium etiam habent sensus interior, & intellectus, iuxta dicenda postea suo loco.

133 Quæ, cum ita sint, colligo planè sensus externos præter objecta suos quoque actus sentiscere, atque percipere, quâdam experimentalis notitia, non per alios reflexos; sed per ipsosmet, ut ipsorum percipiunt iucunditatem, aut molestiam. De quo vide dicenda *infra hypoth. 2. 8.*

Hypotheses de sensu interiori.

Hypothesis 24.

134 Sensus internus materialis, siue corporeus, qui in nobis, quemadmodum & in reliquis animalibus inest, ab intellectu condistinctus vnica tantum potentia est multis atque diuersis distenta muneribus.

Enim verò multas in nobis, atque in aliis etiam animalibus internas functiones experimus, quibus existentia alicuius sensus interni, siue principij earum euidentissime innotescit. Primò enim cognoscimus nos audire, tangere, olfacere, ceteraque externorum sensuum munia percipimus, atque inter eorum objecta discernimus. Quod sanè ab aliqua facultate interna præstat: quam Philosophi *sensum commune* appellant: eo videlicet, quòd sensuum omnium externorum objecta percipit, ad illumque veluti ad centrum vndique ex singulis aliorum sensuum organa imagines confluunt sensibilem, ut tanquam æstimator, & arbiter diuersorum sensuum objecta discernat: cum tamen quilibet sensus particularis proprij dumtaxat sensibilis percipiat differentias. Secundò non solum sensibilia, atque sensationes externas per internum sensum dignoscimus, dum præsentia sunt, sed etiam omni sensu externo quiescente, & ab operatione feriente, sensata objecta interiùs volumus, ac citrà illa phantasiatur. Ut patet in dormientibus, atque etiam in vigilantibus, cuius muneris principium *Phantasia* à nonnullis vocatur: hæc tamen facultas tantum versatur citrà simplicia objecta. Præterea tamen tertio experimus actum alium, seu sensationem internā, per quam ex duobus, aut pluribus objectis sensatis tertium quoddam componere solemus, ut cum ex monte, & auro montem quemdam aureum compingimus: virtus autem id præstans *Imaginatio* dici solet; Eamque Phantasiam vocitat Arist. lib. 3. de Anim. cap. 3. Et quidem proprius hæc, quàm præcedens Phantasia dicitur. Quartò externa sensata sub noua quadam ratione conuenientis, aut disconuenientis apparere solent ad intrā, quo permoueri solet appetitus sensitiuus animalis, ut fugiat, aut insequatur obiectum propositum, siue cuius fugere solet lupum, quem cernit, & cani intrepide adherere. Cuius functionis facultas vocatur *Æstimatoria*: extenditurque ad præsentia

Pharus Scient. Tom. I.

dumtaxat. Insuper tamen quintò aliud sentiendi officium datur citrà sensata iam præterita, cuius principium appellatur *Memoria*. Constat enim postquam semel obiectum aliquod sensu percipimus, posse iterum, eo iam absente, & nullo sensu externo operante, de eodem obiecto sensum internum cogitare, seu recordari: & in somniis quidem, quando omnes potentie exteriores ab operatione feriantur, sæpius citrà obiecta sensata phantasiatur. Atque hæc quidem quinque functiones non in homine solum, sed in aliis etiam animalibus inueniuntur, ut experientia monstrat. Adhuc verò alia duo munia, ut propria homini tribuuntur, quæ sensitiua facultas ex vicinia cum intellectu, quo bruta carent, participat. Cum enim intellectus discurrit, sensatrix etiam facultas suo modo discurrit, comitans illam; quod dum præstat citrà præsentia, *Cogitativa* dicitur; dum citrà præterita, *Reminiscentia*.

135 Igitur pro hisce septem functionibus alij quinque sensus internos ponunt; alij quatuor; alij tres; alij duos. Nos verò eidem facultati, siue potentie physicae eas omnes adscribimus cum Soar. lib. 3. de Anim. c. 30. Rub. tract. de sensibus internis q. 1. Petr. Hurt. disp. 17. de Anim. sec. 7. Quiedo. contr. 4. punc. 2. Arriag. disp. 5. sec. 4. Franch. Alph. disp. 11. sec. 2. & aliis Recentioribus; imò, & cum Arist. variis in locis apud Soar. & alios. Apud quos, & apud Cominb. lib. 3. de Anim. cap. 3. q. 1. alias sententias explicatas, earumque auctores inuenies. Ratio autem potissima nostræ Sententiæ est, quia ex vnâ parte diuersitas operationum non arguit diuersitatem facultatum, quandoquidem intellectus noster simpliciter apprehendit, iudicat, discurrit, & reminiscitur, & nihilominus vnica tantum facultas animæ est secundum omnes Philosophos: ex aliâ verò parte, non sunt absque necessitate multiplicandæ potentie, seu facultates animæ. Igitur dicendum videtur omnes operationes, quas recensimus, ab eadem animæ facultate prodire, atque ad eo sensum internum vnicum tantum esse. Quòd si hoc est verum, etiam casu, quòd potentie vitales sint proprietates realiter superadditæ substantiæ viuenti; multò erit verius siue certius, si sint ab illa realiter indistinctæ, ut fert sententia iam inter Recentiores communior, cui ego subscripsi *suprà q. 1. n. 3.* Mitto alia argumenta, quibus singulatim ostenditur omnes recensitas functiones ab eadem physica facultate nasci debere, prout apud præcitos Auctores videri potest. Ad meum enim institutum satis sunt dicta.

136 Aduerto tamen non solum iuxta Philosophiam, sed etiam iuxta Fidei principia esse certum dari in hominibus sensum internum materiale, siue corporeum ab intellectu merè spiritali condistinctum, cuius commemoratæ functiones proprii actus sint; quemadmodum certum quoque est iuxta Philosophiam, & Fidem dari in hominibus appetitum sensitiuum corporeum à voluntate merè spiritali distinctum. Qui quidem in suis operationibus per actus dicti sensus interni regitur; uti voluntas per actus intellectus. Ab huiusmodi quippe corporeis facultatibus nascitur lex illa rationi aduersa, de qua dicit Apost. ad Rom. 7. *Videō autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, & captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Quemadmodum, & illa concupiscentia, & fomes, quem in renatis per Baptismum remanere definit Trident. sess. 5. in decreto de peccato originali num. 5.

C

Hypothesis

Hypothesis 25.

137 Sensus internus in anteriori parte, & in medulla cerebri videtur residere, in eâ videlicet frontis portione, quâ iuprà oculos est.

Primum enim sensum internum habere suam sedem in cerebro communis, & constans Medicorum sententia est contrâ Arist. ponentem illum in corde. Eam tenet Gale. lib. 8. de usu partium cap. 3. & 4. Atque etiam lib. 3. & 7. de placitis, sequuntur Tolet. lib. 3. de Anim. q. 5. Conimb. q. 2. art. 2. & lib. 1. de ortu, & interitu, Soar. lib. 3. de Anim. cap. 13. & 31. Rub. tract. de sens. intern. q. 7. & omnes Recentiores cum Alberto, S. Thom. & aliis. Probat autem primò, quia, ut constat ex Anatomia, & Galenus docet, cerebrum, non verò cor est radix nervorum, per quos sensus administrantur, & idèd principium fontale, & origo totius sensationis: qui quidem nervi grossiores sunt, quò propinquiores cerebro, & si ligentur per medium, versus cerebrum manent sensibiles, secus ab alia parte. Secundò, quia læsio capitis impedit sensationem illaeso corde. Tum læsio animali virtute veluti Phantasia, medicamenta capiti; non cordi apponuntur, ut scitè notavit Galen. lib. 3. de locis patientibus cap. 4. Tertiò, quia imagines, & phantasmata rerum, & somnia in capite fieri experimur. Vnde Daniel. 2. dictum est regi Nabuchodonosor. Somnium tuum, & visiones capitis tui huiusmodi sunt, & cap. 4. cogitationes meae in strato meo, & visionem capitis mei, &c. Quartò, quia ex vehemente attentione lassatur, & dolet caput; non cor. Quintò, quia cerebrum aptiorem locum, quàm cor retinet in hominis structurâ, aliorumque animalium, quo possit aptius sensus internus, qui veluti centrum aliorum est, in cerebro; quàm in corde morari. Tum in sublimiori loco est, sensibilibusque externis propior, ut inde ad ipsos virtutem derivare facile possit; sensus enim interni operatio plurimum confert ad externorum operationes. Nec refert dici in Euang. Matth. 9. *Utrum cogitatis mala in cordibus vestris?* & cap. 15. *De corde enim exeunt cogitationes male.* Nam, ut exponit Soar. *suprà*; ibi cor pro animâ accipitur, vel pro appetitu residente in corde, saltem quoad effectus, cui cogitationes tribuuntur, quia unusquisque de iis, quæ appetit, cogitat. Porro appetitum in corde suam sedem habere sententia est Galeni, Soar. & aliorum. Tamen Recentiores plerique illum in cerebro collocant simul cum sensu interno, censentes illum ab hoc moveri non posse, ut debet, si loco sint diffusi: qui consequenter aiunt eas, quas in corde experimur, commotiones ab appetitu concitatas effectus eius esse; non actus. De quo nos suo loco.

138 Antequam probem, quod superest datæ hypothesis noto communiter ex Anatomia tradi, in cerebro tres esse sinus, siue cellulas; vnam quidem in posteriore; duas autem alias in anteriore capitis parte. Præter quas quartam in medio capitis ponunt alij in quibus, qui plures sensus internos adstruunt, eos accommodant, ut apud præcitatos Auctores videre licet. Cæterum ab istis cellulis pro re præsentis nullum firmum argumentum potest deduci; quia esto illa verè subsistant, quod non satis exploratum videtur; aliis, diversisque visibus, quam, ut sedem præbeant sensui interno, dicuntur à præstantissimis Medicis destinata à naturâ; ut videre est in Galen. lib. 8. de usu part. Vessal. lib. 7. cap. 6.

Realdo Columbo lib. de cerebro, & nervis cap. 1. Fernel. lib. de partium humani corporis descriptione cap. 9. & quidem, ut notat Vessal. *ibid.* nervi sensorij à cerebro descendentes in organa externorum sensuum in dictos sinus, siue cellulas non terminantur. Vnde Soar. & Rub. non videntur bene ponere sensum internum, quem vnicum dumtaxat esse opinantur, in duabus cellulis capitis anterioribus. Tum, quia organum vnius sensus, vnicum esse debet. Imò Fernel. lib. de natural. facult. cap. 10. non patitur, sensus internos, esto sint plures, situ, aut loco disungi vllò pacto. Ob id alij sub iis cavitatibus frontis collocant sensum internum: vbi alij quamdam aliam cavitationem assignant, in quam ex Anatomia referunt concurrere nervos sensorios. Vtrum autem in medulla cerebri, an in membranis dictis sensus existat, adhuc controversum est inter medicos. Fernel. in membranis esse ait Galen. in medulla. Nec desuerunt, qui in spiritibus animalibus illum collocarent, sed hi communiter reiiciuntur.

In tantâ opinionum varietate, quod certius videtur, est, quod nos dicimus, residere scilicet sensum internum in medulla eius portionis frontis, quæ supra oculos est; quicquid sit de cavitatibus, quæ ibidem referuntur existere; maximè, quia in eam cerebri partem concurrere nervos sensorios per quadâ foramina, communior sententia videtur, quâ tenent Conimb. *sup.* Et quidem, quicquid internæ sensationis sub experientiam cadit, id quidem in ipsa fronte videtur experiri: ibi enim, cum primum sentitur lassitudo, defatigatio, dolor, intensus calor, &c. quæ ex nimia attentione, aut ex nimio studio solent accidere: ibi etiam rerum imagines, siue phantasmata videmus conspiciari, cum vehementiori conatu ad spectra corporea Phantasia applicamus. Ibi igitur videtur esse organum sensus, atque instrumentum internæ sensationis. Quod quidem non potest non esse diuisibile, & extensum, ut patet, cum sit corporeum, & materiale. Quam verò structuram habeat, & formam, ignotum hæcenus esse videtur.

Hypothesis 26.

Sensus internus speciebus impressis iuvatur ad operandum. Quæ diversæ naturæ sunt ab speciebus externorum. Et à sensationibus ipsis externorum sensuum causantur. 140

Prima pars hypothesis extrâ controversiam iam est apud omnes Philosophos: Probatûrque in primis illis rationibus tactis q. 1. *propos.* 1. & 2. & in hac q. variis in locis, quæ in universum probant quamlibet potentiam cognoscitivam per speciem sibi inhaerentem iuvatur ad cognoscendum. Deinde, quia ad sensationem interiorem memoratiam dubium non est, quin sit necessaria species impressa relicta ex sensatione primariâ eiusdem obiecti, quâdoquidem, nisi ea relinqueretur species impressa nihil esset, quo memoria sensitiva ad talem memoratiam sensationem posset iuvari. Ad primariam etiam internam sensationem, utpote, quæ loco diffusa sunt, possint immediatè concurrere, quidquid minus philosophicè dicat Ouiedo *contr.* 13. de Ani. *punc.* 2 alia citrà dubium species est necessaria, quæ, vel per meatus, vel per nervos sensorios transmissa ipsi sensiterio, vel sensui externo imprimatur.

Vnde secunda pars hypothesis, (quam tenent Soar. lib. 3. de Anim. cap. 9. Rub. *quest.* 9. & alij communiter) probanda venit primò, quia diversæ 141

diuersæ potentia, quales sunt interna, & externa, diuersa principia ad suos actus videntur potestulare. Secundò, quia species exterior pendet in fieri, & esse ab obiecto; lecus interior. Tertiò, quia si species interna & externa essent eiudem naturæ, interna ab externâ produceretur, quod fieri nequit, vt statim ostendam. Quartò, quia species externa, è naturâ sunt obiectorum; species enim lucis lumen est, species coloris, color, &c. vt in superioribus probatum est. Constat autem speciem internam lucis non posse esse lumen, quod per corpora diaphana solum potest transfundi. Tum species interna caloris calor non est, cum non experiamur calorem in cerebro, quando manus exurit, sine morâque ad cerebrum perueniat species caloris, cum calor ipse successiue produci debeat propter contrarium, &c.

142 Pro tertia denique parte hypothesis stant nobiscum Fonsec. lib. 1. metaph. cap. 2. q. 3. sec. 8. Moli. 1. p. q. 1. art. 2. disp. 4. Rub. lib. 3. de Anim. q. 9. & alij Recentiores communiter, insinuatque S. Th. 1. p. q. 78. art. 4. ad 2. contra Soar. lib. 3. de Anim. c. 9. opinantem cum aliis speciem sensus interioris à quodam sensu agente etiam interiori produci, extrinsecè ad id excitante sensatione exteriori. Contrà alios quosdam apud Rub. censentes produci illam à sensu externo determinato per externam sensationem; & contrà alios apud Soar. dicentes produci ab specie externâ impressâ sensui externo per ipsum obiectum. Itaque non abris causis; sed à sensatione ipsâ externâ producitur. Quod probo primò; quia species sensus interioris ab obiecto debet suam trahere originem, vt verum sit illud pronuntiatum D. Augusti. *Ab obiecto, & potentia paritur notitia*, receptum ab omnibus, saltem, quod attinet ad obiectum sensibile; sed nihil est, per quod obiectum immediatè vt per effectum à se deriuatum, concurrat ad dictam speciem causandam, nisi sensatio externa; ergo. Probo minorem; quia effectus obiecti dumtaxat sunt species impressa externa, & ipsa sensatio; species autem impressa externa per se internam non causat; quandoquidem ipsa existente in sensu externo, si externa sensatio non fiat, species interna non causatur, vt patet in dormientibus, patientibus ecstasim, & similibus. Vniuersaliter enim nihil sentit sensus internus, quod prius non senserit externus, quantumvis hic species impressa obiecti fuerit affectus. Quod si species impressa interna sine concursu externæ sensationis non fit, ab ipsâ vtique, tanquam à causâ adæquatè censenda est fieri; quia satis superque videtur proportionata ad id muneris, neque est, cur alias concausas illi adiungamus, vt consideranti patebit. Omnes igitur, quas aduersarij adiungunt, prorsus sunt reicienda. Id, quod secundò inde venit probandum; quia, vt *infra hypothesis* 29. ostendemus, sensus internus per eandem speciem percipit obiectum sensatum, & eius externam sensationem. Ast species sensationis externæ ab ipsâ sola nasci debet, vt constat: ergo & species sensati obiecti, quæ realiter eadem est.

143 Itaque in eadem temporis mensurâ, quo celebratur sensatio externa, diffunditur ab illa species impressa, vsque ad cerebrum per continuatam actionem; perinde atque à luminoso in primo instanti, in quo illud incipit esse, diffunditur lumen per totam suæ actiuitatis sphaeram. Medium autem potissimum, per quod talis specierum profusio fit, spiritus animales sunt aërei naturâ suâ, seu potius ignei: eoque sine inter alios à naturâ dati; vt per internas corporis cauitates, quas opplent, viam

Pharus Scient. Tom. I.

aptam ad cerebrum sternant huiusmodi externarum sensationum speciebus.

Dicit fortasse aliquis. Ad sensationem externam attentio sensus interni omnino necessaria est. Experimur enim, dum mens aliò diuertitur, nimisque alicui obiecto cogitabunda hæret, parum, aut nihil sensus externos de suis obiectis sufficienter applicatis percipere: ergo sensatio interna ad externam prærequisita est; & consequenter hæc ab illâ mediâ specie prodire nequit. Hoc argumentum contrà omnes est, & nimium probat. Respondeo ad sensationem externam requiri sensus interni attentionem, non quidem positiuam, sed negatiuam. Est dicere ad sensationem externam non requiritur absolutè, vt sensus interior cogitet de eodem sensus externi obiecto: requiritur tamen, vt alteri obiecto per nimiam attentionem non adhærescat. Dum enim in organo interiori eximâ attentione exercetur aliqua operatio, eximio etiam opus est spirituum animalium prouentu, quippe, qui eximè conducunt ad eijsmodi sensuum operationes. Atque adeò naturaliter, quò maior est attentio sensus interni, eò plures spiritus illuc auocantur. Quò fit, vt sensus externi, ij præsertim, qui circâ alia obiecta exercendi erant, spiritibus destituti, quibus erant fouendi ad suas operationes, aut nimis languide eas exerceant aut eas prorsus omittant.

Hæc dicta sunt de causâ speciei interioris, quæ primò sensui interno imprimitur ad eliciendam primariam obiecti sensationem; superest tamen dubitandum, an hæc eadem species sit, quæ in memoriâ sensitiuâ retinetur ad vteriores, memoratiuâque sensationes, an verò alia distincta ad id muneris producatur, & à quâ causâ?

Censeo dicendum speciem memoratiuam, quæ in memoriâ sensitiuâ asseruatur, non esse eandem cum eâ, quæ à sensatione externâ immititur; sed aliam ab ipsâ internâ sensatione productam. Primò, quia species memoratiua non solum est species obiecti, sed etiam, quodammodo sensationis internæ præteritæ, vt *hypothesis* 28. probabo; qualis non est species à sensatione externâ inducta, vt constat: ergo alia est ab illâ, productaque à sensatione internâ. Secundò, quia sensatio interna absque dubio habet virtutem producendi speciem impressam in memoriâ asseruandam: quandoquidem, vt experimur per repetitas internas sensationes circâ aliquod obiectum abiens, species eius interna intenditur adeo, vt clariùs illud, & faciliùs deinceps apprehendamus; quin sensus externus itidem circâ illud versetur: ergo dicendum est talem speciem semper produci à sensatione internâ de facto. Tertiò, quia quæuis intellectio quâuis ratione comparata speciem impressam relinquit in memoriâ intellectiua ad iterum idem ipsum intelligendum, vt & experientia, & communis Philosophorum persuasio testantur: ergo tantumdem est dicendum de quâlibet sensatione internâ. Quartò, quia valde credibile, & satis consentaneum rationi est speciem internam primariam à sensatione externa impressam, ab ipsâ sensatione externâ pendere in conseruari, vti species impressa externa pendet ab obiecto; atque adeo cessante sensatione externâ, illico desinere esse. Tametsi species secundaria à sensatione interna producta, vt pote diuersæ naturæ, in conseruari non dependeat à suâ causâ, quia hoc est proprium memoratiuarum specierum, quæ in memoriâ, seu sensitiuâ, seu intellectiua asseruantur.

C 2 Hypothesis

Hypothesis 27.

147 Sensus internus obiecta infensata per species infensatas non percipit.

Ita tenent Soar. *lib. 3. de Anim. cap. 9. num. 13. & in Metaph. disp. 2.3. sec. 10. sub finem* Pet. Hurt. *disp. 17. de Anim. sec. 8. Quied. disp. 13. de Anim. punc. 2. n. 11.* Franc. Alf. *disp. 12. de Anim. sec. 5. n. 68.* & alij contra Rub. *tract. de sensu intern. q. 10.* Salas 1.2. *tract. 1. disp. 4. sec. 4. n. 76.* Arriaga. *in Physic. disp. 8. sec. 6. & disp. 5. de Anim. sec. 5.* & alios ab eis relatos censentes bruta obiecta aliqua infensata per species infensatas cognoscere, vt conuenientiam, & disconuenientiam eorum, quæ sibi proficua, vel nociua sunt, & similia; inter quæ numerat Arriaga negationes, & priuationes rerum. Dicuntur quippe obiecta infensata, quæ per externos sensus non percipiuntur; species autem infensata, quæ ad percipiendum eiusmodi obiecta aliunde, quàm ab externis sensibus accipiuntur.

Probatum tamen nostra hypothesis primò, quia 148 non est excogitabilis causa, à quâ infensata species brutis proueniant. Asserere enim eas infundi à Deo, vt censent Salas, & Arriaga, parum philosophicum est, & multum à ratione alienum; quia neque est verisimile habere bruta aliquam speciem, cuius nulla causa sit naturalis distincta à causâ primâ; neque est credibile cognoscere bruta res infensatas per species proprias infusas à Deo, quando hæc perfectio ne hominibus quidem concessa est, vt fatentur omnes. Alioquin sapientiora in multis essent bruta, quàm homines, vt statim ponderabo. Nec dici potest, quod dicit Rub. eiusmodi species infensatas produci ab æstimatione brutorum mediis sensatiis eo ferè modo, quo intellectus noster mediis speciebus rerum sensibilium, acquirit sibi species infensibilium. Quoniam hoc genus vtendi speciebus alienis ad cognoscendas res infensatas absque discursu, longè à brutorum sensu alieno constare nõ potest, vt ex dicendis circa intellectum de modo isto cognoscendi, *infr. disp. 2. q. 3.* apparebit. Porro sensu brutorum non discurrere communis est sententia Doctorum, vt videbimus *hyp. 3. 1.* Adde, si ad cognoscenda obiecta infensata vterentur bruta discursu, fore iuxta statim dicenda, vt perfectiores læpè discursus eis essent concedendi, quàm, qui possint in hominibus reperiri. Quod autem alij dicunt sensum internum determinari per speciem propriam obiecti sensati ad producendam in se speciem pariter propriam obiecti infensati, cum quo sensatum conexum est, longius adhuc exorbitat à ratione, vt apparebit ex mox dicendis.

Secundò probatur hypothesis. Nam in multis 149 casibus instinctu potius naturæ, quàm cognitione infensatorum dicenda sunt procul dubio bruta moueri, ne sit necessarium fateri in multis illa longè homines sapientiâ superare. Igitur, & in reliquis pariter eadem ratione moueri censenda sunt. Etenim, cum aues ex ventorum sensatione mouentur ad capiendâ tuta, & aprica loca pro tempestate futura, quis dicat eas ex præcognitione tempestatu moæri, quàm nunquam eò vsque forsan expertæ sunt? Et cum formicæ granorum tritici extremam partem corrodunt, ne in subterraneis radicem mittant, & nascantur: quis credat eam actionem ex præcognitione nascituri tritici prouenire, aut ex cognitione utilitatis talis corrosionis ad vitandam granorum tritici mutationem, & corruptionem; quàm

cognitionem neque homines assequuntur? Quis sibi persuadeat bruta propriam notitiam habere virtutum herbarum, quas medici post tot sæculorum studia non sunt adepti, dum aliis ad victum, aliis ad medelam huius morbi, aliis ad medelam alterius, aliis ad alios fines vtuntur discretionem mirabili; reiectis interim aliis vt noxiis, aut minis proficuis? In his itaque, & similibus casibus dicendum necessarîo videtur bruta cognitione tantum externi, sensibilisque obiecti moueri ad eas actiones appetendas, atque exequendas, vt pote sibi consentaneas: quin vilo pacto præuideant fines, ad quos sunt viles, aut earundem actionum utilitates formales, quod est instinctu sibi naturaliter indito pro suâ conseruatione moueri. Instinctus quippe naturalis nihil est aliud, quàm ipsa bruti natura, ita, vel aliter affecta. Id, quod disertè docet S. Th. *in lib. de Memor. & Remin. lec. 1. sub initium in-* quies. *Inueniuntur quædam animalia quædam prudentiam participare non ex eo, quod habeant rationem; sed ex eo, quod instinctu naturæ mouentur per apprehensionem sensitiua partu ad quædam opera faciendâ, ac si operarentur ex ratione.* Quod si in aliquibus casibus id fateamur, cur in omnibus non fatebimur? Itane, quod accidentia sensibilia lupi ab alio lupo percepta nullum ei ingerant terrorem, nec prouocent ad fugam, cum tamen id præstent in oue, dum ab ea lentuntur; non inde prouenit, quia ouis aliquid amplius cognoscat, quàm alter lupus; sed, quia percipiens ouis id, quod sibi naturaliter aduersum est, naturali suo instinctu mouetur ad terrorem, & fugam. Sicut enim comparatione etiam eiusdem bruti, eadem pabuli cognitio nunc prouocat, & allicit brutum ad appetendum, & insequendum pabulum, illudque comedendum, quando brutum famelicum est; nunc verò prouocat ad idem pabulum fastidiendum, fugiendumque, quando scilicet brutum præ nimia pabuli repletionem, aut præ aliqua ægritudine veluti nauscat super illo (tanti interest ad appetitum diuersa dispositio appetentis,) ita etiam eadem, seu similis cognitio eiusdem obiecti sensibilis diuerso modo mouet, & ad contrarios effectus bruta diuersa iuxta diuersitatem naturæ, instinctusque brutorum. Atque ita hirundo colligens paleas ad ædificandum, non ex cognitione utilitatis ad eum finem, vt affirmat Arriaga; sed ex instinctu naturæ mouetur, posita solum sensibilium externorum cognitione; mouetur autem modò potius, quàm aliâ, quia modò eius natura, aliter, quàm aliâ disposita est.

Itaque appetitus brutorum non fertur in bonum, aut delectabile, aut vile formaliter vt bonum 150 est, scilicet sub conceptu relatiuo, seu comparatiuo apprehensum; sed tantum conceptis ab vnoquoque bruto sensibilibus accidentibus rei ipsi bonæ hic, & nunc, habitâ ratione complexionis, dispositionisque naturalis, quæ de præsentî habet, statim naturali instinctu ad illam appetendam, & adquirendam permouetur absque aliâ cognitione bonitatis relatiuæ infensatæ. Pariterque conceptis accidentibus rei sibi noxiæ ad illam auersandam, & aufugiendam inducitur.

Ex quibus colligitur primò, commentitias esse 151 quasdam speciales qualitates, quas quidam Recentiores comminiscuntur in obiectis, alias quidem molestas animalibus, alias iucundas, quas, inquit, sentiunt bruta, aut immediatè sensu interno, aut etiam sensibus externis, cum obiecta, in quibus resident, aut

Disp. I. De origine intell. &c. Quæst. II. 29

aut appetunt, aut fugiunt. Ad quid enim est necessarium harum qualitatum commentum?

152 Secundo colligitur contra Arriag. relatum *supra* bruta animalia non cognoscere negationes, aut priuationes rerum; neque id conuincit vlla experientia. Nam, cum eiusmodi bruta ad aliquid præstandum mouentur, alioquin non mouenda, si aliquid, quod abest, adesset, v. g. quando accurrit canis ad vmbra, quæ est defectus intentionis luminis solis, aut ad foramen obicurum, quando vrsus manu apprehendit lapidem tantæ magnitudinis, aut talis figura, quæ alias non apprehenderet, nisi haberet defectu aliarum partium, quib. coniunctis, nec tã exiguan molem, nec talem figuram haberet. In his, inquit, euentibus bruta ex cognitione rei positiuæ, cognoscibilis, & defectu cognitionis eius, quod deest permouentur. Eatenus enim sensus internus, sicut & externus percipit hanc magnitudinẽ, aut hanc figuram quatenus percipit positiuum rei, & non percipit alias partes, quæ si adessent, rẽ facerent alterius magnitudinis, & figuræ. Eatenus etiam sensus percipit foramen, aut vmbra, quatenus partes obiectionis, aut partes luminis circumstantes sentit, nihil autem sentit in medio. Qui modus cognoscendi negationes, aut priuationes latis, superque est, vt bruta moueantur ad suas actiones (Tamen propriè loquendo nulla negatio, aut priuatio a brutis sentiatur, quatenus tales actiones eorum naturæ sunt cõsentaneæ, & conuenientes relatæ ad dictas negationes, siue illis suppositis. Vide, si placet Ouid. *contr. 4. de Ani. pun. 5.* latè impugnantem Arriagam, quoad punctum hoc de negationibus.

153 Tertiò colligitur neque sensum internum hominis percipere obiectiones insensatas per insensatas species, quia absque fundamento diceretur obiectionem sensus interni hominis latius patere, quàm obiectionem sensus interni bruti, maxime, cum intellectui posset adscribi, si quid in hac parte peculiare experiremur in nobis, quod non in brutis.

154 Quartò colligitur falsam esse sententiam Fons. *lib. 2. Metaph. c. 1. q. 2. sec. 6. & lib. 5. c. 28. q. 4. sec. 4.* Conimb. *lib. 3. de Ani. c. 5. q. 5. art. 1.* & aliorum asserentium contra communem, media specie accidentium sensorum producere in se Phantasia nostram speciem propriam substantiæ corporeæ, cui talia insunt accidentia, per quam speciem etiam intellectui communicatam ipsa substantia in se, & immediatè cognoscatur: tum ab intellectu ipso, tum à phantasia, quasi phantasia determinata per speciem propriam accidentis sensati, vim habeat ad producendam in se speciem pariter propriam, cuius alterius obiectionis, cum quo illud connexum est. Hæc inquam sententia falsa est procul dubio. Primò, quia absque fundamento tribuitur phantasiæ vis productiuæ speciei insensatæ, quam ne intellectus quidem valet in se producere, vt citrà dubium tenendum est. Secundo, quia iam substantiæ, cui inhaeret albedo à nobis visatã, proprium conceptum formarem, quam ipsius albedinis, quod planè est contra experientiam. Tertiò, qui videns albedinem hostiæ, diiudicare posset, an ibi adesset, vel non adesset substantia, & consequenter, an hostia esset consecrata, vel secus. Quod & experientiæ, & merito fidei repugnat. Quartò, quia non sola substantia, cui inest accidens sensatum, sed plura alia obiectiones insensatas, cum quo illud connexum est, cognoscerentur à nobis per proprios conceptus, quod etiam est contra experientiam. Quintò denique, quia, quo pacto cognoscimus substantiam spiritualem adinstar accidentis sensibilis, & alieno conceptu, eodem om-

Pharus Scient. Tom. I.

ninò cognoscimus substantiam corpoream, vt experientia manifestat bene animaduertenti: ergo non magis substantiæ corporeæ, quàm substantiæ spiritalis habemus propriam speciem.

Hypothesis 28.

Nullus sensus, siue externus, siue internus cognoscit suam sensationem propriam, & reflexam cognitionem. Omnis tamen sensus tam externus, quàm internus percipit aliquo modo suam sensationem, eam per se ipsam in actu exercito experiendo.

Ita docet P. Soar. *lib. 3. de Anim. c. 1.* stant autem pro primâ hypothesis parte quotquot absolute negant sensus suas sensationes cognoscere. Cui vtique non sunt censendi refragari secundam, interpretandi namque sunt de cognitione sensationis propriæ, & reflexæ. Pro secundâ verò parte sunt, quicumque absolute pronuntiant sensus omnes suas sensationes percipere, qui quidem primæ parti non sunt censendi aduersi, vt pote loquentes dumtaxat de cognitione sensationis experimentali, & minus propria. Vtrosque reperies citatos apud Soar. *supra* Tolet. *lib. 3. de Anim. q. 3. & Rub. tract. de sens. in term. q. 4.*

Prima igitur pars hypothesis probatur. Primò, 156 quia sensus materialis non habet pro obiectione proprio proprias operationes, vt experientia constare videtur, alioquin, cur se ipsum, atque species impressas, organumque proprium pro obiectione pariter non haberet? Secundò, quia virtus reflectendi supra proprios actus maior perfectio esse videtur, quàm, vt sensibus possit competere. Vnde illud Procl. *lib. de Elem. Theo. Extensum non est ad se conuersum.*

Secunda pars probari potest. Primò, quia quemadmodum actio se ipsa fit, & vnio se ipsa vnitur aliquo pacto, ita etiam cognitio quævis se ipsa aliqua ratione videtur cognosci. Secundò, quia sensus, quilibet delectationem aliquam, aut molestiam experitur, dum sese circa obiectionem exercet, vt experientia constat: ergo suam experitur sensationem, à qua sine dubio talis delectatio realiter distincta non est, vt constat ex dictis *supra* hypoth. 23. Tertiò, quia intellectus suas itidem experitur intellectiones, antequam accedat notitia earum reflexa, vt *infra* ostendemus: ergo & sensus pariter suas percipient sensationes. Quartò, quia omnes experimur per sensum internum operationes eius in capite nostro elaborari: quemadmodum etiam per externas singulorum operationes in propriis organis ipsorum, sed locus sensationis ignotâ sensatione, non innotescit, vt constat: ergo experimur per singulos sensus suas eorundem sensationes, non per alias reflexas, vt dictum: ergo per ipsasmet. Quintò, quia vt signa artificialia & lusi, & signati notionem ingerunt, licet diuerso modo; ita pariter naturalia, quales sunt sensationes, & vnuersum, quævis cognitio. Sextò, quia actus appetitus, & voluntatis se ipsis citrà omne dubium, cadunt sub experientiam, dum se ipsis dolore, vel voluptate afficiunt eos habentem: ergo potiori iure sub eadem cadent se ipsis actus sensuum, & intellectus. Vniuersaliter enim omnis actus vitalis, qui secum fert identificatam voluptatem aliquam, aut molestiam, quales sunt non solum actus appetendi, sed etiam cognoscendi iuxta doctrinam statutam *hypoth. 23.* necessè est, vt per se ipsum ardeat, aut displiceat potentia, atque adeo cadat sub experientiam eius.

Hypothesis 29.

58 Sensus internus sensationem externi simul cum eius obiecto percipit, non per distinctas, sed per eandem speciem notificantem indiuisim vtrumque, obiectum quidem propriè, & perfectè, sensationem verò imperfectè, & quasi experimental modo.

Sententia est communis, quam cum Arist. S. Th. Scot. & aliis tenent Tolet. lib. 3. de Anim. q. 3. Rub. tract. de sens. intern. q. 3. Soar. lib. 3. de Anim. c. 11. Franc. Alf. disp. 11. de Ani. sec. 3. n. 3. & alij Recentiores contra paucos quosdam apud eisdem opinantes oppositum. Prima pars probatur planè primò; quia maior, aut minor claritas sensationis externæ aptè cadit sub experientiam sensus interioris, inde enim prouenit, vt euidenter diiudicemus intellectu, num visio nostra externa clara sit, vel obscura iuxta doctrinam tradendam infra; sed claritas, aut obscuritas à sensatione externa distincta non est vt ex dicendis disp. 4. constabit Ergo. Secundò, quia sensus internus manifestè cognoscit præsentiam externæ sensationis; percipit enim, quoduis animal oculis se videre, non pedibus; lingua se gustare, non auribus; hoc membrum, non aliud sibi dolere, &c. sed præsentia rei sine re præsentè non capitur à sensu vt constat. Ergo. Tertio, quia bruta recordantur doloris infligti aliquo ictu, cuiusvisque molestie sensu externo perpeffa, aut perceptæ delectationis; quæ à sensationibus externis distinctæ non sunt, vt hypothesis 23. probauimus: ergo recordantur sensationis externæ; atque adeo, & illam simul cum obiecto per primariam operationem sensus interni percipiunt. Quartò, quia nos itidem non solù meminimus obiecti sensati; sed etiam recordamur nos illud sensisse, vt quilibet in se experitur. Nec id adscribendum est semper intellectui discursu procedenti: nam eadem potentia, qua percipimus obiectum, videmur percipere eius sensationem. Ergo & sensus noster internus simul cum obiecto sensato sensationem eius apprehendit. Quintò, quia incredibile proflus est, quod sensus externus suas sensationes percipiat, prout hypothesis præced. statuimus, & quod illæ non percipiantur à sensu interiori, qui tanquam dominus, & arbiter externorum datus est à natura. Sextò denique, quia cum species impressa sensui interno à sensatione externâ nascatur proximè; consentaneum rationi est, vt non solius obiecti, à quo remotè ducit originem; sed ipsius quoque sensationis externæ sit quodammodo semen, & virtus representatiua.

159 Iam verò secunda pars hypothesis inde probanda venit. Primò quia sensus internus idem cognoscit, quod externus, & eadem ratione, quod attinet ad claritatem, obscuritatemve cognitionis, vt experientia monstrat. Datus est namque sensus internus, vt repetat, & repetendo colligat quicquid per sensus externos cognitum est, quos non potest non imitari, quod attinet ad modum idem obiectum cognoscendi, seu magis, seu minus perfectè. Ob id enim quò clarior, aut obscurior euadit externa sensatio, eò quoque clarior, aut obscurior euadit interna illi correspondens, vt experimur. Igitur, cum externa sensatio, tum obiectum, cuius sensatio est, propriè, & perfectè, tum seipsam minus propriè, minusque perfectè notificet, vt hypothesis 28. statutum est; consequitur, vt species ab illa impressa sensui interno item ipsum per sensationem internam à se translata, & eadem ratione præflet. Secundò, quia,

vel experientia ipsa, si bene animaduertamus, constare videtur, quoties imaginamur aliquid, simul cum re imaginata eiusdem rei sensationem externam quodammodo quidem, imperfectiùs tamen, seu magis subobscure sentire. Igitur interna sensatio id vtrumque censenda est ferre secum virtute speciei, à qua fit oriunda à sensatione externâ. Tertio, quia negari nequit sensum internum clariùs, perfectiùsque obiectum externum, quàm externam eius sensationem percipere; aliàs negari non posset, vt negant aliqui, percipi per sensum internum externam sensationem, sicut negari non potest percipi sensatum obiectum. Igitur externa sensatio non per peculiarem, & propriam speciem notificatur sensui interno veluti proprium eius obiectum, sed per eandem sensibilibus externi illi quadamtenus se se insinuat, vt explicatum est. Si enim per speciem propriam, & peculiarem cognosceretur, & vt obiectum propriè dictum, tam clarè cognosceretur, quàm externum sensibile, imò, & clariùs forsan, quia immediatius. Quartò denique, quia species memoratiua eadem ratione & representat obiectum antea cognitum, & eius præteritam cognitionem, à qua producta est, quodammodo insinuat, vt dicemus infra hypothesis 32. Ergo tantundem dicendum est de specie producta ab externa sensatione.

Hypothesis 30.

De sensu interno perinde fermè, atque de 160 externis philosophandum videtur, quod attinet ad modum, quem habet percipiendi sensibilia communia.

Certum est per sensum internum ea obiecta cognosci, quæ sensibilia communia dicuntur, vt sunt magnitudo, figura, locus, &c. de quibus supra hypothesis 2. Certum est etiam circa huiusmodi sensibilia magnam esse, atque mirabilem vim imaginationis, siue Phantasie. Ea enim quoduis obiectum sub quauis quantitate, sub quauis figura, & in quouis loco potest concipere. Potest illud multis in locis collocare. Potest multifariam variare eius figuram, atque situm. Potest ex variis partibus variorum obiectorum, aut etiam eiusdem infinita spectra, siue Phantasmata componere, quæ consingere, prout libuerit. Quod experientia cunctis perspectum est. Dixerim Phantasiam nostram pictorem quendam natiuum esse. Vt enim pictor ex paucis coloribus, quos in tabella paratos habet infinita potest compingere, non solùm vera, sed fictitia; ita etiam Phantasia nostra iis, quas accipit, speciebus præter obiecta vera, vnde dictæ species manarunt, infinita alia figmenta potest sibi formare, variatis tantum, atque confectis sensibilibus communibus verorum obiectorum; idque facilitate summa, & mira promptitudine. Quocirca D. August. in lib. de vera, & falsa religione cap. 10. ita scribit. *Phantasmata porro nihil sunt aliud, quàm de specie corporis corporeo sensu attrita figmenta. Quæ memoria mandare, vt accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel perturbare, vel quolibet modo figurare cogitando facillimum est.*

Quo verò pacto cuncta hæc à Phantasia fiant, 161 non est hactenus à Philosophis exploratum, imò nec tactum, quod ego sciam; cum tamen, & scitu dignum, & eximie ad Philosophiam intellectus humanæ conduens sit. Id igitur sine duce tanto examinare in præsentia. Faxit Deus,

Deus, vt in re valde coniecturali veritatem attingam, in cuius disquisitione pro exemplis maxime vtar obiectis visus (tamen de reliquis sensibilibus externis eadem ratio sit) tum, quia sensus internus circa obiecta visus potissimum solet Phantasiari. Tum, quia ea inter omnia externa, notiora sunt, & magis obuia, magisque etiam à nobis in superioribus explicata.

162. Suppono primò, id, quod nemo negare potest, cum primum sensus internus alicuius obiecti sensati assequitur noticiam, sub eisdem prorsus sensibilibus communibus illud percipere, ac per externum sensum sensatum est; nam prima obiecti interna sensatio à sensatione externà ducit originem; hæc autem nihil aliud notificat sensui interno, quam illud, quod per ipsam perceptum est, vt experientia monstrat, alioqui nil certi possemus concipere sensuum externorum ministerio; sed passim per eos falleremur. Semel autem concepto proprio sensibili per sensum interiorem sub eisdem communibus sensibilibus, sub quibus illud sensatum est per exteriorem; bene potest iam deinceps sensus interior iteratis sensationibus variare, prout sibi libuerit, illius sensibilia communia, concipere videlicet illud sub aliâ presentia, quantitate, situ, figurâ &c. Puto tamen hoc præstare non posse, nisi per speciem memoratiam productam à suâ primariâ, aut etiam à secundarijs sensationibus; non verò per speciem impressam ab exteriori sensatione, vt ex dicendis apparebit.

163. Suppono secundò, per speciem vnus proprii sensibilis alterum sensibile proprium nequaquam posse ab interno sensu cognosci, sicut nec potest ab externo, vt ex communi statuimus *hypoth. 18.* quia species vniuscuiusque proprii sensibilis tantum habet virtutem ad representandum illud vnâ cum sensibilibus communibus, quæ eisdem possunt esse affectiones, vt ibi monstrauius. Id, quod pariter habet locum in singulis partibus extensionis eiusdem sensibilis proprii, vt potè à quibus species diuisibiliter promanat, vt ibidem notatum est.

164. Ex his infero primò; partes sensibilis proprii, quæ diuisibiliter percipiuntur per sensationem externam; diuisibiliter quoque percipi per internam, quales sunt partes extensionis transuersæ propositæ; & quæ indiuisibiliter capiuntur per sensum externum, vt partes intensionis; pariter per internum capi. Quia in his non possunt non sibi inuicem correspondere sensus internus, & externus; vt est notissimum. Quandoquidem ambo per species eiusdem virtutis capiunt singula obiecta.

165. Secundò infero. Quemadmodum species interna cuiusvis sensibilis proprii indifferens est naturâ suâ ad representandum illud sensui externo sub hoc, aut sub alio sensibili communi iuxta dicta pro sensu visus *hypoth. 5. & 6.* & pro alijs *hypoth. 10. 12. 14. & 17.* ita & potiori iure speciem internam eiusdem similem indifferentiâ habere comparatione sensus interni. In quo nullum est dubium. Quomodo verò eiusmodi indifferentiâ determinetur in sensu interno, tota præsentis hypothesis difficultas est.

166. Existimo per partes interni sensiterij determinari; quemadmodum per partes externi determinari diximus locis citatis. Quod probo primò: quia imaginatio, dum vitur speciebus visus (vitur autem eis, vt in plurimum) simul, & vnico quasi obtutu nequit plura, aut maiora obiecta apprehendere, quam ipse visus vnico intuitu potest per-

cipere, vt experientiâ compertum est; atque ideo, quoties plura obiecta, maioremvè extensionem saginamus imaginari, quam per visum vnico haustu comprehendi possunt, non simul, sed successiue illa apprehendimus per quendam imaginationis discursum ex vnâ ad aliam partem: Quo etiam patet per motum oculorum, aut capitis discursu quodam visionis facto ea videmus successiue, quæ simul oculi non possunt capere. Hæc autem imaginationis proprietas, non aliunde videtur ortum habere, nisi, quia magnitudo obiecti ex magnitudine subiecti pensatur, in quâ sensatio interna peragitur: vt visioni externæ accidit. Atque ita, quemadmodum organum visus tum percipit summâ, quam potest obiecti magnitudinem ad eam distantiam, in quâ illud apparet; quando ipsius specie exactè impletum est: sic organum sensus interni, quando totum adæquatè impletur sensatione interiori, summam, quam potest, magnitudinem obiecti percipere videtur: vt autem amplius percipiat, oportet sensationis iam habitæ aliquid amittere, quo detur in organo locus ad nouam partem sensationis obiecti noui, vt etiam accidit in visu. Ita tamen, vt, quod in visu fit receptis nouis obiectorum videndorum speciebus in eisdem partibus organi per nouam harum applicationem factam medio motu locali; in imaginatione fiat non receptis, sed excitatis in eisdem partibus organi, aut nouis speciebus diuersorum sensibilium propriorum, quando talia sunt, quæ concipienda denud sunt, aut eisdem eiusdem sensibilis proprii ad nouam eiusdem sensationem sub nouo sensibili communi, quando ipsummet est concipiendum sub maiori, vel sub aliâ extensione; (quas quidem species organum ipsum abunde præhabet impressas, & donec excitantur, sopitas.) Fit autem eiusmodi illarum successiua excitatio, non beneficio motus localis; sed beneficio liberi arbitrij hominis, aut alterius causæ successiue aduenientis talium specierum excitatiue, iuxta inferius dicenda.

Secundò id ipsum confirmatur; quia si in interno sensiterio (aliter, quàm in externo) plura obiecta, aut plures partes eiusdem distincte possent in eadem parte organi representari, non posset reddi idonea ratio, cur tot obiecti partes, & non plures simul represententur. Neque enim id nasci potest ex defectu specierum, vt patet: habemus enim in promptu species, quibus statim pergit imaginatio ad alia noua sensibilia capienda, seu propria, seu solum communia; neque ex defectu potentie: hic enim magnâ ex parte suppletur per animi impensam attentionem; per quam efficitur sapè, vt plus facultas, quàm antea, operari valeat. Constat autem experimento, ex eo, quod nimia attentione imaginari contendamus non fieri, vt obiectum maius appareat, quamuis appareat melius, & clarius. Igitur magnitudo obiecti iuxta magnitudinem organi taxari videtur; quæ, quia attentione non augetur, neque obiectum augeri potest: augetur autem haud dubiè per attentionem, si augmentum eius per replicatas nouarum ipsius partium sensationes in eadem parte organi efficeretur. Vnde etiam fieret, vt eò maiora obiecta vnusquisque simul capere posset, quò perfectiorem haberet imaginationem, eò autem minora, quò imperfectiorem. Quò rursus contingere posset, vt imaginatio alicuius simul non posset capere, quidquid caperet simul sensus externus ob magnam eius hebetudinem, quo multis fallacijs aperiretur ianua: Tum, quia vt magna est inter homines inæqualitas, quod attinet ad

perfectiorem viuacitatemque imaginationis, magna etiam esset inaequalitas inter obiecta, quae singuli simul capere possent, quod non est consonum experientiae, ut quisque consulens alios circa ea, quae imaginari valent, deprehendere potest. Denique, iuxta hanc positionem melius componitur proportio, quam seruat imaginatio cum sensibus externis, quod attinet ad sensibilia communia: ita ut in ea dumtaxat quantitate possit imaginari obiectum simul, in qua potest simul capi à sensu exteriori, quia videlicet vtriusque organa in tali proportionem suapte naturā disposita sunt.

Tertiò experientia etiam quisque deprehendit si speciebus tactus, aut gustus aliquid imaginetur, ut potest, non posse se illud sub quantitate maiori simul per tales species imaginari, quam per ipsum tactum, aut gustum simul sentire potest; quae quidem quantitas valde exigua est comparatione quantitatis, quam percipit visus. Igitur talis magnitudo per magnitudinem taxatur sensiterij interioris; qui eam seruat proportionem cum sensiterio exteriori, ut quando per speciem eius operatur, ei prorsus accommodetur, quod attinet ad sensibilia proprii obiecti communia, quae exacte replent integrum sensiterium. Alioquin, cur interior potentia utens simul speciebus tactus, quibus potest tangere successiue obiectum vnius leucae, aut replicans eandem speciem non tangit illud totum simul: quando quidem valet utens visus specie obiecta maiora simul amplecti?

169 Quarta, si quis imaginatione complectatur totum, quam potest caeli, vel montis extensionem veluti è regione sibi propositam, attentēque supra se reflectat, experimento noscet haud dubie, dexteram partem eius magnitudinis, quam contemplantur, ante dexterum frontis cornu obuerti; atque ibi fieri sensationem internam eius; sinistram autem obiecti partem per partem sinistram frontis percipi. Tum, si attentius partem dexteram obiecti inspicat, eum, quem adhibet, impensiohem conatum in dexterā parte frontis experietur. Igitur signum est obiecti imaginati extensionem eum extensione organi interni commensurari, quod in parte anteriori cerebri, hoc est in fronte sedem habet, ut *hypoth. 25.* statutum est.

170 Quinto. Qui obiectū aliquod extensum imaginatur, ita in aliquā eius partē potest imaginationem intendere, ut ea prae reliquis clariū, distinctiūque sibi appareat, ut experientia notum omnibus est; sed hoc non posset ita euenire, nisi ea obiecti pars per partem organi sentiretur distinctā ab ijs, quibus sentiuntur reliqua, quae minus clare apprehenduntur: ergo extensio obiecti imaginati extensioni organi interni respondet, nec quaelibet pars extensionis per totū organū sentitur. Maior est ipsa experientia, & consequentia est evidens. Probo minorem. Quia, quod aliqua pars obiecti sensibilis clariū appareat, quā reliqua, & quā ipsa apparebat prius, propter maiorem attentionem denud accedentem, maxime pendet à maiori spirituum animalium prouentu virtute conatus, qui ad attendendum adhibetur, attracto. Cum igitur huiusmodi spiritus non aliter iuuent potentiam, quā disponendo, & fouendo eam organi partem, ubi sensatio celebratur (ob id enim *hypoth. 7.* docuimus clariū ab oculis cerni eam obiecti particulam, in quam collinat axis opticus; quia pars tunicae retinae, ubi eius particula visio fit, pluribus gaudet spiritibus. Conscitur, eam obiecti partem, quae clariū per imaginationem concipitur, diuersae organi parti, maiori que spiri-

tuum affluentia disposita, correspondere, ac correspondere alia, quae minus clare. Si enim omnes, aut toti organo, aut eidem eius parti corresponderent; omnes haud dubie, aut aequē clare, aut aequē obicure conciperentur; quia non plus spirituum ad sensationem vnius, quā ad sensationem reliquarum concurreret.

Sexto. Experientia constat non posse nos per 171 speciem visus aliquid post tergum nostrum imaginari, nisi pariter spatium illud, quasi ante oculos ipsā imaginatione ponamus. Quod sanè non ita eueniret, nisi representatio praesentiae obiecti imaginari penderet maxime à positione, quam species habet in organo sensus interni. Igitur per illud eiusmodi species videtur ad sensibilia communia representanda determinari.

Septimo, sensus internus materialis est, & extensus, quemadmodum externi: ergo consentaneum rationi est, ut eundem cum illis seruet operandi, & sentiendi modum, quod attinet ad discernenda sensibilia communia: Ergo sicut horum sensatio externa per partes sensiterij externi determinatur; ita & interna determinari censenda est. Et confirmari potest; quia non videtur verisimile, quod partes sensationis internae extensae per organum indiuisibiliter representent omnes, & singulas partes extensas obiecti, quando in reliquis sensibus materialibus contrarium euenit: si autem diuisibiliter dicantur repraesentare, habemus intentum: quia, ut sic quantitas extensionis obiecti nequibit non penes extensionem organi determinari. Deinde confirmatur; quia non est credibile internam apprehensionem formicae aequē esse extensam per sensiterium, ac apprehensionem ingentis montis. Præterea confirmatur virgentius. Quoties vnā partem obiecti imaginati attentius, quā reliquas, atque adeo clariū concipimus, non potest non apprehensio clarior illius partis esse distincta à magis obicure reliquarum: quia eadem apprehensio non videtur posse esse simul clara, & obicure etiam respectu diuersorum obiectorum: sed non est credibile tales apprehensiones esse distinctas, solum quasi intensiue, ita ut inhæreant ambæ eidem subiecto: Ergo dicendum est esse distinctas extensiue, atque ita inhærentes distinctis partibus subiecti. Quo iterum habemus intentum.

Octauo denique probatur hypothesis nostras 173 quia non apparet aliud per quod species sensibilis proprii possit respectu sensus interni determinari ad representandum communia præter partes organi eius: Ergo per has determinari dicenda est. Etenim à sensatione externā imprimis non euadit determinata, ut constat: quandoquidem, quoduis sensibile proprium sub diuersissimis communibus potest, & solet concipi per sensum internum, quā est conceptum per externum. Deinde per causam excitatiuam speciei, quacumque sit ex recensendis *infra n. 180.* huiusmodi determinatio non potest fieri, quia excitatio specierum dumtaxat fit per quamdam sympathiam; cuius solum est determinare quoad exercitium causam, iam aliunde completam, determinatamque, quoad speciem, ut patebit ex dicendis *ibidem*. Aliud autem non videtur excogitabile præter organi partes, per quod determinatio prædicta effici possit.

Obijci tamen potest primò contra hypothesim 174 nostram. Plures sunt partes extensionis obiecti sensati, tum per internum, tum per externum sensum distincte conceptæ, quarum species nihilominus in eadem parte interni sensiterij imprimi debet, etiam si

si sensationes externæ, à quibus nascuntur, in distinctis partibus sensiterij externi resideant, eo quod per eandem lineam à sensiterio externo ad internum recta mittuntur. Vt patet in speciebus immixtis ad sensum internum ab omnibus, & singulis partibus sensiterij tactus, quæ à pede vsque ad cerebrum in eadem lineâ rectâ dispositæ sunt. Igitur nec omnes partes extensionis obiecti per sensum internum apprehensæ, nec omnes partes sensiterij, sensationisque exterioris diuersis correspondent partibus sensiterij interioris, vt nostra hypothesi statuit. Respondeo primò species quas ad sensum internum mittunt sensationes externæ per spiritus animales, tanquam per proprium medium, non per lineas rectas protendi à principali agente, vsque ad cerebrum, vt protenditur lumen à luminoso, quia non est credibile semper patere aditum talibus lineis rectis per cauitates, quibus incedunt spiritus animales; sed ita propagari, vt è quocumque subiecto insint, operatiue sint circumquaque, vt sunt calor, frigus, & aliæ huiusmodi qualitates. Quo posito, dum perueniunt ad sensiterium internum quacumque demum viâ eo vsque permeant, quoquo versis naturaliter diffundi possunt: sicque ita accommodari, vt singulis partibus specierum certæ quadam partes correspondent sensiterij interioris pro ratione partium exterioris, à quibus illæ immixtæ sunt, ita vt qualibet pars sensiterij externi suam in sensiterio interno correspondentem habeat determinatam à naturâ ad recipiendam speciei partem, quæ ex illâ mittitur. Quod si ita à naturâ est constitutum, vt est possibile, & satis verisimile propter hæcenus dicta. Respondeo secundò. Esto demum per eandem lineam species plurium obiectorum recta ad sensiterium internum mitti, dici adhuc posse in ipsis profunditate (quam citrà dubium habet) esse diuersas partes destinatas pro obiectis, quæ in tali lineâ disposita inæqualiter distant ab illo: Nec fieri cuiusque sensationem, donec accedat species ad partem sibi propriam, quamuis pertransit per alias anteriores. Respondeo tandem, si quando fortasse in eandem partem organi interni dictorum plurium obiectorum incident species, tunc quasi per accedens discerni per sensum internum talia obiecta distincta; & loco dissita esse, penes maiorem scilicet, & minorem intensiorem ipsarum specierum, habita etiam ratione qualitatis earum. Quo pacto agentes de audita hypothesi. 10. philosophati sumus de obiectis, quæ per eandem lineam mittunt species ad eius organum.

175 Secundo obijci potest. Quoties primaria sensatio obiecti totum sensiterium internum non occupat iuxta nostrâ hypothesin in eâ solâ parte, in quâ residet; relinquet speciem memoratiuâ, quæ ibidem dumtaxat subinde causabit eiusdem obiecti sensationes vltiores. Ergo nequibit tale obiectum maius, aut alterius figuræ, vel situs imaginari, quam per primariam sensationem conceptum est. Consequens planè est contra experientiam: Ergo hypothesi, vnde sequitur, falsa. Respondeo, speciem memoratiuam ex primariâ internâ sensatione, aut etiam ex alijs oriundam per totum sensiterium extendi; ita vt qualibet pars sensationis in omnibus, & singulis partibus sensiterij relinquat speciem suam, sicut qualibet pars luminosi in omnibus, & singulis partibus medijs producit lumen. Hoc enim, & valde possibile, & facile, & valde consentaneum, & congruum est naturæ Phantasie, vt valeat per quamuis huiusce generis speciem innumeris postea modis phantasiari, vt phantasiari posse experimur. Itaque pro

recipiendis diuersis partibus speciei impressæ à sensatione externâ diuersæ partes organi interni videntur esse determinatæ proportionem correspondentes; tum partibus sensiterij exterioris, tum partibus obiecti sentiendi, prout nuper dicebam: hoc enim fuit expediens, ne passim sensus internus deciperetur in primarijs rerum apprehensionibus à sensibus externis oriundis, quæ suauitæ sunt ex se iuxta doctrinam tradendam hypothesi. 31. de apprehensionibus sensus interni suauitæ, & non suauitæ. Partes verò speciei memoratiuæ diuersis partibus tum primariæ sensationis, tum obiecti correspondentes in omnibus, & singulis partibus organi interni videntur subiectari ad finem dictum phantasiandi sine fine. Tamen, vt euitetur etiam fallacia memorie circâ sensibilia communia obiecti sensu externo percepti, recordatio suauitæ eius in solâ eâ parte organi causari possit per dictam memoratiuam speciem, in quâ primaria eiusdem obiecti apprehensio suauitæ virtute sensationis externæ causata fuit. Non item in reliquis, in quibus virtute talis speciei solum imaginationes Phantasticæ, & non suauitæ formari possunt; Dum tamen sensus perfectè, & sine perturbatione operatur. Quod addo, quia quando perturbatus, aut per somnum, aut per amentiam operatur, nihil vetat, eum mille pati fallacias, formando in quibusque partibus sensiterij apprehensiones eo imperfecto modo suauitæ fictorum obiectorum, quæ nunquam per sensus externos perceptæ sunt. De quo vide dicenda infra n. 193.

176 Obseruandum tamen est; cum dicimus determinari speciem sensibilis proprii penes partem organi, cui inhæret ad representandum obiectum sub hoc potius, quàm sub alio sensibili communi; non ita intelligendum esse, vt per vnamquamque organi partem vna dumtaxat præsentia obiecti valeat representari. Nulla enim est pars organi proportionata obiecto per quam non possit illud representari in quouis loco. Neque vllus est obiecti locus, qui non possit per quamuis organi partem representari. Cum enim obiectum propositum ob oculos transiret mouetur; ita possumus illud insequi visu mouendo oculos paulatim, vt semper per eandem retinæ particulam in omnibus, diuersisque locis, quos successiue acquirit, videatur; si verò immotis oculis moueatur obiectum, aut è contra, immoto obiecto, moueantur oculi, fieri utique poterit, vt talis obiecti species omnes partes retinæ successiue percurrat, sicque per omnes in eodem loco videatur. Quod ergo intendimus, dum supradictam specierum determinationem per partes sensiterij faciendam adstruimus, est idcirco partes eiusdem obiecti, aut plura obiecta simul per sensum apprehensa sub tali distantiarum proportionem apparere, quia partes sensiterij, in quibus apparent, similem distantiarum proportionem habent inter se; tota quippe obiectorum proportio apparet ex proportione partium organi ducit originem. Et quoniam magnitudo, figura, situs, & alia huiusmodi sensibilia communia in huiusmodi proportionem posita sunt; idcirco hæc proprius quodammodo, quàm præsentia nuda dici possunt per partes sensiterij determinari. Tantundem ergo, quod de organo visus, de organo sensus interni dicendum putamus; hoc tamen discrimine, quod sensationum, sensibilibumque communium variatio in visu per nouas fit specierum productiones, vel in eadem parte organi, vel in diuersis: In sensu verò interno per nouas specierum iam præhabitarum excitationes

tationes fieri potest, de factoque plerumque fit unde patet, quomodo per sensum internum concipiantur cetera sensibilia communia, numerus, motus, quies, discretio, continuitas, & consentaneæ ad ea, quæ de illis relatè ad visum diximus *hypoth. 6.*

178 Ex quibus, quædā notatū digna sequitur. Primum est, quod quemadmodū per eandem partē sensiterij exterioris nequeūt plura obiecta distinctē, & in distinctis locis simul sentiri, sed singulæ partes singula loca sibi vendicant; ita pariter per eandem partem sensiterij interioris nequeunt plura simul obiecta in diuersis locis apprehendi, sed quicquid per eam partem simul concipitur, in eodem loco appareat necesse est. Vnde rursus consequitur sensum internum non posse plura, vt plura simul percipere, nisi per plures partes sensiterij, & consequenter per plures cognitiones percipiat illa. Nam ea, quæ per eandem sensiterij partem in eodem loco veluti penetrata apparent, esto re ipsa plura sint, non vt plura, sed tanquam vnum representantur: sicut è contrā, quod apprehenditur in pluribus locis, esto re ipsa sit vnum, plura esse videtur. Quæ quidem experientiā ipsā satis sunt etiam manifesta.

179 Secundum, quod sequitur est, eam phantasmatum, siue spectrorum varietatem, quæ imaginatio nostra confingit, non aliter, quam per excitationem specierum memoratiuarum in varijs partibus interni sensiterij fieri. Cum enim obiectum paruum, quod apprehendimus, sub ingenti postmodum magnitudine imaginamur, aliud non facimus, quàm excitare speciem proprii sensibilibus eius obiecti (quæ per totum sensiterium iam est extensa, vt constat ex dictis) vt in magnā ipsius parte eiusdem obiecti sensationem progignat siue sub simili, siue sub diuersā figurā: sic, cum per speciem exigui adamantis, aut auri montem integrum adamantinum, aureumvè imaginamur, nihil aliud præstamus, quàm per speciem adamantis, aut auri excitationem in tantā, & tali organi parte sensationem procreare, quanta, & qualis suapte naturā, tantam, talemque magnitudinem montis valet representare. Vnde hic nulla confingitur identitas inter aurum, & montem terrenum, ad cuius instar imaginamur montem aureum; sed tantum confingitur in ipso auro figura, & magnitudo montis, quam non habet reuerā. Quod planius cernitur, quando montem aureum concipimus, cuius similem terrenum nunquam concepimus, quoad magnitudinem, & figuram. Similiter, cum monstrum confingimus ex capite leonis, corpore hominis, & pedibus aquilæ, vel aliud simile, quod præstamus, est excitare species eorum partialium obiectorum, vt in talibus organi partibus, atque adeo sub talibus præsentis obiecta sua representent, qualibus opus est, vt nobis appareat ea monstrosa compositio, & in cæteris pariter.

180 Porro excitationes specierum, quæ in memoriā sensitiuā, donec excitentur, veluti consopitæ iacent, nullam causantes internam sensationem earum, quas causare possunt, vt constat, à multis, varijsque incitantibus valent oriri. Primum enim in nobis sæpe excitantur virtute arbitrij voluntatis, quæ supra sensum internum dominium habet, atque adeo potest liberè mouere illum, vt tale, vel tale quidpiam imaginetur, aut apprehendat, quod per quamdam veluti generalem applicationem plerumque fit, quā voluntas Phantasiā applicat, vt circa aliquam materiam confuso quodam modo prius conceptam distinctius, expressiusque versetur.

Vniuersaliter autem in quouis animali non raro excitationes proueniunt ministerio Angelorum, atque etiam Dæmonum, qui bene noscunt, quo pacto phantasia sit mouenda, vt cogitet, quicquid ipsi desiderant. Quandoque etiam influxus causarum vniuersalium species excitant procul dubio has, aut illas penes influxuum diuersitatem, sæpe etiam alteratio temperamenti animalis, aut humorum commotio consentaneæ ad eorum naturam suscitant species; vnde melancholici tristitia solent imaginari, læta sanguinei. Quando verò ex sensatione vnus obiecti alterius excitatur sensatio, qui modus excitandi est frequentissimus, maxime ad id conducit eorumdem obiectorum propinquitas localis: tum eorum similitudo, aut quæuis omnino analogia: insuper dissimilitudo, aut quæuis oppositio: nec non quæuis obiectorum connexio. Habet etiam vim magnam ordo, quæ species sunt comparatæ, vt vna per alteram eodem ordine excitetur. In quibus omnibus fundatur mira illa ars memoriæ localis. De qua suo loco nobis agendum est. Affectio etiam animalis multum valet ad excitandas species, vnde frequenter menti occurrunt ea, quæ vehementius amamus, vel odio habemus, vel quouis affectu prosequimur. Quæ omnia non per influxum physicum; sed per sympathiam quamdam concurrunt ad specierum excitationes, vt communis Philosophorum opinio fert. Quæ sympathia in eo stat, quod species antea sopita defectu concursus Dei ipsi non debiti, posito suo incitamento, vt circumstantia quadam, iure iam talem concursum, vt sibi debitum connaturaliter expolcit, assequiturque, & operatur.

Hypothesis 31.

Sensus internus propriè neque discurret, neque iudicat. Habet tamen apprehensiones quasdam suasivas, quæ pro iudicijs ipsi sunt, ab alijsque apprehensionibus purè simplicibus, seu non suasivis in modo tendendi discriminantur.

Priorem partem huius *hypoth.* tenent Tolet. *lib. 3. de Anim. cap. 3. q. 3. Rub. tract. de sens. intern. q. 5.* & omnes Recentiores communiter cum alijs ab ipsis relatis; contra nonnullos apud Rub. tribuentes sensui interno præsertim hominis proprium iudicium, & discursum. Pro cuius explicatione in primis oportet notare iudicium interdum accipi impropiè, & latè pro quolibet rei cognitione, quo pacto acceptum, vel externis etiam sensibus potest attribui, iuxta illud Iob. 12. 11. *Nonne auris verba dii iudicat, & fauces comedentis saporem?* Modò tamen propriè, & strictè sumimus illud pro cognitione, per quam perfectè de obiecto sententia fertur, affirmando videlicet, aut negando illud esse, aut non esse. Deinde discursus etiam latè, & impropiè sumi potest pro quouis transitu, quo potentia cognoscitiua ex vnâ cognitione transit ad aliam, de quo non est dubium posse etiam sensibus conuenire. Quod eis negamus, est proprium & strictum discursum, per quem ex vno obiecto iudicato inducitur mens ad iudicandum aliud, ob connexionem deprehensam inter vnum, & aliud.

Igitur, quod iudicium propriè, & strictè sumptum in sensu materiali siue hominis, siue bruti non reperiatur, inde venit probandum, quia iudicium intuitiuum, quale habent Angeli, & Beati in sensu reperi non potest: eo, quod hic iudicandi modus sublimior est, quàm, vt potentia adeo imperfectæ possit aptari: sed, nec iudicium comparatiuum, quale

le intellectus noster exercet pro statu præsentis, potest sensus habere, quia sensus suâ naturâ non est comparatiuus, vt docet S. Th. 1. 2. q. 12. art. 5. & q. 13. art. 2. & ex se patet. Tum, quia multa interueniunt in iudicio comparatiuo, quæ à sensu longè sunt aliena, vt constat ex dicendis *Disp. 2. q. 4.* Nullum igitur iudicium proprium potest in sensu interno inueniri.

183 Vnde probatur primò; Nec posse in illo inueniri proprium discursum: quia proprius discursus ex proprijs coalescit iudicijs. Secundo probatur; quia sensus internus non potest dignoscere connexionem antecedentis cum consequente, in quâ potissimum discursus nititur, cum illam nos dignoscat externus, eo, quod internus nihil non sensatum per externum percipere valet, vt *hypoth. 27.* statutum est; igitur, neque potest propriè discurre. Tertiò, quia, vt ex *ibidem* dictis colligitur, nullâ experientiâ probari potest discurre sensum internum, sicut neque percipere illud aliquid insensatum. Igitur non est fundamentum ad attribuendum illi discursum.

184 Iam verò dari in sensu interiori duplex genus apprehensionis, alterius suauis, alterius secus; inde probatur: quia experientiâ constat, quasdam ipsius apprehensiones non esse compotes permouere appetitum, sicut sunt aliæ: quasi posteriores de obiecto apprehenso veluti persuadeant animal: priores non item. Si enim imaginemur nos domo cadente opprimi, aut ex rupe præcipitari, aut à tauro insequente corripì: dum nulla eiusmodi euentuum suboritur suspicio, nihil in appetitu terroris experimur: ergo talis apprehensio non valet appetitum mouere ad terrorem: cum tamen aliàs similium obiectorum phantasia vehementer deterreat. In brutis etiam sepe numerò accidit, vt per apprehensionem obiecti, neque ad eius fugam, neque ad eius prosecutionem permoueantur, donec ita apprehendant illud, vt veluti persuadeant sibi ita esse, sicut concipitur, quod etiam experientiâ sepe testatur. Et quidem, vt appetitus rationalis nisi in obiectum iudicatum efficaciter ferri nequit, vt fert opinio probabilior, & mihi vera; De quâ *suo loco*: ita appetitus sensituius haud dubiè nequit efficaciter ferri, nisi in obiectum tali apprehensione conceptum, quæ pro iudicio ipsi sit ex suo peculiari modo tendendi in obiectum determinatiuo, & suauis; cuiusmodi non sunt omnes sensus interni apprehensiones. Id, quod satis expresse docet S. Th. 1. 2. q. 9. art. 1. ad 2. dum ait appetitum sensituium imaginatione non moueri, nisi æstimatio obiecti accedat; Æstimatio quippe ab eâ apprehensione, quam non suauis vocamus, nihilo differt. Eademque est doctrina Arist. *lib. 2. de Anim. text. 154.* aliorumque Philosophorum communiter. Ob id enim distinguunt omnes, vt vidimus *hypoth. 24.* in sensu interiori facultatem imaginatiuam, & æstimatiuam relatè ad dictas duas apprehensiones.

185 Obseruandum tamen est id, quod iam in superioribus tetigi: Internam sensationem primariam, quæ à sensatione externâ media specie impressâ caulatur, è genere suauis esse, hoc ipso, quod ab euidente experientiâ sensationis externæ nascitur, nisi fortasse illa non formaliter; sed virtualiter dumtaxat suauis sit, quatenus alterius suauis caulatiua est. Quemadmodum prima intellectus apprehensio obiecti sensati à sensatione externâ oriunda virtualiter solum est suauis comparatione intellectus, quatenus caulare valet iudicium de ipso obiecto sensato, deque

eius etiam sensatione. Cæterarum verò sensationum internarum, quæ ab specie memoratiuâ relictâ in memoriâ nascuntur, aliæ suauis sunt, aliæ non suauis, vt constat; suauis autem illæ potissimum sunt, quibus animal recordatur præteritorum actuum, & obiectorum, quorum experimentalem noticiam habuit in tempore præterito; quâ ratione animal per sensum internum noticiam de præteritis habere potest.

Quod addo, quia, vt est sententia communis 186 Philosophorum, præteritum formaliter vt præteritum sub sensum internum non potest cadere, sed tantum materialiter, quatenus sensus per speciem in memoriâ relictam sentire potest obiectum antea sensu externo perceptum, eiusque tum externâ, tum etiam internam sensationem, quæ iam non extant, quasque de præsentis sensus non experitur, quod est quodammodo sentire illas, ipsarumque obiectum, vt præterita; estque sufficiens notitia, vt appetitus sensituius suo, quem habet, instinctu naturali perinde moueatur, ac si notitia præteritorum formaliter vt talium esset.

Hypothesis 32.

Per actum memoriæ sensituiæ ab specie memoratiuâ in ipsâ asseruatâ nascentem, tum obiectum sensu interno sensatum, tum ipsius interna sensatio ab animali cognoscuntur. Obiectum quidem propriè, & perfecte; sensatio verò minus perfecte, & quasi experimentaliter modo.

Dari memoriâ sensituiâ, tum in nobis, tum in plerisque brutorum certo certius est apud omnes. Ea autem est facultas interna animalis, quæ asseruatas habet species ad iteratò cognoscendum obiecta prius ab ipso animali cognita, vt *suprà hypoth. 24.* ex communi positum est. Vbi etiam statuimus pro munere isto, & pro reliquis, quæ in sensu interiori experimur, non plures potentias distinctas inter se realiter, sed vnicam adstruendam esse. Eiusmodi autem species, quæ in memoriâ sensituiâ asseruantur, ab ipsis internis sensationibus effectiue produci, impressasque in memoriâ relinqui, concors Philosophorum sententia est. Nam, quemadmodum sensatio externa sensui interno speciem imprimit; vt ille percipiat obiectum, quod per sensationem ipsam à sensu externo perceptum est, iuxta doctrinam traditam *suprà hypoth. 26.* Ita etiam sensatio interna, dum adest, sensui interno speciem imprimit quâ possit ipse, transactâ illâ, iterum idem obiectum postea percipere, quod per sensationem ipsam antea perceperat.

His positis, prior pars hypothesis, quam, cum 188 alijs tenet in simili agens de memoriâ intellectuâ, & latè probat Ouid. *contr. 5. de Anim. pun. 4.* Probatur primò; quia dum recordamur obiecti antea imaginatione apprehensi, planè experimur, & ipsius apprehensionis ante habitæ nos recordari; neque est, cur eiusmodi recordatio per duos actus, & non per vnicum solum dicatur fieri. Secundo, quia indubitatum est sensationem internam præteritam sub sensum interiore cadere; recordamur enim apertè nostrorum somniorum, aliarumque imaginationum in vigiliâ antehabitarum, idque recordatione pertinente haud dubiè non solum ad intellectum; sed etiam ad sensum internum, sine cuius consortio, & concursu intellectus non operatur, iuxta dicenda postea q. 3. sed imaginatio à nobis sine suo obiecto percipi nequit, vt etiam experientia demonstrat. Igitur per eundem memoriæ sensituiæ

tiua actum, & sensationem internam prateritam, & eius obiectum percipimus. Et confirmatur, quia impertinenter dicuntur esse duo actus, ubi sufficit vnus; per actum quippe memoriae sensitiua obiectum, & sensatio eius praterita non concipiuntur per modum plurium obiectorum propriorum, quo casu pluribus egerent conceptionibus, sed quodammodo per modum vnus, cum concipiatur obiectum, vt cognitum, & quasi modificatum per cognitionem prateritam, concepta hac imperfecto quodam, & quasi experimentalis modo, prout diximus. Itaque, sicut sensibile proprium, & commune non duabus, sed eadem sensatione capiuntur, iuxta dicta *supra*, quia primum apprehenditur modificatum per secundum; ita pariter obiectum memorabile, & eius praterita cognitio per eandem cognitionem memoratiua dicenda sunt concipi: quia obiectum quasi modificatum per cognitionem concipitur. Tertio probatur, quia sensatio externa, & eius obiectum per vnica speciem, per vnicaque actum percipiuntur a sensu interno, vt *hypoth.* 29. ex communi statuimus: ergo tantumdem pariter dicendum est de sensatione interna, & eius obiecto comparatione actus memoriae. Quarto, quia memoriae actus in vniuersum semper habet pro obiecto aliquid prateritum, vt saepe docet Arist. *lib. de memoria, & reminiscencia & alibi*, sed saepe euenit, vt obiectum, cuius animal recordatur, dumtaxat sit prateritum, in quantum cognitum primario, eo, quod cognitio eius primaria praterita iam est, non vero, quoad suum esse physicum. Ergo primaria sensatio obiecti semper attingitur per actum memoriae sensitiua. Quinto denique quia cum species memoratiua ab ipsa sensatione interna praterita proxime, remotaeque ab obiecto eius nascatur, consentaneum rationi est, vt amborum proportionali modo sit semen, & virtus representatiua. Ambo ergo representabit actus memoriae procreatus a tali specie.

189. Iam, quod sensatio praterita minus proprie, minusque perfecte, seu clare, quam eius obiectum cognoscatur, experientia ipsa demonstrat bene animaduertenti. Deinde ratio persuadet. Primo, quia si per actum memoriae sensitiua aequae clare perciperemus prateritam sensationem, ac eius obiectum, vt nemo negat, per talem actum nos recordari obiecti; ita neque esset, qui negaret nos recordari sensationis, siue illam sentire quod tamen negat Vazq. 1. p. *diff.* 208. n. 10. ratus nullum sensum suam sensationem sentire posse. In quo, loquendo absolute, citra dubium decipitur; quia sensus suam citra dubium percipit sensationem, licet non adeo perfecte, & proprie, vt obiectum, iuxta *superius* dicta. Vnde secundo id ipsum probatur; nam, cum sensatio interna non solum obiectum notificet animali, sed etiam se ipsam illi insinuet, tamen minus perfecte, atque experimentalis modo, vt *hypoth.* 28. statutum est, consequitur per speciem, sensationemque memoratiua vtrumque pariter animali notificari. Nam, vt experientia manifestat, quae claritate, & expressione concipitur quilibet per primariam apprehensionem, eadem, proportionem seruata, concipi solet, per secundariam memoratiua, quae est actus memoriae sensitiua, de quo tractamus. Quo autem sensu verum sit memoriam sensitiua prateritorum esse, siue, per actum eius cognosci praterita *hypoth. preced. n. 186.* declarauimus. Nonnulla alia circa materiam huius hypoth. tangenda sunt in *super inferius. q. 3. hypoth. 4.* quae magis illam illustrabunt.

Hypothesis 33.

Sensus internus dumtaxat fallitur, quatenus 190 concipit obiectum, quod re ipsa non est, siue id sit proprium, siue commune. Per cognitionem enim rei impossibilis, nequaquam decipi potest.

Supponit hypothesis, quod est certissimum, sensum internum saepe falli circa vtrumque sensibile commune, & proprium, quatenus saepe apprehendit, quod re ipsa non est, fallacia videlicet late sumpta. Nam in sensu non potest esse stricta fallacia, seu strictus error, qui in iudicio proprie dicto consistit. Verum, quia in sensu interiori duplex est apprehensio, alia simplex omnino, alia suauis, vt nuper dictum. Ideo duplex in illo fallacia dicenda est esse; altera, quae minus: altera, quae magis proprie & stricte fallacia sit, & de vtraque est sermo in *hypoth.*

Cuius posterior pars probatur, quia sensus internus illud solum obiectum proprium valet percipere, cuius propriam habet speciem a sensibus externis acceptam, vt satis ex dictis haecenus liquet: sed non habet speciem propriam alicuius figmenti impossibilis a sensibus acceptam, vt patet: ergo nullum figmentum impossibile potest percipere, tanquam obiectum proprium. Deinde omnia obiecta communia, quae per species, quas habet, propriorum sensibiliu, valet concipere tanquam affectiones eorum, possibilia sunt, & a Deo possunt produci, vt constat; igitur neque percipere potest obiectum commune impossibile. Hinc prior pars hypothesis manifeste deducitur, quia, si sensus internus nihil impossibile valet concipere, quicquid concipit, dum fallitur, possibile est: solum igitur falli potest circa existentiam eius.

Dices, saepe bruta decipiuntur putantia vnam 192 rem esse alteram, vt, quando canis lapidem excipit ore patulo, putans eum esse frustum panis: ergo fingunt identitatem impossibilem diuersarum rerum. Respondet, non fingere; quia in casu posito canis, aut ea sensatione accidentium visibilium lapidis ob similitudinem, quam habet cum accidentibus visibilibus panis, mouetur ad appetendum panem, supplente instinctu naturali appetitus, quod deest de cognitione veri panis, qui appetitur: quo pacto dumtaxat interueniet quadam practica fallacia appetitus circa panem non existentem, sensus autem nulla fallacia erit. Aut certe canis ad appetendum ea ipsa accidentia visibilia, quae sentit, vt sibi conuenientia mouetur, quatenus eadem numero potuissent esse accidentia panis; donec perceptis alijs accidentibus lapidis alienis a pane, sapore scilicet, & duritie, tanquam sibi disconuenientibus mutato appetitu refugit sub his accidentibus, quod sub alijs antea appetebat. Tantumdemque dicendum in similibus casibus; vnde patet in illis sensum brutorum nullam rerum distinctarum chimericam identitatem confingere. Quod inde plane confirmatur; quia certum debet esse appetitum brutorum non ferri in aliquid chimericum, dum sic delusus quidpiam prosequitur, aut fugit; quia haud dubie fertur in id, quod sibi est conueniens, aut verè, aut in apprehensione. Certum est autem ens chimericum nullo ex his modis esse conueniens appetitui brutorum.

Porro inter fallacias sensus interni potissimum 193 recensenda sunt somnia, quae nobis somno correptis frequenter obueniunt. Est somnus status ille animalis, in quo omnes eius sensus externi naturaliter

turaliter quiescunt, ferianturque ab operationibus suis: eo quod vapores ascendentes in cerebrum, cuiusque frigidity naturali, ibi densati ad instar nubis interpositæ spirituum animalium defluxum impediunt, quibus sensus externi orbi operari non valent; vt latè exponunt Arist. lib. de somno, & vigiliis. Titelman. lib. 20. sua physica cap. 19. & alij tum Physici, tum Medici. Igitur iidem vapores, qui somnum causant, somniorum etiam causæ sunt: Dum enim cerebrum, vbi sensus internus residet, illis oppletur, magna spirituum animalium concitatio fit, & commotio, à quâ variæ, inordinatæque fiunt excitationes specierum sensus interni: vnde rursus inordinata illæ imaginationes, siue Phantasie quas experimur, enascuntur. Oportet tamen adnotare dictam spirituum agitationem quandoque adeo nimiam esse, vt prorsus impediatur. Sensatio interna: eo quod ingenti vaporum copiâ veluti suffocantur spiritus, penitusque præpeditur facultas sensus interni: quo casu nullum dormienti obuenit somnium: Interdum spirituum conturbatio moderatior est; quo fit, vt phantasmata dormienti appareant, sed inordinata, & monstruosa. Nonnunquam denique vapores leniter mouent spiritus, quo casu somnia eueniunt ordinatiora, & magis placida. Explicuit id pulchrè Arist. lib. de somnis cap. 3. exemplo commotæ aquæ, aut cuiusvis alterius humidi, in quo res vti in speculo representari valet; si enim eius commotio nimia sit, nullum apparet simulacrum; si mediocris, simulacra quidem apparent, sed valde distorta, deformiaque; si denique parua, siue lenis, magis formata simulacra, magisque ordinata cernuntur. Plura de somnijs apud Arist. lib. cit. & apud eius interpretes, aliòsque, qui de eis scripsere, videri possunt.

Hypothesis 34.

194 Attentio sensus interioris ad perfectionem sensationis externæ eiusdem obiecti multum confert.

Hoc experientiâ notum est: Clariùs enim, expressiusque sentimus obiectum, quando vnâ cum sensu externo sedula sensus interni attentio ad illud percipiendum conspirat. Causa autem huius esse videtur, quod dum sensus internus attentius propendit in obiectum sensus externi, maiorem ad ipsum pro sensatione talis obiecti perficiendâ immitit spirituum animalium prouentum. Ea enim est sensus interni, externique confederatio, vt externus ad internum species, quas ab obiectis accipit, mittat. Internus verò officium hoc externo rependat remittendo ad ipsum spiritus animales è cerebro, vbi ipse præsidet, & vbi, tanquam in propriâ officinâ, tales spiritus generantur, iuxta constantem Medicorum, Philosophorumque sententiam. Ob id, namque Galen. lib. 8. de visu part. capit. 3. & 4. & lib. 3. & 7. de placitis, alijque plerique cum illo radicem, & fontem omnis sensationis cerebrum esse, planè, constantèrque asseuerant. Itaque sensus internus per attentionem ad obiectum externi promouere naturaliter videtur defluxum spirituum animalium ad talem sensum, vt in maiori copiâ ad illum descendant è cerebro, quàm aliàs descenderent, eiusmodi attentione sublata; In quo suas quo-

Pharus Scient. Tom. I.

que partes facit sensus internus, quandoquidem, quo magis virtute spirituum perficitur sentatio externa, perfectior euadit & interna, ob magis perfectam speciem ab ipsâ ad internum sensum remissam.

Porro attentio sensus interni ab ipsius sensatione interna nihilo differt, nisi, quod sola ea sentatio interna, quæ notabiliter est intensa, solet attentio nuncupari. Attentio autem sensus interni eatenus voluntatis arbitrio subest, quatenus voluntas imperio suo aut valet immediatè impellere potentiam, vel excitare speciem ad magis intensam sensationem, quam causarent aliàs tali imperio sublato; aut valet immediatè conuocare spiritus animales, à quorum subinde maiore prouentu euadat intensior sentatio. Id videtur certum, quo maior est attentio imaginationis, eò plures spiritus animales in cerebro congregari; nam ab illis haud dubiè nascitur alteratio cerebri, quam tunc sentimus. Quia tamen hæc etiam enascitur ab attentione ad quam non concurrat voluntas, crediderim conuocationem spirituum ab attentione prouenire; atque adeo voluntatis dominium non circa illam, sed circa hanc immediatè versari.

Progressio ad resolutionem questionis.

Ex dictis in superioribus constat ad phantasiam (ita enim per antonomasiam deinceps appellabo semper sensum internum) dumtaxat peruenire species eorum obiectorum, quæ per externos sensus capiuntur: de quibus singulim in præmissis hypothesebus tractatum est, phantasiam autem ipsam per eiusmodi obiectorum species variè permixtas, seu potius varijs, innumerisque modis ad sensibilia communia representanda, atque varianda excitatas innumera, diuersaque sibi compingere, imaginariue spectra, seu phantasmata sensibilia ea, quam habet mirâ virtute ad id præstandum iuxta doctrinam stabilitam hypoth. 30. vnde huiusmodi tantum obiectorum species, seu acceptorum per alios sensus, seu à se confictorum communicat intellectui phantasia. Nec enim aliorum obiectorum species potest illi communicare, præterquam eorum, quorum species ipsa accipit, quæque ipsa cognoscit, vt constat. Certum est autem apud omnes, & ex se satis notum phantasiam non aliter, quàm medijs suis actibus, seu sensationibus internis prædictas species intellectui communicare. Nam, quemadmodum sentatio externa imprimat phantasie speciem obiecti sensati, seu percepti per illam; ita sentatio interna, siue actus phantasie speciem obiecti sensati, percepti, seu imaginati per illam imprimat intellectui. De quo nullum est dubium inter Philosophos.

Cæterum, quia dictus actus phantasie (quem perperam Recentiores phantasma appellant, vt monstrabo quæst. 3.) corporeus, & materialis est, vtpotè actus potentie corporeæ, & materialis, species autem intellectui spirituali impressæ non possunt non esse entitativè spirituales, & abstractæ à materiâ; idcirco censuit Arist. potentiam quamdam spirituales in nobis necessariam esse, quæ per actus phantasie adiuta, siue

D actus

actus ipsos adiuvans species supradictas imprimeret intellectui nostro. Et hanc potentiam appellavit intellectum agentem. Potentiam verò intellectivam discriminis ergo dixit intellectum possibilem, siue passibilem. Ita ille *lib. 3. de Anim. cap. 5.* quem omnes interpretes sequuntur. Eundem intellectum agentem sapè adstruit S. Th. præsertim *1. p. q. 54. & q. 84. art. 4. & q. 79. art. 3. & de verit. q. 10. art. 6.* Tum Scot. *in 1. dist. 3. q. 8.* & cum illis omnes Theologi præter Durandum relatum *suprà q. 1. n. 9.* qui, vt negauerat species impressas intelligibiles, vehementer impugnat intellectum agentem. Quem sequitur, licet consequentiâ impari Petr. Hurt. *dist. 5. de Anim. sec. 1.* Admittens namque species intelligibiles, eas docet produci à Deo supplente vicem obiecti, cuius solius est munus proprium causare speciem sui. Præter hos verò, reliqui insuper Philosophi antiqui, & Recentiores sententiam Arist. amplectuntur: iuxta quam, vt certum supponendum est, intellectum agentem esse potentiam animæ intrinsicam spirituales prorsus, & incorpoream: ob id quæ à corpore separabilem simul cum animâ. In quo conveniunt omnes Peripatetici contra quosdam priscos Philosophos variè de intellectu agente philosophantes; vt videtur est apud Conimb. *lib. 3. de Anim. cap. 5. q. 2.* apud Rub. *Tract. de intellectu. agen. q. 4.* & apud Soar. *lib. 4. de Anim. cap. 8.*

198 Porro dari in nobis eiusmodi intellectum agentem, ratione iam insinuatâ probatur. Quia nimirum actus Phantasiæ, vt pote materialis, & inferioris notæ, non valet per se causare species spirituales, quales necessariò esse debent, quæ in intellectu spirituali subiectandæ sunt; atque ita oportet assignare facultatem aliam præstantiorem spiritualesque, vt ponitur esse intellectus agens, quæ simul cum actu Phantasiæ dictas species elaborare valeat. Recurrere enim ad Deum pro concursu speciali, quando potest assignari causa secunda talis concursus, vt in præsentî, minus philosophicum est: siquidem Deus non per se immediatè, sed per causas secundas solet supplere proportionem, complectere virtutem, quæ deest in aliquibus causis respectu aliquorum effectuum, vt videtur est in habitibus infusis ad actus supernaturales simul cum potentij nostris causandos in speciebus impressis, & alijs huiusmodi. Præterquam, quod negari non potest, esse possibilem intellectum agentem, de quo tractamus posito autem, quòd sit possibilis, vt affirmamus dari de facto, nullum fortasse urgentius argumentum posset occurrere, quàm auctoritas vniformis omnium penè Philosophorum illum adstruentium: ipsum igitur dari de facto fatendum est. Nec refert proprium obiecti munus esse producere speciem, quâ cognoscatur. Nam licet id vniuersaliter esset verum, de quo alias; inde tamen contra statutam doctrinam non bene pro se arguit Hurt. iuxta eam enim iam concurrat obiectum medio actu Phantasiæ ad productionem speciei intelligibilis, licet non sit eius causa totalis ob eam, quam habet improportionem cum specie spirituali, quam exposcit potentia, à quâ obiectum noscendum est.

199 Iam verò, num intellectus agens, & possibilis sint duæ potentie distinctæ, vel vna, & eadem, sub controuersia est. Esse duas videtur docere S. Th. *1. p. q. 79. art. 7.* id quæ reuerà docent Caiet. & Bann. *art. 3.* cum alijs Thomistis. Tolet. *lib. 3.*

de Anim. q. 14. Conimb. *cap. 5. q. 1.* Rub. *tract. de intell. agent. q. 4. n. 70.* & apud eos alijs. Opposita tamen sententia communis est inter Recentiores: Eam defendit Soar. *lib. 4. de Anim. cap. 8. n. 13.* & tom. *1. in 3. p. dist. 30. sec. 2. fine.* tenentque Oued. *cont. 5. de Anim. punct. 1.* & alijs; probabilèque censent Tolet. Conimb. & alijs. Itaque iure videtur asserendum intellectum agentem, & possibilem non duas distinctas realiter, sed vnica potentiam animæ esse diuersis fungentem muneribus, vt *suprà hyporb. 24.* diximus de sensu interiori. Primò, quia diuersitas operationum non arguit diuersitatem in causis, vt patet in ipso intellectu possibili, diuersos actus eliciente. Secundo, quia non sunt multiplicandæ entitates absque necessitate: hic autem nulla videtur esse necessitas multiplicandi duas potentias. Tertio, quia in statu separationis animæ prorsus cessat operatio intellectus agentis, cum ibi non addit phantasia, à quâ sumat species: ergo ne demus entitatem prorsus frustraneam pro eo statu, tenemur dicere intellectum agentem à possibili non distingui: sed productionem speciei intelligibilis, & productionem intellectus, ab eadem reali potentia nasci, quæ in duas ea nomina diuersa fortientes per solam nostram rationem diuiditur relatè ad dictas duas operationes. Inconueniens autem non est, vt eadem causa aliquo genere operationis frustraretur pro aliquo statu; dummodo aliæ illi operationes supersint, vt in ipsa animâ compertum est. Hæc dicta *ex hypothesi*, quòd potentie realiter distinguantur ab animâ: si namque ab ea non distinguuntur, vt probabilius nos opinamur, indubitatum est intellectum agentem, & possibilem realiter inter se non distinguui.

Casu verò, quod distinguantur, censéo dicendum cum Soar. *suprà n. 11.* & alijs contra Ferrar. Rub. *n. 80. lib. 3. de Anim. q. 9.* & alios quosdam Thomistas intellectum possibilem longè perfectiorem esse intellectu agente. Quoniam ex vnâ parte non est purè passibilis, siue patiens, quo casu esset imperfectior. *Agens enim in omni natura præstabilis est patiens;* vt ait Arist. *lib. 3. de Anim. cap. 5.* Ex aliâ verò parte intellectio, quam agit intellectus possibilis adiutus specie, quam suscipit ab intellectu agente, longè perfectior operatio est, quam operatio ipsius agentis, vt constat. Igitur intellectus possibilis, siue passibilis longè perfectior est intellectu agente, absolute loquendo. Tametsi ab eo superetur præcisè in quantum ab eodem patiens speciem. Quod tantum voluit S. Th. *in 2. dist. 20. q. 2. art. 2. & q. 10. de verit. art. 8.* Vbi sententiæ nostræ videtur refragari.

Quomodo autem species expressa, siue actus Phantasiæ vulgò Phantasma dictum, simul cum intellectu agente concurrat ad causandam speciem impressam spirituales, quam intelligibilem vocant, etiam sub lite est. Nam, quidam censent solum concurrere materialiter, præbendo scilicet materiam, & quasi exemplar quoddam intellectui agenti, vt ipse solus dictam speciem efficiat. Ita cum quibusdam Thomistis docet Soar. *lib. 4. de Anim. cap. 2. n. 12.* longè tamen communior, & probabilior sententia est concurrere effectiue, prout censent S. Th. *3. p. q. 9. art. 4. ad 2.* & clariùs *q. 10. de verit. art. 6. ad 7.* Scot. *in 1. dist. 3. q. 8.* & plures alijs, quos referunt, & sequuntur Rub. *tract. de intell. agent. q. 3.* & alijs Recentiores communiter. Probatur

Probatur autem primò; quia species impressa, siue actus phantasiae quoddam semen obiecti est ab ipso obiecto oriundum, vt eius nomine concurrat ad productionem speciei intelligibilis: proprium autem seminis est concurrere effectiue ad factum, pro quo cauendo à naturalis institutum est. Secundo, quia ex duabus formalitatibus, quæ in specie intelligibili concipi possunt; altera representationis virtualis obiecti; altera accidentis spiritualis, optimè prima attribuitur actui phantasiae: Secunda autem intellectui agentis. Sed intellectus agens effectiue concurrat ad eam entitatem, vel eo potissimum titulo, quod spiritualis est: ergo, & actus phantasiae concurret etiam effectiue, eo, quod est representatio virtualis obiecti. Et confirmatur hæc ratio. Nam, si actus Phantasiae ob suam materialitatem non esset improporcionatus ad producendum se solo speciem spirituaalem, neutiquam ad productionem eiusmodi speciei adderemus intellectum agentem; Sed eam ipsi actui phantasiae vnicè attribueremus; vti ei attribuimus effectiue speciei materialis, quam in memoriâ sensitiuâ asseruandam relinquit. Igitur eâ improporzione sublatâ, per confortium intellectus agentis, non est, cur actui prædicto concursus effectiue negetur. Tertio, quia nisi effectiue concurrat, nullus ei videtur superesse idoneus modus concurrendi. Neque enim concurret, vt materia physica speciei intellectualis, vt constat, neque, vt materia obiectiua, siue exemplaris, quia intellectus agens, cum non sit inquantum agens potentia cognoscitiua (vt fatentur omnes cum S. Th. in 3. dist. 13. q. 1. ad 1. nequit producere speciem intelligibilem attendendo ad actum Phantasiae, vt ad exemplar: indeque veluti transfundendo similitudinem, per quam intellectus possibilis possit cognoscere. Dicere autem, quod indicat Soar. prædictum actum phantasiae per Sympathiam naturalem determinare intellectum agentem, vt hanc potius, quam aliam speciem intellectualem producat; incongruum esse videtur, & parum ad rem: quia determinatio per sympathiam supponit virtutem adequatam in causâ determinanda: & tantum mouet ad exercitium, aut etiam ad speciem actus, quæ autem credat intellectum agentem per se solum habere virtutem ad representandum mediâtè quodlibet obiectum sensibile, quin sit aliquid ex parte ipsius obiecti, cui talis representatio tanquam causæ possit attribui, contra receptum illud Augustini proloquium. *Ex obiecto, & potentia paritur notitia*!

Existimo autem cum communi actum Phantasiae non vt causam principalem partialem, vt censuit Scot. Sed, vt instrumentum intellectus agentis concurrere ad producendam speciem intelligibilem. Quoniam causa, quæ ex vnâ parte per se solum nihil in effectum præstare potest absque alterius concursu; ex aliâ verò parte altera causa, cuius ope eget, atque etiam effectui ipso imperfectior est: iure non causa principalis partialis, seu causa instrumentalis dicenda venit. Talis est autem actus Phantasiae comparatione intellectus agentis, & speciei intelligibilis ab vtroque causandæ. In quo dumtaxat potest esse controuersia de nomine.

Neque audiendi sunt Caiet. 1. p. q. 79. art. 3. & q. 85. art. 1. & alij relati à Fonseca lib. 5. *Metaph. cap. 28. q. 9. sec. 2.* dum munus quoddam tribuunt intellectui agentis illuminandi actum phantasiae, siue, vt ipsi vocant phantasma; illudque abstrahendi à materiâ, & à conditionibus indiuiduantibus obiecti.

Pharus Scient. Tom. I.

et sensibilibus distinctum à munere supra statuto producendi simul cum ipso actu phantasiae speciem intelligibilem; quod solum citra dubium habet, vt docent reliqui DD. Fonseca *supra*. Conimb. lib. 3. de *Anim. cap. 5. q. 2. Rub. tract. de intel. ag. q. 2.* & alij. Non, inquam, audiendi sunt Auctores: quia sine idoneo fundamento & absque vlla necessitate aliud intellectui agentis munus attribuunt, præter munus producendi simul cum actu phantasiae speciem intelligibilem. Qua ipsa productione, quodammodo dici potest illuminare phantasmata, hoc est obiecta phantasiae, non actus, & illa abstrahere à materiâ, quatenus per dictam speciem à se productam in intellectu possibili proximè intelligibilia ea facit spirituali intellectiue, spiritualizato, vt sic dicam, & à materiâ abstracto, seu separato semine ipsorum phantasmatum, quod est dicta species. Quod tantum censendi sunt voluisse Arist. lib. 3. de *Anim. cap. 5.* & S. Th. *ibidem* lect. 10. & 1. p. q. 83. art. 1. ad 4. alijsque in locis, dum eiusmodi solent vt loquendi modis.

Quoniam autem species intelligibilis eo fine datur intellectui possibili, vt cum eo ad intellectiue concurrat, ex dictis obiter est definiendum, quo pacto ab illâ præstetur concursus iste. Quæ quidem quæstio omnibus speciebus impressis, quibus potentia quælibet cognoscitiua ad cognoscendum adiuvantur, communis est, quia de omnibus, quod ad rem attinet, eadem est omnino ratio. Thienens. Albert. & Caiet. apud Soar. lib. 3. de *Anim. cap. 4.* Henric. quolib. 4. q. 7. Tolet. lib. 2. de *Anim. cap. 5. q. 2.* & lib. 3. cap. 7. q. 22. Aguil. agens de specie visus lib. 1. *opt. proposit. 70.* & Franc. Alf. *disp. 7. de Anim. sec. 2.* existimant speciem impressam non effectiue; sed per modum conditionis dumtaxat concurrere ad cognitionem. Ego verò sententiæ oppositæ, tanquam longè communiori, & probabiliori subscibo cum Soar. *supra*, & lib. 2. de *Attrib. cap. 12.* Fonseca lib. 1. *Metaph. cap. 2. q. 3. sec. 6.* Conimb. lib. 2. de *Anim. cap. 6. q. 2. art. 3.* Rub. lib. 2. de *Anim. cap. 6. q. 2.* Molin. 1. p. q. 12. art. 1. *disp. 2.* Vazq. *disp. 48. cap. 4.* Petr. Hurt. *disp. 12. de Anim. sec. 4.* Arriag. *disp. 4. sec. 3.* Ouied. *contr. 13. punc. 4.* & apud eos alijs pluribus. Moueor primò auctoritate D. August. & D. Thom. qui haud dubiè stant pro sententiâ istâ. D. August. quidem, dum ait lib. 9. de *Trinit. cap. vlt. Liquidò tenendum rem, quam cognoscimus, generare in nobis notitiam sui: quod ab vtraque notitia paritur.* scilicet ab obiecto, & potentia, & lib. 11. cap. 12. *Ex re visibili fit visio; non tamen ex solâ, nisi adsit visus: Ex vidente enim, & visibili fit visio.* Nimirum mediâ specie impressâ. D. Thom. autem, cum dicit 1. p. q. 56. art. 1. *Sicut enim calor est principium formale calefactionis in igne: ita species rei visæ est principium formale visionis in oculo.* Secundo moueor, quia non capio, quo pacto species impressa per modum conditionis possit determinare potentiam ad producendam cognitionem: cum neque sit applicatio physica, obiecti reddens illud physice præsens potentia, vt constat; neque applicatio intentionalis reddens intentionaliter præsens: quia non est representatio expressa, & actualis obiecti, vt omnes fatentur, & aliud genus applicationis non est. Neque sit dispositio ex parte passî ad cognitionem recipiendam requisita, vt etiam est notum. Neque ea cum potentia videatur cognatione habere, seu sympathiam, vt ad illius præsentiam

præsentiam potentia illicò moueatur: ad id enim muneris satis, superque esset obiectum præsens præsentia physica comparatione sensus externi, & obiecti externa sensatio comparatione sensus interni, & internæ comparatione intellectus. Aliud autem conditionis genus præter hæc tria non est admittendum de facto, vt *suo loco* ostendam. Tertiò, quia species quoddam semen obiecti est, medio quo concipitur cognitio, siue notitia, quæ ob id conceptus appellatur, saltem in intellectu. Semen autem non vt conditio, sed, vt efficiens causat prolem. Quartò, quia cum cognitio sit actus vitalis, & expressio obiecti, non incongruè impræsentiarum duplex eius causa assignatur, cui duplex hoc prædicatum possit correspondere. Esto aliàs diuersitas prædicatorum effectus non arguat diuersitatem causarum. Quintò, quia actus Phantasie effectiue concurret cum intellectu agente ad speciem intelligibilem, vt *n. 201.* ex communi statutum est: ergo pariter species impressa dicenda est ad cognitionem concurrere. Accidit, quòd species intellectus, & sensus interni, quæ in memoria asseruantur, alio quopiam excitemento egent, tanquam conditione, vt possint ad cognitionem determinare: ergo ipsæ non sunt conditiones, sed causæ, aliàs daretur conditio conditionis, quod videtur absurdum. Mitto alia leuiora, quæ apud præcitatos Auctores videri possunt.

205 Opponunt tamen Recentiores. Sicut agens physicum nequit operari circa subiectum, quia hoc præcedat ipsi applicatum physicè; ita agens intentionale, quale est potentia cognoscitiua nequit operari circa obiectum, quin hoc præcedat ipsi applicatum intentionaliter, vt in potentia appetitiua cernere licet, quæ nisi in obiectum per cognitionem ipsi propositum, & applicatum ferri non potest; sed nihil est, quo in vniuersum intentionaliter applicetur obiectum potentie cognoscitiuæ præter speciem impressam: ergo hæc applicatio quædam intentionalis est obiecti, & consequenter conditio respectu actus cognitionis tendentis in illud; qualis eadem de causâ censetur communiter cognitio respectu actus volitionis potentie appetentis. Respondet, causam intentionalem debere quidem præcedere applicatam, vt intentionaliter causet, vt videre est in obiectis, quæ solum verè intentionaliter causant, quando mediâ cognitione sui, aut amore aliquid causant. Quo casu iam applicata præcedunt per ipsam cognitionem, aut etiam amorem. Cæterum potentie cognoscitiuæ, etsi sint potentie intentionales inquantum sunt potentie cognoscendi, & volendi, qui sunt actus intentionales, quo iure materialiter, & lato quodam modo causæ intentionales dici possunt; non tamen sunt causæ intentionales strictè, & formaliter inquantum sunt potentie suorum actuum causatiuæ; sed causæ physice. Vnde ex munere causæ præcisè tantum petunt applicationem physicam, quam iam per se, aut per vnionem physicam habent ad subiectum, in quo suos actus produunt. Quòd si potentia appetitiua propositione eget obiecti facta per cognitionem, vt circa illud versetur per actum volitionis: eo certè titulo causæ intentionalis non eget; sed ex peculiari naturâ potentie appetitiuæ, quæ tanquam cæca, nisi lumen cognitionis præcedat, in suum obiectum ferri non potest. Ex quo patet speciem impressam nullo iure debere esse applicationem intentionalem obiecti (qualis certè esse non potest, cum non sit representatio eius expressa, vt constat ex dictis) & consequenter nec conditionem ad actum co-

gnitionis. Relinquitur ergo, vt sit causa effectiua respectu eius. Vtrum autem dicenda sit instrumentum potentie cognoscitiuæ, aut obiecti, vel potius causa principalis partialis, quæstio est de nomine, & parui momenti. Censeo dicendam causam instrumentalem iuxta definitionem instrumenti *n. 202.* insinuatam, & suo loco ex professo tradendam.

Habemus itaque ex totâ hæc quæstione per sensus externos, & internum sensibilibus duntaxat obiectorum, atque spectrorum, siue phantasmatum proprias species intellectui nostro communicari. Quæ quidem species præter huiusmodi sensibilia obiecta, quæ propriè, & perfectè repræsentant, insuper imperfecto quodam, & quasi experimentalimodo repræsentant intellectui sensationes tum externas, tum internas, à quibus illæ siue immediate nascuntur, siue mediâtè iuxta doctrinam statutam *hypoth. 29.* Eorum namque omnium suo proportionali modo semina quædam sunt. Quod & experientia innoscit, & ex dicendis in sequentibus magis conspicuum fiet. Et sicut, licet species, quibus inuatur ad cognoscendum sensus internus diuersæ naturæ sint ab speciebus, quibus inuatur externus, iuxta doctrinam statutam *hypoth. 26.* eorundem nihilominus obiectorum species propriæ utraque sunt; idemque ipsum omnino utrique sensui repræsentant suapte naturâ. Ita pariter, licet species, quæ per phantasiam inuatur intellectui agente, communicantur intellectui possibili, diuersæ naturæ sint ab speciebus ipsius phantasie, cum illæ sint spirituales; istæ corporeæ: eorundem nihilominus obiectorum sunt propriæ species, idemque prorsus repræsentant intellectui, & phantasie. Omnes quippè huiusmodi species semina quædam propria sunt obiectorum sensibilibus, à quibus primò suam trahunt originem, quæ licet quoad alia naturam mutant, vt se potentijs diuersis, quas adiuvant ad cognoscendum, accommodare, & aptare possint; virtutem tamen semper retinent eadem omnino obiecta, à quibus proficiscuntur, repræsentandi. Quomodo autem intellectus noster vtendo hisce speciebus sensibilibus obiectorum proprijs, quas à phantasia mutatur, cætera obiecta insensata valeat cognoscere, ex dicendis *diff. 2. q. 3.* notum fiet. Porro species sensuum externorum eiusdem ferme naturæ esse cum sensibilibus proprijs, quæ repræsentant, etsi à sensibilibus communibus, quæ etiam repræsentare valent, naturâ differant: species verò sensus interni, & intellectus valde natura dissidere ab ipsis obiectis tum proprijs, tum communibus, quorum sunt propriæ species, atque etiam ab alijs, quæ per illas ab intellectu cognosci possunt, ex dictis *in totâ hac q.* satis, superque compertum est.

207 Ex quibus tandem ad extremum colligitur contra quosdam Recentiores, quos suppressio nomine refert *Rub. lib. 3. de Anim. cap. 5. q. 5. n. 154.* nequaquam habere vim intellectum nostrum ad producendas in se species proprias rerum spiritualium determinatum speciebus rerum corporalium, medijs quibus per discursum, aut aliter peruenit ad illarum notitiam: quia, si ita esset, proprios conceptus formaremus spiritualium rerum, neque illas semper conciperemus ad instar corporalium contra compertam experientiam. Tum quia nullum est fundamentum ad talem virtutem nostrum intellectui adscribendam, quin potius spectatâ in reliquis eius naturâ pro hoc statu apertè videtur ei repugnare.

QVÆSTIO III.

Quosque intellectus humanus ad intelligentiam pro hoc, statu indigeat conversione ad Phantasmata.

208 PRO exactâ intelligentiâ, atque resolutione quæstionis nonnullas oportet hypotheses ad rem pertinentes præmittere.

Hypothesis 1.

209 Nomen *Phantasma* per merum abusum, & corruptelam accipitur à Recentioribus pro actu, siue specie expressâ Phantasie; cum tamen non talem actum, aut speciem, sed eius obiectum significet tum à suâ ipsâ origine, tum apud Aristotelem, & alios quosque Auctores probatos, tum Græcos, tum Latinos.

Phantasma quippe, propriè loquendo visum illud obiectum, spectrum, aut simulacrum sensibile est, quod phantasia medijs speciebus sensibilibus obiectorum, quas habet, passim solet imaginari, ac sæpe sapius confingere sibi, seu compingere apprehendendo obiectum sensibile, quod non exiit re verâ, sicut est apprehensum. Vnde græci omnes Dictionarij *Phantasma* visum, ostentum, & spectrum interpretari solent. In quâ duntaxat significatione ab antiquis est usurpatum, ut constat ex August. lib. 2. soliloq. cap. 20. ubi ita habet. *Sed illud saltem impetrem, antequam terminum istius voluminis statuas, ut quid intersit inter veram figuram, quæ intelligentia continetur, & eam, quam sibi fingit cogitatio, quæ græcè siue Phantasia, siue Phantasma dicitur, breviter exponas. Et in lib. de verâ, & falsâ Relig. cap. 10. sic scribit. Phantasmata porro nihil sunt aliud, quàm de specie corporis corporeo sensu tractata segmenta. Quæ memoria mandare, ut accepta sunt, vel partiiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel perturbare, vel quolibet modo figurare cogitando, facillimum est. Vbi egregiè declarat mitam vim nostræ imaginationis ad compingenda spectra sensibilia, siue phantasmata, ut iam superius annotauimus q. 2. hypoth. 30. insuper in eodem lib. cap. 34. loquens August. de obiectis, quæ menti nostræ obuersantur, dum Romam, amicam, solem aut quævis alia absentia imaginamur, ait. Numquid forte sunt ista, quæ Phantasmata dici solent? Et infra cap. 49. Eiusmodi phantasmata simulacra vocat. Hinc visum, aut ostentum externum, quod oculis externis obijcitur, phantasma vocari consuevit. Vnde, cum Christus Dominus ambulans supra mare, apparuit discipulis, ipsi delusi dicebant. Phantasma est. Matth. 14.*

210 Iam verò, quod Arist. in hac eadem significatione *Phantasma* semper usurpauerit, & non in eâ, quam eius recentes assecleæ construxerunt, ex ipsius verbis, & contextibus facile erit demonstrare. Et primum lib. 3. de Anim. alias 2. text. 155. *Phantasma, & visum pro eodem usurpat. Ita enim habet iuxta versionem PP. Conimb. Si igitur imaginatio, id est Phantasia, sit, id, quo visum, Phantasmâque aliquod in nobis dicimus fieri. Et paulò infra. Clausis etiam oculis visa videntur, atque apparent. Ex quibus constat phantasma obiectum quoddam esse, non actum imaginationis, siue phantasie. Deinde lib. 3. de Anim. Text. 30. comparans sensum, &*

intellectum, & eorum obiecta dicit. Intellectus autem emanant phantasmata, ut sensibilia sunt: siue, ut vertuntur Conimb. Anima autem diuinitas ipsa phantasmata perinde, atque sensibilia, sensui ipsi obijciuntur. Nam sicut sensibilia se habent ad sensum, ita phantasmata ad intellectum, ut ibi exponit S. Th. phantasmata ergo non actus; sed obiecta sunt tum intellectus, tum phantasia. Idem habet text. 39. his verbis: Sed cum speculetur, necesse simul phantasma aliquod speculari. Phantasmata enim sicut sensibilia sunt, præterquam quod sunt sine materia. Et lib. de memo. & remin. cap. 1. phantasma, & speculamentum pro eodem accipit, & lib. de somnijs cap. 1. ait. In somnijs præter phantasmata, alia aliquando intelligimus: Sæpèque in isto libello simulastra illa, quæ somniantibus apparent, Phantasmata vocat. Vnde cap. ult. sub finem reddens causam, cur pueri, & qui post cibum dormitant, non somniant, concludit. Conuenienter istis nullum apparet phantasma. Phantasma usurpat S. Th. commentans Philosophum ad ista loca. Tum 1. p. q. 84. art. 7. alijsque in locis suorum operum. Ex quibus apertè constat, Philosophum, ubicumque incidit in hoc vocabulum, illud non pro actu, aut specie expressâ, sed pro obiecto phantasie usurpare, qualiter & usurpari debet haud dubiè. Et nos semper deinceps, reiecto vulgari abusu, usurpabimus.

Hypothesis 2.

Dari in nobis memoriam intellectiuam, omninò certum, & exploratum est. Eam autem ab intellectu non distingui realiter æqualem semè certitudinem habet.

Vocamus memoriam intellectiuam eam nostræ mentis facultatem, in quâ, tanquam in quodam thesauro species intelligibiles asseruntur, quibus iteratò intelligimus ea, quæ semel intelleximus, per quamdam (ut aiunt) præteritorum recordationem. Dari igitur in nobis hanc facultatem concors Philosophorum, & Theologorum, imò, & Patrum sententia est. Vnde opinio Auicennæ eam negantis lib. 6. Natural. p. 5. cap. 6. error in Philosophiâ censenda est. Adstruunt quippe memoriam intellectiuam Arist. lib. de Memor. & Remin. cap. 2. & lib. 2. de Anim. cap. 5. & ibi omnes eius Interpretes, atque discipuli. Cic. Tuscul. 1. Magist. in 2. diffin. 3. & ibi omnes expositores. S. Th. lib. 2. contra Gent. cap. 74. & 1. p. q. 79. art. 6. Vbi alij Theologi. Scot. cum suis in 4. diff. 45. S. August. lib. 10. Confess. cap. 8. & lib. 10. de Trinit. cap. 11. & ceteri omnes. Ipsaque experientia imprimis illam demonstrat. Constat enim nos passim recordari præteritarum intellectionum, atque obiectorum etiam earum. Tum ea, quæ semel concepimus, facile pro arbitratu nostro mente repetimus, iteratissimeque intellectionibus intelligimus. Igitur eorum omnium species in mente reternatas tenemus: non enim illa sine speciebus intelligere possumus, ut constat. Neque est, vnde eorum species denud accipiamus. Recurrere enim ad intelligentiam extrinsecam, ut recurrebat Auicenna, ridiculum est. Deinde omnes admittunt memoriam sensitiuam, in quâ pro sequentibus sensationibus seruantur species, iuxta dicta supra qu. 2. hypoth. 24. & 31. Ergo potiore iure memoria intellectiuâ ad

D 3 mittenda

mittenda est; quandoquidem ex vna parte perfectior est pars animæ intellectiua, quam sensitiua; ex alia verò non minus monstrat experientia nos intelligibilibus obiectorum, quam sensibilibus, recordari. Præterea anima nostra, dum separatur à corpore, secum fert species intelligibiles, quas ministerio sensuum, suiue discursus acquisiuit, iuxta communem Theologorum, Philosopherumque consensum, ut medijs illis in statu separationis eorum, quæ in corpore intellexit, recordari possit: ergo etiam, dum in corpore degit, facultatem habet talium specierum retentricem, quæ memoria est intellectiua.

212 Ex eo verò, quod eiusmodi memoratiua species sint causæ naturales, non bene inferitur contra id, quod docet experientia, uti inferebat Auicena, debere illas intellectiões omnes, quas aliquando possunt, semper, iugiterque causare. Nam egent, ut conditione ad operandum necessariâ, excitatione quadam, quæ veluti à somno suscitentur, ut prodeant in operationem simul cum intellectu. Et quoniam eiusmodi excitatio nec semper adest, nec semper est eiusdem rationis, ideo nec omnes species semper, nec qualibet simul cum qualibet suam causat intellectiōem, sed modò hæc, modò alia pro varietate incitamenti. Quanam autè, & qualia sint incitamenta huiusmodi ex dictis q. 2. *hypoth.* 30. n. 180. colligitur. Imprimis enim, quæcumque excitant memoriam sensitiuam, de quibus *ibi*, & intellectiuam pariter excitant saltem ad concipiendum idem obiectum iuxta dicenda in *seq.* Deinde liberum arbitrium non solum mediâ phantasiâ, sed immediatè potest mouere intellectum ad tale genus operationis, unde multæ pullulent excitationes specierum. Deus etiam immediatè excitat sæpe species nostræ memoriæ, præsertim dum eleuat illas ad supernaturales intellectiões &c. De quo vide Molin. 1. p. q. 58. art. 2. *disp.* 2.

213 Iam, quod memoria intellectiua realiter ab intellectu distincta non sit, vñanimiter docent Doctores cum S. Th. 1. p. q. 79. art. 7. contra Ricard. in 2. *disp.* 14. q. 2. Id, quod indubitabile est ex suppositione, quod potentia realiter non distinguatur ab animâ, ut ego probabilius iudico, sed, etsi distinguatur, videtur certum, quia ad eandem potentiam quæ speciebus iuuatur ad operandum, pertinet eas asseruare. Difficile enim intelligitur, quomodo vna potentia iuuari possit per speciem receptam in alterâ. Tum, esto id sit possibile, superflue, & incongrue adstrueretur potentia solum pro conseruatione specierum, quibus potentia alia operatur esset. Adde species, quæ asseruantur productæ ab intellectu agente, & actu phantasiæ, non alibi, quam in intellectu possibili, vbi primò producuntur, manifestè asseruari; quia de subiecto in subiectum transire non possunt, ut constet. Quæ autem asseruantur productæ ab ipsa intellectiōe, ibidem etiam citrà dubium asseruari dicendas esse: quia ibidem etiam, dubio procul, & non in potentia distincta producuntur primò. Quæ autem de memoriâ, intellectu, & voluntate, ut de tribus animæ potentijs dici solent, sufficienter verificantur, etsi memoria, & intellectus realiter non distinguantur; sufficit enim distinctio formalis, diuersitque eiusdem entis denominatio desumpta à diuersis eius muneribus. Porro memoriam intellectiuam perfectam, esse in ratione memoriæ, imò longè perfectiorem, quam sensitiuam, abs iure in dubium vertitur ab aliqui-

bus, ut constabit ex dicendis *hypoth.* 4. De quo videri possunt Rub. lib. 3. de *Anim.* cap. 5. q. 5. Petr. Hurt. *disp.* 5. de *Anim.* sec. 8. Franc. Alfon. *disp.* 12. de *Anim.* sec. 7. & alij.

Rogabis: à quanam causâ conseruentur effecti-
uæ species reseruate in memoria. Respondeo, à Deo supplente vices intellectiōum transeuntium, à quibus illæ primò efficiuntur, uti euenit alijs plerisque effectibus, qui non dependent in conseruari à causis secundis, à quibus primò producuntur.

Hypothesis 3.

Duplex ad rem præsentem distinguenda est intellectiō. Alia primaria; alia secundaria. Et vtræque aut obiecti per sensum interiorem sensati, aut obiecti per solum intellectum concepti. Rursus secundaria intellectiō alia memoratiua est, alia verò, non item.

Etenim, cum primùm intellectus noster incidit in obiectum aliquod, siue illud sit ex sensatis per phantasiâ (quæ omnia nuncupamus Phantasmata) siue ex non sensatis, quæ solo intellectu capiuntur, quia, vel nullomodo sunt sensibilia, vel de facto nullo sensu adhuc interiori sentiuntur: tunc talis intellectiō iure optimo primaria dicitur. Cum verò intellectus idem obiectum, seu sensatum, seu non sensatum, quod tempore antecedente, iamque præterito concepit, iterum concepit; hæc intellectiō secundaria vocatur. Quæ quidem memoratiua, & actus proprius memoriæ erit, si ab specie memoratiua relicta in ipsâ memoriâ ex intellectiōe præterita, procreetur; non memoratiua autem, si ex alio principio nascatur. Hisce quippe duobus modis iteratò nos intelligere, quod antea intelleximus, manifestum est.

Hypothesis 4.

Per actum memoriæ intellectiue ab specie memoratiua in ipsâ asseruatâ proximè oriundū, tū obiectum antea intellectum, tum ipsius præterita intellectiō necessario concipitur. Obiectum quidem propriè, & perfectè; intellectiō verò minus proprio, & quasi experimentalis modo.

Hypothesis hæc eisdem fermè argumentis probanda venit, quibus in simili de actu memoriæ sensitiuæ idem ipsum probauimus q. 2. *hypoth.* 32. Etenim prior illius pars, quam cum alijs tradit, & defendit Ouied. cont. 5. de *Anim.* pun. 4. Imprimis planè supponitur ab Arist. in lib. de *Memor.* & exprimitur à S. Th. *ibidem* loc. 2. lit. F. dum ait. *Semper enim, cum anima agit per memoriam, ut prius dictum est, simul sentit, quod hoc prius vidit, aut audiuit, aut didicit.* Deinde probatur primò ab experientia: manifestè enim experimur nos non solum obiecti; sed eius etiam intellectiōis præteritæ recordari. Id autem fieri per vnicam, & eandem intellectiōem proximè oriundam ab specie memoratiua ex dictis in simili *hypoth.* illâ 32. citatâ satis superque notum est. Secundo, quia, ut *ibidem* statuimus; per eundem actum memoriæ sensitiuæ concipitur obiectum, & eius sensatio præterita: ergo tantumdem censendum est de actu memoriæ intellectiue, de quo modò tractamus. Tertiò, quia actus memoriæ iuxta Arist. & S. Th.

loco

loco cit. & iuxta omnes, aliquid præteritum habet pro obiecto: tale autem sapenumero non est reipsa obiectum, sed eius cognitio dumtaxat. Quarto denique, quia cum species intelligibilis memoratiua ab intellectu præterito procreetur, ut iam in confesso est apud omnes, consentaneum rationi est, ut non solum obiecti, sed ipsius etiam intellectus sit virtus repræsentatiua. Vtrumque ergo repræsentabit intellectus memoratiua producta immediate à tali specie.

117 Jam verò secunda pars hypothesis, tum experientie est consentanea. Tum inde maxime probatur, quia, cum intellectus quavis non solum obiectum notificet, sed se etiam ipsam intellectui insinuet, licet minus perfecte, & experimentaliter modo, iuxta doctrinam vniuersalem *suprà q. 2. hypoth. 28.* statutam; consequens est, ut per speciem, cognitionemque prædictam memoratiuam, vtrumque pariter intellectui notificetur. Nam, ut experientia demonstrat, quia claritate, & expressione concipitur quilibet per primariam intellectiōem, eadem proportionem seruata, concipi solet per secundariam memoratiuam. Accedit primum, quod non ita exploratum est per supradictam intellectiōem memoratiuam attingi intellectiōem præteritam, quam est exploratum attingi eius obiectum, iuxta dicta *in illa hypoth. 22.* citata: ergo signum est intellectiōem præteritam minus expressè, & perfecte concipi à nobis, quam obiectum per memoratiuam actum. Accedit secundo, quod per actum sensitiuæ memoriæ sensatio præterita imperfectè apprehenditur, ut *ibidem* ostendimus: ergo per actum, de quo agimus, memoriæ intellectiue pariter censenda est apprehendi intellectiō præterita.

118 Ceterum contra statutam doctrinam sic potest obijci. Sæpe recordamur, atque recolimus obiecta antea præcognita immemores præteritarum ipsorum cognitionum. Vti euenit, cum alios docemus, quæ didicimus; cum longam aliquam ratiocinationem iteratò reteximus, cum psalmum integrum, aut aliud quidpiam memoriæ mandatum ordinatè repetimus, &c. Igitur per intellectiōem memoratiuam ab specie memoratiua causatam, non semper concipitur intellectiō præterita, à qua talis species relicta est, conceptio nihilominus eius obiecto, & consequenter ipsa species non est virtus repræsentatiua indiuisim, tum obiecti, tum præterite intellectiōis, uti posuimus.

119 Pro exacta solutione argumenti, luculentiorique data hypothesis explicatione, noto primum, non semper eos, quos formamus, discursus, easque, quas iteramus, cognitiones circa obiecta aliis prius tempore cognita, nasci ab speciebus memoratiuis; sed sæpe nasci ab aliis principiis, iuxta dicta *hypoth. præced.* Quibus in casibus nihil mirum, quod iteratò concipiamus obiecta prius tempore cognita, immemores prorsus cognitionum, quibus illa prænouimus. Casus tamen isti nihil præstant contra doctrinam nostram, ut patet.

120 Noto secundo; per species intelligibiles memoratiuas, dum excitantur, solummodo produci immediate apprehensiones quasdam simplices repræsentantes indiuisim, tum obiecta præcognita, tum ipsorum intellectiōes præteritas modo explicato, quorum virtualiter tantum sunt suauitæ, quatenus eorum iudicia in intellectu causare possunt, ad eum modum, quo apprehensiones, quibus primò concipit intellectus obiecta per externos sensus sensata simul cum eorum sensationibus, virtualiter sunt suauitæ, quatenus causare valent in ipso intellectu iudicia,

tum de obiectis sensatis, tum de eorundem sensationibus. Igitur, quemadmodum per istas apprehensiones primarias obiectorum sensorum sæpe determinatur intellectus ad iudicandum obiecta, non iudicatis externis eorum sensationibus, ut experientia monstrat: quantumvis apprehensiones ipsæ non sola obiecta, sed etiam eorum sensationes indiuisim proponant, ut ex dictis *q. 2. hypoth. 29.* constat. Ita pariter per apprehensiones memoratiuas, quorumuis obiectorum sæpe determinatur intellectus ad iudicandum obiecta, non iudicatis eorum cognitionibus: Tamen si apprehensiones ipsæ non sola obiecta, sed etiam ipsorum cognitiones repræsentent, atque proponant. Et hinc quidem nascitur, ut recordatione iudicatiua, cuius potissimum habetur ratio, sæpe recordemur obiectorum antea præcognitorum, non memores recordatione simili cognitionum præteritarum.

221 Cur autem apprehensio simplex virtualiter suauitæ repræsentans, proponensque indiuisim obiectum, & cognitionem eius determinet intellectum ad iudicandum obiectum, non iudicata cognitione, variæ causæ possunt existere. Prima, quia eiusmodi apprehensio, cum longè imperfectius ex sua natura, longèque obscurius lubinde repræsentet cognitionem, quam eius obiectum, iuxta superius dicta, sæpe potest contingere, ut illa non valeat determinare intellectum ad iudicium cognitionis, etsi valeat determinare ad iudicium obiecti. Requiritur enim in apprehensione virtualiter suauitæ certa perfectio, certaque claritas comparatione rei apprehensæ, ut valeat ad eius iudicium determinare. Secunda, quia licet apprehensio de obiecto, & cognitione ad vtriusque iudicium determinare valeat fieri poterit, ut ad id egeat imperio voluntatis, quod non adeò est expressa, & euident, ut sine illo possit mouere saltem ad iudicium de cognitione, quam semper obscurius, quam obiectum proponit, ut dictum est. Quibus in casibus penes arbitrium hominis erit iudicare obiectum, cognitione non iudicata. Tertia, quia species in memoria relicta ex nimia repetitione eiusdem obiecti, quandam conficiunt intensiōem clarissimè repræsentatiuam talis obiecti, & confusissimè omnium cognitionum præteritarum eius, à quibus illa in memoria relicta sunt: eo quod omnes partes talis intensiōis eiusdem obiecti sunt repræsentatiuæ. Cum tamen non omnes eandem cognitionem, sed singulæ singulas, à quibus traxerunt originem, repræsentare valeant: quo fit, ut apprehensio à tali intensiōe promanans promptissimè determinet ad iudicium de obiecto apprehenso, nullo expectato voluntatis imperio; ad iudicium verò de cognitionibus non item. Tum per se ipsam adeò sit expressa de obiecto, & confusa, obscuraque de cognitionibus, ut sæpe videatur eam habenti se solum obiectum, non verò cognitionem eius concipere. Ex quibus patet, quid ad argumentum factum *n. 218.* & ad experientias in eo propositas dicendum sit.

222 Quæ, cum ita sint, colligo primum, per actum memoriæ iudicatiuum oriundum mediātè ab specie memoratiua bene posse hominem recordari obiecti antea cogniti, quin recordetur cognitionis, & vice versâ; cum tamen per actum memoriæ apprehensiuum nascentem à tali specie immediātè vtrumque necessariò concipi debeat modo explicato. Quod quidem, & ipsi experientie planè consentit.

223 Secundo colligo; per actum memoriæ etiam intellectiue præcisè in quantum huiusmodi, neutriquam

quam attingi praeiteritum formaliter in quantum praeiteritum, sed tantum materialiter, quia nequit cognosci praeiteritum ut tale formaliter, nisi comparando illud ad praesens, respectu cuius est praeiteritum, & consequenter cognoscendo etiam praesens, ut praesens: sed per actum memoriae etiam intellectiva praecise in quantum est actus memoriae, non cognoscitur praesens, ut praesens. Igitur neque praeiteritum formaliter ut praeiteritum. Itaque, dum aliquis praeiteriti recordor, cum simul aliunde, quam ab specie memoratiua, notitiam habeam temporis praesentis, in quo existo, facta comparatione inter tempus illud, cuius recordor, & praesens, quod aliunde nosco, notitiam compingo praeiteriti formaliter ut praeiteriti; quae subinde notitia quodammodo mixta ex memoratiua, & non memoratiua erit.

224 Tertiò colligo discrimen inter memoriam sensitiuam, & intellectiuam. In intellectu enim, tum apprehensio obiecti simul, & cognitionis eius praeterita virtualiter solum suauia, tum iudicium, aut de solo obiecto, aut de sola cognitione, aut de utroque, ut actus eius proprii dantur. In sensitiua uero solum videtur dari apprehensio suauia formaliter obiecti simul, & cognitionis. Nec hoc refragatur experientia propositis n. 218. Si quando enim nos videmur solius obiecti recordari, tunc id non euenit, quia ne per memoriam quidem sensitiuam recordemur cognitionis; sed quia huius sensitiua recordatio, esto suauia sit suo modo, adeo leuis est ob aliquam causam ex recensitis n. 221. ut ea per intellectum non aduertatur, cuius dumtaxat aduertentia, & persuasio ingesta per iudicium momenti in nobis est. Nisi quis velit, perinde de memoria sensitiua, ac de intellectu philosophari. Dicit enim non sine probabilitate potest consentaneè ad doctrinam insinuatam in simili q. 2. hypoth. 31. etiam in memoria sensitiua apprehensionem obiecti simul, & praeterita cognitionis eius nascentem proximè ab specie memoratiua virtualiter solum esse suauiam, quatenus aliam suauiam cauare potest: hanc autem ob aliquam ex causis commemoratis dicto n. 221. interdum posse aut solius obiecti, aut solius cognitionis, aut utriusque formaliter suauiam esse.

225 Quartò colligo, nos per nullum actum memoriae posse persuaderi de obiecto, cuius praeterita cognitio formaliter suauia non fuit: quia per memoriam solum possumus persuaderi de iis, de quibus antea persuasi fuimus. Vnde, quando praeterita cognitio fuit tantum simplex apprehensio formaliter non suauia, uti euenit cum obiecta non existentia, aut etiam non possibilia imaginamur, apprehendimusque ut existentia, & possibilia: tunc solum possumus per actum memoriae persuaderi nos illa obiecta apprehendisse, quia de existentia talis apprehensionis etiam antea persuasi fuimus experientia notitia.

226 Quintò colligo. Nos per memoriam non solum actum praeteritorum eiusdem potentiae memoratiua; sed actum etiam aliorum, qui sub experientiam cadunt, recordari. Recordamur enim non solum nos interius sensisse, & intellexisse; sed etiam nos vidisse, audisse, appetuisse, amasse, &c. Cum hoc tamen discrimine, quòd, ut suauis recordemur actus praeteriti, eiusdem potentiae memoratiua non opus est, quod de eo antea persuasi fuerimus per aliam reflexam suauionem praeter illam, quam ipsemet per seipsum experimentaliter exhibuit (alias

aut series reflexorum actuum esset porrigenda in infinitum, aut vltimus actus seriei nequireret sub recordationem suauiam cadere, quorum utrumque absurdum est. Ut tamen suauis recordemur actuum aliarum potentiarum, necesse est, quod potentia memoratiua, siue sensitiua, siue intellectiva prius per actum proprium ab eis distinctum persuasa fuerit de illis: Nullus quippe experimentalis actus aliarum potentiarum, praeterquam sensus interni, & intellectus est per se ipsum sui ipsius suauis formaliter, esto per se ipsum formaliter sit experimentaliter modo sensibilis, quo fundamentum praebet, ut de illo per proprium actum sensus ingentus, & intellectus, qui solum sunt potentiae capaces suauionis, persuadeantur: sensus quidem internus per apprehensionem suauiam, intellectus autem per iudicium. Quae omnia ex dictis q. 2. praesertim hypoth. 28. 29. & 31. satis sunt nota, maioremque ex dicendis lucem accipient.

Hypothesis 5.

Duplex praeterea est memoriae operatio; nempe recordatio (quae mutuo vocabulo ab ipsa facultate, memoria solet appellari) & reminiscencia. 227

De quibus late differuit Arist. in lib. de memor. & Reminisc. Est autem recordatio, siue memoria actus ille, seu apprehensiuus, seu iudicativus oriundus proximè, vel remotè ab specie memoratiua. Quo, vel obiecti prius cogniti, vel praeterita cognitionis eius, vel utriusque recordamur, iuxta doctrinam praecedentis hypoth. Reminiscencia uero dicitur ille motus, siue progressio, siue discursus, qui tendit animam ad memorandum, seu ad recognoscendum obiectum, cuius, aut erat oblita, aut actu non recordabatur. Nam, quemadmodum intellectus, quia talis, primariò incidit in cognitionem aliquorum obiectorum, ex quibus facto discursu per illationem cognoscit alia: ita memoria, quia talis primariò incidit in aliquorum obiectorum recordationem, ex qua per quoddam genus discursus peruenit ad recordationem aliorum. Discursus autem memoriae, seu transit ex recordatione unius obiecti, ad recordationem alterius, non, quod deprehendat primum cum secundo connexionem fundati proprium est intellectus, ut abundè trademus infra disp. 2. q. 5. sed, quòd recordatio primi excitat speciem memoratiuam secundi in ipsa memoria asseruatam, & eo usque consopitam, ut prodeat in actum sibi proprium, quae est cognitio memoratiua talis obiecti. Ex quo patet, quòd sicut in discursu intellectuali illud obiectum est medium ad cognoscendum aliud, quòd deprehenditur ab intellectu connexionem cum illo, iuxta dicenda q. citata. Ita in discursu memoratiuo, illud obiectum est medium ad memorandum aliud, cuius memoria, seu recordatio vim habet ad excitandam speciem memoratiuam illius. Vnde, quot modis species memoratiuae obiectorum per recordationem aliorum excitari possunt, totidem potest à memoria exerceri eiusmodi memoratiuus discursus, siue reminiscencia.

Porro, ut recordatio unius obiecti excitet speciem alterius, valde confert imprimis, ordo, quo illa memoriae mandata sunt. Ob id, quo ordine aliqua didicimus, eodem, & non alio ea repetere, siue recitare valeamus, ut experientia monstrat. Confert etiam ordo diuersorum temporum, in quibus obiecta primariò cognitione cognouimus. Confert ipsorum

ipforum obiectorum similitudo, & quævis omnino analogia; confert eorum contrarietas, & oppositio quævis, necnon connexio, coniunctio, & cuiusvis omnino generis necessitudo, seu affinitas. Confert denique maximè omnium ordo locorum, ubi obiecta collocata concepimus. In quo potissimum fundatur ars illa mirabilis memoriæ localis; de qua tracto *infra suo loco*.

129 Quoniam autem reminiscentia quoddam genus discursus est, prout explicuimus; memoria verò est recordatio rei ante præcognitæ: ideo ait Arist. *li. cit. cap. 1.* qui tardioris ingenij sunt ad discurrendum, & inueniendum; eos ut plurimum ad memorandum aptiores esse; ad reminiscendum verò minus esse aptos. Quia tamen è contra, qui ad inueniendum, & discurrendum sunt promptiores, ij sint ad reminiscendum magis idonei; ad memorandum verò minus. Diuerfas quippe dispositiones, seu complexiones naturales exigunt ex se in animalis operationes istas; nimirum memoriæ, seu recordatio prædominium siccitatis; reminiscentiæ verò prædominium humiditatis exposcit. Addit Arist. *cap. ult.* memoriæ pene in omnibus animalibus reperiri: reminiscentiæ verò, quoddam syllogizatio est, in solis hominibus. Quod certè de reminiscentiâ strictiori proueniente à consilio, à deliberatæ ordinatione mediorum in finem memorandi est intelligendum. Ceteroquin dari etiam in brutis suam veluti causalem reminiscentiæ, quæ ex vnus obiecti recordatione, mediâ specierum connaturali excitatione transeunt ad recordationem aliorum, neque negat Arist. neque negari potest. Videatur S. Thom. *ibid.*

Hypothesis 6.

130 Intellectum nostrum, dum speculatur, non posse non speculari phantasmata, siue conuerti ad illa, & abusiue, prout vulgò solet, & propriè, prout debet, iuxta Arist. capi potest.

Celebre quippè illud pronuntiatum exhibitum ab Arist. *lib. 3. de Anim. text. 39.* & aliàs sæpe ab eodem commemoratum. *Necesse est intelligentem simul phantasma aliquod speculari*, bifariam usurpari potest. Primò, ut sensus sit: intellectum nostrum, dum quidpiam etiam insensibile speculatur, seu intelligit, non posse non simul speculari, siue concipere aliquod spectrum, seu Phantasma sensibile; atque ita conuerti ad illud, iuxta vulgatam etiam receptam Philosophorum phrasim. Secundò, ut sensus sit: intellectum nostrum ob connexionem in operando, quam habet cum phantasia, nihil speculari posse, quin illa simul versetur circa obiectum proprium sensibile, quod, vel sit idem cum obiecto intellectus, quando intellectus etiam circa sensibilia versatur, vel aliquam similitudinem, aut connexionem habeat cum obiecto intellectus, quando hic speculatur insensibilia. Ex quibus duobus sensibus, primus, me iudice, proprius verborum est, & intentus ab Arist. Secundus improprius, abusiuius, & ab illius mente alienus. Nam, ut constabit ex dicendis tum in præfati; tum maximè *disp. 2. q. 3.* mens Aristotelis est, intellectum nostrum pro hoc statu cuncta ex necessitate intelligere in phantasmatibus sensibilibus, ut in quibusdam substitutis; atque adeo, dum quidpiam intelligit, non posse non illum versari circa aliquod phantasma sensibile. Quo iure in eodem *lib. 3. de Anim. text. 32.* ita concludit. *Formas igitur intellectuum in phantasmatibus intelligit.* Nihilominus secundus sensus in-

ter Philosophos Recentiores receptissimus est. Apud quos subinde idem est querere, an sit necesse intelligentem speculari phantasma, siue intellectum nostrum se ad phantasma conuertere, ac querere: an sit necesse, ut operante nostro intellectu, cum ipso simul operetur nostra phantasia. Igitur in vitroque sensu est quæstio præsens resoluenda.

Progressio ad resolutionem quæstionis.

Circa quam in primo, & proprio sensu usurpata 231 tam nil controuersie videtur esse apud Auctores. Omnes namque videntur iam confiteri, siue supponere, tanquam certum, ipsaque experientiâ conspicuum, intellectum nostrum pro hoc statu cuncta concipere ad instar rerum corporearum, ac sensibilibus: atque ita, dum quidpiam non sensatum intelligit, non posse non illum aliquod spectrum, seu phantasma sensibile aliquomodo simul tangere. Circa quæstionem verò sumptam in altero sensu abusiui, & improprio, ex duobus nuper commemoratis, certum est etiam apud omnes, atque ex dictis in superioribus satis conspicuum, non posse primò incidere intellectum nostrum in aliquod obiectum sensibile, idque intelligere intellectuone primaria, quin ipsum obiectum actualiter cognoscat per actum sensus interioris, siue phantasie. Nam intellectus tale obiectum sine specie non potest tangere; species autem eius nequit aliunde suppeditari intellectui, nisi ab actu phantasie, ut ex superius stabilitis in præcedentibus quæstionibus liquidum est. Superest ergo dubitandum, an intellectus per species, quas semel iam acquisiuit, & in memoria intellectiua ab ipso indistincta asseruantur, possit aliquid siue sensibile, siue insensibile intelligere, quiescente prorsus phantasia ab omni operatione? An potius hæc duæ potentie ita sint colligatæ, ut intellectus naturaliter moueri non possit, quin etiam Phantasia moueatur. Dico naturaliter. Nam posse intellectum de potentia Dei absoluta independentem à phantasia intelligere, siue per species à Deo infusas, siue aliter, indubitatum est, nec de hoc tractamus in præfati. Videantur Soar. *tom. 2. de Rel. lib. 2. de orat. cap. 14.* & Sandæus in *sua Theologia mystica lib. 1. commentat. 12. Exercit. 2. & seqq.*

Nonnulli, quos referunt Soar. *lib. 4. de Anim. cap. 232* 7. Rub. *tract. de actu intell. possib. q. 1.* & Sandæus *suprà exercitat. 2. Disquisit. 11.* non adeo arctam putant esse connexionem nostri intellectus cum Phantasia in operando pro hoc statu, ut non possit ille in aliquos actus prodire, feriente prorsus phantasia ab omni operatione. Quorum sententiæ, teste Sandæo, *exercitat. 2. disquisit. 2.* consentiunt Valent. *tom. 1. disp. 6. q. 1. punc. 3.* & Thomas à Iesu *lib. 1. de contemplatione diuina cap. 1.* ipsèque Sandæus videtur annuere, Necnon Petr. Hurt. *disp. 12. de Ani. sec. 6.* quatenus docet non opus esse, quòd omnia obiecta, quæ cognoscuntur à nobis, represententur in Phantasia: iussicere enim vnum attingi, è cuius imaginatione variæ excitentur species intellectuales; cessante verò omni actu phantasie omnem omnino in nobis cessare cognitionem. Communis tamen, & recepta sententia Philosophorum absolute pronuntiat nihil posse intellectum nostrum pro hoc statu intelligere, non operante simul cum illo Phantasia circa proprium obiectum. Ita S. Th. *1. p. q. 84. art. 7.* & ibi eius expositores: sæpèque alibi

alibi Scot. cum suis in 1. dist. 3. q. 3. & in 4. dist. 45. q. 1. Conimb. lib. 3. de Anim. cap. 8. q. 8. Soar. & Rub. locis citatis, apud quos plures, & communiter Recentiores. Estque sententia D. Dionysij cap. 1. de celesti Hierarchia. & D. Greg. Nazian. orat. 2. de Theol. ut videre est in Soar. cap. 14. de orat. citato.

Propositio 1.

233 Intellectus noster pro hoc statu omnia insensata obiecta concipit ad instar sensibilium: atque ita, dum quidpiam insensatum intelligit, non potest non tangere simul aliquod Phantasma sensibile, ad ipsumque subinde sua intellectione conuerti.

Docet id expressè Arist. lib. 3. de Anim. dum ait text. 30. *Nunquam sine phantasmate intelligit anima.* Et text. 39. *Sed cum speculetur necesse simul phantasma aliquod speculari.* Et lib. de memor. & remin. sub initium. *Quod intelligere non est sine phantasmate.* sæpèque alias, præsertim in lib. de somniis. Expressius adhuc S. Th. id ipsum tradit 1. p. q. 84. art. 7. in corp. dicens. *Respondeo dicendum, quod impossibile est intellectum secundum presentis vite statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi conuertendo se ad phantasmata.* Et paulò infra. *Hoc quilibet in se ipso experiri potest, quod quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua Phantasmata per modum exemplorum: in quibus quasi inspicit, quod intelligere studet.* Et in Responione ad 3. subdit. *Ad 3. dicendum, quod incorporea, quorum non sunt Phantasmata, cognoscuntur à nobis per comparationem ad corpora sensibilia, quorum sunt phantasmata.* Moxque concludit: *Et ideo cum de huiusmodi aliquid intelligimus, necesse habemus conuerti ad Phantasmata corporum.* Similia habet in lib. de memor. & reminisc. lec. 2. ut videbimus proposit. 2. ubi alia producemus quibus hæc magis confirmabitur.

234 Pro qua fundamentum potissimum, veluti à posteriori, ipsa experientia est, ut supra S. Th. testatur: nemo enim non experitur manifestè, si bene supra conceptus suos reflectens aduertat, se nihil omnino insensatum posse intelligere, nisi formando sibi spectrum phantasmæ aliquod sensibile, in quo veluti inspicit illud, ut dixit S. Th.

235 A priori autem probari potest propositio; quia cum intellectus noster cuncta concipiat per species rerum sensibilium per sensus, earumque ministerio sibi acquisitas, v. q. 1. & 2 statutum est; non possunt non huiusmodi species suam semper naturam sapere; eaque subinde obiecta, à quibus suam trahunt originem, quorumque propria sunt semina repræsentare, ut pluribus ostendimus inferius disp. 2. q. 3. ubi complura insuper alia præferenda sunt, quibus nequibit non propositio præfens amplius, & amplius confirmari.

Propositio 2.

236 Intellectus noster pro hoc statu omnino dependet à phantasia in suis operationibus, atque adeo phantasia non operante intellectus operari non potest, adhuc per eas species, quas iam penes se habet.

Hæc propositio communiter recepta probari solet, imprimis iis testimoniis Arist. quibus ego præcedentem probavi; sed non efficaciter, ni fallor; nam, ut ex his dictis constat, constabitque amplius ex dicendis disp. 2. q. 3. Aristoteles eis, & similibus

verbis tantum contendit non posse intellectum nostrum quidpiam intelligere, quin suâ cognitione phantasma aliquod, seu spectrum sensibile attingat. Hoc autem, si aliunde non obstaret, bene prætari posset ab intellectu, quiescente Phantasia, per species, quas iam penes se habet, eiusmodi Phantasmatum, siue spectrorum. Id autem sibi velle Arist. vel ipsa phrasis, quam ut Aristotelicam ex antiquis tractam Peripateticis vsque modò usurpant Philosophi, manifestat. Quid enim sonat intellectum nostrum, dum intelligit, ad phantasmata se ex necessitate conuerrere, nisi se veluti accingere necessario ad illa cognoscenda, siue sua cognitione attingenda? Aliter enim, quam per suam cognitionem, nescio sane, qui possit intellectus quoquam conuerti.

Igitur propositio nostra ab experientia imprimis venit probanda, uti eam S. Th. probauit. Primò enim experimur, si lædatur organum corporum, ubi Phantasia inest, ut accidit in phreneticis, & lethargicis, aut si obstruatur vaporibus, ut in dormientibus contingit; intellectum operari non posse, siue intelligere adhuc per species iam acquisitas. Ergo signum est intelligendi actum ita actui phantasiæ alligatum esse, ut sine illo pro hoc statu subsistere non possit: alioquin impedimentum organi materialis intellectioni non obstaret, quæ spiritalis est, & in solâ animâ spiritali, non itidem in corporis organo celebratur. Secundo, quia hoc quilibet in se ipso experiri potest (verba sunt S. Th.) quod quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum, in quibus quasi inspicit, quod intelligere studet. Huiusmodi autem phantasmata, seu spectra sensibilia non ab intellectu dumtaxat, sed à phantasia etiam formari argumento est, quod in illis efformandis caput defatigari solet, & quemdam sensibilem laborem percipit, sæpèque accidit, ut accendatur, & doleat: quod non ita eueniret, nisi in organo corporeo huiusmodi elaboraretur operatio, eaque solius intellectus spiritalis, & non item phantasiæ corporeæ operatio esset. Tertiò, nam perfectionem intellectus operationis ab exacta dispositione corporei organi dependere, atque adeo à perfectâ expeditione phantasiæ experientia etiam compertum est. Ob id enim pueri perfectò carent usu rationis, quia propter organi indispotionem phantasiæ opera præpedita, & imperfecta euadunt. Ergo operatio intellectus, absolute loquendo, absolute ab operatione phantasiæ dependens est.

Istæ experientiæ plane conuincere videntur dependentiam, quam intellectus habet in suis operationibus à consortio phantasiæ. Huius autem dependentiæ, seu connexionis ratio à priori non ita facile expeditur. Scot. dixit, alligationem hanc intellectus in pœnam peccati datam esse. Quod tamen communiter reprobat; quia ea non in pœnam data, sed intellectui connaturalis pro hoc statu censenda est. Alij existimant hoc ipso, quod anima est alligata corpori, ut forma eius, debere etiam illi alligari, quoad suas operationes: atque ita functiones spirituales exercere non posse, quin simul exerceantur corporeæ: uti enim, qui alteri esset alligatus, illo prorsus immoto, moueri non posset; sic anima alligata corpori, corpore immoto, nequit moueri. Iuxta quam Philosophiam dicendum erit, hoc ipso, quod anima corpori vnita est, indebitam esse illi suapte natura operationem intelligendi absque operatione imaginandi elicitâ à potentia corporea Imaginationis, seu phantasiæ; iudicandeque deficiente

Disp. I. De origine intell. &c. Quæst. III. 47

deficiente hac, illam naturaliter esse non posse. Verum hæc ratio, si quid probaret, probaret utique animam non posse intelligere, quin omnes facultates corporeæ in eadem anima radicatas simul exercerentur. Pro omnibus enim æquæ illa, & sine discrimine facit, ut patet. Quod tamen est absurdum: eum constet facultatem intellectuum, quam optimè in nobis suas operationes perficere, quin simul exerceant suas reliquæ eiusdem animæ facultates corporeæ, præter unum sensum internum, ut sunt nutritiva, generativa, locomotiva, visiva, auditiva, olfactiva, &c. Cur igitur intellectiva facultas confortio sensus interioris, siue phantasiæ præ reliquis egeat ad operandum, specialiore citra dubium causam, siue rationem habet, quàm, quod anima sit corpori unita, & alligata tanquam forma.

239 Quæ quidem ratio in mea duntaxat sententia videtur assignari posse, qua opinor cum Arist. (ni fallor) & S. Th. intellectum nostrum pro hoc statu nihil posse naturaliter intelligere, nisi in phantasmate sensibili, tanquam in quodam substituto, pro-ut affatim explicabo, & probabo *disp. 2. q. 3.* Inde enim naturalissime nascitur, quod nihil possit intelligere, nisi simul operante phantasia: ut disertè docet S. Th. in *lib. de memor. & reminisc. lect. 2. litt. C.* dicens. *Non ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasmate, ut acquirat intelligibiles species; sed etiam ut eas quodammodo in Phantasmatis inspiciat. Et hoc est, quod dicitur in 3. de Anim. (nempe text. 32.) species igitur in phantasmatis intellectum intelligit. Huius autem ratio est, quia operatio proportionatur virtuti, & essentia. Intellectum autem hominis est in sensitivo, sicut dicitur in 2. de Anim. Et ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in Phantasmatis, sicut intellectus substantia separata operatio est intelligere res secundum se intellectas. Quod idem sibi vult S. Th. 1. p. q. 84. ar. 7. eandem rationem latius exponens: Itaque, cum intellectus noster pro hoc statu cuncta in phantasmatis intelligat; multiformique subinde phantasmatum varietate egeat ad tot inter se diversa obiecta intelligenda; huiusmodique variorum phantasmatum compositio, siue efformatio ad phantasiæ spectet, ut supra q. 2. n. 160. & rursus n. 196. ex August. notatum est: naturalissime consequitur, quod Phantasia eomparatione intellectus uniuersaliter obeat minus quadantenus proponentis obiecta; ita, quod, quemadmodum intellectus ipse, iuxta sententiam satis communem, nihil iudicare potest, quod per simplicem apprehensionem propositum sibi non sit; & voluntas, uti fatentur omnes, nihil potest amplecti per intellectum non propositum; ita idem intellectus nihil intelligere valeat secundum præsentem statum, nisi in phantasmate, siue spectro sensibili sibi per phantasiæ propositum. Ob idque dixerit Aristoteles necessarium esse, ut ad eiusmodi phantasma per phantasiæ propositum, intellectus conuertatur, ipsumque speculetur, quotiescunque aliquid speculaturus est, seu intellecturus. Adde species memoratiuas in memoria intellectum asseruatas naturaliter excitari non posse ad causandam intellectionem, nisi medio aliquo effectu corporeo; atque adeo media operatione phantasiæ, quod etiam arguit intellectum propositione phantasmatis facta per phantasiæ egere, ut quidpiam intelligere valeat. Atque hæc est optima, imò, & unica ratio à priori alligationis intellectus nostri ad phantasiæ desumpta ex ipsa intellectus, & phantasiæ natura, ex modoque operandi, quæ*

habent à nobis multis obseruationibus, atque argumentis deprehensis, quæ inferius q. illa 3. citata fusè exhibebimus.

Propositio 3.

Nullum omnino obiectum cognoscit intellectus humanus pro statu præsentis absque ope immediata phantasiæ singula exhibentis phantasmata pro singulis ab illo obiectis intelligendis. 240

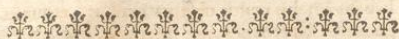
Hæc propositio constat ex dictis circa præcedentem. Si enim phantasia se gerit per modum proponentis phantasmata, in quibus intellectus intelligat cuncta, quæ intelligit, quemadmodum ibi confecimus, planè consequitur nullum ab intellectu obiectum cognosci naturaliter posse, nisi in phantasmate per phantasiæ propositum. Tum si intellectus semel per actum phantasiæ excitatus ad unum obiectum intelligendum, posset deinceps se se ipsum proprios actus excitare ad alia obiecta intelligenda independentem à phantasia, ut philosophatur Arist. fieret utique, ut amentes, & dormientes perfectum usum rationis sæpe exercerent. In his enim sæpe phantasia ad aliquid cognoscendum excitatur, excitatque intellectum, qua semel facta excitatione, pergeret haud dubiè intellectus ad alia obiecta, quiescente phantasia, perfectissimèque subinde ratiocinaretur circa illa semel etiam in nobis cognitione excitata longos sine ope phantasiæ possemus discursus conficere. Neque ad res, quas intellectus versat, penitus, faciliusque penetrandas opus nobis esset intenta imaginatione phantasmata sensibilia efformare. Quæ manifesta sunt absurda contra experientiam. Adde, si actus Phantasiæ vnus obiecti, corporeus cum sit, valeret per se immediate species intelligibiles aliorum obiectorum ad illa intelligenda excitare, per alia quoque excitationem corporea posset haud dubiè eadem excitari species. Hæretque, ut quiescente omnino phantasia, neque inchoante, posset intellectus versari circa quævis obiecta, quorum species in memoria asseruatas habet, quod iure Hurt. non aude concedere. Stet ergo, ut communissima sententia fert, intellectum nostrum nequaquam posse circa vllum obiectum operari quiescente Phantasia.

Vtrum verò in mundo phantasia possit prorsus quiescente intellectu naturaliter operari, in quaestionem etiam potest vocari. Circa quam arbitror brevissimè, quantum est ex parte phantasiæ id bene fieri posse, ut fit de facto in animalibus brutis, quæ intellectu carent: in nobis tamen absolute nunquam contingere, ut non moueatur intellectus operante phantasia, saltem circa idem obiectum ipsius phantasiæ, ob naturalem sympathiam, & connexionem, quam habent in operando potentia ista. Actus quippè phantasiæ non potest naturaliter non procreare intellectionem proprii obiecti sensibilibis, vel producendo speciem intelligibilem eius, si nondum est in intellectu producta, vel excitando illam, aut etiam intendendo, si producta iam est. Unde plerumque saltem eueniet etiam, ut excitetur intellectus ad memorandum insensibile obiectum, si quod in tali obiecto sensibili, siue phantasmate prius cognouerit.

***

DISPUT

DISPUTATIO II.

De naturâ intellectiōis humanæ.

IN hac disputatione de naturâ intellectiōis humanæ, tum generatim, tum speciatim sumptæ erit sermo.

QVÆSTIO I.

In quo intellectio humana consistat? Et quid sit verbum mentis?

AB hac quæstione breuiter me curabo expedire, vt quæ parum ad institutum meum conferre videtur; & in Auctoribus citandis fusiùs tractata reperitur. Et verò, quoddam ad primam ipsius partem attinet, tot ferè, quot capita, sunt sententiæ. Supponunt autem iam omnes contrâ Antiquiores quoddam, iuxta doctrinam à nobis *suprà* statutam *disp. 1. q. 1. num. 5. & 6.* intellectiōem nostram non solum passiuè, sed effectiuè etiam ab intellectu nostro causari. Deinde præter quosdam Thomistas statim citandos qui in quadam actione carente termino intellectiōem constituunt, reliqui vnanimiter sentiunt, dum intelligimus, qualitatem quamdam ab intellectu nostro produci, quæ suapte natura expressa, & formalis representatio obiecti est, atque adeo naturalis quædam imago eius; ob idque species expressa vulgò appellatur. Similitérque, dum amamus aliam à voluntate nostra qualitatem causari, quæ pondus, impulsusve dici consuevit, quasi inclinatur per illam voluntas, tanquam per quoddam pondus, feraturve, vt per quemdam impulsum in obiectum amatum.

Igitur prima sententia supponens speciem expressam per actionem superadditam ab intellectu fieri, in tali actione formaliter ponit intellectiōem quasi intelligere aliud non sit, quam intellectum effectiuè sibi depingere obiecti imaginem, qualis est species expressa. Ita Molin. *1. p. q. 12. art. 2. disp. 1. & art. 5. disp. 1. aliisque in locis*; Gaspar. Hurt. *1. 2. disp. 2. diff. 9.* Montel. *q. 3. art. 2. disp. 3. q. 5.* Conimb. *lib. 3. de Anim. cap. 8. q. 3. art. 3.* & apud eos alij. Quos pro se aduocans Franc. Alf. *disp. 13. de Ani. sec. 3.* addit intellectiōem non in actione productiua speciei expressæ; sed in actione productiua vnionis, quæ species expressa vnitur intellectui, consistere; quia per hanc solum facit sibi intellectus præsens formaliter obiectum, quod est intelligere. Supponit itaque speciem expressam vniri per superadditam vnionem, & hanc per actionem sibi propriam causari distinctam ab actione, quæ species causatur.

Secunda sententia in sola specie expressa, vt distincta ab actione, quæ sit, constituit essentiam intellectiōis. Ita S. Th. *1. p. q. 34. art. 1. ad 3.* Scot. Duran. Ocham. Ægid. & alij apud Conimb. *suprà* Rub. *lib. 3. de Anim. tract. de actu intell. possib. q. 3.* Valent. *1. p. disp. 6. q. 5. punc. 1.* Vazq. *1. p. disp. 112. n. 13. & 1. 2. disp. 9. n. 16.* Soar. *lib. 2. de Attrib. cap. 11. & lib. 3. de Anim. cap. 5. concl. 3.* Ruiz. *tom. de scient. disp. 87. cap. 6.* Arriag. *disp. 6. de Anim. sec. 1.* & alij multi. Ex quibus plerique supponere videntur

speciem expressam, in qua dicunt intellectiōem consistere, non solum produci ab intellectu, & in eo recipi per superadditam actionem, eamque immanentem, quæ simul actio, & passio est; sed etiam eidem intellectui vniri per superadditam vnionem: vt reliquæ qualitates videntur vniri suis subiectis. Nonnulli tamen hanc superadditam vnionem explodunt censentes, speciem impressam esse entitatem quamdam modalem se ipsa affixam intellectui. Ita Zuniga *disp. 1. de Trin. dub. 9. memb. 2.* quod etiam videtur docere Soar. *lib. 3. de Anim. cap. 5. concl. 1.*

Tertia sententia est, intellectiōem in specie expressa, & simul in superaddita actione, per quam producitur, consistere. Sic Petr. Hurt. *disp. 6. de Ani. sec. 1.* Quem multi Recentiores sequuntur. Quorum alij ex æquo dicunt speciem expressam, & actionem ad conceptum intellectiōis spectare. Alij ex connotato dumtaxat requirunt actionem. Alij dicunt, in conceptum intellectiōis intrare entitatem actionis, non solum vt est actio formaliter, sed etiam, vt est passio. Alij præterea addunt vnionem, quæ species expressa subiecto vnitur. Alij seculâ vnione, & passione solam formalitatem actionis relinquunt cum specie expressa.

Quarta sententia ita constituit intellectiōem in sola specie expressa producta per distinctam actionem, vt ipsa actio sit medium, quo talis species præstat subiecto suum effectum formalem, quem admodum vnio medium est, quo aliz alterius generis, qualitates suum præstare solent. Qui subinde dicunt vnionem speciei expressæ ad conceptum intellectiōis non pertinere: sic Recentiores, quidam relati, & repulsi ab Ouid. *cont. 4. de Anim. punc. 1. §. 1.*

Quinta sententia est intellectiōem consistere in qualitate, siue in specie expressa se ipsa immediate pendente ab intellectu per actionem secum identificatam. Ita Ripalda *tom. 1. de Entre supern. disp. 23. sec. 8. n. 43.* Card. Lugo *tom. de Incarn. disp. 18. n. 9.* & Ouid. *suprà §. 3.* vbi pro se alios adducit. A qua sententia solo loquendi modo videntur discrepare, vt notant Arriag. & Ouid. Thomistæ illi, qui dicunt intellectiōem actionem sine termino esse. Sunt autem ij Caiet. Capreol. Ferrar. & alij citati à Rub. ab Arriag. *suprà*, & ab alijs.

Porro, quemadmodum de intellectiōe, ita vnionem de quaui omnino cognitione creata patiturque seruata proportionem de amore, omnes commemorati Authores philosophantur: vnusquisque consentaneè ad propriam sententiam.

Propositio 1.

Intellectio nostra in sola specie expressa consistit, quæ se ipsa absque vnione interposita intellectui affixa est instar cuiusdam eius modi. Tamen non se ipsa, sed per interiectam actionem ab intellectu producatur.

Tres partes habet propositio, quæ singillatim probanda sunt. Primam mihi suadeo primò; quia de conceptu cognitionis, vt sic, solum est, quod sit perceptio quædam, siue apprehensio obiecti; quæ potentia cognoscitiua veluti capit obiectum, illud apprehendit, & ad se trahit, & quasi sibi præsentat, siue præsens reddit formaliter, eo modo, quo fieri experimur in nostris tum sensuum, tum intellectus cognitionibus; nec clariùs conceptus cognitionis exponi potest, aut intelligi: sed hæc omnia soli speciei expressæ, quam optimè aptantur eo præcisè,

præcisè, quod sit (uti fatentur omnes) actualis, & expressa repræsentatio obiecti, quædamque naturalis imago eius. Ergo sola species expressa est formaliter cognitio, siue intellectio. Minor, quæ sola indiget probatione, probatur facile, & declaratur; quia per eam solam entitatem obiectum percipitur, apprehenditur præsensque redditur intellectui formaliter, quæ illud formaliter repræsentat tanquam imago ipsius: eiusmodi autem sola species expressa est, etiam secundum aduersarios. Est quippe proprium imaginis in vniuersum veluti continere in se prototypon, præsensque facere in loco, ubi ipsa est. Secundò, quia secundum communissimum modum concipiendi, atque loquendi omnium per ipsam intellectionem formaliter sit præsens obiectum obiectiue in mente cognoscentis; quæ etiam præsentia obiectiua dicitur formaliter approximatum voluntati, ut illud queat amare. Ergo intellectio formaliter in sola specie expressa consistit, quæ est repræsentatio, seu præsentatio obiecti formalis, atque adeo approximatio formalis eius, non verò in actione illius productiua, quæ effectiue solum dici potest præsentatio, approximatioque obiecti. Tertiò, quia de conceptu cognitionis obiecti, seu perceptionis eius in vniuersum, neque actio, neque passio est: Deus enim cognoscit obiectum, illudque percipit intentionaliter, quin in suo actu cognoscendi actio aliqua vel passio re verà inuoluitur, aut connotetur. Ergo neque in conceptu cognitionis nostræ aliqua ratione includitur actio, quæ efficitur, aut passio: nostra quippe cognitio supra eam, quæ abstrahit à creatà, & increatà, solum addit prædicatum creature, de cuius conceptu intrinseco non est actio, ut compertum est. Quartò, quia pictor non per actionem, quæ imaginem artificialem efficit, sed per imaginem ipsam facit formaliter alios venire in notitiam prototypi, imago quippe sola est, quæ etiam post transactam actionem notificat prototypon. Ergo intellectus pariter, qui pictor quidam est naturalis non per actionem, quæ obiecti imaginem effectiue depingit, hoc est, quæ speciem expressam eius producit sed per ipsam speciem expressam notificat sibi formaliter obiectum ipsum. Ex quo patet intelligere non esse depingere sibi effectiue intellectum obiecti imaginem, uti dicebant Autores primæ sententiæ; sed potius per ipsam imaginem sibi depictam obiectum ipsum percipere, atque tenere. Quinto, quia voluntas secundum omnes per ipsum amorem, quo obiectum amat, propendit, siue fertur in illud. Ergo amor in qualitate, quæ pondus, seu impulsus dicitur, consistit vnicè, non verò vllò modo in actione talis qualitatis factiua. Per pondus enim, siue impulsus dumtaxat potest formaliter voluntas propendere, siue ferri in obiectum; per actionem verò productiuam eius non item, ut satis ex se est notum. Pariter ergo de intellectione philosophandum est. Sextò, quia diuersitas, quam experimur in actibus intellectionis ex diuerso modo tendendi eorum in obiecta, nequit non stare primariò penes species expressas, cum actiones quasi secundariò diuersificentur à terminis: ergo in ipsis speciebus expressis consistunt intellectiones diuersæ, quas experimur. Septimò, quia vix, aut ne vix quidem potest intelligi, quod intellectus tendat formaliter, & immediatè in obiectum per actionem productiuam speciei expressæ, cum de conceptu actionis solum sit tendere in terminum, cuius effectio est. Ergo intellectio, quæ intellectus tendit

Pharus Scient. Tom. I.

immediatè, & formaliter in obiectum, aliud quid est à tali actione, nimirum ipsa species expressa. Octauò, quia nulla est necessitas inuolendi in conceptu intellectionis præter speciem expressam, actionem, quæ illa producit, aut passionem, ut constabit ex solutione argumentorum. Ergo sola species expressa adæquata cognitio est. Quin imò, cum nulla actio sit propter se intenta ab agente; sed propter terminum per eam effectum, ut bene ponderat P. Zuniga *disp. 1. de Trinit. dub. 7.* & intellectio propter se ab intellectu intendatur, consequitur intellectionem aliquid debere esse adæquatè distinctum ab actione, quæ fit. Per quæ omnia satis, superque refutata manent omnes sententiæ, quæ ad constituendum conceptum intellectionis aliqua ratione requirunt actionem, quæ species expressa producit ab intellectu in se ipso. Etenim cum intellectio sit formalis quædam perceptio, apprehensio, seu tentio obiecti per modum repræsentationis, neque totaliter, neque partialiter potest consistere in entitate, quæ non sit formaliter repræsentatio obiecti, eiusmodi autem non est actio, ut omnes supponimus, esto sit productio repræsentationis formalis, qualis est species expressa, atque adeo repræsentatio causalis vocari possit.

Iam verò, quod nullà vnione superadditâ, sed se ipsâ intellectui affigatur species expressa, siue intellectio nostra, inde mihi suadeo; quia ex suo conceptu, quidam actus est, seu exercitium intellectus. & de conceptu actus est se ipso affigi subiecto, cuius est actus, iuxta doctrinam vniuersalem tradendam *infra q. 4.* Quamquam enim plurimi huiusmodi actuum suppositiue dumtaxat, & ex modo nostro concipiendi habeant affigi se ipsis subiectis, quorum actus dicuntur, prout explicatius trademus in dictâ quæstione. Tamen multi etiam id habent re verà, & suapte naturâ ut in actione, passionem, vnione, & similibus cernere licet, è quorum profecto numero intellectio censenda est. Tum quia non est, cur dicatur esse supposititium conceptum eius. Tum quia nec minorem, nec abinilem connexionem præ se fert intellectio cum intelligente, quam actio cum agente, aut passio cū patiente, &c.

Venio ad probandam tertiam propositionis partem. Etenim esto possibile sit cognitionem aliquam se ipsâ absque interiectâ actione ab aliquo intellectu produci, de quo modò non curo; tamen non est, cur de facto asseramus, intellectiones nostras absque actione produci superadditâ, potius sunt argumenta, quæ suadeant oppositum. Primum enim reliquis omnibus effectibus, qui fiunt à causis secundis, dantur actiones superadditæ ab omnibus Philosophis, qui eiusmodi actiones admittunt, iuxta sententiam iam communem, & apud omnes veram; cur ergo tales actiones cognitionibus negandæ sunt? Quanto autem iure Philosophi non solum reliquis effectibus; sed etiam cognitioni creatæ actiones superadditas de facto præscribant, ex eo profecto apparet, quod valde consentaneum rationi est, ut quidquid causæ secundæ efficiunt saltè de facto, id à solo Deo effici possit, exceptâ dumtaxat ipsâ effectiōne, seu actione causarum. Ob id quippe S. Th. 1. p. q. 105. art. 2. ita habet. *Erroneum est dicere Deum non posse facere per se ipsum omnes determinatos effectus, qui fiunt per quamcumque causam creatam.* Non posset autem facere cognitionem, seu speciem expressam, si hæc se ipsâ sine actione interiecta à causâ creatâ penderet. Ad hæc, quia eadem est in præsentī cognitionis, & vo-

E litioni

litionis Philosophia; si cognitio se ipsa fit à causa creatà, eodem modo se ipsa fiet volitio. Vnde necessariò consequitur contra satis commune placitum Theologorum, non posse Deum per auxilium extrinsecum concurrere ad actum precedentem ab habitu supernaturali. Tum diuersum specie esse actum misericordiæ supernaturalis, aut alterius virtutis hominis peccatoris ab actu hominis iusti: quia hic se ipso fit ab habitu; ille verò non item. Aliaque id genus subsequuntur; quæ videntur incommoda.

11 Restat vt argumenta diluamus, quæ contrà doctrinam nostram opponi solent. Primum sit. Intelligere est viuere. Viuere dicit actionem: ergo intelligere dicit actionem. Respondeo cum Zuniga, Arriag. & alijs. Intelligere formaliter duntaxat esse viuere intentionaliter, non item physicè, atque adeo in suo conceptu actionem viuientis non claudere, quæ solum ad viuendum physicè necessaria est. Vnde infero cum eisdem, dato, quòd Deus infunderet homini intellectionem, aut amorem, nihil ipso operante physicè, fore vt nihilominus homo intentionali vità viueret, quia verè intelligeret, aut amaret; atque adeo verè operaretur intentionaliter operatione quādam intentionali in se ipso immanente, qualis est ex suo conceptu intellectio, & volitio: quod ad viuendum intentionaliter satis superque est. Quòd autem Deus de potentiā absolutā se solo possit producere in homine non operante physicè intellectionem & amorem, quo verè intelligat, & amet, communiter censent, & bene Auctores nostræ sententiæ, vno excepto Vaz. quia 2. *diff. illa. 9. cap. 4. & 6.* inconsequenter id negauit; quia supposito, quod intellectio in solā specie expressā, & amor in solo pondere consistant, nulla est in eo repugnantia, vt insuper docent Molin. 1. *part. quest. 12. art. 2. disputat. 1.* Soar. *disputat. 48. Metaph. sec. 2. num. 12.* Petr. Hurt. *disputat. 6. de Anim. sec. 3.* Franc. Alf. *disput. 13. de Anim. sec. 6.* Oued. *contr. 6. de Anim. part. 1. §. 5.* & alij.

12 Nec putet aliquis huic doctrinæ Patres Concilij Trident. aduersari, dum *sess. 6. can. 4.* eos damnant, qui dixerint. *Liberum hominis arbitrium à Deo motum, veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passiuè se habere:* quasi supponant voluntatem hominis veluti quid emortuum fore simpliciter, si nihil ageret, quantumvis à Deo reciperet suum amorem. Etenim, vel nihil à se supponunt Patres Concilij; sed eos, qui integram eam sententiam protulerint, absolutè condemnant; vel si quid supponunt, tantum est, quod suo intererat instituto, fore videlicet, vt voluntas si nihil ageret physicè, inanimi instrumento, quantum ad id assimilaretur; tamen aliàs per amorem in se receptum intentionaliter viueret. De quo, tamquam ad rem impertinente, & purè philosophico penitus non curarunt.

13 Secundo obijci potest. De ratione intellectionis est, quod intellectus per eam attendat ad obiectum: sed attentio dicit actionem, & conatum intelligentis: ergo. Respondeo, attentionem sumptam formaliter, & propriè ab intellectione non differre, & absque vllā actione physicā intellectus constare; vt patet in Deo attentissimè cuncta intelligente citra talem actionem. Attentionem verò sumptam effectiuè, & minus propriè, qualis reperitur in intellectu creato, dicere quidem actionem, conatumque intelligentis, sed

præuium ad intellectionem, distinctumque ab illā adequatè.

14 Tertiò obijci potest. De ratione amoris est esse voluntarium: ergo & procedere à principio intrinsicè cum cognitione. Nego antecedens, quia ratio voluntarij, sicut & ratio liberi extrinsecæ est in amore; vnde illi potest deesse saltem de potentiā absolutā. Vtrum autem possit Deus producere se solo actum amoris in voluntate, non præeunte cognitione obiecti amandi, alterius est considerationis: de quā suo loco.

15 Quartò obijciunt. Actionibus tantum de prædicamento actionis meremur; quia hæ tantum sunt nobis libera: sed meremur actibus voluntatis, & intellectus: ergo hi consistunt in actionibus de prædicamento actionis. Confirmatur ex Arist. qui *lib. 1. & hic, capit. 3.* docet, operationem virtutis, & felicitatem (quam in intellectione ponit *capit. 7.*) non esse qualitatem, quo videtur sentire esse actionem; Imò esse actionem sine termino videtur docere *capit. 1. Et lib. 9. Metaph. text. 16.* actiones immanentes cognoscendi, & volendi per se esse finem operantis, quin aliquid per illas fiat, in quod tendat agens, tanquam in finem, vt fit per actiones transeuntes, e. g. ædificandi, texendi, &c. Respondeo ad argumentum; non solum per actiones de prædicamento actionis, sed etiam per earum terminos nos mereri, est illi tantum sint liberi medijs actionibus. De quo suo loco. Vnde patet, ex eo quòd actus nostri intelligendi, & volendi sint termini talium actionum, nihil eorum merito derogari. Ad confirmationem respondeo; Arist. in primo loco tantum velle virtutem, & felicitatem in operatione nostrā consistere, non verò in qualitate, quæ non sit operatio nostra: Nomine autem operationis non physicam, sed, vel intentionalem intelligit, vel præcipientem ab utrâque. Quo iure in secundo loco per actiones, operatione vel immanentes intelligendi, & volendi, quæ intentionales tantum sunt; optimè dixit nihil produci, vt producit per transeuntes, quæ sunt actiones physicæ: esse autem apud Arist. actus cognoscendi, & volendi operationes, siue actiones tantum intentionales, & non Physicas de prædicamento actionis ex verbis S. Th. planè colligitur, qui consentienter ad illius doctrinam in *opus. 4. tract. de prædicamentis, capit. de actione* ait. *Similiter intelligere, & sentire sunt actiones immanentes, quia dicunt actum intelligendi, & sentiendi, esse actu in intelligente, & sentiente. Hæc autem actio immanens non est de prædicamento actionis.* Quocirca ipse S. Th. 1. *p. q. illa 34. citatā art. 1. ad 3.* apertè excludit actionem physicam à conceptu intellectionis, dicens. *Intelligere importat solum habitudinem intelligentis ad rem intellectam; in qua nulla ratio originis importatur; sed solum informatio quædam in intellectu, prout intellectus noster fit actu per formam rei intellecta.* Per quæ, & per alia tradenda postmodum exponendus est Doctor Angelicus, si quidpiam alibi in oppositum videatur docere.

16 Porro, quæ diximus circa intellectionem, pariter cuius cognitioni etiam sensitiuæ conueniunt. Necnon, proportionē seruata, cuiuslibet actui appetitus, tum sensitiui, tum rationalis; quia de his omnibus, quod ad rem attingit, eadem Philosophia est.

Iam

17 Jam vero ut accedamus ad secundam partem
quæstionis de verbo mentis resoluendam. Præmit-
tendum imprimis est *Verbum*, si Ethymologiam
spectes, eum sonum dearticulatum, & significa-
tium significare, quem ore proferimus, dum lo-
quimur, ad manifestandos mentis conceptus. Di-
citur enim *Verbum*, teste Isidoro, *lib. 1. Ethymo-*
logiarum cap. 9. ab aere verberato labris & lingua.
Cuius quidem verbi prolatio, *dictio* appellatur, aut
loquutio. Hinc *verbum, dictio, loquutio*, ad internas
mentis operationes propriissime significandas ex-
tensa sunt. Nam sicut, qui loquitur ore, per pro-
latum verbum aliquid audienti notificat: sic, qui
intelligit per conceptum productum sibi ipsi noti-
ficat obiectum. Quo factum est, ut sibi ipsi loqui,
& verbum proferre dicatur. Porro nomen *Verbum*,
tametsi à vocali trahat Ethymologiam, propriissi-
me dici de mentali; imò proprius, quam de vo-
cali, communis sententia est Theologorum in
materia de Trinit. quam tradit August. *lib. 15.*
de Trinit. capite. 11. dicens. *Verbum, quod fo-*
ris sonat, signum est verbi, quod intus lucet, cui
magis verbi competit nomen: nam illud, quod pro-
fertur, carnis ore, vox verbi est, verbumque ipsum
dicatur propter illud, à quo, ut foris appareret, as-
sumptum est

18 Certum est igitur apud omnes, verbum no-
strum mentale esse aliquid ab intellectu nostro pro-
ductum, quo sibi manifestat obiectum: illud au-
tem consistere in specie expressa, quam intellectus
producit, dum intelligit, concors omnium sen-
tentia est. Cæterum, quoniam de naturâ speciei
expressæ, deque munere eius variæ sententiæ sunt,
ut vidimus: Ideo etiam de verbo mentis diuersæ
existunt opiniones. Nam Molina, & sectatores
eius, qui essentiam intellectionis ponebant in ra-
tione productiua speciei expressæ; consequenter
docent, verbum mentis adequatè distinctum esse
ab intellectione, & per intellectionem ipsam pro-
ductam. Hic habet Molina *1. part. quæst. 27.*
artic. 1. disput. 8. membr. 3. Alij verò, qui nobis-
cum sentiunt intellectionem consistere adequatè
in specie expressâ, consequenter censent verbum
mentale nostrum re verâ non esse ab intellectione
nostrâ distinctum; sed idem cum ipsâ adequatè.
Ita exprimit Vazq. *1. part. disput. 38. numer. 24. &*
sæpe alibi. Arrub. *1. part. disp. 123. capite. 7.* Soar.
lib. 2. de attrib. capite. 11. & alij. Qui autem speciem
expressam simul, & eius productionem in con-
ceptu intellectionis inuoluunt, consequenter te-
nentur dicere intellectionem præter verbum ipsius
productionem includere. Superest tamen præterea
singularis quædam sententia quorundam Thomi-
starum dicentium ad id muneri verbum in mente
intelligentis produci, ut in eo prius cognito co-
gnoscat obiectum: quasi obiectum absens co-
gnosci nequeat, nisi verbum eius instar cuiusdam
speculi, siue imaginis intus intellectui præsentis
immediatè loco obiecti terminet cognitionem;
quæ immediatè quidem ipsius verbi, mediatè
autem obiecti cognitio sit. Huius sententiæ sunt
Caiet. *1. part. quæst. 27. artic. 1.* Capreol. in *1. disp.*
27. quæst. 2. Ferrar. *lib. 1. contra Gent. caput. 53. &*
lib. 4. cap. 13. Canariens. *1. part. quæst. 27. artic. 1.*
disput. 3. & 5. & quidam alij. Qui consequenter
affirmant in sensibus externis non dari verbum, eo
quod eorum obiecta præsentia sunt. Tum ob eam-
dem rationem Beatos, dum Deum clarè vident,
nullum verbum producere: sicut neque Angelos,
Pharus Scient. Tom. I.

dem cognoscunt propriam substantiam. Hanc ta-
men horum Thomistarum sententiam ceteri
Theologi, atque Philosophi communiter rei-
ciunt, quorum plures speciatim referam *Tract. de*
Visione Dei, ubi iterum de verbo mentis redibit
sermo.

Propositio 2.

Verbum mentis non est aliquid ab intellectu 19
nostro productum, in quo tanquam in medio
prius cognito cognoscatur obiectum.

Ita omnes communiter contra paucos Thomi-
stas nuper commemoratos. Probatur autem primò,
quia verbum mentale nostrum ipsissima est obiecti
cognitio; ut ex August. Damasc. & S. Thom. osten-
demus *Proposit. 3.* Ergo verbum mentale nostrum
non est aliquid; in quo prius cognito cognoscatur
obiectum.

Secundò; nam experientiâ ipsâ satis superque 20
comptum est; dum intelligimus obiectum ali-
quod, nihil nos aliud, præterquam obiectum
ipsum percipere. Quis enim vnquam expertus est,
dum Turcam absentem apprehendit, se duo quæ-
piam, diuerso tamen modo apprehendere; pri-
mum quidem in se immediatè instar imaginis, se-
cundum verò mediatè in primo tanquam prototy-
pon in eo repræsentatum, aliquavè ratione con-
tentum? Certè, si id ita eueniret, neuiquam nos
latere posset. Quoniam quoties obiectum vnum in
alio, tanquam in medio prius intellecto intelligen-
mus, non minus, imò euidentius nobis notescit
medium quàm obiectum in ipso cognitum; quia
propter quod vnumquodque tale, & illud magis,
ut proloquium vulgare fert; fiet itaque, si pro-
pterea cognosceremus obiectum, quia cognosci-
mus verbum, ut magis verbum, quàm obiectum
cognosceretur: cumque cognosci à nobis obiectum
exploratissimum sit; plus adhuc esset exploratum
cognosci verbum. Quod tamèn falsissimum esse
constat aperte.

Tertiò, quia ad hoc, ut cognoscatur obiectum, 21
quantumvis absens sit, nullâ ratione est necessa-
rium, quòd cognoscatur eius verbum: ergo sine
fundamento asseritur verbum prius, quàm obie-
ctum cognosci. Consequentia est certa. Probo an-
tecedens; quia non est necesse cognosci verbum,
ut illud intus præsens intellectui terminet cogni-
tionem: quippe cognitio, cum non attingat obie-
ctum physicè, sed intentionaliter tantum, optimè
potest terminari ad obiectum absens. Et quidem, si
verbum ipsum iuxta Adversarios obiectum absens
repræsentare valet, ut imago obiectiua eius, id-
que immediatè sine alio verbo, cur cognitio in
obiectum absens ferri non poterit, ut imago eius,
sen repræsentatio formalis, quâ prius feratur in
verbum? Certè, ut verbum dicitur veluti trahere
obiectum, illudque facere præsens intentionaliter:
nescio cur id potiori iure de cognitione ipsâ dici
non possit: quo fiet ut absentia obiecti nihil impe-
diat. Ad hæc, si cognitio obiectum absens ratione
absentiæ immediatè non possit tangere? nec possit
vtrique illud tangere medio verbo: quia obiectum
medio verbo non redditur intellectui præsens phy-
sicè, & verè; sed repræsentatiue dumtaxat, & me-
taphoricè: cognitio autem non secundum esse re-
præsentatum, sed secundum esse physicum tangit
obiectum. Nec dici potest, ut tangatur obiectum

per cognitionem, quoad *esse* physicum, oportere, quod tale *esse* reddatur prius per verbum præsens intentionaliter; quoniam non est maior difficultas in eo, quod obiectum absens trahatur immediatè per cognitionem, ut per imaginem formalem, quam in eo, quod trahatur per verbum, ut per imaginem obiectuam; sicut dictum est. Quo fit, ut verbum non possit ad id muneris non redundare; sed esto, sit necessaria præsentia obiecti intentionalis facta per verbum, ut illud per cognitionem attingi possit. Hinc sane non sequitur verbum ipsum immediatè cognitum iri, ut in eo tanquam in medio cognito cognoscatur obiectum. Nam, ut voluntas nequit amare obiectum non repræsentedum sibi per cognitionem; & tamen cognitione ipsa non amata, immediatè in obiectum fertur; ita intellectus, esto non posset cognoscere obiectum non repræsentedum per verbum; posset tamen quam optimè, semel repræsentione facta ferri in obiectum immediatè, quin vilo modo tangeret verbum.

22 Præterà nescio, quâ consequentiâ assensum prædicti Thomistæ ad cognitionem sensuum externorum non requiri verbum, quia eorum obiecta præsentia sunt. Primum quidem, quia obiectum visus e.g. non est intimè sensui præsens, sed sæpe valde loco diffitum, & remotum. Quod, si visus obiectum adeo remotum suâ visione tangere potest, cur non poterit quavis potentia cognoscitiva obiectum omnimodis absens attingere, si tamen specie impressa eius, ut est instructus visus, instructa sit? deinde, vel præsentia obiecti ad cognitionem requirita debet esse physica, vel debet esse intentionalis: Si physica: ergo obiectum physicè absens nec mediò verbo cognosci poterit; per verbum enim dumtaxat redditur præsens intentionaliter; si autem præsentia obiecti intentionalis requirita est: ergo nullum obiectum quantumvis physicè præsens sine verbo cognosci poterit: sicut nullum bonum quantumvis, voluntati coniunctum physicè potest amari, nisi intentionaliter per cognitionem præsens reddatur. Quo fiet, ut neque sensus externi sine interuentu verbi cognoscant: neque Beati Deum immediatè sine verbo intueantur. Dici autem non potest alterutram ex dictis præsentijs obiecti esse sufficientem, & necessariam ad cognitionem: Nam, cum sint adeo inter se diuersæ; alteram pro alterâ vicem supplere, prorsus videtur impossibile. Alioquin præsentia physica boni amabilis etiam suppleret vicem præsentiæ intentionalis eius; atque ita obiectum omnino incognitum naturaliter amari posset à voluntate, quod apud omnes absurdum est. Concludo igitur ex dictis cognosci verbum immediatè, neque necessarium esse, ut habeat cognitio, in quod terminetur, neque ut obiectum tanquam præsens noscatur, prout aduersarij arbitrati sunt. Ad aliud autem quidpiam, id non requiritur, ut apud omnes certum est.

23 Quartò probatur propositio; quia, ut verbum esset medium, in quo prius cognito cognoscetur obiectum, non solum ut existens, sed, ut conexum etiam cum ipso obiecto, deberet præcognosci; sic autem cognosci, quis credat? Tum si in illo ita cognito obiectum cognoscetur, nulla propositio obiectina per se nota esset; sed omnes per aliud quidpiam præcognitum, nempe per verbum cognoscibiles essent. Quo rursus fieret, ut omnis humana scientia experimentalis esset, oriunda scilicet à notitiâ experimentalis verborum; nullaque

subinde essent principia metaphysica, aut alia præterquam experimentalia verborum; & consequenter tota scientiarum humanarum euidencia soli euidencia subnixa esset, quæ haberetur de existentia verborum, deque eorum connexionem cum rebus, quarum verba sunt. Quæ omnia, quàm sint absurda, alienaque ab omnium mente nemo non videt.

Quintò. Voluntas non habet terminum, in quo prius amato amet obiectum: ergo neque intellectus habet verbum, in quo prius cognito cognoscat obiectum. Mitto plura, quia hæc sufficiunt, & qui plura vult, adire poterit Molinam 1. p. quest. 27. artic. 1. disputatione 8. memb. 3. citato. Soar. lib. 3. de Anim. cap. 5. Petrus Hurt. disp. 6. sec. 5. & seq. Arriag. disput. 6. de Anim. sec. 2. sub. 5. Ouid. contr. 6. de Anim. punc. 1. §. 6. Franc. Alfon. disputatio 13. de Anim. sec. 5. & alios, apud quos argumenta etiam aduersariorum diluta sunt, quæ, quia facillimè ex dictis reuinci possunt, missa facio. Quomodo autem S. Th. à nobis sit, latè probant Hurt. & alij; & ex mox dicendis constabit.

Propositio 3.

Verbum mentis in nobis nihil est aliud ab specie expressa, in quâ consistit nostra cognitio. Addit tamen supra rationem cognitionis respectum prolati, siue producti ab intellectu.

Hæc propositio imprimis planè videtur esse de mente Augustini qui lib. 9. de Trinit. cap. 7. ita habet. In illâ aternâ veritate formam, secundum quam sumus, vel aliquid recta ratione operamur, visu mentis conspiciamus; atque inde conceptam rerum veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, neque à nobis nascendo discedit. Et lib. 15. cap. 16. Cogitatio nostra perueniens ad id, quod scimus, atque inde formata verbum nostrum verum est. Ecce notitiam, & cogitationem, & cognitionem idem esse. Eadem est mens Damasc. lib. 1. fidei cap. 17. ubi docet (prout refert S. Th. 1. p. quest. 34. artic. 1. in corp.) Quod verbum dicitur naturalis intellectus motus, secundum quem mouetur, & intelligit, & cogitat. Constat autem huiusmodi motum intellectus (puta intentionalem non physicam) non posse quidquam aliud esse ab intellectione. Cumque S. Th. pro se Damasc. alleget in eandem eius sententiam trahendus est, siquando innuit verbum ab intellectione distingui. Præsertim, cum verè non distingui expresse doceat lib. 4. cont. Gent. capitul. 11. ante medium inquires. Vnde & ipsa intellectio verbum interius nominatur, quod est exteriori verbo significatum; & quod non sit res intellecta, inde apparet, quod aliud est intelligere rem, aliud ipsam intentionem; quod intellectus facit, dum super suum opus reflectitur; unde, & alie scientie sunt de rebus; alia de intentionibus intellectus. Vbi vides secundum S. Th. verbum non cognosci ab intellectu, dum hic cognoscit res directè, ut dicebant Thomistæ proposit. 2. impugnati; sed tantum, dum supra ipsum per aliam cognitionem reflectitur.

Quod si nonnunquâ S. Th. ut lib. 1. cont. Gent. cap. 26 §. 3. & lib. 4. cap. 11. & opus 83. de intellectu, & intelligibili, aliisque in locis significat verbum mentis esse quid

quid cognitum per intellectum : certè non de verbo formali, de quo nos in præsentì tractamus; sed de verbo obiectiuo loqui videtur, appellans videlicet verbum conceptum obiectiuum, quem de re infensatà formamus medio phantasmate sensibili, in quo, illam concipimus, prout ostendimus inferius *quæst. 3.* Talis enim conceptus obiectiuus non datur à parte rei, sicut in mente nostra, estque similitudo obiectiui rei intellectæ, & per externum verbum vocale significatur; quæ sunt conditiones verbi mentalis, de quo loquitur in dictis locis S. Th. vt in *eà quæst. citatà* relatis eius verbis probabimus. Pari ratione interpretandi sunt Auguſt. *lib. 15. de Trin. cap. 15.* & Anſel. in *Monol. cap. 32.* dum significant verbum internum nostrum cogitatione produci de verbo obiectiuo, non de formali, quod quidem, vt dicitur cogitatione concipi, seu formari, dici etiam potest cognitione produci, nimirum intentionaliter non physice. Dum autem Arist. *lib. 2. de Anim. text. 60.* dicit obiectum intellectus esse intra animam; obiectum verò sensus tantum esse extra illam; duntaxat vult intellectum per speciem in memoria asseruatas posse obiecta vniuersalia etiam, quæ non existunt concipere: vim tamen sensus, nisi à singulari obiecto verè extra se existente moueri ad sentiendum non posse.

27. Iam verò propositio data sic potest à ratione firmari; verbum mentis ex conceptu verbi debet esse manifestatiuum obiecti respectu eius; ad quem dirigitur, aut profertur, vt patet in verbo vocali; vnde suam trahit verbum etymologiam vt dictum est: sed nihil est, quo intelligenti creato, dum sibi mentaliter loquitur, interius manifestetur obiectum, nisi cognitio; vt constat ex superius dictis: ergo nihil est præter cognitionem, quod habeat in nobis rationem verbi mentalis. Quomodo autem de verbo diuino aliter sit necessario philosophandum, in tract. de Trin. Deo dante ostendemus. Videatur interim Vazq. 1. *disputatio. 1. 2. sub finem.*

28. Diximus autem in propositione conceptui verbi addendum esse supra rationem cognitionis respectum prolati, siue producti; quia ex vna parte cognitio non dicit in suo conceptu esse productam à cognoscente, vt patet in cognitione Dei iuxta superius stabilita. Ex alià verò parte cognitio non producta non potest propriè dici verbum; quia verbum non est, quod non profertur, siue producit à loquente. Quo iure omnes pene Theologi contra Duran. à cognitione essentiali Dei veram rationem verbi relegant.

29. Ex dictis est inferendum, quid sit loquutio, & in quo consistat. Etenim loquutio duobus modis vsurpatur. Primò pro ipsà rei manifestatione: quo sensu dicere solemus loqui homines res vanas, futes, aut magni ponderis &c. Secundo pro prolatione verborum. Quà acceptione videtur vltus Regius Plantes cum dixit psal. 44. *Eructauit cor meum verbum bonum*; id est prolatis, siue loquutum est, sapèque dicimus homines loqui, seu dicere verba impudica, honesta, iucunda, &c. Dicò ergo loquutionem priori modo sumptam nihilo prorsus differre à verbo; eà enim ratione verbis ipsis formaliter loqui dicimur siue vocaliter, siue mentaliter: loquutionem verò altero modo acceptam in solà productione verbi consistere; quia profertur verbum nihil est aliud, quam illud producere, siue in lucem edere. Vnde in hoc sensu lo-

Pharus Scient. Tom. I.

quutio mentalis erit actio, quâ producitur species expressa, quæ est ipsum verbum nostrum, vt diximus. Itaque loquutio prioris acceptionis à loquutione posterioris distinguitur; quod illa de connotato solum dicit actionem causatiuam verbi: sicut illam itidem dicit verbum. Hæc verò in eiusmodi actione vnicè, & directe consistit.

Rogabit aliquis; vtum non solum in intellectu; sed etiam in sensibus verba sint admitenda? Respondeo, si rem ipsam spectemus, nihil obesse, quominus analogicè saltem possent admitti: propriè tamen, & iuxta communem, receptumque vsum conceptus duntaxat facultatis rationalis solent verba appellari: sicut, & voces dearticulate ab ente rationali nascentes.

Hæc dicta hucusque de verbo mentis nostræ formali, quod tanquam formalis, expressaque similitudo, siue representatio rei intellectæ, ipsam intellectui notificat: de quo potissimum impræsentiarum tractant Doctores. Addendum tamen est phantasma illud sensibile, in quo tantquam in quodam substituto rem infensatam, me quidem iudice, intelligimus iuxta doctrinam tradendam *quæst. 3.* non abs iure verbum internum obiectiuum vocari posse (prout suspicor à S. Th. vocatum locis nuper citatis, de quo latius in eà quæstione). Quoniam per illud etiam suo modo notificatur intellectui res intellectæ, quinimo quantum subrogatur, siue substituitur pro illà, plasmam formale verbum videtur verbo vocali assimilari.

QVÆSTIO II.

Quotuplex sit intellectio humana?

EAS intellectiois humanæ diuisiones, eamque membrorum diuidentium explicationem exhibebimus in præsentì quæstione, quæ ad viam sternendam sequentibus videbuntur conferre. Cæteris quibusque relictis ad propria loca.

Diuisio 1.

Ad tria capita reuocantur omnes humanæ mentis intellectiones; scilicet ad apprehensionem simplicem, iudicium, & discursum. In quæ subinde tria membra intellectio ipsa sumpta vniuersè primò diuiditur.

Apprehensio simplex dicitur actus ille, quo noster intellectus simplici quodammodo in obiectum collimat, veluti illud aspiciendo; nihil tamen circa illud determinando: ad eum ferè modum, quo oculi nostri obiectum sibi propositum aspiciunt. Dicitur *apprehensio* (tametsi hoc nomen cuiuslibet cognitioni commune sit). Primò, quia species imperfectiores, qualis est hæc, sibi speciatim assolent nomen generis vindicare. Secundo, quia obiectum apprehendere, siue prehendere propriùs aptatur ei cognitioni, per quam veluti primò obiectum capitur, & ad potentiam trahitur, eique sistitur: quod per hanc primam nostri intellectus operationem

E 3 apprimè

apprimè præstatur. Per eam enim obiectum veluti ad iudicem ad mentem nostram fertur, eique proponitur, representaturque, ut circa illud sententiam ferat per iudicium. Dicitur autem *simplex*, tum, quia simplici modo in suum obiectum tendit, ut explicauimus. Tum etiam, quia illud propriè neque componere dicitur, neque diuidere, ut iudicium.

34 Quippe iudicium illa operatio mentis est, per quam intellectus noster instar cuiusdam indicis de obiecto sibi proposito fert sententiam, decernitque circa illud esse, aut non esse, affirmando videlicet, aut negando; atque idcirco componendo, vel diuidendo, prout explicabimus *inferius* q. 4. Ex quo patet iudicium valde in modo tendendi à simplici apprehensione differre. Hæc enim, ut dicebam, instar cuiusdam simplicis, lenisque obiecti aspectus est. Iudicium verò est firma quardam mentis suasio, seu persuasio, per quam ipsa mens ad obiectum ita suauitè determinatur, ut putet, sibi per suadeat illud esse, aut non esse reuera; sic se habere, vel secus. Quod est de obiecto proposito veluti sententiam concipere, siue proferre. Vnde iudicium intellectus est per se, & formaliter suauis, seu persuasiva. Simplex apprehensio non item, sed summum interdum virtualiter, iuxta dicenda paulò post *dis. 4.*

35 Discursus denique propriè, & strictè sumptus ea operatio est, qua intellectus noster ex vna, vel pluribus veritatibus cognitis, seu per iudicium deprehensis, ad aliam cognoscendam, siue iudicandam transcurrit ductus quidem connexionem, qua videt id, quod prius iudicat (& antecedens appellatur) cum eo, quod ex illo infert (& consequens dicitur) connecti. Vnde in discursu duo minimum iudicia interueniant, necesse est; alterum, quo iudicetur expresse antecedens, & tacitè, seu virtualiter connexio eius cum consequente; alterum à priori oriundum, quo iudicetur ipsum consequens. Possunt tamen, & sæpe solent ex parte antecedentis plura iudicia interuenire, quia ex pluribus illud coalescit veritatibus distinctè, & singillatim iudicabilibus; prout plenius explicabo *infra* q. 5. loquor autem de discursu propriè, & strictè sumpto, qualis est solum illatius, ut excludam eas transitiones, quibus intellectus noster, vel reminiscendo, vel aliter quàm inferendo ex vno obiecto cognito ad aliud cognoscendum potest, atque etiam solet transire: quæ quidem improprie, & lato modo possunt appellari discursus, atque etiam solent. Porro esse in nobis hoc triplex cognoscendi genus, nemo est, qui non manifestissime experiatur.

36 En potissimam ex immediatis diuisionibus intellectus humanæ sumptæ vniuersum. Sequitur modò, ut singula ipsius membra in suas quoque species subdividamus: datur postea alias diuisiones, quæ aut omnibus illis, aut aliquibus communes sunt.

Diuisio 2.

37 Apprehensio simplex alia est constituens hypothesein; alia non constituens hypothesein.

Quæ quidem ex modo tendendi imprimis diuersæ sunt. Cum enim ita concipimus. *Si Petrus existeret, moueretur.* Dubium non est, quin diuerso modo apprehendamus Petri existentiam, atque cum dicimus. *Existencia Petri est possibilis.* Et prima quidem harum apprehensionum iudicio dum-

taxat hypothetico inferuit, ponendo in hypothesei conditionem, sub qua illud circa obiectum conditionatum veritatur secunda, quæ latius patet, tum hypothetico, tum cathetico. In eorum enim ministerium data est intellectui nostro, tum, ut obiecta iudicanda proponat, tum, ut terminos relationum concipiat, quibus ignotis, illa nec iudicari possunt, nec concipi. Differunt præterea apprehensio constitutiva hypotheseis; quod prima, veluti annullans iudicium circa solum obiectum significabile per verbum, quod proprium est obiectum iudicij iuxta dicenda q. 4. versari potest (nihil enim sine verbo potest à nobis poni in hypothesei, ut experientia constat.) Cum tamen secunda in obiecta tam nominum, quàm verborum tendere valeat, & vniuersum in omnia omnino, quæ ab intellectu humano concipi possunt. Vnde quemadmodum iudicium, sic apprehensio constituens hypothesein in affirmatiuum suo modo, & negatiuum diuidi potest. Alia enim est, quæ adstruendo, siue ponendo facit hypothesein, ut cum dicimus. *Si Petrus existeret, moueretur.* Alia, quæ auferendo potius, siue remouendo facit illam: ut cum dicimus. *Si Petrus non existeret, non moueretur.* Quo iure distinctionis gratia, prima positiua: secunda remotiua dicitur. De quibus iterum erit sermo q. 4.

Diuisio 3.

Rursus apprehensio simplex alia est directa, siue recta; alia indirecta, siue obliqua.

Directam, siue rectam appello eam, quæ directè attingit suum obiectum: indirectam autem, siue obliquam, quæ illud attingit oblique. Attingit autem directè, quæ veluti recta via tendit in illud, quasi per se, & primario procedens ab intellectu intentione. Oblique autem, quæ in illud tendit veluti obiter, & ad latus, quasi consequenter, & secundario ab intentione intellectus nascens. Et quoniam, quod intellectus noster intendit primario concipere, est actus significabilis per verbum, utpote qui proprium obiectum est sui iudicij potissimè suarum omnium operationum, iuxta dicenda latius *infra* q. 4. necnon subiectum supposito verbi respondens, utpote, cui talis actus per se venit attribuendus, aut detrahendus ipso iudicio; idcirco actus significabilis per verbum, eundemque actus subiectum, semper ab intellectu nostro concipiuntur directè. Et ideo apud Grammaticos in nominibus solus casus nominatiuus dicitur rectus; ceteri verò obliqui, quia in solo nominatiuo, non item in aliis ponitur suppositum verbi. In verbis autem nullus datur casus obliquus. Quocirca iudicium nostrum semper est cognitio directa, quia per se dumtaxat attingit significatum verbi, ut ostendemus *q. citata.* Inter simplices verò apprehensiones illæ sunt directæ, quæ, vel attingunt significatum verbi, quæ tale, id est, conceptum eo modo, quo significatur per verbum; vel ita attingunt quemuis alium conceptum, ut possit illi sic apprehensio attribui, aut detrahi per iudicium significatum verbi. Reliquæ verò sunt obliquæ, quibusque obliquis nominibus, aliisve signis æquivalentibus correspondent.

Itaque apprehensio directa, & obliqua imprimis differunt inter se ex diuersis modis tendendi in obiecta, quos citra dubium habent. Deinde differunt, quod apprehensio obliqua suapte natura supponit directam, cum eaque subinde connectitur, nec

nec sine ea potest existere. Sicut in locutionibus casus obliqui supponunt rectos, nec sine illis constare possunt: cum tamen e contra, apprehensio directæ bene possit sine obliqua subsistere. Nihil enim vetat me apprehendere aliquid directè, quin aliud quidpiam apprehendam obliquè: at vnum apprehendere obliquè, quin aliud apprehendam directè, nequaquam possum: apprehensio enim obliqua sine aliquali comparatione vnius cōceptus obiectiui ad aliud contingere nullo modo potest. Vnde, vt in plurimum apprehensiones obliquæ circa terminos relationum, qui etiam sunt comparationum, versantur, non tamē semper, quia & possunt termini relationum directè concipi, vt enenit, cum terminus, & relatio ex æquo concipiuntur, siue æquē primò: & possunt alij conceptus, qui non sunt termini relationum concipi obliquè; vt contingit quoties aliquid absolutum comparatiuè ad aliud concipitur, quod passim fit, prout in concretis adiectiuis, in aliisque huiusmodi connotatiuis conceptibus cernere licet.

Diuisio 4.

40 Præterea simplex apprehensio alia est virtualiter suauis; alia verò secus.

Dico virtualiter suauis eam, quæ per se immediatè valet in intellectu nostro generare iudicium. Eiusmodi sunt apprehensiones simplices tum obiectorum singularium, quæ per experientiam immediatè nobis notescunt: tum principiorum vniuersalium scientiarum humanarum, quæ ex terminis ipsis sunt à nobis immediatè iudicabilia. Cæteras autem, præter has, non suauis virtualiter voco. Itaque apprehensio simplex, quæ per speciem propriam obiecti sensibilis deriuatam à sensu externo modo supra explicato *disp. 1. q. 3.* gignitur in intellectu nostro, dum actu per sensum externum tale obiectum sentitur, vim habet cauendi in ipso intellectu iudicium de existentia eiusdem obiecti. Tum iudicium de distinctione, tum de dissimilitudine eius ab alijs, & alia huiusmodi; interueniente tamen insuper vii specierum alienarum, prout explicabimus *inferius q. 3.* Et quoniam post transactam externam sensationem, adhuc potest intellectus noster obiectum sensatum apprehendere per propriam ipsius speciem in memoria relictam, quin possit vi talis apprehensionis determinari ad iudicandum illud existere de præsentia, aut aliud quidpiam ei conuenire, prout in statu actualis existentia; vt fuit determinatus per primam, estò possit ad iudicandum illud antea extitisse. Ideo videtur necessariò dicendum apprehensiones obiectorum sensatorum primarias ab apprehensionibus eorumdem memoratiuas ex modo tendendi discriminari. Dicit enim non potest eas solum distinguere extrinsecè, quatenus primariæ connotant externam sensationem actu existentem; memoratiuæ verò non item; vt sic enim dicendum esset intellectum ad iudicandum de existentia obiecti præsentis non solum per apprehensionem propriam; sed etiam per sensationem externam talis obiecti immediatè determinari, quod falsum est: tum quia sensatio externa non est propositio obiecti proportionata intellectui, & aliter, quam per modum propositionis obiecti, vt determinat propria intellectus apprehensio, ad eius iudicium determinare nequit, vt constat. Tum, quia si Deus eandem, quam externa sensatio progignit in intellectu apprehensionem obiecti sensati, per se produceret, aut con-

seruaret sublata externa sensatione: eadem citrà dubium iudicia formare posset homo de tali obiecto, quæ format sensatione externa existente. Tum denique, quia pariter dicendum esset intellectum non per solum apprehensionem memoratiuam obiecti antea sensati determinari ad iudicandum illud antea extitisse, sed insuper per sensationem externam eius præteritam, quod tamen est absurdum; quia sensatio, quæ iam non est, nequit per modum propositionis obiecti, imò neque aliter determinari ad iudicandum intellectum nostrum, vt constat. Apprehensiones etiam phantasmatum sensibilium fictorum à Phantasia, nunquamque ab homine sensatorum per sensus externos, ex modo etiam tendendi videntur differre ab apprehensionibus, tum primariis, tum memoratiuis obiectorum verè sensatorum: siquidem cum vtrarumque obiecta sint eiusdem naturæ, hæc nihilominus intellectum determinare valent ad iudicandum de existentia, de aliisque prædicatis, prout actu existentibus suorum, sicuti diximus illæ verò non item.

Veni ad alias apprehensiones virtualiter suauis obiectorum ex se vniuersalium, quæ sub experientiam non cadunt. Ideoque à nobis non prout in statu existentia absolute, sed prout in statu obiectiui iudicabilia sunt, iuxta doctrinam postea tradendam. De quibus pariter est dicendum vim habere ad determinandum per se intellectum, vt iudicet ita se habere id, quod illi proponunt, vt satis superque cunctis notum, & exploratum est.

Cæterum, quia passim contingit, vt ex duabus cuiusvis generis propositionibus obiectiuis eodem omnino modo per simplices apprehensiones propositis, altera per se immediatè sit iudicabilis ab intellectu nostro: altera verò minimè, necessariò restat dicendum, apprehensiones virtualiter suauis à non suauis non semper ex diuerso modo tendendi, sed sæpè etiam præcisè ex parte obiectorum discriminari. Quod enim vna propositio obiectiua immediatè à nobis sit iudicabilis, alia verò non item: non inde nascitur vniuersè, quod prima diuerso modo ac secunda apprehensa sit; sed sæpè etiam inde, quod prima suapte naturâ sese intellectui nostro producit: Secunda verò minimè. Cum quo stat bonitatem apprehensionum multum conferre ad iudicandum obiectiuas propositiones immediatè ex terminis apprehensis, quia fieri poterit, vt aliqua earum ex terminis iudicari non possit, si imperfectè illi, & minus idoneæ sint apprehensi, & possit, si melius, aut aptius, prout oportet apprehendantur. De quibus omnibus in sequentibus plura dicenda sunt.

Mitto modò alias diuisiones apprehensionis simplicis, quæ etiam iudicio sunt communes; de quibus postea, & pergo ad diuidendum iudicium.

Diuisio 5.

Diuiditur autem iudicium primò in affirmatiuum, & negatiuum.

Affirmatiuum est, quo aliquid affirmatur de aliquo, vt cum dicimus: *Deus existit*. Negatiuum verò, quo aliquid negatur de aliquo; vt si dicamus: *Deus non peccat*. Porro id, de quo aliquid per iudicium affirmatur, aut negatur, subiectum dicitur. Id verò quod de tali subiecto aut affirmatur, aut negatur, prædicatum vocatur, iuxta dicenda latius *q. 4.*

Diuisio 6.

45 Deinde iudicium est diuidendum in absolutum, seu categoricum, & conditionatum, seu hypotheticum.

Absolutum, seu categoricum dicitur illud, quo absolute, & nulla facta hypothese, aliquid indicatur de aliquo aut affirmatiue, aut negatiue, vt: *Deus existit. Deus non peccat.* Conditionatum verò, seu hypotheticum illud vocatur, quo aliquid affirmatur, vel negatur de aliquo, non absolute, sed sub aliquâ conditione, seu sub aliquâ facta hypothese, vt cum dicimus: *Si Petrus curreret, moueretur. Si Iudas non esset auarus, non esset proditor.* Iudicium autem hypotheticum speciatim tot insuper modis diuidi potest, quot propositio conditionata tum obiectiua, tum formalis, iuxta diuisiones huius tradendas *disp. 19.*

46 Quo iure aliud erit purè coniunctiuum, aliud illatiuum &c. Purè coniunctiuum vocatur, quo indicatur vnum obiectum, vt subest alteri supposito per hypothesein citra omnem huius erga illud tum influxum, tum connexionem. Causale autem dicitur, quo indicatur vnum, vt subest alteri supposito per hypothesein, innuendo tacite hoc in illud aliquem influxum habere. Illatiuum denique appellatur, quo indicatur vnum, vt subest alteri supposito per hypothesein, innuendo etiam tacite, hoc cum illo habere aliquam connexionem. Vnde patet potissimum munus cuiusvis iudicij conditionati esse iudicare coniunctionem conditionati cum conditione: qualem dumtaxat indicat, quod purè coniunctiuum vocamus, tacite insuper iudicantibus alijs, causali quidem influxum conditionis in conditionatum; illatiuo autem connexionem illius cum hoc. De quibus omnibus *loco citato* plura dicenda sunt. Potest amplius præterea diuidi iudicium hypotheticum, totidem ferme modis atque discursus noster iuxta diuisiones huius tradendas paulo post, vt ibi notabimus. Quod modo satis sit indicasse.

Diuisio 7.

47 Præterea iudicium in vniuersum aliud est determinatum; aliud vagum, seu disiunctiuum.

Determinatum est illud, quo de subiecto determinato prædicatum determinatum aut affirmatur, aut negatur; idque vel conditionatè vel absolute, vt in exemplis supra positis cernere licet. Vagum autem, seu disiunctiuum est, cuius vel subiectum, vel prædicatum, vel vtrumque vagum quidpiam, siue disiunctum multorum obiectorum est; vt. *Aliquis homo est albus. Petrus, vel Ioannes currit. Petrus currit, vel legit. Petrus currit, vel Ioannes legit.* Similiter, si *Rex venisset, aliquis homo curreret:* aut *Petrus, vel Ioannes curreret:* aut *Petrus curreret, vel Ioannes legeret &c.* Potest insuper iudicium hypotheticum esse disiunctiuum, aut ex parte solius conditionati, vt in exemplis positis: aut ex parte solius conditionis, vt. *Si Rex, vel Regina venisset, Petrus curreret;* aut ex parte vtriusque. Vniuersaliter enim omnes termini, siue conceptus obiectiui in quouis iudicio, quauis ratione interuenientes iuxta diuisionem terminorum tradendam *disp. 18.* vel determinati esse possunt, vel vagi, siue disiunctiui. Quotiescumque enim aliquis terminus siue directè, siue oblique, aut ex connotato, quouis modo pertinet ad iudicium, vagus, seu disiunctiuus est, nequit non ipsum iudicium vagum, seu disiunctiuum euadere, quâ parte per illud talis terminus tacite saltem, seu virtualiter indicatur, iuxta doctrinam vniuersalem tradendam. *g. 4. cons. 5.* Quocirca hæc diuisio etiam apprehensioni simplici videtur communis: estque reuera, vt ego opinor, quia tamen id controuersiam habet, putantibus multis non esse possibilem apprehensionem simplicem de obiecto vago, seu disiunctiuo; sicut possibile est iudicium, idè illam speciatim feci circa iudicium, acturus *Diuis. 10.* de intellectione vagâ vniuersæ. Quemadmodum, & de alijs diuisionibus, in quibus cum reliquis intellectiōibus conspirat iudicium, inferius mihi agendum est. Pergo modo ad discursum.

Diuisio 8.

Discursus humanus in omnia membra mox recensenda potest, & debet diuidi secundum rectam scientiæ methodum. Quicquid putetur vulgo in oppositum.

Enimverò Recentiores non pauci putant, omnem discursum humanum sub vno syllogismo mentali contentum esse; & consequenter discursum vniuersæ sumptum eadem omnino, non plures diuisiones, ac syllogismum subire posse. Ita *Arriag. disp. 15. Logica sec. 1. Ouid. contr. 9. Logi. par. 1. & alij.* Cum tamen *Arist. sæpè, & alij Philosophi* communiter argumentationem, quæ discursui mentali respondet, in syllogismum, Enthymemam, inductionem, & exemplum celebri diuisione diuiserint. Videatur *Philosophus lib. 2. Prior. cap. 23. & lib. 1. Posteriorum cap. 1. & lib. 1. Topic. cap. 10. & lib. 1. Rhet. ad Theodestem cap. 2.* cuiusque interpretes *ibidem.*

Ego, vt ostendam, quàm pluribus insuper diuisionibus discursus humanus sit diuisibilis, suppono (quod antea iam tetigi) intellectum nostrum non temerè, aut casu, aut voluntatis arbitrio ex vno obiecto cognito ad aliud cognoscendum induci; sed id potissimum oriri ex ipsâ obiectorum naturâ, aut verâ, aut apparente. Quemadmodum enim voluntas ab obiecto cognito allicitur, vt illud appetat, ita intellectus ab obiecto cognito per vnum iudicium excitatur, & trahitur ad cognoscendum, & iudicandum aliud. Illud autem obiectum prius cognitum ad cognoscendum aliud mouet, quod cum eo aliquo modo connexionem concipitur. Dicitur autem cum alio connexionem in vniuersum id, quod cum alio quoad esse suapte naturâ coniunctum, & quasi colligatum est: ita quidem, vt si sit primum, subinde esse etiam secundum, aliquâ ratione sequatur. Id autem, quod cum alio connectitur respectiue ad discursum nostrum, antecedens vocatur, consequens autem id, cum quo aliud connexionem est, vt iam etiam notauimus.

Quoniam igitur, tam antecedens, quàm consequens, aut simplex propositio obiectiua vno iudicio iudicabilis esse potest, aut aggregatum ex pluribus obiectiuis propositionibus pluribus iudicijs iudicabilibus. Tum tam antecedens, quàm consequens, aut potest esse positium, aut negatiuum, aut si sit complexum mixtum ex positio, & negatiuo, conficitur tam antecedens, quàm consequens nostri discursus quinque modis compingi posse. Potest enim esse aut simplex positium, aut simplex negatiuum, aut complexum positium, aut complexum negatiuum, aut complexum mixtum. Ex quibus terminis combinatis, iuxta regulas combinationum

nationum tradendas à nobis suo loco viginti quinque omnino collectiones, seu combinationes resultant, quæ totidem sunt diffusæ humani diuersi diuersitate desumpta ex parte obiectorum. Primum namque potest esse connexum antecedens simplex posituum cum consequente simplici posituo. 2. simplex posituum cum simplici negatio. 3. simplex posituum cum complexo posituo. 4. simplex posituum cum complexo negatio. 5. simplex posituum cum complexo mixto. 6. simplex negatiuum cum simplici posituo. 7. simplex negatiuum cum simplici negatio. 8. simplex negatiuum cum complexo posituo. 9. simplex negatiuum cum complexo negatio. 10. simplex negatiuum cum complexo mixto. 11. complexum posituum cum simplici posituo. 12. complexum posituum cum simplici negatio. 13. complexum posituum cum complexo posituo. 14. complexum posituum cum complexo negatio. 15. complexum posituum cum complexo mixto. 16. complexum negatiuum cum simplici posituo. 17. complexum negatiuum cum simplici negatio. 18. complexum negatiuum cum complexo posituo. 19. complexum negatiuum cum complexo negatio. 20. complexum negatiuum cum complexo mixto. 21. complexum mixtum cum simplici posituo. 22. complexum mixtum cum simplici negatio. 23. complexum mixtum cum complexo posituo. 24. complexum mixtum cum complexo negatio. 25. complexum mixtum cum complexo mixto. Porro syllogismi affirmatiui artis vulgaris in connexionem cuiusdam antecedentis complexi positui cum consequente simplici posituo nituntur. Syllogismi verò negatiui eiusdem artis in connexionem cuiusdam complexi mixti cum simplici negatio. In reliquis, autem connexionibus commemoratis totidem genera discursuum fundari posse necessarium est; si tamen ex omnes subsistant, ut verè citra dubium subsistant; quod facile esset demonstrare iterum discurrendo per singulas, & subiungendo exempla: ne tamen prolixus videar, hanc operam legenti committo, si veritatem hanc experiri velit.

51 Et quoniam connexio antecedentis cum consequente, aut metaphysica esse potest, aut physica, aut moralis, iuxta diuisionem connexionis latius tradendam *disp.* 14. Moralique suos gradus habet, infimum, medium, & supremum: nam alia probabilitatem solum inducit, alia moralem certitudinem, alia certitudinem physicam, prout magis ibi declarabimus. Iterum, quilibet ex recensitis discursibus in quinque membra diuidi potest, iuxta quinque istas differentias connexionum, in quibus potest nisi, suntque subinde iam discursus diuersi 125. Tot namque producant 25. multiplicati per 5.

52 Discursus insuper de antecedente complexo in duplici insuper sunt differentia valde notanda. Alij, in quibus omnes partes antecedentis sumptæ dumtaxat indiuisim inferunt consequens, eo quod connexio, quam habent cum consequente, tantummodo cõpõrit illis acceptis indiuisim, seu collectiue: minime verò diuisim, seu distributiue consideratis. Quo pacto præmissæ syllogismorum artis cõmunis inferunt conclusionem. Alij verò discursus de antecedente complexo sunt: in quibus partes antecedentis diuisim sumptæ inferunt consequens, eo quod singule seorsim aliquam habent connexionem cum illo: ex quibus omnibus partialibus connexionibus veluti intensior, firmiorque singulis euadit totius antecedentis connexio. Hoc modo inferunt consequens plures coniecturæ, plurave hominum testi-

monia posita pro antecedente. Proptereaque, quod plura accedunt, eò euadit firmior illatio.

Potest præterea diuidi discursus humanus ex parte euidentiæ, certitudinis, probabilitatis, veritatis, aliarumque huiusmodi proprietatum, & contrariarum tam antecedentis, quam consequentis, quam illationis in connexionem antecedentis cum consequente fundatæ, comparatorum inter se. Quo penè in immensum excreseunt discursus nostri differentia: ut quisque faciens exacte combinationes ad normam præcedentium perspicieret. Qui nihilominus omnes discursus inuicem differentes congruenter reduci possunt ad quatuor illa vniuersalissima capita ex Aristotele supra cõmemorata paulo tamè aliter intellecta, quam vulgò assolet. Ad syllogismum enim sunt reducendi omnes discursus, in quibus ex antecedente complexo ex duabus tantum propositionibus obiectiuis, indiuisim inferunt consequens. Cuiusmodi sunt syllogismi fortis communis, atque etiam alij aliarum artium syllogizandi, quas illi adijci posse mihi exploratum est, prout ostendo *suo loco*. Ad Enthymema autem reuoco omnem discursum, quo ex antecedente simplici quodlibet consequens colligitur vi connexionis, quæ tale antecedens per se præcisè, quin aliud quidpiam supprimatur, vel suppleatur, cum tali consequente connectitur. Cuius generis est discursus ille, quo ex conuertente propositione conuersa inferunt à Dialecticis: tum ille, quo ex existentia causa inferunt à Physicis effectus, aut vice versa, & alij huiusmodi, qui passim obuij sunt in scientijs humanis; ut plane constat, quam fecè vulgò erratur à plurimis, qui existimant, affirmantque in omni enthymemate duabus solum propositionibus constante, semper subintelligi tertiam; ex quâ, & ex illis syllogismus coalescit. Etenim vnicam obiectiuam propositionem frequentissimè per se præcisè absque supplemento aliquo cum aliâ connecti, omnino indubitabile est. Quo casu ex primâ solâ per propriissimum enthymema inferunt secunda. Quin imo, si quando propositio, quæ exprimitur aliâ subintellectâ indiget, ut connectatur cum consequente, tum quidem discursus, quo ex propositione expressâ, & subintellectâ colligitur consequens, improprie dicitur enthymema. Est namque syllogismus tacitus, ad classemque subinde spectat syllogismorum. Porro sub enthymemate continetur exemplum, cuius nihilominus Aristoteles specialem fecit mentionem; quod argumentatio quedam est ratione materiæ valde transcendentalis, fundatur enim in similitudine, seu analogiâ rerum, cuius campus latissimus est; cuius energia in scientijs humanis mirabilis, ut vberius etiam monstro *suo loco*. Tandem ad inductionem latè sumptam refero omnem argumentationem, siue discursum, ubi ex pluribus quam ex duabus propositionibus pro antecedente positis siue diuisim, siue indiuisim, nec non qua ex duabus diuisim inferunt consequens.

54 Ceteram, uti omnia iudicia, quibusuis verbis respondentia alioquin inter se diuersa formaliter per æquiualentiam possunt reduci ad iudicium, verbo substantiuo esse respondens, prout explicabimus *inferius quæst.* 4. propter mirabilem transcendentiam identitatis, & distinctionis rerum. Ita ob eandem rationem omnis discursus noster per æquiualentiam, & iudiciorum transmutationem, aut additionem, tandem reduci potest ad syllogismum artis communis: utpote, qui in transcendente identitate, atque distinctione rerum fundatur. Quo iure excusari quodam modo possent, qui omnem omnino

nino discursum humanum ad vnum syllogismum reducunt, non tamen satis; quoniam eiusmodi reductio per æquivalentiam non tollit esse plures discursus naturā suā à syllogismo dicto diuersos. Quæ admodum etiam iudicia plura diuersa sunt ab eis, quæ tendunt in identitatem, aut distinctionem extremorum; Tamen ad hæc cætera omnia æquiuallenter reuocentur, vt *loco citato* videbimus.

55 Hæc satis modò de diuisione discursus, quæ ex dicendis in sequentibus ampliùs constabunt. Pergo ad diuisiones, quæ restant intellectus in communi, vnum ante annotando. Quot modis discursum diuisimus, totidem propositionem conditionatam illatuiam diuidi posse; vt pote, quæ valde, quod ad rem attinet, Discursui assimilatur, iuxta dicenda *infra*, q. 5. *hypoth.* 1. eadēque fermè diuisiones propositio conditionata non illatiua, seruata proportionē, subire potest.

Diuisio 9.

56 Porro intellectio sumpta vniuersè alia directæ est, alia reflexa.

Directa dicitur, cuius obiectum aliud quid est ab eiusdem intellectus intellectiōne. Reflexa verò, quæ intellectiōnem eiusdem intellectus pro obiecto habet: quoties enim intellectus suam aliquam intellectiōnem intelligit, supra illam, tanquam supra proprium actum reflecti dicitur. Vnde constat primò, vt aliqua intellectio propriè reflexa dicatur, non satis esse ferri illam in aliam intellectiōnem, vt in obiectum, nisi ambæ sint propriæ actus eiusdem intellectus. Secundò constat, bifariam cognitionem aliquam dici directam. Primò, vt opponitur obliquæ; de quâ egimus *Diuis.* 3. Secundò, vt opponitur reflexæ: de quâ modò.

Diuisio 10.

57 Deinde intellectio accepta vniuersim, in vniuersalem, vagam, & singularem. Tum etiam in incompleam, & complexam. Necnon in copulatiuam, & distributiua diuidi potest.

Imprimis enim intellectus noster sub vnico conceptu obiecti, & consequenter per vnica intellectiōnem, aut potest concipere plura determinatè, & diuisiue, aut plura determinatè, & collectiue: aut vnum determinatè; aut ex pluribus extremis aliquod vagè; hoc est vnum, vel aliud, vel aliud sub distinctione. Ex quibus prima intellectio erit vniuersalis: secunda, & tertia singularis. Quarta vaga. Quæ etiam particularis, sicut propositio vocalis, cui correspondet, dici solet. Quomodò autem intellectio indefinita ab istis omnibus diuersa non sit admittenda, *inferius quest.* 3. *consect.* 4. ostendimus.

58 Deinde intellectus noster sub pluribus conceptibus obiecti, & consequenter per plures intellectiōnes saltem partiales, iuxta doctrinam *quest.* 3. *consect.* 2. tradendam, aut potest concipere plura determinatè, & diuisiue (siue ea inter se realiter, siue per rationem tantum distincta sint). Aut potest concipere plura determinatè, & collectiue (subrogatis scilicet indiuisim pro pluribus obiectis intelligendis pluribus Phantasmatis, iuxta doctrinam tradendam *dicta* q. 3.) Aut potest concipere plura sub distinctione (subrogatis pluribus phantasmatis pro aliquo eorum pluri vagè.) Ex quibus intellectiōnibus prima sicut & vniuersalis, cui æquiuallens, distributiua est. Secunda est copulatiua,

& ex suo genere singularis æquiuallens illi, quam secundo loco *n. preced.* posuimus: ambæ quippe singularem quandam multorum collectionem habent pro obiecto. Tertia denique distinctiua est, æquiuallensque vaga. Quæ omnes præterea complexæ intellectiōnes sunt, sicut & incomplexæ, quas recensimus *n. preced.* Vniuersaliter enim, quoties conceptus obiecti tactus in se immediatè per intellectiōnem est vnicus, intellectio dicitur simplex, seu potius incomplexa: complexa verò, quando plures. Omnis autem intellectio simplex ex parte obiecti in nobis ex parte actus est etiam simplex, siue vnica, quemadmodum, quæ complexa est ex parte obiecti; ex parte actus etiam complexa euadit, siue coalescens ex pluribus saltem partialibus prout ex dicendis *quest.* 3. *consect.* 2. *citat.* competum fiet. De quibus omnibus plura in sequentibus sunt dicenda. Ex quibus illa magis conspicua euadent.

Diuisio 11.

Præterea intellectio humana in abstractiuam, 59 & intuitiuam diuidi solet.

Dicitur abstractiua, quæ, vel habetur per species alienas, quodcumque sit eius obiectum; vel abstracta, siue præcindit aliquo modo vnica obiecti veritatem ab aliâ, quæcumque demum sint species, per quas illa concipitur. Intuitiua verò vocari solet, quæ, vel per species proprias habetur; vel insuper circa suum obiectum prout actu existens, aut etiam prout præfens versatur. De quo plura *suo loco* dicenda sunt.

Diuisio 12.

Postremò dubium, seu dubitatio, aut hæsitatio, 60 formido, suspicio, coniectatio, scrupulus, opinio, scientia, & fides, species quædam intellectiōnis humanæ sunt, quas breuiter oportet exponere.

Bifariam potest intellectus humanus de obiecto sibi proposito dubitare, seu hæsitare, negatiue videlicet, & positiue. Negatiue dubitat, qui circa propositum obiectum anceps hæret, neque alterutri contradictionis parti assentiri potest; eo quod ex vi præsentis propositionis neque ad assentiendum obiecto, neque ad dissentendum apparet sufficiens fundamentum. Positiue autem dicitur dubitare, qui de obiecto sibi proposito iudicat esse dubium, id est, expers idoneo fundamento, vt ei assentiatur intellectus, vel dissentiat. Ex quo apparet dubium aliud esse negatiuum, aliud positiuum, & quid vtrumque sit. Expedit tamen adnotare vtrumque aut prudens, seu probabile posse esse, aut imprudens, seu temerarium. Imprudenter hæret anceps, seu dubitabit negatiue: qui ante prudentem discussionem, examēque eorum omnium, quæ ad iudicandum de veritate obiecti possunt conducere, conatur nihilominus, in cassum tamen, de eâ iudicium ferre. Prudenter verò, qui tali discussione præmissa, nihil adhuc habet, quo possit ad assentiendum obiecto, aut ad dissentendum illi determinari. Positiue autem prudenter dubitabit, qui probabiliter iudicauerit obiectum esse dubium. Temere verò, qui improbabiler, iuxta dicenda de probabilitate, improbabilitateque nostrorum actuum *inferius dist.* 6.

Formido ad intellectum pertinens dicitur ille 61 actus, quo quis determinatè assentiens alteri parti contradictionis

contradictionis reflexè iudicat se forsan in tali actu falli, seu possibile moraliter esse, vt in tali assensu fallatur, eo quod similes assensus frequenter solent falsi euadere. Dicitur autem formido tale iudicium, quia ex illo solet voluntas excitari ad timendam, seu formidandam falsitatem iudicij directi. Quo iure etiam apprehensio simplex dictæ falsitatis determinatiua ex se ad illud, potest formido nuncupari, quia ex eâ etiam prædictus timor voluntatis solet oriri. Ob eandemque omnino rationem potest, & solet dici formido iudicium aliud, quo, quis assensuens alicui parti contradictionis, de altera parte iudicat esse verissimilem, seu forsan veram, id est, moraliter esse possibile, quod vera sit, quæ duo iudicia compatible sunt. Adde viuandam etiam contradictionis partis apprehensionem determinatiuam ex se ad prædictum iudicium formidinem appellari posse, quod ex eo item potest, aut etiam solet oriri in voluntate timor, ne talis pars sit vera.

62 Suspicio autem dicitur ille actus, quo quis sine iudicio determinato de veritate obiecti, iudicat illud forte esse verum, seu, quod in idem recidit, possibile esse moraliter, quod illud verum sit, siue illud verissimile esse siue apparentiam habere veri, eo quod, quæ sic apparent, frequenter solent esse vera.

63 Coniectatio verò strictè sumpta suspicio quædam est, quâ iudicatur aliquid ex propositis iudicijs, & coniecturis verissimiliter inferri, seu verissimile esse, quod talia indicia cum tali quopiam connexa sint. Solet tamen etiam coniectatio vocari illatio tenuis concepta ex leuibus fundamentis, quæ coniecturæ nuncupantur. Quippe omnis intellectus assensus aut tenuis, aut firmus, magisque, aut minus potest esse pro qualitate fundamentorum, quæ ad iudicandum mouent, aut ex terminis, aut illatiuè.

64 Ex his determinandum venit, quidnam sit scrupulus in rebus moralibus pertinentibus ad conscientiam, vbi potissimum locum habet hæc vox. Primum enim appellatur scrupulus quæuis formido ex supra dictis, quâ qui determinatè iudicat opus aliquod esse bonum moraliter, vel saltem non malum, aut suspicatur se falli, vel opus malum esse, aut aliquid horum apprehendens apprehensione ex se inductiua ad talem suspensionem timet, & anxietur, ne vel in peccatum incidat, si opus vt faciendum concipitur, vel iam incidit, si opus concipitur, vt factum. Vnde cum tali scrupulo iudicium rectum de honestate operis compatibile est, vt bene notarunt Vazq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. Thom. Sanc. in summ. lib. 1. cap. 9. n. 2. Ioan. Sanc. in select. disp. 41. n. 2. Gran. 1. 2. cont. 2. Tract. 12. disp. 5. n. 1. & alij. Potest tamen suspicio de malitia operis, aut eius apprehensio ad talem suspensionem ex se determinatiua seorsim concipi cum timore, & anxietate animi; quo pacto etiam scrupulus appellatur. Secundò, iudicium temerè conceptum de malitiâ operis, quod subinde iudicium improbabile, seu imprudens est, scrupulus appellari solet, maximè, quando tenue est, & infirmum, eo quod ex fundamento leui ducit originem. Hic autem scrupulus cum recto iudicio contrario de operis honestate componi non potest, quia intellectus non potest simul iudicare de eodem obiecto sub eisdem circumstantiis concepto bonum esse, & malum moraliter. Vnde absque depositione talis scrupuli fas non est operari. Tertio, dubium seu positium, seu negatiuum circa malitiam, vel bonitatem operis temerè habitum, aut sine idoneo fundamento conceptum scrupulus iure vocatur: cum quo etiam determinatus assensus

de honestate operis componi nequit, quia nequit idem intellectus simul iudicare esse obiectum honestum, & anceps circa eius honestatem hætere; aut iudicare dubium esse vtrum honestum sit. Ex quibus liquet, quot modis dicatur scrupulus; quotque modis vocari possit conscientia scrupulosa. De quibus omnibus latius egimus Tract. de conscientia.

Denique opinio iudicium est probabile, & prudens de altero ex extremis contradictionis compatiens secum prudentem formidinem, siue suspensionem de opposito: aliundèque, quàm ex alterius testimonio conceptum. Iudicium enim conceptum ex testimonio alterius eius obiectum testificantis dicitur fides. Scientia verò actualis strictè sumpta dicitur iudicium euidens excludens aduersam formidinem, præsertim quando non ex terminis ipsis, sed medio discursu euidente, ex euidente antecedente concipitur. De quibus omnibus plura suo loco.

66 Possit vltius diuidi intellectio humana sumpta vniuersè ex parte variarum proprietatum, quas potest habere, vt euidentiæ, certitudinis, obscuritatis, probabilitatis, veritatis, falsitatis &c. Verum, quia de his omnibus ex professo tractandum est infra disp. 3. & sequentibus: ideo diuisiones huiusmodi satius est modò prætermittere. Quæmadmodum in ijs, quas dedimus, summarè tantum, ac succinctè multa tradidimus, quod ex dicendis in sequentibus luculentiora consequenter facienda sunt.

QVÆSTIO III.

Quâ ratione intellectus humanus ea insensata obiecta concipiat, quæ per species alienas obiectorum sensorum intelligit?

MIRVM profectò mihi est, quàm pauci hoc punctum examinauerint, quàmque leuiter de illo egerint, qui tetigerunt; cum tamen ab exactâ huius quæstionis resolutione innumerabilium propemodum difficultatum tam Theologiæ, quàm Philosophiæ dependeat resolutio: ob id in eâ resoluendâ impensius mihi modò incumbendum est.

68 Suppono vt certum iam apud omnes, quæcumque intellectus noster in præsentî statu cognoscit, per species sibi acquisitas ministerio sensuum cognoscere, prout supra disp. 1. q. 1. statutum est. Cuiusmodi dumtaxat sunt species accidentium sensibilium, quæ per sensus externos haustæ ad intellectum ipsum vsque perueniunt: quâ ratione latè explicauimus ostendimusque disp. 1. q. 2. Quibus quidem speciebus vtitur intellectus noster, non solum ad intelligenda obiecta sensata, vnde veluti quædam eorum semina suam trahunt originem, quarumque proinde species propriæ nuncupantur; sed etiam ad intelligenda cætera cuncta obiecta insensata, respectu quorum, cum non sint eorum propria semina, non propriæ, sed alienæ species dicuntur.

Deinde suppono, vt apud omnes etiam certum ex dictis disp. 1. q. 3. proposit. 1. Quæcumque intellectus noster concipit per species alienas, consequenter concipere ad instar rerum sensibilium, quarum tales species sunt propriæ; atque ita, dum quidpiam insensatum intelligit, non posse non eum tangere simul aliquod phantasma sensibile, prout experientia

experientia manifestat, auctoritateque insuper, & ratione loco citato demonstratum, & statutum est.

70 Quibus positis, difficultas huius questionis in eo stat, ut explicetur, quid conferat ad intelligendam rem insensatam phantasma illud sensibile, atque corporeum, quod intellectui nostro obuerfatur, dum illam intelligit, quodve munus obeat; quid præstet, aut quo pacto se gerat respectu talis intellectus? Quid denique sit in nostro intellectu cognoscere rem insensatam ad modum talis phantasmatis, siue ad instar illius. E. g. quid sit cognoscere Angelum ad instar iuuenis, siue apparere nobis Angelum perinde, ac si esset iuuenis; quidque conducat ad cognoscendum Angelum iuuenis ille obiectiuus, aliudve simile phantasma, quod inter cognoscendum Angelum menti nostræ obuerfatur!

71 P. Fran. Alf. in *Logica disp. 12. sec. 4. n. 26. & seq. & disp. 12. de Anim. sec. 6. n. 92.* dicit, quoties concipimus Angelum ad instar iuuenis, reuera attingi in se immediatè per nostram cognitionem substantiam Angeli; non tamen utcumque; sed, ut identificatam cum iuvene, siue ut vnum cum illo; ita quidem, ut obiectum nostræ cognitionis substantia quadam sit fictitia, realitèrque impossibilis, entitatiuè spiritualis, atque corporea simul, utpote per identitatem ex iuvene, & Angelo coalescens. Tantundemque subinde euenire, quotiescumque quilibet insensatum instar cuiuslibet sensati, siue per speciem eius concipimus. Alij verò Recentiores censent, quando concipimus Angelum admodum iuuenis, necessariò interuenire duplicem cognitionem; alteram Angeli, ut est in se; alteram iuuenis, cuius specie ad cognoscendum Angelum utimur. Paritèrque euenire semper, quoties cognoscimus aliquid per speciem alienam. Cum his consentiunt alij suppresso nomine relati à Franc. Alf. in *Logica loco citato*: quatenus dicunt, dum Angelus concipitur ad instar iuuenis, ita cognosci substantiam Angeli affectam accidentibus iuuenis, ut sola unio talium accidentium cum tali substantiâ fingatur, non item ipsa extrema vnita. Alij denique Recentiores, quos tacito nomine refert Rub. lib. 3. de *Anim. cap. 5. quest. 5. n. 152.* asserunt: dum intellectus noster concipit Angelum ad instar iuuenis, id, quod in se immediatè tangit cognitio, dumtaxat esse phantasma iuuenis, Angelum autem eatenus in ipso phantasmate, tanquam in substituto quodam dici cognosci, quatenus intellectus inductus ad cognoscendum Angelum, cuius speciem non habet, iuuenem, cuius speciem habet, subrogat sibi loco Angeli. Quam sententiam planè tenet Recupitus lib. 1. de *Deo q. 2. n. 38. & lib. 2. q. 3. n. 4.* Pro eademque stat Torrejon in *Logica Tract. 2. de Vniuers. q. 1.* quatenus ait, cognitionem rei per species alias ita appellari, quia talem rem non cognoscimus propriâ aliqua cognitione terminatâ ad ipsam; sed cognitione effectus eius, cuius habemus speciem.

72 Itaque ad triplicem omnino opinionem reduci possunt omnes philosophandi modi possibiles in hac materiâ. Prima est, dum res insensata cognoscitur ad instar phantasmatis sensibilis, utrumque tangi per cognitionem in se immediatè; non tamen ut duo, sed ut vnum ex utroque per identitatem coalescens. Secunda est, utrumque tangi in se immediatè; non tamen ut vnum, sed ut duo, sicut re verâ sunt; idque siue dicantur tangi ut vnita per fictam vnionem, siue ut diuisa. Tum siue per vnâ siue per duas cognitiones. Tum denique siue utrumque clarè, aut expresse, siue utrumque obli-

curè, aut confusè, siue alterum clarè, aut expresse, & alterum obli-curè, aut confusè, siue vice versa. Tertia denique sententia est, phantasma dumtaxat sensibile attingi per cognitionem in se immediatè; rem verò insensatam non in se, sed in illo, tanquam in substituto. Pro secundâ autem harum sententiarum, secundum aliquem ex modis in ea contentis videntur stare Soar. lib. 4. de *Anim. cap. 4.* Petr. Hurt. *disp. 12. de Anim. sec. 2.* & Arriag. *disp. 4. de Anim. sec. 1.* Tameti quantum ad punctum controuersie præsentis non adeò explicatè loquantur.

Propositiio 1.

73 Quicquid cognoscitur à nobis per speciem alienam non in se immediatè, sed in phantasmate sensibili, cuius est propria talis species, tanquam in quodam substituto cognoscitur.

Explico primùm, propositionem probaturus deinde. Pro explicatione tamen oportet duas notationes præmittere. Prima est. Bifariam posse intellectum nostrum cognoscere aliquid per speciem alienam: nempe primariò, & secundariò, iuxta diuisionem cognitionis traditam *suprà disp. 1. q. 3. hypoth. 3.* secunda est. Principia, quibus intellectus noster ad intelligendum quidpiam mouetur, determinatur, siue adiunatur, multiplicia esse. Alia enim in primis sunt naturalia. Alia artificialia, seu doctrinalia. Artificialia, seu doctrinalia voco voces, & scripturas, & vniuersim, quævis huiusmodi signa, quæ mediâ significatione, quam habent ad placitum ex hominum institutione, significatarum rerum notiones ingerunt. Naturalia autem dico præter eiusmodi doctrinalia cætera cuncta. Quæ deinde in intrinseca, & extrinseca diuidenda veniunt. Intrinseca sunt præter vim ipsam intellectiuam, quam intellectus habet, tum species ei inherentes, iuxta doctrinam stabilitam *suprà disp. 1. q. 1.* Tum intellectiones aliorum obiectorum, aut etiam obiecti intelligendi ad nouam talis obiecti intellectiõnem determinantes. Tum denique actus voluntatis, quibus intellectus mouetur in ijs, ubi voluntati subditus est. Extrinseca verò principia sunt obiecta, quæ mediâ sui cognitione intentionaliter mouent, siue determinant intellectum proximè, vel remote, ut aliud obiectum, aut ipsamet aliter intelligat. Necnon res, quæ physicè, aut per sympathiam naturalem, aut alio modo proximè pariter, vel remote ipsius intellectus species excitant, ut simul cum illo causent intellectiõnem. De quibus omnibus in sequentibus minutius plura, & specialius dicenda sunt.

74 His positis dico; quoties intellectus noster per aliqua huiusmodi principia determinatur, seu mouetur ad cognoscendum primariò aliquid, cuius non habet speciem propriam, ea, quam habet, promptitudine vtendi speciebus alienis accidentium sensibilium, quas solas habet, eademque innumeris propemodum modis ope phantasia permiscendi, seu componendi phantasma quoddam obiectiuum, atque ex naturâ suâ sensibile pro nata occasione rei cognoscendæ accommodatum sibi pro ipsâ re substituere, ut sibi sit loco eiusdem rei ad cognoscendum de illâ quicquid notificant principia. Præstat utique comparatione sui intellectus, quod nos comparatione aliorum solemus præstare, dum non valentes ob ipsorum ineptitudinem exprimere eis proprijs conceptibus ea, quæ eisdem notificare satagimus, exempla aliqua parabolice utcumque ad similia rebus intelligendis proponimus, pro

pro ipsius rebus subrogamus, vt in illis, tanquam in quibuldam enigmatibus, easdem res vicumque incipiant; atque adeo alienis saltem conceptibus de illis formatis intelligant. Docet hoc Sanctus Thomas, *prima parte questione 84. articulo septimo in corpore*, hisce disertissimis verbis. *Hoc quilibet in se ipso experiri potest, quod quando aliquis conatur aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum, in quibus quasi inspicit, quod intelligere sinit. Et inde est etiam, quod quando aliquem volumus facere aliquid intelligere, proponimus ei exempla, ex quibus sibi phantasmata formare possit ad intelligendum.*

75 Semel autem subrogato vi principiorum ab intellectu phantasmate pro re intelligendâ, ita illud est intellectui loco rei, vt medio illo, seu in illo de re ipsa, et si nullatenus in se immediate tactâ per cognitionem, quilibet iudicare, atque verificare queat. Quemadmodum enim semel subrogatâ aliquâ imagine materiali pro re representanda per illam, adeo solet ea esse nobis loco prototypi, vt circa illâ perinde, ac si esset prototypus, nos geramus multa de ipsâ enuntiantes, quæ verè conueniunt prototypo. Dicimus enim, signatâ imagine Alexandri. *Hic fuit Imperatorum potentissimus. Maximam terrâ partem sibi subiecit.* Tum signatâ imagine Crucis dominicæ. *Ecce lignum crucis, in quo salus nostra pependit, &c.* Ita firmè (nam simile non tenet in omni) se gerit intellectus noster circa phantasma illud, seu spectrum sensibile, quod sibi subrogat pro re quam apprehendere molitur, iudicans de illo, seu in illo, non tamen pro illo, sed pro re, cuius est substitutum, quicquid de ipsâ iudicandum foret in ipsâ, si in se per propriam speciem conciperetur; ita quidem, vt iudicium quantum ad suasionem seu accessuam seu recessuam, in quâ potissimum vis iudicatiua consistit, non (in phantasma; sed in rem, pro quâ illud substituitur, feratur, attingens nihilominus illud; non tamen pro illo, sed pro ipsâ re; quod est iudicare rem ipsam, non in se ipsâ; sed in alieno substituto pro ipsâ apprehenso. Etenim sicut in alijs materijs substitutum in ordine ad munus, ad quod pro proprietario substituitur, perinde omnino se gerit, ac si esset propriarius, succedente munere ipso per substitutum; æquè ac si per proprietarium exerceretur. Ita in præsentî phantasma, quod pro re substituitur in ordine ad intellectionem, perinde in ordine ad illam se gerit, ac si res ipsa esset, ita quidem, vt ipsa res non minus verè, & propriè per substitutum in substitutivè cognoscatur ab intellectu nostro, quam si per se ipsam, siue in se ipsâ immediate cognosceretur.

76 Explicemus hæc per exempla: Cernit quis in corpore humano effectus aliquos vitales, qui à solo ipso corpore nasci non possunt; indeque indicatur ad iudicandum ibi animam esse, cumque propriam speciem animæ in suo intellectu non habeat, dum eam concipere vi talis inductionis actus molitur, vtando speciebus rerum sensibilibus, quas habet, phantasma quoddam sibi compingit intra illud corpus concipitve, siue apprehendit, quod sibi loco animæ est, puta nebulam quamdam tenuem, aut flammam cum ipso corpore penetratam, aut quidpiam simile. De quo subindè phantasmate, ac si ipsum anima esset, non tamen pro ipso, sed pro animâ, pro qua est substitutum, iudicat ille esse causam eorum ef-

Pharus Scient. Tom. I.

fectuum, quos cernit, esse quid vitale, quid spirituale, &c. quod ipsum est iudicare cuncta hæc de animâ, non tamen in ipsâ, sed in phantasmate substituto: siue animam, quoad hæc omnia, quæ verè habet, non minus verè, & propriè ab illo cognosci per tale substitutum, quàm si per se immediate cognosceretur. Et hoc etiam est cognoscere animam, ad modum nebulae, siue flammæ, siue alicuius alius phantasmatis sensibilis, nec aliud esse potest, vt postea probabimus. Similiter, dum omnes, qui Romam non vidimus, speciemque subinde propriam vrbis Romanæ non habemus, testimonio humano determinamur ad concipiendum, iudicandumque Romam esse, quamdam obiectiuam urbem, vnusquisque pro modulo suo nobis compingimus, quæ cum verâ Româ non sit, loco Romæ veræ nobis est: per quod subinde phantasma Romanum deinceps veræ Romæ attribuimus modo explicato, quæcumque ipsi verè realiter, & propriè conuenire intelligimus. Pariter contingit, cum Angelum concipimus ad instar iuuenis; Patrem æternum ad modum senis; Spiritum sanctum ad modum columbae, &c.

77 Quæ cum ita sint, planè consequitur bifariam posse intellectum nostrum versari circa phantasma sensibile. Primò concipiendo ipsum propter ipsum, siue pro ipso, siue ex fine cognoscendi ipsum duntaxat. Secundo concipiendo ipsum, non tamen propter ipsum, nec pro ipso, neque ex fine ipsum cognoscendi; sed propter aliud, siue pro alio, siue ex fine cognoscendi aliud. In primo casu phantasma in ratione obiecti pro nullo alio substituitur; atque adeo absolute, & simpliciter dicitur illud ab intellectu cognosci. In secundo verò casu phantasma pro alio subrogatur respectivè ad munus obiecti; quare absolute loquendo non phantasma; sed illud, cuius est substitutum, cognosci ab intellectu dicitur. Simile quid vltimè in imagine materiali, quæ dum non subrogatur pro prototypo, sed ratione sui consideratur, ipsa est, quæ cognosci, videri absolute dicitur; dum verò subrogatur, non tam ipsa quàm prototypus in ipsâ. Quod autem intellectus modò concipiat phantasma sensibile propter ipsam; modò verò pro alio quopiam in causâ sunt diuersa principia, quibus ad tales cognitiones mouetur, seu determinatur. Nam si principia solum determinant ad concipiendum illud phantasma, ipsum concipitur propter se. Si verò determinatur ad cognoscendum aliud quidpiam, hoc est, quod ratione sui cognoscitur, & in quod cognoscendum tendit intellectus intentio; quia tamen illud defectu speciei eius propriæ per ipsamet, siue in ipso nequit immediate apprehendere, apprehendit qualiter potest per phantasma, siue in phantasmate substituto, prout explicatum est. Vnde cognitio tangens phantasma propter ipsum, & cognitio tangens phantasma propter aliud quidpiam imprimis differunt ex parte principiorum, vnde suam trahunt originem, quæ meâ quidem opinione suapte naturâ connotant, respiciuntve respectu intrinseco (qualiter conclusio respicit præmissas tam formales, quàm obiectiuas, & iudicium apprehensiones præuias, &c. De quo distinctius in sequentibus,) & consequenter ratione talis respectus intrinsece, quoad naturam discriminantur. Deinde etiam ex modo tendendi in ipsum phantasma, quod representant, videntur differre: quando enim intellectus phantasma concipit propter ipsum,

F

sum,

sum, veluti in cortice eius quiescit conatus illius. At verò quando propter rem aliam cognoscendam phantasma apprehendit, in illòque subinde non tam ipsum, quam eam rem cognoscere fatagit, veluti impensiore conatu videtur contendere medullitus illud petrare, ut rem, quam venatur, quasi latentem ibi introspeciat. Quod est intellectum diuerso modo in phantasma tendere in vno, atque in altero casu; tamen in vtroque. Solum phantasma attingat immediatè, & in se.

78 Hæc dicta de intellectu prima obiecti insensati concepta ab intellectu nostro per speciem alienam. De secundariâ autem sequitur adnotandum, quando ea memoratiua est, iuxta dicta *disp. 1. qu. 3. hypoth. 3.* nullam notam subrogationem phantasmatis pro re cognoscendâ interuenire; sed virtute subrogationis primariò factæ eandem rem in eodem phantasmate iteratò cognosci. Quin imò etiam cum secundaria intellectu non est memoratiua, frequenter solet eadem res in eodem phantasmate ipsi iam primariâ intellectiōne appropriato venire intelligenda. Mira enim, quam habet intellectus noster, virtute commiscendi, combinandique ope phantasie species rerum sensibilium, quas habet in ordine ad concipienda phantasmata, affatim habet ad manus pro singulis rebus insensatis diuersa, quæ citra confusionem possit eis appropriare. Vnde nascitur, ut sub eodem conceptu à nobis de vnaquaque re principio formato semper deinceps illam solemus concipere, quotiescumque quomodolibet menti occurrit, dum nouum aliquod non superuenit fundamentum, siue principium adigens intellectum nostrum ad talem conceptum variandum, subrogato pro tali re diuerso phantasmate. Dixerim intellectum nostrum adiutum ministerio phantasie, instar pictoris se se gerere, qui ex varijs, eisdemque coloribus, quos in tabellâ habet ad manum, nunc imaginem S. Petri depingit; nunc S. Pauli, & aliorum, quæ semel pictæ, & accommodatæ prototypis eisdem deinceps repræsentandis, & cognoscendis deferuiunt, nisi fortasse successu temporis aliqua contingit variatio, aut subrogationis earundem pro diuersis prototypis, aut commutationis pro alijs.

79 Porro phantasmatum, siue spectrorum sensibilium, alia immediatè, alia mediatè pro rebus cognoscendis substitui solent. Immediatè quidè, quando substituantur pro rebus sub alijs phantasmatibus non præcognitis: mediatè verò quando pro rebus præcognitis sub alijs phantasmatibus. Vnde alia immediata, alia mediata substituta ipsarum rerum dici poterunt. Etenim sæpe supra res alioquin suis in phantasmatibus apprehensas, alia solemus veluti imponere phantasmata, ut quando plura inferiora ex suis conceptibus similia sub tertio quodam conceptu ipsis communi adunamus, subrogando scilicet pro illis vnum phantasma, quo conceptus vniuersalis conficitur, iuxta dicenda *infra*. Similiter, quando plures eiusdem rei formalitates distinctè præcœptas, atque adeo in phantasmatibus distinctis, iuxta dicenda etiâ *inferius* sub vno phantasmate complectimur; quo pacto ex genere, & differentiâ vnicuique speciei conceptum solemus compingere. Denique, quando per ipsarum vocum phantasmata res significatas, in suisque proprijs phantasmatibus antea conceptas apprehendimus: quod passim vsu venit, ut ego euidenter experior, & vnusquisque pariter, si animaduertat, experietur, &c.

80 Tandem in efformandis eiusmodi phantasmatibus,

& quasi simulacris, eisque pro rebus, quæ cognoscendæ sunt, subrogandis, naturali suâ virtute intellectus noster, quam potest, seruat proportionem, seu analogiam cum rebus ipsis cognoscendis, habitâ ratione principiorum, quibus ad illas cognoscendas determinatur, seu mouetur. Puta, ut cum quis ex effectu aliquo diuinæ iustitiæ eleuatus ad concipiendum Deum, illum apprehendit per speciem cuiusdam viri seueri, vultus iracundi, &c. Si tamen ad cognoscendum Deum ex aliquo effectu diuinæ misericordiæ excitetur, illum contrâ per speciem cuiusdam aspectus lenis, hilari, &c. concipit. Ita etiam Angelum instar pulcherrimi iuuenis; spiritum instar cuiusdam aure lenis; animam instar cuiusdam subtilis, pellucidæque nebulae, aut flammæ, cæteraque cuncta pariter solemus concipere. Et quoniam phantasmata sensibilia, quæ ab intellectu humano ope phantasie formari possunt, habentia cum vnaquaque re cognoscendâ aliqualem necessitudinem, proportionem, seu analogiam, innumera propemodum sunt: idcirco vnaquaque res multis diuersis modis concipi potest, & sæpe solet à diuersis intellectibus, aut etiam ab eodem, idque vel naturaliter, vel ex arbitrio; eo tamen melius quælibet res insensata à quouis intellectu concipitur in ordine ad acquirendam scientiam de illâ, quo sub phantasmate magis sibi proportionato, magisve ad simili apprehenditur. Quantum autem ad scientias humanas interfit bene ipsarum terminos apprehendere, hoc est per phantasmata illis bene proportionata, & similia *inferius disput. 25.* ex hac doctrinâ demonstrabimus. Ex quâ insuper pro humanis scientijs alia scitu digna eliciemus. Hæc satis modò pro explicatione propositionis; nam per ea, quæ dicenda supersunt amplius, & amplius explicabitur. Pergo ad probationem eius. Pro quâ

Sit primum argumentum desumptum ab auctoritate diuinâ, ex verbis Pauli 1. ad Corinth. 13. vbi loquens de modo cognoscendi per species alienas, quæ pro presenti statu habemus, comparato cum modo cognoscendi per species proprias, quem habebimus in futuro, ita habet. *Videmus nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem.* Fallor enim, nisi mea sententia literalissimum horum verborum continet sensum. Quocirca noster Iustinianus ad hunc locum. *Magno opere, inquit, consentit cum ijs, quæ Philosophi tradunt de obiecto phantasmatum ad rerum cognitionem pariendam.* Etenim videre per speculum, secundum Apostolum, aut ea, quæ pertinent ad Deum, aut alia quæpiam non sensata, nihil est aliud, ut S. Th. interpretatur ad eundem locum, quam illa cognoscere per creaturas aliunde cognitæ; hoc est, manducentibus istis media aliquâ connexionem, quam habent cum illis. Videre autem in enigmate, est illa eadem cognoscere in obscurâ similitudine, parabolâ, seu allegoriâ, ut ipse S. Th. Th. & Ansel. *ibidem*, nec non August. *lib. 15. de Trinit. cap. 9.* & alij communiter exponunt. Quid autem magis propriè est similitudo obscura, parabola, allegoria, seu ænigma, quam phantasma sensibile pro re insensibili substitutum? ænigma quippè proprijsimè sumptum id sanè est, quod aliud quid præ se fert ab eo, quod per ipsum significari, seu notificari contenditur, quod idem apprimè in phantasmate pro re aliâ cognoscendâ ab intellectu nostro substituto inuenitur. Itaque Paulus duo expresse, quæ in omni iudicio humano, præsertim discursiuo interueniunt, nempe, & quoddam intellectus moueatur ad rem iudicandam per

per aliquid antea præcognitum quod est videre rem per speculum; & quod inspicat illam in phantasmate substituto, quod est videre rem in enigmate; ob id coniunxit: *per speculum in enigmate*; dumque subiecit. *Tunc autem facio ad faciendam*, contraponens præfenti cognitioni abstractivam faciem, seu intuitivam futuram, quâ obiectum tangitur in se, amplius haud dubie confirmavit, per abstractivam non in se, sed in alieno ænigmate tangi, nimirum in phantasmate substituto. Quod rursus amplius adhuc confirmat sequentibus verbis, quæ subdit. *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum*. Nam, vt ex dicendis à nobis tunc in hæc 9. tum maxime disp. 13. 9. constabit, impossibile est nos cognoscere ex parte, hoc est partiendo obiectiue, quæ physice sunt impartibilia, nisi ea non in se ipsis, sed in spectris, seu phantasmatibus substitutis cognosceremus.

82. Secundum argumentum ab humana authoritate defumo, & primum ex D. Dionys. cap. 1. de celestibus Hierach. ubi doctrinam nostram exprimere videtur, dum ait. *Etenim neque possibile nobis est aliter lucere nobis diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumueletur*. Nam, quod circumueletum attingitur, non in se immediate, sed in velamine ipso attingatur necesse est: velamen autem anagogicū, hoc est figuratiuum, seu parabolicū phantasma sensibile est apud Dionys. pro reditu subrogatū ab intellectu nostro, vt supponit S. Th. 2. 2. q. 174. art. 2. ad 4. & ex cōmuni. Soar. tom. 2. de rel. l. 2. de orat. ca. 14. Subdit statim Dion. *Quoniam neque est possibile nostro animo ad non materialē illam ascendere celestium Hierarchiarum imitationem, & contemplationem: nisi ea, quæ secundum ipsam est materiali manuductione utatur: visibiles quidem formas inuisibilis pulchritudinis imaginationes arbitrans: sensibiles suauitates figuras inuisibilis distributionis, & immaterialis luculentia imaginē materialia lumina*. Quid pro re nostrā accommodatius? Certè adeo expressa videtur his verbis doctrina nostra, vt in eis amplius explicandis immorari non sit necesse. August. etiam, dum tom. 8. enarrat in Psal. 48. col. 4. dixit. *Quicquid modò intelligimus, per enigmata conspiciamus*. Sententiam nostram videtur expressisse. Vide illum insuper tom. 3. lib. 15. de Trinit. cap. 9. aliisque Patres similia profertentes ad locum Pauli nuper relatum ex 1. Corinth. 13.

83. Accedat nunc Arist. Philosophorum Princeps, qui Philosophiam nostram haud dubie tenuisse videtur, dum lib. 3. de Anim. text. 30. dixit. *Intellectus autem animæ phantasmata, vt sensibilia sunt*. Nimirum, quia phantasmata immediatè terminant intellectiōnes, sicut sensibilia sensationes. Et mox. *Propter quod nunquam sine phantasmate intelligit anima*. Puta subrogato pro re intelligendā, seu iudicanda. Quod clariùs exprimit subiungens text. 33. *Species igitur intellectuum in phantasmatibus intelligit*. Species enim, siue formas, vt alij vertunt, appellat hic Philosophus, (quemadmodum lib. 2. Physicorum text. 10. & 12. & lib. 5. Metaph. cap. 4. saepeque alibi) essentias rerum cognoscendarum, vt etiam S. Th. supponit postmodum referendus. Concludit denique egregiè totam rem nostram Arist. text. 39. dicens. *Quoniam autem nulla res, vt videtur (id est, prout nobis apparet) est præter sensibiles magnitudines (quia videlicet cuncta in phantasmatibus sensibilibus, quantisque conspiciuntur) separata (scilicet* Pharus Scient. Tom. I.

licet à magnitudine, seu quantitate) in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ abstractione dicuntur, & quæcumque sensibilibus habitus sunt, & passionibus; & ob hoc nihil sentiens, nihil vniue addiscet, neque intelliget; sed cum speculetur necesse simul phantasma aliquod speculari. Phantasmata enim sicut sensibilia sunt. Præterquam quod sunt sine materiā. Explicuit id ipsum, ipsissimamque nostram doctrinam Aristotel. lib. de memor. & reminisc. capite 1. post medium, appositissimo Mathematicorum exemplo. Nam sicut ij demonstraturi quidpiam de essentia vniuersali, indeterminatave trianguli, particularem trianguli, determinatamque figuram describunt, in quā tanquam in quodam substituto dictam essentiam vniuersalem, siue indeterminatam concipiunt. Ita intellectus rem aliquam non quantum intellecturus, seu concepturus, spectrum quoddam sensibile, atque adeo quantum sibi ponit ob oculos, in quo tanquam in quodam substituto rem ipsam concipit, & intelligit. Verba Aristotelis secundum versionem N. Leonicensi apud S. Th. quæ clarior est, ita se habent. *Quoniam autem de Phantasia dictum est prius in commentariis de Anima (locis nuper citatis) & quod sine phantasmate intelligere non licet. Eadem enim in intelligendo coniungit passio, quæ in describendo. Ibi enim ad nihil videntes determinata trianguli quantitate (id est, non de illā, sed de indeterminatā, & vniuersali tractantes) nihilominus per terminatam illum describimus quantitatem. Ita intelligens, licet non contempletur quantum; ante oculos tamen proponit quantum; contemplatur autem non ut est quantum. Quod si natura fuerit quantum quidem, verum indeterminatum, ante oculos certè quantum ponit terminatum: contemplatur autem, ut quantum est solum. Quid ad rem clariùs? nisi forsan, quod in eodem libello cap. 2. post medium, adducto ad eandem rem exemplo imaginis materialis, quo nos superius vti sumus, subiungit sic ipse Arist. secundum versionem antiquam. *Aut est, ut contingit, & accidit hoc. Vt enim in tabulā pictum animal, & animal est, & imago; & idem, & vnum ipsum est ambo: esse tamen non idem amborum, & est considerare, & sicut animal, & sicut imaginem. Sic, & quod in nobis phantasma oportet existimare, & ipsum aliquid secundum se esse, & alterius phantasma. Secundum quidem se ipsum specularum, & phantasma est, in quantum verò alterius ut imago, & memorabile. Mitto alia, quæ pro doctrina nostra ex Arist. adferri possent; nam per adducta satis superque apparet Philosophi mentem, & nostram in idem prorsus, quod ad rem attinet, conspirare.**

Veniamus modò ad S. Th. per omnia in re philosophicā Aristotelicū, quæ in eadem nostrā opinionione fuisse imprimis satis apertè videtur ostendere tota doctrina, quam ipse inducit 1. p. quæst. 84. art. 7. dum definit, & latè probat. *Quod impossibile est intellectum secundum præfentis vitæ statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi conuertendo se ad phantasmata (nimirum, vt in ipsis intelligat tanquam in substitutis, quæcumque fatagit intelligere) subiungens in corpore articuli prout iam nos supra nam. 74. retulimus, vel ipsa experientia esse cunctis notissimum. Quod quando aliquis conatur* F 2 aliquid

aliquid intelligere, format sibi aliqua phantasmata per modum exemplorum, in quibus quasi inspicit, quod intelligere studet. Tandemque in responsione ad 3. concludens. *Quod incorporea, quorum non sunt phantasmata, cognoscuntur a nobis per comparationem ad corpora sensibilia, quorum sunt phantasmata, &c.* & ideo cum de huiusmodi aliquid intelligimus, necesse habemus conuertere ad phantasmata corporum, licet ipsorum non sunt phantasmata. Clarius adhuc videtur expressisse doctrinam nostram verbis à nobis citatis supra disput. 1. quest. 3. ex libris de Memor. & reminisc. lect. 2. ubi ait. Non ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasmate, ut acquirat intelligibiles species, sed etiam ut eas quodammodo in phantasmatibus inspicat. Et hoc est, quod dicitur in 3. de Anim. species igitur in phantasmatibus intellectuum intelligit. Huius autem ratio est, quia operatio proportionatur virtuti & essentia: intellectuum autem hominis est in sensitivo, sicut dicitur in secundo de Anima; & ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in phantasmatibus. Eatenus autem videtur S. Th. asserere, quodammodo species intelligibiles in phantasmatibus inspicere, quatenus in eis intelliguntur essentiae rerum per tales species representabiles, prout sentit haud dubie Arist. loco citato. Quemadmodum in phasi eiusdem S. Th. eatenus species intelligibiles dicuntur à phantasmatibus abstrahi, quatenus conceptus rerum vniuersalium talibus speciebus respondentes à conditionibus indiuiduantibus, quales phantasmata prae se ferunt, abstrahuntur. Ut videre est 1. p. q. 85. art. 1. in resp. ad 1. ubi disertis verbis Doctor Angelicus ita se explicuit. Similiter dico, quod ea, quae pertinent ad rationem speciei cuiuslibet rei materialis, puta lapidis, aut hominis, aut equi, possunt considerari sine principiis indiuidualibus, quae non sunt de ratione speciei. Et hoc est abstrahere vniuersale à particulari, vel speciem intelligibilem à phantasmatibus, considerare scilicet naturam speciei absque consideratione indiuidualium principiorum, quae per phantasmata representantur. Vnde, cum in quinto argumento obiecit sibi locum Philosophi ex lib. 3. de Anim. text. 33. commemoratum. *Quod intellectus intelligit species in phantasmatibus: non ergo eas abstrahendo.* Respondet. Ad 5. dicendum, quod intellectus noster & abstrahit species intelligibiles à phantasmatibus, in quantum considerat naturas rerum in vniuersali, & tamen intelligit eas in phantasmatibus; quia non potest intelligere ea, quorum species abstrahit, nisi conuertendo se ad phantasmata, ut supra dictum est. Vnde rursus doctrina nostra non parum confirmatur.

85 Quam insuper ipse S. Th. aut planè sensisse, aut certè experientià ductum subodorasse mihi videtur; quoties loquens de verbo mentali nostro, illud ex parte obiecti ponit, dicens verbum mentale esse conceptum illum obiectum ab intellectu nostro formatum, dum quidpiam intelligit, qui primò per intellectionem attingitur, primoque significatur per vocem, & medio quo res intellecta, & significata per eandem intellectionem intelligi, per eandemque similiter vocem significari dicitur. Hoc namque genus verbi mentalis apud me planè est phantasma obiectuum, in quo tanquam in substituto à nobis, ut credo, intelligitur quoduis obiectum insensatum. Quod quidem iure optimo verbum mentale, obiectuum tamen, non formale vocari potest, prout supra quest. 1. sine notatum est.

Videamus vnum, aut alterum ex locis S. Th. istam doctrinam exhibentibus. Etenim in opusc. 53. quod est de intellectu, & intelligibili, sub initium, postquam excludit à ratione primò, & per se intellecti in intelligente existentis, tum rem; cuius notitia per intellectionem acquiritur, tum ipsam intellectionem, tum speciem intelligibilem, concludit. *Hoc est igitur primò, & per se intellectum, quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta, sine illud sit definitio, sine aliqua enuntiatio (puta obiectiua) secundum quod ponuntur duae operationes intellectus, ut dicitur in 3. de Anima.* Hoc autem sic ab intellectu conceptum dicitur verbum interius. Hoc enim est, quod significatur per vocem. Non enim vox exterior significat ipsum intellectum, aut formam ipsius intelligibilem, aut ipsum intelligere; sed conceptum intellectus, quo mediante significat rem. Magis adhuc ad rem nostram videtur loqui S. Th. lib. 1. contra Gent. cap. 53. ubi agens de verbo nostro interno obiectiua, quod intentionem intellectam appellat, dicit, nisi intellectus noster huiusmodi intentionem formaret, fore vtique, ut nequaquam posset aliquid intelligere abstractum à conditionibus materialibus, siue indiuidualibus, sine quibus non est re ipsa. Quod nostrae doctrinae applicatum verissimum est. Nam intellectus nisi medijs phantasmatibus substitutis minimè valeret abstrahere vnam formalitatem ab alià, cum quā realiter est idem; ut ex dicendis apparebit. Deinde ait. *Per hoc enim, quod species intelligibilis, quae est forma intellectus, & intelligendi principium, est similitudo rei exteriori, sequitur, quod intellectus intentionem formet illi rei similem: quia quale est vnumquodque, talia operatur.* Et ex hoc, quod intentio intellecta est similis alicui rei; sequitur, quod intellectus formando huiusmodi intentionem rem illam intelligat. Quae quidem verba planè videntur prae se ferre rationem à priori, quam iam exhibeo, propositionis datae. Sit igitur

86 Tertium argumentum à ratione naturali desumptum pro doctrinā dictae propositionis. Omnes omnino intellectiones humanae obiectorum insensatorum in intellectu generantur virtute specierum sensatorum, quae intrantes per sensus externos ad intellectum ipsum perueniunt, prout supra disput. 1. quest. 2. explicatum est. Siquidem intellectus humanus nullas alias species habet ad intelligenda cuncta, quae intelligit, praeterquam eas, quas ab accidentibus sensibilibus per sensus hausit, ut tanquam dogma certum iam apud omnes statuimus disp. 1. quest. 1. sed per species accidentium sensibilibus, siue virtute earum nullum aliud obiectum, praeter accidentia ipsa, quorum species propriae sunt, potest per se, seu in se ipso immediatè representari. Igitur nulla intellectio humana representat aliquid aliud per se immediatè, praeterquam speciem illud, seu phantasma sensibile, à cuius speciebus ea nascitur, eatenusque subinde alterius obiecti insensati intellectio est, quatenus intellectus non pro phantasma; sed pro insensato obiecto intelligendo concipit illam, subrogando scilicet sibi phantasma pro obiecto insensato, atque ita intelligendo ipsum insensatum obiectum, non in ipso, sed in phantasmate substituto, prout satis supra explicatum est.

87 Quod autem virtute specierum propriarum accidentium sensibilibus, quas solas intellectus accipit, nullum aliud obiectum, praeterquam accidentia ipsa, sit immediatè

immediatè per se, & in se repræsentabile, videtur manifestum. Primò, quia tales species talium duntaxat accidentium sunt propria species, propriæque semina, vt apud omnes est in confesso: nihil autem per se, & in se immediatè aliter, quàm per speciem sui propriam repræsentari valet, vt etiam est notum: quia sola species vniuscuiusque obiecti propria vim habet repræsentandi ipsum, sicuti est in se vt omnes fatentur. Secundò, quia incredibile est paucorum accidentium materialium, atque sensibilibus species virtutem habere ad repræsentanda in se immediatè cuncta intelligibilia tam spiritalia, quàm materialia, qualia medijs illis aliquo modo valet intellectus noster concipere. Tertiò, quia si talem virtutem huiusmodi species haberent, species propriæ essent subinde cunctorum intelligibilia; tametsi ab illis non nascerentur. Quo fieret contra consensum omnium, vt nihil à nobis per speciem alienam, sed cuncta per species proprias cognoscerentur. Species quippè non eius duntaxat obiecti dicitur propria, à quo producit, sed eius etiam, quod per ipsam, vt est in se repræsentatur, vt patet in speciebus infusis Angelicis, quæ propriæ species suorum obiectorum dicuntur, tametsi ab illis non nascantur. Quartò, quia species sensibilibus, quas bruta capiunt per sensus, eiusdem citrà dubium naturæ, atque quas nos capimus, sunt. Sed ille citrà dubium etiam solum sunt repræsentatiuæ immediatè ipsorum sensibilibus, quia sola hæc bruta cognoscunt. Igitur tantumdem de nostris dicendum est. Quintò, quia si species sensibilibus etiam cunctorum insensibilium per se repræsentatiuæ essent, vt nequeunt semel excitatæ non repræsentare ipsa sensibilia, prout experientia monstrat; ita nec possent pariter non repræsentare nobis insensibilia cuncta. Quo fieret, vt sine discursu passim intelligibilia cuncta conciperemus, quod est manifestum absurdum. Nec dici potest egere eas determinatione intellectus, aliorumve principiorum, quibus ille determinatur, vt hæc potius, quàm alia obiecta repræsentent: inde enim fieret, vt dum intellectus determinatur ad sola intelligenda obiecta insensata, prout determinatur plerumque, sola ipsa obiecta insensata repræsentarent species; atque adeo plerumque, aut ferè semper absque vllâ conuersione ad phantasmata sensibilia, absque vllâ apprehensione ipsorum intelligeremus. Quod & euidenti experientiæ, & omnium consensui refragatur. Tum absurdum est asserere species impressas egere determinatione intellectus, vt hoc potius repræsentent obiectum, quàm aliud, cum ipsæ contrà ad hoc potissimum munus institutæ sint à naturâ, vt intellectum aliàs ad cuncta intelligenda indifferentem determinent. Sextò, quia si species sensibilibus valerent determinatè vtrumque obiecta insensibilia in se immediatè repræsentare, quoties ad aliquid insensibile concipiendum determinatur intellectus conceptum obiectuum illius proprium semper sibi efformaret; haberet enim in intellectu obiectiuè obiectum insensibile idem omnino esse, quod re ipsa habet in se; atque adeo non aliter, sed sicut in se est, appareret: quo fieret, vt semper illud eodem modo conciperetur, quantumvis per species diuersas; quin imò omnes homines eiusdem obiecti insensibilis eundem conceptum obiectuum semper haberent; neque eandem rem diuersis modis per dissimilesque conceptus possent concipere: siquidem eadem res sibi ipsi dissimilis non est. Quod manifestè experientiæ aduersatur; aliaque subinfert absurda paulò post adiungenda. Septimò deni-

Pharus Scient. Tom. I.

que, quia nullum est fundamentum idoneum ad tribuendam speciebus accidentium sensibilibus virtutem repræsentandi cuncta per se immediatè, vt ex dictis, & ex dicendis conspicuum fiet. Igitur illis talis virtus nequaquam est attribuenda. Quod cum ita sit, consequitur planè, per nullam nostrâ intellectiōnem virtute talium specierum ab intellectu nostro conceptam, quales omnes sunt, repræsentari nobis aliquid insensatum immediatè per se, & in se, idque siue identificatū cum phantasmate sensato, siue distinctum ab ipso quauis ratione, iuxta quamlibet sententiam contrariam excogitabilem. Atque ita solum relinqui iuxta nostram, vt quidlibet insensatum, non per se, aut in se, sed per phantasma, aut in phantasmate ipso, tanquam in quodam substituto repræsentetur, vt *suprà* declaratum est.

Sed dicet fortassè aliquis cum Petr. Hurt. *disp. 12. de Anim. sec. 2. m. 19.* intellectiōnes obiectorum insensibilium per species sensibilibus immediatè non fieri; atque adeo tales species talium obiectorum per se repræsentatiuas non esse. Intellectū enim solum determinari immediatè per speciem obiecti sensibilibus ad ipsum obiectū sensibile intelligendum. Deinde verò ex huius intellectiōne determinari per discursum ad intelligendum insensibile. Ita quidem, vt intellectū primariā obiecti insensibilis ab intellectiōne præuiā sensibilibus, non item ab aliqua specie impressa procedat effectiuè. Ex illa tamen semel habitā pro vltioribus eiusdem obiecti insensibilis intellectiōnibus species iam in memoriā relinquatur impressa; quæ talis obiecti propria erit; id est deseruiens ad ipsum vnicè intelligendum per se, & immediatè, tametsi non quidditatiuè, aut intuitiuè, sed obscurè, siue confusè.

Cæterum contra hunc dicendi modum eodem robore, eadēque vi recurrit argumentum factum. Tum quia necūde potest intellectiō obiecti sensibilibus habere maiorem virtutem, quàm species eiusdem ad producendam intellectiōnem propriam, & immediatam obiecti insensibilis. Siquidem ab specie venit oriunda tota virtus repræsentatiua obiecti, quam cognitio habet. Ob idque nulla cognitio relinquit ex se speciem impressam alijs repræsentatiuam obiecti ab eo, cuius cognitio est, vt constat. Tum quia ex istā doctrinā eadem commemorata absurda manifestius adhuc sequuntur. Nimirum quamlibet intellectiōnem cuiusvis obiecti sensibilibus vim repræsentatiuam habere omnium omnino entium à nobis intelligibilibus; idque per repræsentationem eorum propriam, & immediatam. Eaque subinde cuncta à nobis non per alias, sed per proprias cognosci species. Atque adeo nos omnes, & singulos proprium semper, eundēque conceptum obiectuum formare vniuscuiusque obiecti insensibilis. Et consequenter semel comparatis speciebus proprijs obiectorum insensibilium absque vllâ prorsus conuersione ad phantasmata sensibilia posse nos illa intelligere, per otiumque circa illa ratiocinari. Quæ omnia, & omnium communi consensui, & experientiæ exploratissimè manifestè aduersantur. Quibus adde primò, quod intellectus noster ne circa sensibilia quidem obiecta, à quibus accipit species, potest aliquid iudicare absque vsu alienarum specierum, & subrogatione phantasmatum, vt ex dicendis apparebit. Sine iudicio autem sensibilibus non stat discursus ex illis ad concipienda insensibilia. Secundò, quod sine iunamine speciei impressæ non potest intellectus noster quidpiam

F 3

primò

primò apprehendere vndeumque determinatus, ut communis Philosophorum existimatio fert. Cognitio autem obiecti sensibilis solius obiecti, cuius cognitio est, ut dicebam, valet speciem intellectui imprimere: nam id omnium cognitionum est proprium manus; non item obiecti insensibilis, cuius nec semen est, nec foetus vlla ratione. Mitto autem, nam per dicenda amplius, & amplius dicta doctrina manebit confutata.

90 Quartum argumentum pro nostra propositione desumitur ex experientia. Nemo enim est, qui non experiatu satis aperte si animaduertat, dum rem aliquam insensatam intelligit, ita sibi aliquod spectrum sensibile, corporeumque representari, ut nihil aliud præter illud ipsum menti obuersetur: quin potius illud adeo esse sibi pro re, ad quā intelligendam tendit, ut ipsummet perinde aspiciat, ac si res ipsa esset; si autem præter spectrum, seu phantasma sensibile, ad instar cuius rem insensatā dicimus intelligere, res insuper ipsa in se immediate intellectione tangeretur, tum quidem non solum spectrum sensibile; sed aliquid amplius per se immediate opponeretur nobis ex parte obiecti, idque experientia nosceremus: quandoquidem per illam, quotiescumque aliquid mente concipimus, satis superque innotescit nobis nos illud conspiciere. Quod quidem euidentius fit, cum aliquid alias sensibile, à nobis tamen insensatum cognoscimus, e. g. Urbem Romanam, Pontificem, Turcam, Regnum Sinarum, & alia huiusmodi. Tunc enim loco Romæ, urbem quamdam nobis imaginatione compingimus talis, aut talis magnitudinis, situs, figura, dispositionis, qualis re ipsa vera Roma non est. Loco Pontificis, aut Turcæ Phantasma quoddam hominis usurpamus certi cuiusdam aspectus, habitus, quantitatis, positionis, coloris, qualis re verà nec Pontifex, nec Turca est. Loco autem Regni Sinarum regionem etiam quamdam nobis formamus taliter extensam, taliterque habitatoribus, urbibus, oppidis, fluminibus, vallibus, montibusque distinctam, qualiter non se habet haud dubie, sed longè aliter regnum ipsum. Si enim in ijs, & similibus casibus præter phantasma illud, quod vnusquisque pro genij capitis, circumsstantiarum, ac principiorum determinantium diuersitate diuersimode sibi efformat ad rem aliquā sensibilem cognoscendam, res insuper ipsa in se immediate per cognitionem tangeretur, id quidem citrà dubium sub experientiam caderet. Cum ergo manifestè non cadat, quia nemo experitur, dum circa Romam, Pontificem, Turcam, Regnum Sinarum, aliaque huiusmodi sensibilia à se non insensata suā intellectione versatur, quidpiam aliud à se apprehendi, aut sibi ex parte obiecti obuersari præter phantasmata à se efformata ad talia obiecta intelligenda, quæ ab ipsis obiectis re ipsa distincta, sæpeque valde diuersa sunt, ut etiam experientia demonstrat, cum oculis postea cernimus id, quod longè aliter, quàm est, antea conceperamus. Tenendum procul dubio est, quotiescumque obiecta insensata ad instar sensatorum phantasmatum intelligimus, sola phantasmata ipsa per se, siue in se immediate per intellectiōnem attingi, obiecta autem insensata non in se, sed in ipsismet phantasmatis, tanquam in substitutis intelligi.

91 Quintum argumentum ex communi omnium consensu, atque existimatione, seu tacita persuasionē accipio. Omnes namque fatentur, passimque prædicant quidquid à nobis insensatum cognoscitur, id quidem per speciem alienam, & aliter,

quàm est in se, ad instarque obiecti sensati, siue ad modum eius cognosci. Quæ tamen vera esse non possent, si res in ensata aliter, quàm in spectro sensato, tanquam in quodam substituto, prout nos censemus, cognosceretur. Si enim illa in se immediate aliquo modo attingeretur per cognitionem, imprimis iam non per speciem alienam dicenda esset cognosci, sed per propriam, tametsi non ab ipsa, sed ab obiecto sensato oriundam, uti superius ponderabam. Deinde non aliter, quàm est in se, sed sicuti est in se, appareret: si quidem non per substitutum à se diuertum, sed per se ipsam appareret: atque ita illud ipsum *esse*, quod in se habet, haberet in mente cognoscentis: quod est esse illam in mente cognoscentis idem ipsum quod est in se; atque adeo non aliter, quàm est in se; sed sicuti est in se, cognosci. Non ita iuxta doctrinam nostram euenit; nam eo ipso, quod res insensata non in se ipsa, sed in phantasmate substituto cognoscitur, nequit non esse in mente eam cognoscentis aliud ab eo, quod est in se, aliterque subinde, quàm est in se, cum omni proprietate cognosci. Præterea, nisi ita cognosceretur, dici non posset ad instar, seu ad modum obiecti sensati cognosci. Quoniam cognosci vnum ad instar alterius, aliud esse non potest, quàm vel cognosci vnum per aliud, tanquam per substitutum; vel cognosci vnum per comparationem cum alio, tanquam cum exemplari. Hoc autem secundo modo, palam est, rem insensatam non cognosci ad instar sensata, quandoquidem, ut experientia monstrat, non apparet nobis distincta ab illa, prout ad talem comparationem requiritur; nec talem intellectio nostra facit comparationem. Igitur priori modo dumtaxat res insensata ad instar, seu admodum sensata potest dici cognosci.

92 Sextum argumentum mihi quidem irrefragabile est si obiecta insensata in se immediate per intellectum nostrum attingerentur, nullatenus possemus illa præscindere obiectiue, cognoscendo vnā formalitatem, ignotā aliā realiter indistincta ab illa: quia inde fieret, ut idem ipsum cognosceretur simul, & non cognosceretur à nobis, quæ est manifesta contradictio, ut bene viderunt Recentiores, qui ob hoc argumentum communiter præcisiones abnegant obiectiue. Sed est certissimum præscindere nos obiectiue aliquo modo obiecta insensata, ita ut vnā formalitate cognita, altera eiusdem obiecti realis penitus ignoretur, ut contra eosdem Recentiores inferius disp. 13. q. 9. manifestè monstrabo. Idque appositissimè, & absque vllā repugnantia componitur, si dicamus nos insensata obiecta non in se ipsis intelligere; sed in spectris seu phantasmatis substitutis, ut ex dicendis q. citatā, atque etiam in præsentī constabit. Igitur ita nos intelligere procul dubio dicendum est. Quod insuper confirmatur primò: quia nisi ita intelligeremus, nequaquam possemus per rationem obiecta in se indistincta distinguere, quia, quæ in se sunt vnum, si in se ipsis cognoscerentur, non possent non esse etiā vnū obiectiue in mente: quia non possent non esse in mente idem ipsum, quod sunt in se; ac proinde nequaquam possent plura apparere, seu esse plura in mente, prout ad distinctionem rationis necessarium est. Confirmatur secundo; quia nisi modo dicto intelligeremus, conceptus vniuersales, nequaquam constare possent, quia, quæ plura sunt, necessarid apparerent plura, quo prorsus cessaret omnis vniuersalitas; essent quippe in mente concipientis idem ipsum, quod sunt in se, in se autem sunt plura, ut ponimus. Tum conceptus vniuersales

uerſales præſertim genericos ab inferioribus non poſſemus abſtrahere, quia fundamentum abſtractionis, ſeu adunationis vniuerſalis vnicè eſt ſimilitudo inferiorum. Conſtat autem inferiora ſpecie diuerſa in ſe ipsis diſſimilia eſſe; ſunt tamen in mente noſtrâ ſimilia, quoad conceptum genericum ratione ſpectrorum ſimilium, per quæ concipiuntur. De quibus omnibus plura ſuis locis. Denique conſtituitur tertio, quia niſi per ſubſtituta aliena intelligeremus, plurimâ alia huiusmodi ſequerentur abſurda contra connaturalem notiſſimamque operandi modum, quem noſter intellectus habet, prout in decurſu huius operis planè oſtendimus. Symmetria quippè totius doctrine in eò tradenda aperitè oſtendet benè animaduertenti, quàm vera officio ſit, quàm modò ſuadere conamur.

93 primum argumentum. Niſi per ſubſtituta aliena cognoceremus, neuiquam poſſemus habere apprehenſionem ſimplicem de obiecto vago, ſiue indeterminato; vti reuerà paſſim habemus. ſc. quoties ſub his particulis *aliqui, quidam, nonnullus*, & ſimiles conceptum noſtrum obiectum ſignificamus, ſæpeque alias, vt conſtat ex inferius dicendis. Quoniam obiectum vagum, indeterminatumve in ſe ipſo, nihil eſt aliud, quàm hoc, vel illud, vel aliud, &c. ſub diſiunctione: repugnat autem, vt per apprehenſionem ſimplicem tangatur ab intellectu noſtro in ſe ipſo obiectum hoc, vel illud, vel aliud, ſub diſiunctione, nullo eorum tacto determinatè, vt bene aduertit Arriaga, & ex terminis eſt notiſſimum: quia ſicut manifeſtè repugnat exiſtere in ſe rem hanc, vel illam, vel aliam, & nullam earum exiſtere determinatè, ita repugnat manifeſtè repræſentari in ſe per cognitionem hanc, vel illam, vel aliam, & nullam earum repræſentari determinatè. Quin etiam niſi per ſubſtituta aliena cognoceremus, ne iudicia quidem vaga, ſeu diſiunctiua formaliter poſſemus concipere, ſicut etiam citra omne dubium paſſim concipimus; quia, vt ego ſimiliſimè teneo, æquè repugnat attingi vnum, vel alterum, & neutrum determinatè per iudicium, atque attingi vnum, vel alterum, & neutrum determinatè per ſimplicem apprehenſionem. Vtrumque autem penitus repugnat, ſi obiecta in ſe immediata attingantur, ſeu per apprehenſionem ſimplicem, ſeu per iudicium ex dicendis *diſp. 10.* conſtat. Quocirca ibi etiam oſtendam eos, qui per ſpecies proprias cognoscunt, nullam omnino intellectiōnem formaliter diſiunctiuam habere poſſe, tamenſi æquiuolenter diſiunctiuam poſſint habere: quale eſt iudicium cōditionatum de vtrouis extremorum diſiuncti ſub conditione negationis alterius. De quo ibi multa. At nos per ſpecies alienas modo prædicto cognoscentes, nil vetat intellectiōnes formaliter diſiunctiuas habere, quales citra omne dubium paſſim habemus, tangentes videlicet abſolutè in phantaſmate ſubſtituto determinato obiectum diſiunctiuum, ſeu vagum nequaquam in ſe ipſo tangibile, hoc eſt tangentes in tali phantaſmate vnum, vel alterum ex extremis obiecti diſiunctiui, quin vllum eorum tangatur determinatè, qualiter illa in ſe ipsis neuiquam tangibilia ſunt. Quemadmodum enim, quæ in ſe ſunt plura, vnum apparere poſſunt in ſubſtituto; ſecus in ſe. Itaque in ſe ſunt determinata, diſiuncta, ſeu diſiunctiue, vel vagè poſſunt in ſubſtituto apparere; ſecus in ſe, vt amplius explicabitur paulò inferius.

94 Octauum argumentum præcedenti ſimile ſit. Quia niſi per ſubſtituta aliena intelligeremus, nequaquam poſſemus concipere, vti citra omne du-

bium ſæpe concipimus eas chimeras impoſſibiles; quæ ex rebus inter ſe diſtinctis per identitatem fictam, aut ex conceptibus identificatis per fictam diſtinctionem compingi ſolent; aliasque huiusce generis; eo quod, quæ in ſe ſunt aut identificata, aut diſtincta, aut æqualia, aut ſimilia &c. cognita in ſe aliter ac ſunt apparere nequeunt, vt pluribus eſt comprobandum *infra diſp. 11. & 12.* Qualiter apparere poſſunt cognita in ſubſtitutis alienis, vti cognoscuntur à nobis, aut poſſunt cognosci. Similiter, quia negationes rerum adeo ſunt mere nihil, vt à cognoscentibus intuitiue nullatenus poſſint cognoscibiles, vt *infra diſp. 9.* monſtrabimus: ne à nobis quidem poſitiue cognosci poſſent, vti ſapientiſſimè cognoscantur, niſi per ſubſtituta aliena cognoceremus. Vniuerſaliter enim ex hoc, quem habemus intelligendi, modo naſcitur, vt multa obiecta aliàs in ſe nullo modo cognoscibilia, à nobis in ſubſtitutis alienis cognoscibilia ſint; vt ex dicendis *locis citatis* ſatis, ſuperque notum fiet.

Nonum argumentum poteſt deſumi ex mirâ, 95 quam habet Phantaſia noſtra promptitudine componendi phantaſmata, eaque infinitis prope modis variandi: eo enim ſine videtur illi hæc virtus collata, vt in illis eſſormandis intellectui ſubſeruiat, quo ipſe abundè habeat ad manus ſpectra diuerſa pro tam diuerſis rebus, rerumque formalitatibus obiectiuis, quas paſſim concipit, ſubroganda. Oportuit enim ne alia cum alijs confunderet, tam diuerſimode illa poſſe concipere. Cum tamen Phantaſia ratione ſui ad nihil tanta phantaſmatū, ſpectrorumve varietate videatur indigere. Accedit, quod niſi intellectui in phantaſmatibus ope Phantaſiæ formatiſ, tanquam in ſubſtitutis cuncta cognosceret, necunde tam arcto neceſſitudinis vinculo in ordine ad operandum neceſſeretur cum illâ, vt neceſſitur; ſicut *ſupra diſp. 1. q. 3.* monſtratum eſt.

Decimum argumentum inde deſumitur, quod 96 appetitus ſenſitiuus ſenſibiliter afficitur ſæpe ſæpius ad obiecta inſenſata, imò ad ſpiritualia, & diuina, quæ meditatur intellectus, cum tamen ille per ſola phantaſmata ſenſibilia poſſit ad ſuos affectus moueri. Quod non leuè præbet indicium, huiusmodi ſenſibilia phantaſmata loco obiectorum inſenſatorum, ſpiritualiumque etiam, & diuinorum toti noſtræ animæ eſſe etiam comparatione intellectus, qui dum pro dictis obiectis talia phantaſmata ſubſtituit, quodammodo partem ſenſitiuam trahit ſecum, vt eadem, quæ ipſe, obiecta ſuo modo capiat, & guſtet.

Vndecimum argumentum præbet id, quod intel- 97 lectus noſter habet ingenium cuncta facilius percipiendi per exempla propoſita, tanquam per quædam ſubſtituta rerum percipiendarum. Ob id enim Chriſtus Dominus, Propheta, & Apoſtoli per parabolas, vt in plurimum, perque ænigmata loquebantur. Ob id penè omnes euentus, qui in veteri teſtamento narrantur figuræ, ac veluti ænigmata extiterunt eueniendorum poſt Chriſti aduentum tempore legis gratiæ. Ob id in re oratoriâ potiſſimum ad perſuadendum argumentum eſt, quod à ſimili, ſeu ab exemplo capitur. Ob id analogia rerum tam grata nobis, vt ferme in illâ conſiſtat totum momentum eorum, quæ, quâuis ratione intellectui noſtro arrident in poematibus, in panegyricis, in facetijs, ac demum in vniuerſo humano ſermone, vt reflectenti ad cuncta perſpicuum fiet. Vniuerſa quippe metaphora in rerum analogiâ nititur, in ſubrogandæque re vnâ pro aliâ adſimili conſiſtit. Quæ omnia claro indicio ſunt connatura-

lissimum esse nostro intellectui, cuncta, quæ intelligit, per substituta aliena intelligere.

- 98 Quæ quidem intellectus nostri naturâ in usu etiam adorationis imaginum cerni videtur: semel enim aliquâ imagine pro prototypo subrogata; ita in illa tanquam in substituto solemus adorare prototypum, ut tota nostra attentio, & affectio per se immediate in solam imaginem, ac si ipsa esset prototypus referatur; tamen non pro ipsâ, sed pro prototypo, cuius loco ea nobis est, ut experientia manifestat, & nos suo loco monstrabimus. Qui quidem ipsissimus est modus, quem intellectus noster servat in cognoscendo per substituta.
- 99 Duodecimū argumentum sit. Quoniam substantias materiales per ipsarum sensibilia accidentia, tanquam per substituta cognoscimus, ut satis, superque experientia videtur demonstrare. Quis enim unquam expertus est, dum tractat de lignis, de lapidibus, de metallis, de monetis, &c. se quidquam aliud per se immediate mente concipere præter sensibilia accidentia harum rerum, colorem, magnitudinem, figuram, numerum, &c. Huiusmodi igitur accidentia communiter loco integrarum rerum esse videntur. Si quando autem ex industria aliquid aliud sub talibus accidentibus latens conamur introspicere, aliquod aliud accedens pro illo solemus subrogare; ut etiam constabit experientiâ bene animadvertenti.
- 100 Decimum tertium argumentum inde accipi potest; quod intellectio nostra ex una parte supra se ipsam perfecte reflexiva non est, esto imperfectâ quâdam, & experimentalis notitia se se infinetur intelligenti iuxta doctrinam traditam *supra disp. 1. q. 2. hypoth. 28*. Ex aliâ verò parte certum est eam sub conceptu universalissimo intellectiois perfecto quodam modo, valdeque ab experimentalis diverso se se intelligere. Quæ duo coherere non possent, nisi per substitutum alienum conceptum illum universalis intellectiois formarem.
- 101 Decimum quartum argumentum præbent nobis Animæ separatæ. Quæ ut fert communis Theologorum sententia apud Salas 1. 2. *Tract. 2. disp. 6. sec. 8*. speciebus sensibilibus rerum in hac vitâ acquisitis utuntur ad cognoscendâ etiam res insensibiles, spiritualesque alterius vitæ; atque ita illas in phantasmatis sensibilibus experientiâ monstrante intelligunt, ut bene animadvertit Lugo *tom. de Incarn. disp. 20. sect. 2. n. 4. & disp. 21. sect. 1. n. 7*. siquidem quæcumque ad corpus redierunt, narrant se vidisse flumina, flores, prata, gemmas, aurum, ignem, iuvenes pulcherrimos, & alia huiusmodi, ad quorum instar conceperunt, quæ ipsis in aliâ vitâ monstrata sunt; cum tamen ea in eo statu intellectus solus sine consortio Phantasie corporeæ conceperit. Quod argumento claro est eiusmodi sensibilia phantasmata non solius Phantasie, à quâ suam ducunt originem, sed intellectus etiam nostri in statu quoque præsentis esse obiecta immediata; in quibus ipse cetera quæque obiecta insensata, ut in substitutis intelligit, prout explicuimus. Hæc satis pro primâ propositione datâ. Nam ex ijs, quæ restant dicenda, amplius, & amplius confirmabitur.

Propositiō 2.

- 102 Intellectus noster pro hoc statu sine usu speciei alienæ, atque adeo sine phantasmate substituto nihil omnino iudicare valet. Ad iudicandum autem quæcumque iudicat, proindeque ad substituendum pro illis phantasmata sensibilia, in quibus iudicat,

tum à vi iudiciatâ, quam habet, tum etiam ab alijs principijs movetur, siue determinatur.

Pro plenâ huius propositionis intelligentiâ suppono primò ex dicendis ex professo *q. seq.* intellectum nostrum pro hoc statu nihil omnino iudicare posse absque duobus saltem conceptibus obiectivis; alterum, quod significetur per verbum, atque adeo cum tempore, quocirca actus appellatur, quia ad instar exercitij actualis concipitur alterius conceptus, qui verbi supposito, ut vocant Grammatici correspondet, quod subiectum dicitur talis actus; præter quos tertius etiam conceptus datur, plerumque circa quædam dictus actus, ut circa terminum aliquâ ratione versatur; ut cum dicimus *Petrus legis scripta*, &c. id autem, in quod tanquam in proprium obiectum tendit iudicium, prædictus actus est subiectum verò, & terminus talis actus per simplices apprehensiones necessario comitantes ipsum iudicium concipiuntur. De quibus omnibus plura in dictâ quæstione.

Suppono secundo intellectum humanum nequaquam posse in rerum notitiam induci primario, & vnicè per principia artificialia, seu doctrinalia absque prævio, atque etiam comitante principiorum naturalium iuvamine; quia cum principia artificialia, seu doctrinalia sint quædam signa ad placitum, ut notabamus supra, ut noster intellectus per illa ad intelligendum induci possit, imprimis necessarium est, quod conceptuum significatorum per ipsa prænotationem aliquam habeamus. Deinde etiam ut ipsamet medijs sensationibus externis, atque etiam internis, quæ naturalia quædam principia sunt, apprehendamus.

Suppono tertio naturalium intelligendi principiorum prima, & fontalia, à quibus omnis humana intellectio suam trahit originem sensationes externas, internasque esse obiectorum, quæ sensus capiunt, procreatas medijs speciebus oriundis ab eisdem obiectis. Ob id enim ait Arist. lib. 3. de Anim. text. 39. *Qui non sentit aliquid, nihil vitæ addiscit, neque intelligit*. Ob idque etiam intellectus noster pro hoc statu cuncta, quæ intelligit, per species proprias dictorum obiectorum sensibilibus intelligit, uti *disp. 1. q. 1. sæpeque aliâ in superioribus statutum est*.

Ex his fit primò, primaria intellectus nostri iudicia, ut plurimum circa obiecta sensibilia, quæ per sensus intrant versari. Statim enim atque ministerio sensuum in illa incidimus, connaturaliter solemus de illis iudicare saltem, quod sunt antequam progrediamur ulterius ad quidpiam aliud insensatum ex illis iudicandum. Crediderim tamen fieri posse nonnunquam, ut ex apprehensione tantum simplici obiecti sensati, & connexionis eius cum insensato determinetur intellectus ad apprehendendum quoque insensatum per usum speciei alienæ; de eoque sic apprehensio nullo præeunte iudicio de obiecto sensato, primario iudicet aliquid quoad quid est, tamen nequeat, quoad an est iuxta dicenda post modum de hisce duobus modis iudicandi de obiectis apprehensis.

Secundo fit; semel apprehensio ab intellectu obiecto sensato virtute speciei derivata: ad illum ex sensatione externâ huius, eadem principia, quæ determinant ad aliquid iudicandum de tali obiecto, attribuyendo scilicet ei per iudicium aliquem actum significabilem per verbum, determinare quoque ad utendum specie alienâ pro conceptione talis actus; atque adeo ad substituendum phantasma pro fundamento eius (neque enim per speciem propriam

priam concipitur à nobis quidpiam per modum actus significabilis per verbum, siquidem à parte rei nihil est tale à nobis sensibile, quod possit talem speciem immittere, vt notum est.) E. g. cum video lucem, principia, quæ me determinant ad iudicandum illam existere, determinat pariter ad concipiendam ipsius existentiam per modum actus, atque adeo per speciem alienam, & in phantasmate sensibili conceptui actus accommodato, subrogatoque vel pro ipsa luce si ea est integrum fundamentum sui actus existendi, vel vt ego autumo, pro ipsa luce, & alio quopiam, ad quod illam comparo, cum iudicio illam existere, concipiendo scilicet existentiam illius ad modum cuiusdam correspondentie ad aliquod tempus, aut ad alias res existentes. Ita enim solemus nos pro hoc statu concipere existentiam, & durationem rerum, vt dicendum alibi. Tantumdemque censendum est pariter de principiis determinantibus videntem lucem ad iudicandum de illa identificari secum, distinguui ab alijs rebus, assimilari quibusdam, quibusdam verò dissimilari, habere talem figuram, tantam quantitatem, ceteraque huiusmodi prædicata.

107 Et quoniam præter prædicata identificata cum luce, quæ, visa illa, sunt à nobis ex terminis citra omnem discursum iudicabilia; alia sunt plura, ad quæ iudicanda discursu egemus; alia, quæ, ne per discursum quidē assequi possimus. Ex ijs autem, quæ vel ex terminis, vel adhibito discursu possumus iudicare nunc vnum, nunc aliud reliquorum immemores iudicamus; raroque, aut nunquam vno iudicio cuncta complectimur: imo neque complecti possumus, si ea distincte, & non confuse sunt iudicanda, vt est notissimum. Conficitur planè ne de obiectis quidem sensatis posse nos quidquam iudicare absque præcisione obiectiua prædicatorum facta (vt semper fit à nobis iuxta doctrinam fuisse tradendam *disp. 13. q. 9.*) in phantasmatibus substitutis pro re iudicanda. Itaque quoties obiectum sensatum per speciem propriam mente apprehendimus, de ipsoque ita apprehenso varia prædicata iudicamus, quæ realiter inter se distincta non sunt, tamen ex parte subiecti nulla interueniunt obiectiua præcisio, sed totum, quod re ipsa est, obiectum apprehendatur, quemadmodum per sensum externum apprehensum est: eo quod cognitio habita per propriam speciem nullâ ratione potest obiectiue præscindere, vt loco citato videbimus. At verò ex parte prædicatorum tot præcisiones obiectiue interueniunt, quot prædicata ipsa diuersa sunt: hæc namque bene possunt obiectiue præscindi tum inter se, tum à subiecto cui attribuuntur, eo ipso, quod concipiuntur per species alienas, & in alijs substitutis, ubi præcisio obiectiua fit, prout fuso calamo exponemus in *q. citata*.

108 Sed dubitari hincire potest. Si apprehensio obiecti sensati oriunda ab externa eius sensatione (quam *suprà qu. 2. m. 40.* suauitatem virtualiter dicebamus, propter vim, quam habet mouendi intellectum ad iudicandum de obiecto ipso) nullatenus præcisua est, aequaliterque subinde proponit quicquid obiectum est re ipsa. Vnde nascitur, quod tali supposita apprehensione, aliqua solum prædicata ex terminis, & citrà discursum valeat iudicare intellectus de tali obiecto; alia non item: & ex ijs, quæ valent ex terminis iudicare, vnum, aut alterum dumtaxat, & hoc potius, quam aliud iudicet; reliqua verò secus. Quæ quidem difficultas tam respuentibus, quam admittentibus præcisiones obiectiue communis est. Si quidem independenter ab omni opinione, expe-

rientia ipsa demonstrat hominem videntem lucem e. g. ex vi talis visionis citrà discursum iudicare posse euidenter lucem existere, tum eam esse idem secum, tum esse similem alteri luci, eidemque esse inæqualem. Tum esse dissimilem colori, & ipso pulchriorem, &c. Cum tamen iudicare pariter nequeat, an lux sit accidens, vel substantia: an eius intensio resultet ex additione gradus ad gradum, vel sit indiuisibilis qualitas, an gradus eius, si quos habet, sint similes, & æquales secundum perfectionem, vel contra; an sit productiua specierum intentionalium distinctarum à lumine, an aliquos alios effectus valeat producere, & quâ ratione, &c.

Respondeo, quod intellectus noster aliqua prædicta obiecti sensati ex terminis iudicare queat; alia verò non item: id quidem tum ex naturâ ipsius intellectus, tum ex ipsorum prædicatorum fundamentaliter diuersitate nasci. Vniuersaliter enim, quo prædicata sunt vniuersalia, in pluribus rebus reperiuntur, eo intellectui nostro notiora sunt, quo autem minus vniuersalia, minus ipsi innotescunt, donec defectu vniuersalitatis ipsum penitus latent. Quo fit, vt prædicata rei sensata, quæ magis sunt vniuersalia fundamentaliter, ex terminis ab intellectu iudicabilia sint; quæ verò minus sunt vniuersalia fundamentaliter non item. Dico *fundamentaliter*: quia in re indiuidua, qualis est, quæ sentitur, nihil est vniuersale formaliter, quemadmodum nec est diuersitas formalis prædicatorum à parte rei, quandoquidem omnia talis rei prædicata, de quibus agimus, vnum quid sunt re ipsa. Verum quia in hoc, quod est eam suapte naturâ præbere intellectui nostro fundamentum, vt tale, vel tale prædicatum de ipsa iudicet cum pluribus, aut cum paucioribus rebus conspirare potest, efficitur vt & prædicata fundamentaliter diuersa, & prædicata alia alijs fundamentaliter vniuersalia habere dicatur. Etenim, quia nullum est obiectum sensatum, quod semel ab intellectu nostro apprehensum, non præbeat illi fundamentum sufficiens, vt iudicet de ipso esse ipsummet, esse existens, atque adeo & potens existere, esse ab obiectis alijs distinctum, esse illis simile, vel dissimile, æquale, vel inæquale, &c.) idcirco eiusmodi prædicata in singulis obiectis sensatis dicuntur vniuersalia fundamentaliter, diuersaque fundamentaliter etiam ab alijs minus communibus, quæ singula eorum insuper habent, & ad quæ iudicanda intellectui nostro, vel non ita euidenter propterea, vel nullum fundamentum præbent. Sæpè etiam contingit, vt propter imperfectionem, obscuritatemve sensationis, & consequenter apprehensionis internæ proueniens ab illâ nequeat iudicare intellectus aliquod prædicamentum de obiecto sensato, quod alias posset, si sensatio eius, & apprehensio clariore, perfectioresque essent. Vt patet, quando videntes aliquid eminens, nescimus cuius illud coloris, qualis figuræ, aut quantæ magnitudinis sit, donec accedentes prope, crescenteque subinde in claritate, & perfectione sensatione exteriori, & interiori apprehensione talis obiecti, ea cuncta diiudicabimus. Ea etiam prædicata sensibilia obiectorum alijs ab intellectu ex terminis iudicabilia, quæ suscipiunt magis, & minus, vt similitudo, & dissimilitudo, æqualitas, & inæqualitas, &c. certam magnitudinem, siue quantitatem exposcunt, vt queant ab intellectu discerni. Ob id enim, quæ parum sunt dissimilia, vel inæqualia, similia omnino, vel æqualia decepti iudicare solemus, &c. Ex quibus liquet, cur ex vi sensationis exter-

terna,

terna; & apprehensionis internæ ei respondentis citra discursum aliqua prædicata obiecti sensati præ alijs identificatis cum illis possit iudicare intellectus noster.

110 Cur autem ex ijs, quæ iudicare valet, modò vnum, modò aliud præ alijs iudicet, dicendum superest. Dico id nasci, quia cum intellectus ob suam limitatam virtutem non possit simul iudicare distinctè omnia prædicata obiecti sensati, quorum ex se suasiua est illius apprehensio oriunda ab externâ sensatione: eo quòd ad iudicanda illa distinctè indiget totidem iudicijs distinctis, iuxta doctrinam tradendam *infra* *Consect.* 2. consequens est, vt positâ dictâ apprehensione, adhuc indigeat alio determinatiuo, quo determinetur ad iudicandum hoc, vel illud prædicatum præ reliquis: huiusmodi autem determinatiuum saepe erit actus voluntatis; sæpius verò alia circumstantia excitatiua intellectus, vel physicè per sui sympathiâ, vel intentionaliter per sui conceptionem. Quemadmodum enim innumera sunt excitamenta diuersa, quibus suscitantur species in memoriâ sopite, ad concipiendû modò hoc obiectû, modò illud. Ita quando intellectus ex vi præsentis apprehensionum cõpos, & indifferens est ad iudicandum multa, & diuersa prædicata de obiectis apprehensis, credendum procul dubio est multa quocumque posse ei occurrere excitamenta diuersa, quibus excitetur, vltimoque determinetur ad iudicandum hic & nunc de subiecto proposito modò hoc, modò illud prædicatum præ alijs. Vnde aggregatum ex intellectu, ex talibus terminorum apprehensionibus, ex talique determinatiuo ad iudicandum, erit in casu, quem versamus, aggregatum principiorum proximè notificantium ex se hoc prædicatum præ reliquis subiecti propositi; atque adeo efficiens, vt per iudicium, quod progignunt, præcindatur obiectiue illud ab alijs in phantasmate substituto pro re iudicandâ, iuxta doctrinam paulò *infra* tradendam.

111 Venio iam ad alia iudicia, quibus de obiectis insensatis iudicat intellectus. Quæ imprimis in duplici sunt differentiâ. Per alia enim iudicamus de obiecto, quid illud sit, quidve ei conueniat à parte rei prout existenti, seu prout in statu existenti, vt cum dicimus *homo existit, loquitur, currit, &c.* Per alia verò iudicamus de obiecto, quid illud sit, quidve ei conueniat secundum se, siue ex conceptu suo obiectiuo, siue prout consideratur in statu quidditatiuo præcendente ab existentia. Vt cum dicimus. *Homo est Rationalis, Admiratus, Risibilis, &c.* Ex quo duplici iudicandi modo potissima differentia desumitur scientiarum humanarum prout tetigimus præfatione ad lectorem, & fusius suo loco explicabimus. Tum ei respondet duplex illud genus notitiæ, quoad an est, & quoad quid est correspondens pari illi celebratissimo questionî. *An sit: quid sit:* Omne quippe iudicium de obiecto prout existente notitia est eius propriè loquendo, quoad an est. Quemadmodum omne iudicium de obiecto præcisè prout in statu quidditatiuo notitia est eius, quoad quid est. Ob id enim talis status quidditatiuus appellatur. De quibus statibus rerum plura ex professo dicenda sunt *disp.* 10.

112 Modò tamen, quæ ex illis nascuntur discrimina, quod ad rem præsentem attinet, breuiter oportet notare. Primum est, quod de obiecto prout in statu quidditatiuo, seu obiectiuo dumtaxat iudicanda veniunt prædicata ei necessaria, quo fit, vt omnis propositio vera ad eiusmodi statum pertinet in materiâ necessariâ sit, & æternæ veritatis dicatur.

De obiecto vero prout in statu existenti accidentalia etiam prædicata iudicanda veniunt. Quin imò, si obiectum sit quid contingens in sua existentia, omne prædicatum ipsi attributum in sensu existenti absolute, siue prout absolute existens aq̃e est ei accidentale ac existentia ipsa. Tamen alijs eadem spectato secundum se, cum præcisè ab absolute existentia sit essentialē, & necessarium. Secundum discrimen ex primo oriundum est, quod de obiecto, prout in statu obiectiuo, siue quidditatiuo, ea dumtaxat prædicata possumus iudicare, cum quibus nobis obiectum ipsum connexum necessariò apparet. Quæ quidem ex terminis citra discursum iudicabilia erunt, si connexio sit immediata; si verò sit remota discursu adhibito. De obiecto verò prout in statu reali absolute, absque eiusmodi connexionē possunt plurima iudicari, tum ex terminis, tum etiam interueniente discursu. Vnde tertium discrimen nascitur, quod de obiecto contingente insensato nihil omnino possumus iudicare, prout in statu existenti absolute ex solâ apprehensione terminorū citra discursum; cum tamen de obiecto sensato multa prout in tali statu ex terminis iudicare possumus. Quoniam de obiectis, quæ non intrant per sensus, dumtaxat possumus iudicare ex terminis ipsis citra discursum ea, cum quibus illa suo præceptu deprehenduntur necessariò connexas; constat autem obiecta contingentia cum suâ existentia absolute connexa necessariò non esse. At verò obiecta, quæ per sensus intrant citra omnem huiusmodi connexionem vi sensationis, quâ capiuntur, notescunt nobis absque discursu, quoad absolutam existentiam, vt experimur. Cum quo stat obiecta absolute necessaria, qualis est Deus, cum omnibus suis intrinsicis perfectionibus, & negationes chymerarum ex terminis, quantum ex se est, esse iudicabilia quoad absolutam existentiam, vt pote suo præceptu connexa cum illa, dummodò talis connexio immediata sit. Tamen de facto nonnulla eorum nequeant à nobis sic iudicari; eo quòd talis connexio occulta nobis est. De quo alibi. Itaque de obiecto sensato tam prout in statu existenti absolute, quam prout in statu quidditatiuo, tum ex terminis, tum per discursum multa possumus iudicare. De obiecto tamen insensato præsertim contingente, prout in statu existenti absolute, dumtaxat possumus iudicare medio discursu, quæ ei conueniunt; ex terminis verò non item: prout in statu verò quidditatiuo tum medio discursu, tum ex terminis. De quibus omnibus in sequentibus plura dicenda sunt.

Modò illis vtcumque suppositis. Dico ad rem nostram, quoniam de obiecto insensato apprehenso aliqua sunt prædicata iudicabilia à nobis ex terminis, prout in statu quidditatiuo, siue obiectiuo, aliqua verò minimè etiam eorum, cum quibus tale obiectum immediate connexum est: ex ijs autem, quæ sunt iudicabilia, modò vnum, modò aliud de facto iudicamus præ reliquis, vt experientia monstrat. proportionaliter ad iam dicta circa obiectum sensatum de his philosophandum esse: asserendo videlicet primum eorum inde nasci, quod alia dictorum prædicatorum, connexioque, quam cum illis habet obiectum apprehensum ob suam maiorem vniuersalitatem præ alijs sunt nobis notiora, atque ita præ illis se se nobis produunt ex terminis. Secundum verò inde, quod post terminos apprehensos adhuc eget intellectus aliquo alio determinatiuo, quo determinetur vltimò ad iudicandum de obiecto proposito hoc, vel illud prædicatum præ alijs.

Vnde

Disp. II. De natura. intell. &c. Quæst. III. 71

Vnde pariter est concludendum ex apprehensionibus terminorum, ex virtute, quam intellectus habet, & ex tali ultimo determinatio coalescere adequatum principium notificatum ex se huius prædicati præ reliquis, atque adeo præcisum eius ex parte obiecti medio iudicio in phantasmate substituto, iuxta doctrinam post tradendam.

114 Iam verò siue obiecta sint sensata, siue insensata, siue prout in statu existentiæ, siue prout in statu quidditatiuæ considerentur, quoties intellectus noster ex vno facto iudicio medio discursu peregit ad aliud, principium potissimum notificatum obiecti secundi iudicii primum iudicium est, & eius obiectum, ut constat: quidem in omni discursu antecedens tum formale, tum obiectiuum potissima causa est iudicii consequentis, potissimumque subinde principium notificans consequens obiectiuum. Dico potissimum, quia posito iudicio de antecedente (vno, vel pluribus iuxta antecedentis naturam) ipse etiã intellectus cum sua intellectuã virtute, & neque insuper determinatiua alia concurrunt ad iudicandum consequens, quoad illam scilicet formalitatem ipsius consequentis in phantasmate pro ipso substituto à reliquis obiectiue præcisam, ad quam dumtaxat notificandam tendunt, quatenus est ex se omnia principia, quæ in eiusdem consequentis iudicio proximè influunt, iuxta inferius dicenda.

Per quæ omnia satis explicata modò manet, atque probata propositio secunda, quæ nihilominus amplius, & amplius explicabitur, ac confirmabitur ex sequentibus. Nunc diluamus oportet argumenta, quæ contra doctrinam stabilitam tum in primâ, tum in secundâ propositione possunt opponi.

Diluuntur argumenta contraria.

115 Primò enim contra statutam doctrinam sic potest argui. Si res insensata nullomodo in se ipsa à nobis attingeretur cognitione, sed tantum in phantasmate substituto, nullo modo à nobis cognoscitur, quia attingi rem in phantasmate, reuerà non est attingi rem, sed tantum phantasma loco rei. Hoc autem ipsum est non rem ipsam, sed solum Phantasma cognosci. Retorqueo primum argumentum in eos, qui dicunt per nostram cognitionem attingi rem identificatam cum phantasmate, quia hoc non est attingi, atque adeo neque cognosci rem, sed chymæram. Deinde retorqueo in omnes vno ore asserentes rem insensatam per speciem alienam cognosci aliter quàm est in se: nequit enim illa secundum suam substantiam præcisè (prout de illa citra dubium duce experientiã loquuntur omnes) cognosci aliter, quàm est in se, nisi aliud appareat cognoscenti, aliudque proinde sit obiectiue in mente eius ab eo, quod est in se. Hoc autem ipsum est attingi per cognitionem aliquid aliud loco rei, non verò ipsam rem. Si quid ergo per argumentum factum probatur, contra omnes probatur rem insensatam per speciem alienam nullatenus à nobis cognosci.

116 Quare respondeo ad illud pro omnibus, & si res insensata non in se ipsa, sed in phantasmate substituto per nostram cognitionem tangatur, simpliciter nihilominus, & absolutè, cum omni proprietate dici eam cognosci à nobis, & reuerà cognosci, eo modo, quem cognoscendi habemus per species alias. Quinimo res ipsa est, non phantasma, quod per talem cognitionem loquendo absolute, cognoscitur; eo quod tali cognitione phantasma non pro se, sed pro ipsa se representatur, &

substituitur intellectui. Quemadmodum enim in alijs materijs, ita in præsentì, quod exercetur per substitutum non ipsi substituto, sed principali, cuius illud vicem gerit, venit attribuendum. Etenim intellectus noster eam rem solum dicitur intelligere, verèque intelligit, ad quam intelligendam inducitur per principia illam sibi notificantia, quidquid sit quod pro illa intelligenda subrogat sibi loco eius, necessitatus ad talem subrogationem facientem penuria propriarum specierum. Ad quem ferè modum (tameñ exemplum in omni non teneat) cum alijs per simile aliquod propositum rem aliquam notificare conamur, non tam ipsum simile, quàm rem ipsam dicimur illis notificare, & ipsi dicuntur intelligere absolute, & simpliciter. Ex quo patet quomodo nihil omnino iudicantes de phantasmatis, in quibus, tanquam in substitutis res insensata apparent nobis, de rebus ipsis iudicare possumus quidquid eis conuenit. Id, quod experientia ipsa satis ostendit, quando de Româ, de Turcâ, de Rege Anglorum, de alijsque huiusmodi obiectis à nobis insensatis, ea, quæ illis verè conueniunt iudicamus, nihil omnino iudicantes de conceptibus obiectiuis, quos per phantasmata substituta de eis formamus, quique planè alieni ab eisdem, siue distincti sunt.

Secundò contra doctrinam istam potest opponi. 117 Si in phantasmatis dumtaxat, non verò in se ipsis intelligerentur à nobis res insensata, sequeretur primò, quamlibet intellectionem nostram naturâ suâ, non potius huius, quàm alterius rei insensatæ intellectionem esse: siquidem phantasma, cuius illa est naturalis representatio, indifferens est, ut pro hac, vel pro alterâ subrogetur; spectatumque secundum suam naturam, non magis huius, quàm alterius est substitutum. Vnde sequeretur secundò, per nullam nos intellectionem intelligere aliquam rem insensatam determinatè, atque adeo quoduis iudicium nostrum indifferens esse, ut huius, vel alterius obiecti iudicium sit. Quo rursus fieret, ut nihil fixè, determinatèque sciremus; subindeque, ut absolute nihil sciremus. Tertiò sequeretur intellectionem nostram per meram denominationem extrinsecam, non verò suâ naturâ esse intellectionem rei insensatæ, nosque proinde per extrinsecas tantum denominationes redderemur intelligentes. Quæ omnia absurda videntur aliena ab omnium mente. Respondeo, etsi intellectus noster intelligat per phantasmata substituta, intellectiones nihilominus eius in quantum huiusmodi intrinsecè, suâque naturâ, & essentia euadere intellectiones suorum obiectorum. Quo cessat totum argumentum.

Quod, ut perspicuum fiat, suppono primò, quamlibet intellectionem nostram naturâ suâ respectuque intrinsecò respicere principia, quæ ad illam eliciendam determinant, siue intellectum prout talibus principijs determinatum. Ob id enim dicam *inferius q. 5.* iudicium consequentis respectu intrinsecò respicere antecedens, per quod caulatur. Sicut iudicium hypotheticum intrinsecè respicit hypothetis, sine quâ nequit esse. Cuius ratio vniuersalis est, quia intellectio nostra ex suo intrinsecò conceptu est intellectus actus; quo titulo nequit non respicere intrinsecè ipsum intellectum, ut constat. Quoniam verò saltem de facto non intellectus nudè sumpti actus est, sed intellectus, prout determinati hic, & nunc ad intelligendum per illam, consequens est, ut etiam respiciat intrinsecè principia cætera, quæ proximè ad eam eliciendam intellectum ipsum determinant. Et quoniam quoduis aggregatum

gregatum principiorum ad quamvis intellectiōem producendam determinantium alicuius obiecti præ alijs est ex se notificatiuum, iuxta superius dicta circa secundam propositionem, consequens etiam est, vt intellectiō quævis eius obiecti, quantumvis intensi sit intellectiō suapte natura, & intrinsecè, cuius principia, à quibus illa nascitur, ex se sunt notificatiua.

119 Suppono secundò ad tria capita, quod ad rem attinet, reduci possè omnes conceptus simplices obiectiuos, quos medio phantasmate substituto de rebus intelligendis formamus. Alius enim est conceptus simpliciter vniuersalis; alius simpliciter singularis; alius vagus, seu disiunctiuus, qui veluti mixtus ex utroque vocari potest. Conceptus simpliciter vniuersalis est, qui plures res sub se quodammodo comprehendit determinatè, illisque omnibus, & singulis distributiue sumptis conuenit aut essentialiter, si sit eis essentialis, vt sunt *homo, animal, viuens* respectu singulorum hominum, animalium, & viuentium, aut accidentaliter, si accidentalis, vt *album, legens, currens*, respectu singulorum subiectorum arborum, legentium, & currentium. Conceptus simpliciter singularis est, qui vni dumtaxat rei singulari, atque determinatè conuenit, idque aut essentialiter, aut accidentaliter, vt sunt, qui significantur his vocibus, *hic homo, hoc animal, hoc album, hoc legens*, alijsque huiusmodi. Conceptus denique vagus, seu disiunctiuus est, qui cum sit ex suo genere vniuersalis, ita vni dumtaxat ex inferioribus, quos sub se continet, applicatur, indeterminatè, seu vagè, vt per omnia illa quodammodo vagari dicatur. Vt cum dicimus: *aliquis homo, quoddam animal, aliquod album, quoddam legens, &c.* Quorum conceptuum diuersitas ex diuersitate principiorum enascitur, quibus ad res intelligendas, seu concipiendas determinatur intellectus.

120 Igitur quando talia principia iuxta doctrinam supra traditam, & infra consèct. 4. tradendam ex se sunt notificatiua alicuius rationis, formalitatiue, prout conuenientis omnibus, & singulis rebus, in quibus illa aut verè inest, aut etiam excogitabilis est; talibusque principijs determinatur intellectus ad subrogandum pro dictis rebus vnicum phantasma sensibile referens sibi talem rationem cunctis communem, tunc conceptus obiectiuus vniuersalis efformatur, cuius intellectiō vt pote intrinsecè respiciens talia principia, ita illius rationis cunctis prædictis rebus communis intrinsecè, & naturà suà euadit intellectiō in phantasmate substituto, vt nullius alterius obiecti pauerit, aut vnquam possit esse intellectiō; quanquam enim dictam rationem, dictasve res, quantum ad illam non in se ipsis, sed in phantasmate repræsentet, phantasmaque ipsum sit ex se indifferens, vt pro quolibet alio obiecto intelligendo subrogetur. At eo ipso, quod ex principijs illa nascitur, illius dumtaxat rationis, seu rerum illarum, quoad solam ipsam notificatiuis ex se, non potest non talis euadere, vt suapte essentià, & naturà dictæ solius rationis communis in tali phantasmate, non verò alterius obiecti sit intellectiō.

121 Similiter, quando principia determinatiua intellectus ex se sunt notificatiua alicuius rationis, formalitatiue obiectiuæ, prout conuenientis vni dumtaxat rei singulari determinatè, talibusque principijs determinatur intellectus ad subrogandum pro tali re phantasma sensibile referens sibi talem rationem determinatam, & singularem, tunc conceptus obiectiuus singularis formatur. Cuius intellectiō vt pote intrinsecè respiciens talia principia in-

trinsecè euadit intellectiō talis rei, siue rationis singularis, tamen etiam non in ipsa, sed in phantasmate substituto alias indifferente attingat.

Denique, quando principia determinatiua intellectus ex se sunt notificatiua alicuius rei ex pluribus vagè sumptæ, alicuiusve rationis, formalitatiue obiectiuæ prout conuenientis vagè, seu indeterminatè alicui rei ex aliqua multitudine, hoc est, huic, vel alij, vel alij, vel alij, totius multitudinis sub distinctione: eo quod talia principia, in quantum notificatiua talis rei, aut rationis dumtaxat exigunt hanc rem, vel aliam, vel aliam sub disunctione: aut, quod talis ratio inest in vnâ, vel aliâ, vel aliâ re totius multitudinis, nullum eiusmodi extremorum exigendo determinatè. Per eiusmodique principia determinatur intellectus ad subrogandum pro re illâ vagè determinatum phantasma, id est, ad concipiendum in phantasmate determinatò vagè, seu disiunctiue rem, aut rationem illam, quo pacto ea per dicta principia notificatur. Tum quidem conceptus obiectiuus, vagus, seu disiunctiuus formatur. Cuius intellectiō vt pote intrinsecè respiciens talia principia intrinsecè euadit intellectiō talis rei indeterminatè, talisve rationis, prout vagè, seu disiunctiue repetitæ in aliquâ re talis multitudinis; etsi illam in phantasmate substituto tangat; non in ipsa immediate: quo pacto illam vagè, seu disiunctiue neuiquam possit attingere, vt latè ostendam *disput. 10. supraque tetigi n. 93.* vbi multa ad rem scripta reperies, quibus illustrior tibi erit tota doctrina in præfenti tacta de cognitione obiecti vagi, seu disiunctiui?

Quod autem diximus de intellectiōne conceptus simplicis, vniuersalis, singularis, & vagi, pariter venit intelligendum proportionè seruata de intellectiōne conceptus complexi, vniuersalis, singularis, & vagi, siue disiunctiui coalescentisve ex pluribus, aut vniuersalibus, aut singularibus, aut vagis, siue disiunctiuis distinctè conceptis. Et consequenter de omni intellectiōne humanâ sub his capitibus contenta.

Per hæc, quæ ex *infra consèct. 4.* dicendis amplius constabunt, probatum manet quasi à priori, quomodo intellectiōnes humanæ, vt tales intrinsecè, suæque naturæ, & essentiæ euadant intellectiōnes suorum obiectorum. Modò veluti à posteriori, siue ab absurdo id ipsum probatur: quia nihil est excogitabile extrinsecum, per quod intellectiō humana in esse talis compleri possit. Ergo adæquatè intrinsecè est talis. Probo antecedens; quia si quid esset, maxime obiectum per illam cognitum in phantasmate substituto. Sed hoc nequit esse, quia sequeretur nullam humanam intellectiōnem posse esse falsam, siquidem deficiente tali obiecto re ipsa quoque intellectiō per illud in esse cognitionis, seu repræsentationis eius constituenda deficeret, nihilque subinde, deficiente obiecto, ipsum repræsentans maneret prout requiritur ad falsitatem. Dici enim nequit repræsentationem obiecti constitui in esse talis per ipsum obiectum, quando adest, per eius autem carentiam, quando deest: tum quia eadem denominatio è contradictorijs fundamentis nasci nequit, vt satis ex se est notum: tum quia ex se etiam videtur impossibile, quod repræsentatio obiecti constituatur in esse talis per carentiam ipsius obiecti: tum quia iam non esset contingens, prout argumentum oppositum prætendebat, sed necessarium intellectiōni semel elicitæ hoc, quod est esse intellectiōnem talis obiecti: si quidem necessarium est existere vel non existere obiectum eius; semel autem statutum,

intellectio talis obiecti (quod ad institutū nostrū, ad solutionēque argumenti latesset) perperā, & absque fidamēto diceretur id illā non habere ab intrinseco.

125 Venio iam ad argumentum tertium, quod contra doctrinam nostram in superioribus statutam, potest in hanc modum opponi. Negari nullo modo potest bonitatem diuinā, atque adeo ipsam substantiā Dei per se immediate attingi à voluntate nostrā pro statu præsentis, per actum supernaturalem charitatis, cum certum sit nos per talem actum amare Deum ipsum in se, non verò aliud loco Dei. Id autē fieri non posset, si Deus ab intellectu nostro non in se ipso, sed in phantasmate substituto cognosceretur: quandoquidem voluntas id duntaxat potest amare, quod ei proponitur per intellectum; eaque ratione, & non aliā ab ea, quā propositum est. Igitur Deus in se immediate, non verò solum in phantasmate substituto cognoscitur ab intellectu nostro pro statu præsentis. Tantumdemque subinde est dicendum de alijs obiectis insensatis. Et cōfirmari potest primò, quia actus charitatis, quo Deū diligimus, intrinsecē, & quoad substantiam est supernaturalis, ut exploratum est, in Theologia videlicet potissimum, quod intrinsecē, & essentialiter respicit bonitatē Dei supernaturalem. Igitur talis bonitas per talē actum non in alieno substituto, sed in se ipsa tangitur: aliā per illum non intrinsecē, sed ex extrinseco quodā modo respiceretur: & consequenter ea non in alieno substituto, sed in se ipsa cognoscitur, proponiturque voluntati amanda. Secundo, quia, si Deus non in se ipso, sed in phantasmate substituto voluntati per intellectiōē propositus pariter nō in se ipso, sed in tali substituto phantasmate per actum charitatis attingeretur, non quidē Deus re verā, sed potius phantasma loco Dei amaretur per talē actum. Quod sine ingēti absurdo dici non potest. Tertio potest confirmari: quia actus fidei diuinæ idcirco est supernaturalis quoad substantiam, intrinsecēque, & essentialiter infallibilis, quia intrinsecē, atque adeo immediate nititur testimonio diuino, intrinsecēque etiā subinde cū obiecto reuelato connexus est. Hæc autē constare non potest, si tam testimonium Dei per iudicium præuium ad actum fidei, quā obiectum reuelatum per actum ipsum non in se ipsis, sed in substitutis alienis attingerentur. Ergo.

126 Hoc argumentū in primis vrgentiū premit Recentiores suprà citatos, qui censent obiectū intellectiōis nostræ abstractiue figmentum quoddam esse impossibile ex re insensatā, & ex phantasmate sensibili (ad cuius instar ea concipitur) inter se identificatis coalescens. Hæc enim doctrinā suppositā, voluntas nostrā nō Deum verum, sed chimeram quamdā ex Deo, & phantasmate sensibili per identitatē cōpactā, dicēda erit per actū charitatis amare, secundum argumentū factū. Quod tamē multo absurdius videtur.

127 Respondeo ergo primò; me nullum cernere inconueniens in eo, quod dicatur Deus à nobis pro hoc statu eodem pacto amari, ac cognoscitur; atque ita non in se ipso, sed in phantasmate substituto tangi per actū charitatis. Quandoquidem cū hoc bene fiat Deum per talē actū propriissimē à nobis amari, ut per actū intellectus eodē modo tangentē ipsū propriissimē à nobis intelligitur: imo Deū solum amari per talē actū, phantasma verò substitutū nequaquā: quæadmodū, nullatenus iudicato substituto phantasmate, in ipso iudicatur à nobis Deus, & quoduis aliud insensatū obiectū, prout superius statutū est. Stat etiā predictū actū charitatis (quemadmodū de actū intellectus circa præcedēs argumentū philosophati sumus) intrinsecē, & essentialiter esse actum amoris Dei, eūque supernaturale, quoad substantiā: quia intrinsecē, & essentialiter respicit principia supernaturalia, à quibus enascitur, quæque suapte naturā sunt

Pharus Scient. Tom. I.

determinatiua voluntatis ad actū, qui intrinsecē sit supernaturalis, & amor solius Dei. Tamen Deus per illū nō in se immediate, sed in phantasmate substituto tangitur; eo quod tangitur prout per intellectū voluntati propositus est: est autē propositus pro hoc statu nō sicuti, sed multò aliter, quā re vera est in se. Nec aliud amplius præter hæc desiderari potest ad verū, perfectūque actū amoris Dei, siue charitatis Theologicæ propriæ viatorum. Quin imò Theologi, qui probabilissimē censent actus charitatis Theologicæ diuersos specie esse in viā, ac in patria; eo quod à viatoribus cognoscitur Deus obscure, & aliter, quā est in se, à Beatis verò clarē, & sicuti est in se, non possunt nō pro modo isto dicēdi stare (vti haud dubiē stat noster Lugo disp. 20. de Inc. sect. 1. n. 19. & seqq.) siquidē parū interit ea cognitionū diuersitas, nisi etiam per actus ipsos charitatis tangeretur Deus à viatoribus quidem aliter, quam est in se, hoc est, in substituto alieno; à Beatis verò, ut est in se. Porro actū charitatis viatoris diuersæ rationis esse ab actū charitatis Beati; quod primus sequitur fidē, secundus visionē; sententia est S. Th. 2. 2. q. 24. art. 7. ad 3. & Dionys. Carth. in 1. disp. 17. q. 8. Nec non Almain. Capreol. Caiet. Ferrar. & Pelant. quos refert, & sequitur noster Coninc. 2. 2. disp. 23. dub. 3. tenentque Lugo suprà, & alij. Iam verò de ipso actū fidei diuinæ pariter consentaneū ad prædicta venit dicendum posse eum optimē ex determinatione principiorum, à quibus nascitur, euadere supernaturalem intrinsecē, connexūque per suam essentiam, tam cū obiecto reuelato, quā cū diuinā reuelatione. Tamen neque obiectum reuelatum, neque reuelatio per ipsum tangantur in se, sed in phantasmatibus substitutis. Quo cessant omnia incommoda, quæ prætendebat argumentum cum suis confirmationibus.

Ad quod nihilominus respondeo aliter pro iis, qui solutioni isti nō acquiescerint, vltro, & de plano cedendo per actum charitatis Theologicæ, immediate, & in se se tangi bonitatem diuinā, aut etiā totam substantiam Dei (quo penitus argumentum ipsum cū suis confirmationibus enervatur.) Tamen bonitas diuinā, & substantia Dei non in se ipsa, sed in phantasmate substituto per intellectiōē præuiam, prærequisitamque tangatur: quia adhuc ut homo per actus voluntatis attingat obiecta amanda immediate in se ipsis, amplius necessarium non est, quam quod per actus intellectus talia obiecta verē, & propriē cognoscat siue mediātē, siue immediātē. Constat autem ex doctrinā traditā in totā præsentē questione intellectum humanum verissime, propriissimēque cognoscere, quæcumque medio phantasmate sensibili, tanquam substituto cognoscit. Et enī quemadmodum etiā intellectus noster factō discursu per suos actus ex vno obiecto tanquā medio intellecto pergat ad intelligendum aliud, quod proponit amandum, non est necesse, quod voluntas factō pariter per suos actus discursu ex primo obiecto tanquā medio amato pergat ad amandum secundum; sed immediātē non tacto primo, potest circa secundum versari, circa quod tamen intellectus nisi medio discursu ex primo versari nequit, ut apud omnes est certissimum. Ita similiter etiā intellectus nequeat pro hoc statu quodpiam insensatum intelligere, atque voluntati amandum proponere, nisi in phantasmate sensibili, tanquam in substituto, voluntas ipsa nihilominus circa illud semel sic intellectum, & sibi propositum immediātē, non tacto phantasmate, poterit abs dubio versari. Quo posito, pariter dicendum erit per actum etiam fidē diuinā attingi immediātē testimoniu Dei, cui tanquā proprio, & supernaturali motiuo nititur, tamen hoc per cognitionem præuiā, nō in se ipso, sed in substituto phantasmate proponatur. Quo plenē satisfactū est

G argu

argumento proposito, atque eius confirmationibus.

129 Ceteris autem, quae forsitan poterunt opponi ex doctrinā traditā, tradendāque in totā hāc quāstione, facillē quicquē satisfaciet. Restat modō, ut ex traditā hactenus coniectaria quaedam scitu digna colligamus. Quibus, & doctrina ipsa, & tota reolutio nostra magis, ac magis confirmata manebit.

Coniectaria praecedentis doctrinae.

Coniectarium 1.

130 Quicquid ab intellectu humano pro praesenti statu concipitur, id sub aliqua quantitate, figurā, situ, vibratione, unitate, vel multitudine, motu, vel quiete, aut alijs etiam, si quae sunt insuper, communibus sensibilibus concipitur, necesse est.

Doctrina est expressē supposita ab Arist. *lib. de mem. & remin. cap. 1.* post medium. Eaque satis, superque animadvertentibus nota per experientiam ipsam. Quis enim perspicuē non cernit, si attendat, quidquid a se intelligitur, id sub vno, aut pluribus spectris sensibilibus sibi apparere, tantā, vel tantā magnitudinis, cum tali, vel tali figurā, situ, vibratione, distantia, motu, vel quiete, &c. Certē nullus. Ratio autem à priori tradita à S. Th. *ad eum locum Arist. lec. 2.* ex dictis depromenda venit. Quia nimirum quicquid ab intellectu humano pro praesenti statu intelligitur, aut est obiectum per se sensibile, aut in phantasmate sensibili concipitur necesse est, eo quod per species duntaxat obiectorum sensibilem, quae per sensus intrant, est necessariō concipiendum. Nec fieri potest, ut sensibilia propria, quae tales procreant species, sine praedictis communibus concipiantur, prout ex doctrina latē tradita *disp. 1. tota quāst. 2.* liquidum est, ubi de naturā sensibilibus propriorum, & communium, eorumque tum sensitiuā, tum intell. & uali notitia abunde satis actum est.

Coniectarium 2.

131 Intellectus noster pro hoc statu non potest plura ut plura concipere vnica intellectione: Nam quidquid per vnā intellectionem concipit, vnum appareat illi necesse est.

Sententia est expressa Sancti Thomae & omnium Thomistarum ipsam sequentium *1. p. q. 1. 2. art. 10. & q. 58. art. 2. & q. 85. art. 4. contra Pp. Conimb. lib. 3. de Anim. cap. 8. q. 6. art. 2. Petr. Hurt. disp. 5. de Anim. sec. 7. Arriag. disp. 8. sec. 10. Onied. contr. 5. pnn. 3. §. 1. Franc. Alf. disp. 12. sec. 7. & alios Recentiores tenentes oppositam. In eademque videtur esse Arist. *lib. 3. de Anim. capite 6. text. 21.* dum indiuisibilia appellat obiecta simplicium apprehensionum nostrarum, quae praecedunt iudicium, sentiens haud dubiē vniuscuiusque earum obiectum, prout menti per ipsam apparet, multiplex, siue diuisum in multa esse non posse, sed vnum, & indiuisum esse debere. Id quod etiam experientia videtur comprobari; quandoquidem quaecumque nobis plura obiectiue apparent, eodem modo apparent, eodēque subinde modo à nobis videntur intelligi, cum intelligimus ea simul, atque eum successiue. Et certum est, cum successiue intelligimus, nos illa non per vnum, sed per plures intellectionis actus cōcipere. Quod pluribus etiam vocibus significatur, ut semper significantur à nobis omnia, quae distinctē, & ut plura nobis representantur, argumento est, nunquam illa vnica sed pluribus semper representari intellectionibus. Quippe distinctae voces haud dubiē distinctis conceptibus correspondent, non solum ob-*

iectiuis, quos significant, sed etiam formalibus, pro quibus subrogantur. Alioquin si plures conceptus obiectiui indifferenter à nobis vel per plures, vel per vnā intellectionem conciperentur, indifferenter pariter vel per plures vel per vnā vocem significandi venirent, fieretque ut vnā tantum voce auditā, plura saepe significata conciperemus. Quod non ita euenit, cum sit manifestum, qualibet solum vnica auditā voce, vnicum solum conceptum obiectiui per ipsam significatū nos apprehendere.

Ceterum ut hoc doctrinae in superioribus traditae coniectarium efficacius ex doctrinā ipsā ostendamus, supponendum est omnem humanam intellectionem in ea parte cerebri elaborari, ubi sensus internus residet, ipsiusque pariter sensatio interna elaboratur. Est certum: quia, quā certitudine experimur in nobis cognitionem rei insensibilis solo intellectu cognoscibilis, quae eo ipso intellectio est, eadem experimur illam non in pede, vel manu, vel alio corporis membro; sed in ea cerebri parte peragi, ubi peragitur sensatio interna, siue actus phantasiae, qui & ipsam comitatur intellectionem, & ad phantasma sensibile terminatur, ad cuius instar intelligitur res insensibilis. Id quod etiam ratione quasi à priori firmari potest. Nam cum intellectus noster pro hoc statu nihil sine ope phantasiae possit concipere, ut *disp. 1. quāst. 3.* statuimus, consentaneum certē videtur, ut in eadem corporis parte vtriusque functiones fiant. Sic enim intellectus per phantasiā facilius, commodius, connaturaliusque iunabitur. Phantasiā autem in cerebro locum habere *disp. 1. quāst. 2. hypoth. 25.* monstratum est. Accedit quod, ut in eadem q. ostendimus *2. 201.* actus phantasiae effectiue concurrat ad producendam speciem intelligibilem, à qua omnis intellectio ducit originem: ibi ergo talis species, ubi talis actus residet, produetur, & consequenter ibidem ob eandem rationem virtute ipsius speciei intellectio fiet tum primaria, tum etiam reliqua, quae ex primaria procedunt. Dici enim non potest actum Phantasiae alibi, quā, ubi ipse residet, causare dictam speciem, illam scilicet diffundendo per medium (agentia quippe non possunt agere in distans, quin agant in propinquū) quoniam inde sequebatur intellectionem per ipsum itidem mediū virtute talis speciei extensam produci: cūque nulla sit maior ratio, cur species hac potius via, quā illa, ad hūcque locum, potius quā ad illū fundatur, fieret ut intellectio in toto omnino corpore, in omnibusque partibus eius celebraretur. Quod est absurdū contra euidētem experientiam.

Stat igitur omnem intellectionem intra spatium organo sensus interni correspondens locum habere, ibidemque proinde esse omnes species intelligibiles tam primarias, quae causantur immediatē per actus phantasiae, quā memoratias, quae ex intellectionibus proueniunt, & in memoriā referantur, quia de omnibus eadem ratio est. Quaequam enim huiusmodi intellectiones, & species vt potē spirituales in sola animā spiritali, indiuisibilique recipiantur, quae tota in toto corpore, & tota in singulis eius partibus inest, totique subinde spatio corporis, omnibusque partibus eius indiuisibiliter praesens est: illa tamen in aliquā tantum parte corporis, in aliquāque subinde parte talis spatij, atque etiam diuisibiliter possunt esse praesentes. Quemadmodū licet diuina substantia indiuisibiliter sit per suam immensitatem vbique, humanitas nihilominus Christi Domini illi intimē vnita in loco determinato, atque diuisibiliter est.

Ita tamen omnes intellectiones nostrae, omnesque species intelligibiles intra spatium organo sensus

sensus interni correspondens clauduntur, ut non quævis earum totum id repleat; sed summum aliquæ, cæterarum verò vnaquæque certè euidam ipsius portioni correspondeat pro ratione phantasmatis, quod per quamlibet immediatè in se ipso tangitur secundum doctrinam statutam in præsent. q. 9. Etenim quilibet intellectus eidem spatio sensiterij interioris debet correspondere iuxta doctrinam nuper traditam, cui correspondet sensatio interna eius obiecti, siue phantasmatis sensibilis, ad quod immediatè ipsa intellectio terminatur ob proportionem, quoad locum, quam nostra intellectio pro statu præsentis cum sensationibus internis ipsis correspondentibus seruant. Constat autem ex doctrinâ superius datâ disp. 1. q. 2. hypot. 30. non quamlibet sensationem internam cuiusvis obiecti, siue phantasmatis sensibilis occupare totum spatium sensiterij interioris, sed unicuique iuxta suam quantitatem extensiuam certam talis spatij quantitatem correspondere; quin imo penes huiusmodi sensiterij, spatijue eius quantitates, quibus quantitates extensivæ, siue extensiones sensationum proportionem respondent, determinari sensibilia communia, sub quibus earumdem sensationum obiecta phantasmata repræsentantur sensui interno, prout latè ibidem explicatum, atque probatum est. Vnde consequenter efficitur penes eandem sensiterij, spatijue eius quantitates tum extensionem veluti subiectiuam, tum multitudinem nostrarum intellectio-
135

Quæ cum ita sint, iam liquido apparet veritas consuetarij propositi. Si enim obiecta sensata nentiam possunt sensui nostro interno (quemadmodum neque externo) plura apparere; nisi in distinctis locis, siue sub distinctis præsentibus, atque adeo per sensationes distinctas distinctis sensiterij partibus respondentes appareant; ut experientia demonstrat, & ex doctrinâ latè traditâ disp. 1. tota q. 2. compertum est, conficitur planè iuxta dicta neque intellectui nostro pro statu præsentis posse quæcumque obiecta plura apparere nisi in distinctis locis, per distinctasque intellectiones distinctis internis sensationibus, distinctisque partibus sensiterij interni correspondentes appareat, quandoquidem quæcumque pro statu præsentis intellectui nostro repræsentantur, & apparent, aut sunt ipsa internarum sensationum obiecta sensata, aut in ipsis eisdem tanquam in substitutis repræsentantur, & apparent. Quo rursus fit, ut quicquid per unicam tantum intellectio-
136

Pharus Scient. Tom. I.

immediatè terminatur, tum etiam sensationis internæ ac sensiterij corporei, cui correspondet. Quamquam enim subiectum immediatum intellectio-
137

Oportet tamen hoc adnotare, quotiescunque obiectum sensibile, vnum cum sit re ipsa; multiplicatum apparere videtur sensui externo, vel interno; eo quod in diuersis locis repræsentatur. Tum quidem re vera non plura obiecta appa-
138

Consuetarium 3.

Relatio in quantum huiusmodi, & terminus eius non per eandem, sed per distinctas cognitiones taguntur ab intellectu nostro pro præsentatu.

Ut luculentius id ostendam, suppono tanquam apud omnes certissimum, relationem ut talem nullatenus, non cognito termino, cognosci posse. Nam cum ex proprio conceptu ad aliud sit, repugnat eam expresse concipi ut relatio est, & non concipi ad aliud: fieri autem non potest, ut cognoscatur expresse ad aliud, quin concipiatur aliud, ut patet. Quis enim non videat esse impossibile, ut cognoscatur cognitio, vel amor, vel productio terminata immediatè ad Petrum, nullatenus cognito Petro? Est tamen controuersum inter Auctores, an sit necesse, ut per eandem cognitionem, quâ relatio cognoscitur, tangatur etiam indirectè terminus eius? Affirmant communiter Recentiores, ut Petr. Hurt. disp. 7. de Anim. sec. 2. Arriag. disp. 6. sec. 4. & alij. Idem supponit Ruiz disp. 13. de scient. sec. 1. n. 9. & 10. Estque sententia Soar. lib. 2. de Angel. cap. 19. & Arrub. 166. cap. 2. Alij tamen ex aduerso opinantur, bene posse relationem cognosci non cognito termino eius per eandem cognitionem, dummodo cognoscatur per aliam, cum quâ prior connexa sit. Ita Molina 1. p. q. 56. art. 3. §. sententiam hanc, & q. 58. art. 3. censens Angelum non per eandem cognitionem, quâ se ipsum cognoscit ut relatū ad Deū attingere ipsū Deū, sed per distinctam. Cui consentit Tur. de Ang. q. 56. art. 3.

G 2 disp.

disp. 44. dub. 2. §. Secundo mihi. Eiusdem sententia est Alarc. *tract. 2. disp. 2. cap. 2.* eamque probabilem reputat Soar. *rom. 1. in 3. p. disp. 28. sec. 2. §. sed obijci potest.* Imo *disp. 27. sec. 5. §. secundus modus* eandem sententiam supponere videtur dum ait, relationem non esse medium cognoscendi terminum, sed potius supponere cognitionem eius, ut ipse cognoscatur.

138 Igitur confectionarium nostrum in ista secunda sententia, quam veram arbitramur, procedit. Probatur autem primò, & potissimum: quia plura ut plura non possunt nobis pro statu presenti per eandem cognitionem representari, ut *precedente confectionario* statuimus: competum est autem relationem quatenus talem, & terminum eius ut plura representari, siue cognosci, cum sit de conceptu relationis ad aliud à se distinctum se habere, ut notum est. Secundò probatur: quia voces distinctæ sicut distinctis conceptibus obiectiuis, ita & distinctis cognitionibus correspondere solent. Relatio autem, & terminus distinctis semper vocibus significantur. Tertio quia res distinctæ non adunantur à nobis sub vna cognitione, nisi quando adeo sunt inter se similes, ut possit abstrahi ab illis conceptus communis. Sed relatio, & terminus ex proprijs conceptibus res sunt inter se distinctæ, & valde dissimiles: ergo sub vna cognitione non possunt à nobis adunari; sed distinctis sunt concipiendæ. Quartò; quia vel experientia ipsa videtur constare, dum iudicamus de subiecto actum respectuum ad ipsum, qualis omnis actus est ex suo conceptu iuxta dicenda lare *q. seq.* distinctis nos cognitionibus attingere subiectum, & actum, sicut & distinctis vocibus significamus, quandoquidem sæpe præcedit tempore apprehensio simplex subiecti, eademque subleuit postmodum accedenti iudicio, tendentique in actum talis subiecti, quin opus sit ut subiectum ipsum per tale iudicium tangatur, prout apparebit ex dicendis in *dicta seq. q.* Quinto species impressa, qua utitur ad concipiendam relationem longè diuersæ naturæ est ab ea, qua utimur ad concipiendum terminum, siquidem relationis, & termini diuersos conceptus obiectiuos, siue dissimiles formamus, ut est notissimum. Nec possunt nobis conceptus obiectiui dissimiles per similes species, aut per eandem representari, ut satis liquet ex dictis in *rotâ hac questione.* Ergo non eadem, sed distinctæ, dissimilesque cognitiones sunt, quæ à talibus speciebus promanant circa relationem, & terminum. Sextò denique non minus repugnat amari mediū, ut medium non amato fine, quam cognosci relationem non cognito termino; & tamen in sententia satis communi distinctis actibus amantur saltem ut plurimum à nobis medium & finis. Ergo &c. Hæc satis modò.

139 Ex quibus obiter inferitur contra Doctores primæ sententiæ relate *n. 137.* possibile vniuersaliter esse, ut cognoscatur relatio per cognitionem distinctam à cognitione termini connexam tamen necessario cum illa, eo quod absolute relatio sine termino cognosci nequit. Imo apud nos hunc modum cognoscendi necessarium omnino esse pro statu presenti. Tamen apud videntes intuitiue vtrumque videatur possibile, nempe, & quod per distinctas cognitiones cognoscantur relatio & terminus, & quod cognoscantur per eandem quantumvis expresse, & distincte. De quo plura dicenda sunt in *tract. de scientia Dei.* ubi, quæ contra possunt opponi affatim diluemus. Id satis sit scire modo, per illa dumtaxat probari relationem sine

termino cognosci non posse, quod fatemur omnes, non tamen per eandem cognitionem debere cognosci, quod nos negamus. Id obiter adnotare libet, quod loco citato fusius est explicandum, adhuc ut iudicatiue à nobis cognoscatur quævis relatio in quantum huiusmodi, non opus esse quod iudicatiue etiam cognoscatur terminus eius, sed sufficere quod apprehendatur simpliciter. Tamen quando relatio est connexionis iudicata valeat de terminare intellectum ad iudicandum terminum. De quo etiam ibi multo plura dicenda sunt.

Confectionarium 4.

Quod intellectus humanus, quæ distincta sunt, 140 sic adunet, ut conceptum vnicum obiectiuum communem pluribus, atque adeo vniuersalem efformet: Et quæ identificata sunt, sic distinguat, ut plures eiusdem entis formalitates obiectiue præcise faciat. Modòque vnam, modò aliam, cæteris ignotis, percipiat. Quod etiam quæ in se sunt entia determinata, vagè concipiat, id sanè inde omnino nascitur; quod per phantasmata substituta prout explicauimus, intelligit. Cæterò quoniam si cuncta ab illo in se immediatè (ut cognoscantur ab intuentibus) non verò in dictis substitutis, quantumvis obscure cognoscerentur, nullum apud nos vniuersale, nulla formalitatum distinctio, nullus conceptus vagus daretur: isque subinde, quem experimur in scientijs humanis successiuus progressus penitus pessum iret; longèque aliter, quam modò per solos singulares adæquatos ac determinatos rerum conceptus, uti euenit intuentibus, cognosceremus.

Etenim si cuncta in se ipsi immediatè per intellectiones nostras attingerentur, idem quod sunt in se re ipsa, essent in mente nostra obiectiue. Atque adeo, quæ in se re ipsa plura sunt, in mente quoque plura essent, neque vnum apparere possent: quo omnis conceptus obiectiuorum vniuersalitas qualis modò datur, cessaret. Et quæ realiter sunt vnum, vnum quoque essent in mente, nec plura possent apparere: quo distinctio formalitatum eiusdem entis, qualis etiam modò datur, cessaret itidem, nec vnam talium formalitatum (ut nunc euenit) cognoscere vilo pacto possemus, ignotis reliquis. Tum quæ in se sunt entia determinata, determinata quoque in mente representarentur, nec ut sæpe numero euenit vaga possent, prout fusius in *sequentibus* ostendemus.

Itaque tunc intellectus noster format vniuersale 141 quando pro pluribus inter se similibus vnum & idem phantasma sensibile subrogat, eadè in vno, & eodem phantasmate tanquam in substituto cognoscit: tunc enim illa cuncta eo ipso apparent vnum nostro intellectui, sub vnoque conceptu obiectiuo cunctis communi cognoscuntur. Quod est conceptum vniuersalem ipsorum à nostro intellectu formari similiter (vice tamen versa) tunc intellectus noster distinguit in eodem ente plures diuersas formalitates, quando pro illo plura diuersa phantasmata sensibilia subrogat, illudve in pluribus diuersis phantasmatibus tanquam in substitutis cognoscit. Tunc enim tale ens eo ipso plura intellectui nostro apparet, sub pluribusque conceptibus obiectiuis inter se diuersis cognoscitur. Tunc denique format conceptum vagum, quando pro vna, vel aliâ re alicuius multitudinis subrogat phantasma determinatum, prout *supra n. 93.* dicebamus, modòque explicauimus amplius.

Et

Et primum quia non semper ex subrogatione plurium phantasmatum pro eodem ente ab intellectu nostro oriunda resultat formalitatem obiectiua præcisio, & si aliquis resisteret, semper obiectiua eiusdem entis multiplicatio, scire opus est multiplicationem obiectiua, quam idem ens in mente nostra à pluribus phantasmatis pro ipso subrogatis sortitur, duplicem esse posse, alteram præcisivam, quæ tale ens veluti in plures partes diuiditur; alteram non præcisivam, quæ tale ens veluti in plura entia adequata multiplicatur. Ex quibus per primam fit formalitatem præcisio. Per secundam non item. Nascentur autem earum discrimine ex diuersitate principiorum, quibus intellectus determinatur ad subrogationem phantasmatum efficiendam. Quando enim principia substitutiva vnius phantasmatis idem ipsum ex se notificant in re intelligenda, atque notificant principia substitutiva alterius, tunc distinctio obiectiua nascens præcisiva non est, sed multiplicatiua adequati obiecti. Quando verò principia substitutiva vnum phantasma pro re intelligenda alicuius dumtaxat partis, formalitatisve talis rei sunt quatenus ex se notificatiua; principia verò phantasma alterum pro eadem re substituentia alterius partis, formalitatisve ipsius rei ex se notificatiua sunt; tunc distinctio, quæ ex parte obiecti, siue conceptuum obiectiuorum resultat, præcisiva est talis rei in diuersas sui formalitates, seu partes. Tunc autem principia determinatiua intellectus ad substituendum phantasma pro re intelligenda, vnius dumtaxat formalitatis rei sunt, quatenus ex se notificatiua, quando talis natura sunt, vt eodem omnino modo talem rem intellectui notificarent, etsi ea non esset amplius re verâ, quam talis formalitas, eo quod potentia proximè intellectui per talia principia constituta in vi potentie intellectiue dumtaxat postulat ex se vnicam talem formalitatem notificare in phantasmate substituto, fit, aut non fit illa re ipsa identificata cum alijs, de quo talis potentia proxima, taliæque principia ipsam constituentia non curant. Quo fit, vt licet subrogatio phantasmatis pro totâ re, prout iacet, fiat, vnica illa nihilominus eius formalitas per talem intellectiorem intelligatur, eo quod tota res vi talium principiorum in tali phantasmate intellecta amplius non est apud cognoscentem, quam illa formalitas, quidquid sit amplius in se. Vnde rursum efficitur, vt possit intellectus noster hoc, quem habet intelligendi, modo paulatim, & per partes quamuis rem intelligere cognoscendo modo vnicam eius formalitatem, alijs ignotis, & postmodum cognoscendo aliam, ceterasque deinceps. Tum etiam rem eandem quasi compositam ex pluribus formalitatibus, seu partibus præcisio obiectiue concipere. Prout pluribus explicandum est *infra dictâ disp. 13. q. 9.*

143 Sed demus interim nihilominus pro maiori intelligentiâ doctrinæ nonnulla exempla. Determinatur quis quibusdam principijs, aut etiam pro arbitratu ad concipiendam rem eandem secundum idem distinctis in locis, & sub distinctis phantasmatis, aut dissimilibus, aut similibus. Tum quidem multiplicatio conceptuum obiectiuorum, quæ apparet penes phantasmatum multitudinem pro tali re subrogatorum nullatenus præcisiva est: quia cuncta principia pro tali re substituentia talia phantasmata idè ipsum in ipsâ re notificare, quatenus est ex se, prætendunt. Aliter res succedit, cum videt quis lucem, & per apprehensionem oriundam à tali visione, per aliæque insuper diuersa de-

Pharus Scient. Tom. I.

terminatiua iuxta doctrinam *suprà* traditam à *h. m.* 108. determinatur ad iudicandum de tali luce, modo quod existit, modo quod existere potest, modo quod est productiua luminis, modo aliud quidpiam, subrogatis pro luce ipsâ diuersis phantasmatis diuersis hinc iudicijs correspondentibus. Tunc enim multiplicatio eiusmodi prædicatorum lucis, in quæ tendunt talia iudicia, præcisiva est: quia talia prædicata penes diuersitatem phantasmatum substitutorum pro luce diuersæ sunt eiusdem lucis formalitates cognitæ diuini, seorsimque per talia iudicia, eo quod principia determinatiua intellectum ad primum ipsorum iudiciorum dumtaxat sunt notificatiua existentie lucis; quæ autem determinant ad secundum, tantum notificant ex se potentiam, quam lux habet ad existendum; quæ verò ad tertium potentiam, quam lux habet ad producendum lumen: pariterque dicendum de ceteris. Simili modo; Cernit quis, eminens ens quoddam progressive se mouens, indeque induitur per discursum ad iudicandum esse illud animal, subrogato pro ente illo phantasmate quodam animalis, neque ex vi talium principiorum aliquid amplius de tali ente iudicare valet: eo quod talia principia ex se amplius non sunt notificatiua. Pergit deinde, & experitur illud ens loqui. Hincque rursum per discursum induitur ad iudicandum in alio subrogato phantasmate esse illud rationale, seu esse hominem: eo quod principia, quæ accesserunt, iam sunt rationalitatis illius, humanitatisve notificatiua. Progreditur tandem ulterius, & per alia accidentia, quæ experitur talis entis propria in alio substituto phantasmate iudicat illud esse Petrum; Sicque penes huiusmodi diuersa iudicia, phantasmataque subrogata diuersæ resultant in tali ente formalitates obiectiue præcisæ, pariterque per iudicia ipsa cognitæ diuini. Tantumdemque euenit quoties de qualibet re propositâ, vt de subiecto, aut ex terminis aut per discursum diuini iudicat intellectus plura, & diuersa prædicata, quæ totidem sint eiusdem rei formalitates obiectiue præcisæ ratione totidem diuersorum phantasmatum pro tali re substitutorum modo explicato; idque, siue huiusmodi prædicata iudicentur rei conuenire, prout in statu existentiâ, siue prout in statu quidditatiuâ iuxta doctrinam commemoratam 111. Vnde obiter deprehendes præcisionem obiectiua formalitatum, non tam ex parte subiectorum, quam ex parte prædicatorum, in quæ iudicia nostra tendunt, se habere: prædicata enim sunt potissimum, quæ tum inter se, tum à subiecto, de quo prædicantur, obiectiue præcise induntur ab intellectu nostro, vt amplius constabit ex dicendis *quæst. seq.* atque etiam *disp. illa. 13. q. 9. sæpè citata.* Vbi ad rem plura.

Iam verò circa constructionem vniuersalis 144 vnicè oriundam, vt dicebamus ex modo, quem habemus intelligendi per phantasmata substituta. Tuncque ab intellectu nostro exequatur, quando ille idoneis ad id principijs determinatus vnum, & idem phantasma sensibile subrogat pro omnibus omnino excogitabilibus rebus, quæ in aliquâ formalitate, rationeue obiectiua, siue essentiali, siue accidentali conspirant iuxta doctrinam *suprà* traditam; Modo adnotandum superest primò; eas res dumtaxat ab intellectu nostro sub conceptu vniuersali adunari, quæ omnino inter se similes sunt quoad eam formalitatem, siue rationem obiectiua, secundum quam adunantur. Quæ quidem similitudo plerumque non rerum ipsarum quam

G 3

quam raro habent, sed phantasmatum est, sub quibus ea formaliter, seu ratio in singulis ipsis rebus concipitur. Tunc solum similitudo ipsarum rerum ad concipiendum vniuersale conferre potest immediate, quando res ipsae sensibiles sunt per propriaeque species apprehensae, ut sicque sub vno conceptu adunantur, ut quando plures albedines sub conceptu communi albedinis comprehendimus subrogato pro omnibus vno phantasmate albedinis simili singulis. Vnde rursus efficitur, ut quando conceptus vniuersalis ad inferiora contrahitur, quibus conuenit; contractio non aliter fiat, quam subrogando pro singulis seu determinatè, seu vagè phantasma, quod erat subrogatum pro omnibus. Quo tandem fit, ut ille ipse conceptus, qui erat communis, in singulis inferioribus reperiatur formaliter. Propriissimèque subinde verificetur, vniuersale esse vnum aptum ad essendum in multis, iuxta definitionem Aristotelicam receptam ab omnibus, ut paulo explicatius dicam postmodum. *Consect. 6.*

145 Secundò est adnotandum inter conceptum vniuersalem, & particularem, seu vagum solere à quibusdam recenseri conceptum indefinitum, qualis videtur efformari, quando rationem aliquam, formalitatemve obiectiuam concipimus veluti praescindendo ab eo, quod ea in vno, vel in pluribus reperiatur. Perperam tamen ponitur conceptus indefinitus, ut distinctus ab vniuersali, & singulari, & vago. Quoniam quaecumque concipimus, ad ea tria capita reuocentur, necesse est: quandoquidem non possunt non esse illa, aut plura determinatè, qualia cadunt sub conceptum vniuersalem, aut vnum determinatè, quale cadit sub singularem, aut hoc, vel aliud ex extremis disiuncti, quale est, quod cadit sub vagum. Ceterum quia conceptus vagus, aut inter extrema singularia, aut inter extrema vniuersalia, aut inter extrema ex vtrisque mixta vagari potest. Hinc est, quod formalitatem aliquam siue rationem obiectiuam possimus concipere veluti praescindentes ab eo, quod ea in vno, vel in pluribus reperiatur. Hoc tamen aliud non est, quam eam concipere, ut conuenientem vni, vel pluribus vagè, seu disiunctiue. Vnde etiam efficitur ut saepe videatur vniuersalis conceptus, qui re verè est vagus, quemadmodum conceptus verè vagus saepe determinatus esse videtur.

146 Tertiò enim est adnotandum, quando conceptus vniuersalis per differentiam singularis contrahitur, etsi per illam determinari penitus videatur; tamen ut plurimum saltem non ita fieri? sed solum de vniuersali in vagum transire; quia id sibi exposcunt principia, quae determinant ad contractionem faciendam. Quotiescumque enim conceptum vniuersalem sub ista forma praedicamus de singulari, uti plerumque fit. *Petrus est homo. Ioannes est albus. Paulus sedet, &c.* sensus haud dubiè ex parte praedicati fit vagus, perinde ac si diceremus. *Petrus est aliquis homo. Ioannes est aliquod album, aut aliquà albedine est albus. Paulus aliquà sessione sedet, &c.* Quod probò primò, quia huiusmodi propositiones aequè essent veræ citra dubium: esto Petrus esset alius homo, aut alia humanitate esset homo, & Ioannes esset aliud album, aut alià albedine esset albus, & Paulus alià sessione federet. Secundò, quia diuersum sensum prae se ferunt illae, atque hae de praedicato determinato. *Petrus est hic homo. Ioannes est hoc album, aut hanc albedine est albus. Paulus sessione istà sedet.* Tertiò: quia istae propositiones: *hic homo est homo: hoc animal est animal: hac rationalitas est rationalitas,* & similes non constant terminis

synonimis, ut est notissimum; constarent autem si praedicatum perinde, ac subiectum determinatum esset. Quartò: quia scienti euidenter, Petrum sedere, aut esse album, ignotum adhuc manere potest, quà determinatà sessione sedeat, & quà determinatà albedine albus existat. Quae omnia argumento sunt omnes eiusmodi propositiones sub formà supradictà conceptus de praedicato vago esse. Tantumdemque subinde dicendum erit de iudicijs ipsis correspondentibus, nisi aliquando aliunde constet oppositum.

Denique circa conceptum vagum, quem medio phantasmate determinato formare solet intellectus noster inductus siue determinatus per principia, quae ex se damtaxat sunt notificatiua alicuius rei ex pluribus vagè sumpta, alicuiusve formalitatis, siue rationis obiectiuae, prout conuenientis disiunctiue vni rei, vel alij, vel alij alicuius integre multitudinis, quà ratione *suprà* explicauimus *nu. 122.* Id solum restat modò notandum, talem conceptum aut incomplexum esse posse, aut complexum. Incomplexum euadit quando pro re, vel ratione obiectiua vagà vnicum subrogatur phantasma, ut cum dicimus *aliquis homo currit*: complexum autem, quando plura, ut cum dicimus: *hic homo, vel hic homo currit.* Quod rursus aut ex extremis similibus potest constare, ut in exemplo posito, aut ex dissimilibus. Ut si dicamus. *Homo, vel equus currit. Homo legit, vel ambulat. Petrus legit, vel leorugit, &c.* sub quibus omnibus diuersis formis idem semper continetur sensus saltem æquiualeuter; atque adeo idem semper est modus subrogandi pro re, vel ratione indeterminata, seu vaga, aut vnum, aut plura phantasmata determinata in quibus illa siue per vnà, siue per plures cognitiones vagè seu disiunctiue cognoscitur. Possè autem in quolibet propositionum genere aliquos terminos esse vagos, & aliquos determinatos indubitatum est.

Aduerto tandem etsi conceptus seu terminus disiunctiue à conceptu, seu termino disiuncto absolute discriminetur à Logicis afferentibus primum determinatè; secundum confusè supponere, siue supponi; re tamen verè eos ex parte sui, aut intellectuum, quas terminant, hoc est ex parte formae nequaquam differre, sed tantum ex parte materiae, ut ex dicendis *disp. 10. q. 2.* constabit.

Consectarium 5.

Ex eodem, quem habemus, intelligendi, modo nascitur, ut multifariam sub vnicò, & eodem conceptu obiectiuo plura possimus, atque soleamus complecti, intelligendo scilicet illa sub tali conceptu confusè.

Quia nimirum multis, & varijs modis vnum, & idem phantasma pro pluribus obiectis intelligendis subrogare possumus, & solemus. Primò enim subrogari à nobis potest vnà phantasma pro pluribus intelligendis distributiue sumptis, quo calu ita subrogatur pro omnibus ut etià subrogetur pro singulis. Imò idè est subrogari pro omnibus distributiue, seu diuisiue sumptis, ac pro singulis subrogari totius multitudinis. Quo quidem subrogationis genere utimur, quando facimus vniuersale. Ex eoque nascitur, ut conceptus sub tali phantasmate plurium formatus ad singula aliquo modo contrahi possit, atque ita de singulis verè, & formaliter praedicari, ut idem semper nobis appareat tam cum abstractus ab ipsis pluribus, quam cum contractus in eisdem representatur,

repræsentatur, vt *supra* n. 144. dicebam.

¹⁵⁰ Secundo subrogari à nobis potest vnum phantasma pro pluribus obiectis intelligendis collectiue sumptis, vt quando vnico conceptu quoduis totum, aut quoduis aggregatum plurium collectiue concipimus. Idque vel conceptis aut omnibus, aut aliquibus partibus talis aggregati distincte penes distinctionem partium extensionis, quas ipsum phantasma secum fert, vel conceptis omnibus confuse, & quasi contextis ipso phantasmate. Quibus in casibus totum ipsum phantasma pro singulis ipsis partibus diuise sumptis non subrogatur. Vnde conceptus obiectiuus, quem de toto, vel aggregato sub tali phantasmate formamus, non magis de partibus singulis est prædicabilis, quam ipsum totum, vel aggregatum de singulis ipsis partibus prædicabile est.

¹⁵¹ Tertiò subrogari à nobis potest vnum phantasma pro pluribus obiectis intelligendis vagè, seu distinctiue acceptis, seu potius pro aliquo obiecto alicuius multitudinis vagè, seu indeterminate sumpto, prout *supra* n. 122. rursusque *Conf.* 4. explicauimus. Quo casu conceptus obiectiuus vagus ex tali subrogatione resultans de singulis eius multitudinis est prædicabilis vere, & formaliter, vt cum conceptum vagum hominis de singulis hominibus prædicamus dicentes. *Petrus est aliquis homo. Ioannes est aliquis homo*, &c. Dicuntur autem distinctionis gratia huiusmodi adunationes plurium sub vno conceptu obiectiuo. Prima quidem adunatio vniuersalitatis. Secunda adunatio collectionis. Tertia adunatio distinctionis.

¹⁵² Porro quæuis prædictarum trium subrogationum vnus phantasmatis pro pluribus obiectis intelligendis, aut potest fieri pro pluribus realiter inter se distinctis, vt quando sub vnico conceptu vniuersali hominis concipimus omnes homines; & sub vnico conceptu collectiuo Petri concipimus omnes partes phylicas eius, vel essentielles, vel etiã integrales; & sub vnico conceptu distinctiuo, seu vago animalis vagè concipimus omnia animalia modis iam explicatis. Aut fieri potest pro pluribus alijs per solam rationem distinctis inter se, vt quando sub vnico conceptu vniuersali entis, aut attributi concipimus omnia attributa Dei realiter identificata; & sub vnico conceptu collectiuo hominis concipimus animal, & rationale realiter etiam identificata inuicem, & cum ipso; Et sub vnico conceptu vago attributi Dei vagè concipimus omnia ipsius attributa.

¹⁵³ Hæc cum ita sint, nonnulla adhuc circa illa obseruanda restant. Sit primum, conceptum vniuersalem comparatione eorum, quæ comprehendit, totum logicum solere nuncupari; conceptum verò collectiuum ab obiecto, quod comprehendit, dici posse aut totum physicum, si partes collectiue conceptæ physicè inter se distinguantur, aut totum metaphysicum, si metaphysicè duntaxat, seu per rationem nostram sint illæ distinctæ.

¹⁵⁴ Secundo obseruandum est, conceptum vniuersalem, aut etiam vagum eodem modo solere semper dicere omnia inferiora sub se contenta; cum tamen conceptus collectiuus interdum dicat omnes partes, quas sub se continet directè; interdum verò aliquam earum, aut aliquas tantum directè, & aliquam, aliquasue oblique. Tum aliquando omnes dicit determinatè; aliquando verò nonnullam, nonnullasue determinatè; residuam autem, siue residuas vagè. Quo casu conceptus euadit veluti mixtus ex collectiuo, & vago. Solet præterea con-

ceptus collectiuus, siue cum vago mixtus nonnunquam dicere omnes suas partes æquè explicite, vel implicite; quandoque verò aliquam explicite, & reliquas implicite dicit. Quod tenet quando ex phantasmate proprio partis explicite, siue ex materia eius phantasma compingitur subrogandum pro cunctis partibus. Quemadmodum agendo de concretis *q. 4. Confess.* 3. explicabimus.

¹⁵⁵ Tertio obseruandum est, dum plura sub vnico conceptu aut vniuersali, aut collectiuo adunamus, plerumque præscindere nos obiectiue à differentijs indiuidualibus singulorum includentibus prædicatum distinctionis realis, quæ inuicem inter se distinguuntur: quia plerumque principia determinantia ad talem adunationem faciendam non sunt ex se notificatiua talis prædicati: quia tamen interdum ipsum ex se notificant, præsertim quando cognitio eius explicita, seu distincta præcessit; interdum dum plura adunamus à prædicato pluralitatis, seu distinctionis realis, quam illa habent, non præscindimus; sed illud cum alijs cognoscimus tametì implicite, seu confuse, hoc est, non medijs pluribus phantasmatis proportionatis, & appropriatis ad concipienda plura vt plura, sed medio vnico phantasmate proportionato, & appropriato ad concipiendum vnum, seu plura vt vnum. Itaque aliud est quoties plura sub vnico conceptu adunamus, non apparere illa nobis vt plura pluralitate rationis supposititia; quia non per plura, sed per vnum tantum phantasma substitutum nobis apparent; aliud non apparere nobis pluralitatem realem, quam ipsa habent in se se. Primum semper est verum, vbi eiusmodi adunatio interuenit. Secundum, etsi plerumque etiam sit verum, quia præscinditur à dicta pluralitate reali; interdum tamen est falsum, quia non præscinditur. Nec mirum sit, quod pluralitas vera interdum per conceptum magis proprium vnitatis repræsentatur; siquidem vera vnitatis, seu identitas plerumque per conceptum repræsentatur magis proprium pluralitatis, quoties nimirum pluribus interuenientibus conceptibus obiectiuis iuxta dicenda *q. 4.* indicamus aliquid esse vnum, seu idem cum altero vel secum. De quo iterum redibit sermo *Disp.* 13. *q. 9.*

¹⁵⁶ Quartò obseruandum est, dum plura sub vnico conceptu, aut vniuersali, aut collectiuo adunamus, etsi nonnunquam à nullo prædicato reali singulorum fiat præcisio; eo quod principia determinantia ad faciendam adunationem illa cuncta notificant quoad totum, quod sunt in se reipsa; plerumque tamen præscindere nos obiectiue non tantum à singularitatibus, sed etiam ab alijs prædicatis eorum, adunantes scilicet illa quoad aliquod solum, aut quoad aliqua præcisio reliquis. Sic quoties adunamus plura sub conceptu vniuersali generico quoad illam tantum formalitatem à reliquis præcisam, ea adunamus per quam constituitur tale genus; vt cernere est quando adunamus omnia animalia sub conceptu præciso animalis; omnia viuientia sub conceptu præciso viuientis; omnes substantias sub præciso conceptu substantiæ & sic etiã dum adunamus plura sub vnico conceptu collectiuo concreti, seu adiectiui, seu substantiui, sæpe ex singulis talis concreti partibus, præsertimque ex illa, vel illis, quæ implicite significantur, & concipiuntur, vnam aliquam formalitatem adunamus cum alijs à reliquis earundem partium obiectiue præcisam. Tametì interdum partes ipsas quoad totum, quod sunt, reipsa adunemus. Quod cernere

est in his concretis *homo*, *album*. Primum enim Theologicè & substantiue sumptum explicatè dicit humanitatem præcisè quoad conceptum humanitatis ex se specificum; implicite autem substantiam, seu perionalitatem præcisè quoad conceptum substantiæ, seu perionalitatis ex se genericum. Secundum verò adiectiue sumptum explicite dicit albedinem secundum conceptum ex se specificum albedinis; implicite autem lubiectum albedinis secundum conceptum genericum, & valde commune subiecti albedinis. Tantundem est de alijs concretis tum substantiuis, tum adiectiuis iuxta communem, & ordinariū modum, quem illa concipiendi, atque significandi habemus. Hoc tamen non vetat quominus quis possit interdum concretum substantiuum coalecens ex hac determinatā humanitate, & ex hac determinatā substantiā quoad totum, quod iunt, re ipsa concipere. Tum adiectiuum ex hac albedine, & hoc subiecto quoad totum, quod re ipsa sunt. Quæ pariter aut per prædicta, aut per alia nomina pro arbitrio significare poterit.

157. Et quoniam ex modo, quem habemus connaturalem concipiendi vnam formalitatem præcisam obiectiue ab alijs, cum quibus est idem à parte rei, nascitur ut eam communiter, & ut plurimum cum quādam indifferentiā, atque adeo conceptu vago concipiamus, eo quod principia ex se notificatiua eius præ ceteris plerumque non hanc determinatē, sed aliquam talem formalitatem notificare postulant, conceptusque de illa formatus indifferens communiter est ad illam, vel aliam, vel quamlibet eiusdem rationis. Consequitur ut quando pars aliqua concreti, siue conceptus collectiuus formalitas est obiectiue præcisā ab alijs, cum quibus realiter est idem, ea communiter, & ut plurimum non determinatè concipiatur; sed vage: pariterque per nomen concreti significetur. Quocirca dicunt Theologi communiter, concreta substantia non determinatè, sed vage dicere omni partem sui, quam dicunt implicite. Tantundemque de adiectiuis, de partibusque eorum implicitis non singularizatis dicendum est, ut videbimus *quæst. 4. Consect. 3.* vbi ad rem plura.

Consectarium 6.

158. Nonnulla etiam quæ varijs in locis Arist. pronunciauit de obiectis vniuersalibus, & singularibus, aptissime iuxta doctrinam nostram veniunt intelligenda.

Imprimis enim definiens vniuersale *lib. 7. Metaph. text. 45.* dixit Philosoph. *Hoc enim dicitur vniuersale, quod pluribus inesse natum est.* Et *lib. 1. Perihem. cap. 5.* *Dico autem vniuersale, quod de pluribus natum est predicari.* Et *lib. 1. Post. cap. 8.* loquens de vniuersali ait. *Esse igitur vnum quid oportet, idemque de pluribus non solum communi nomine predicandum.* Et *lib. 2. Post. cap. ult.* *Quod est vnum præter multa, quodque in omnibus illis vnum inest.* Quæquidem definitiones ineptæ essent, nisi vniuersale ita sit vnus conceptus obiectiuus abstractus à multis, & eis communis, ut ipsemet sumptus formaliter, prout nobis obiectiue apparet, integer reperiat in singulis, & de eis prædicetur; prout verè iuxta experientiam indubiam à nostro intellectu reperitur & prædicatur. Quod tamen impossibile esset, nisi vniuersale formaliter per vnum phantasma sensibile constitueretur ita substitutum pro multis in statu abstractionis, ut idemmet in

statu contractionis veniat substituendus pro singulis, ut pluribus *disput. 17.* explicandum à nobis est.

Deinde Arist. *lib. 1. Physic. text. 49.* ait. *Vniuersale quidem enim secundum rationem nouum est. Singulare autem secundum sensum. Ratio quidem enim ipsius vniuersalis est, sensus autem particularis.* Quam doctrinam non semel ab Arist. expressam, suppositamve alijs in locis vbique sequitur S. Th. atque ita *1. p. q. 86. art. 1.* rem tractans ex professo concludit. *Vnde intellectus noster directe non est cognoscitivus nisi vniuersalium; indirecte autem, & quasi per quādam reflexionem potest cognoscere singularia.* Quam sententiam sequuntur Thomistæ communiter. Etsi pro opposita stent Comimb. *lib. 1. Physic. cap. 1. q. 4. art. 2.* Rub. *lib. 3. de Anim. cap. 4. q. 3.* Petr. Hurt. *disput. 5. de Anim. sec. 6.* Franc. Alf. *disput. 12. de Anim. sec. 5. n. 75.* & communiter Recentiores. Qui tamen omnes non difficile videntur conciliari posse iuxta doctrinam traditam. Certum enim est primo intellectum nostrum per simplicem apprehensionem attingere eadem ipsa singularia obiecta, quæ attingunt sensus, quorumque propriæ species eorundem sensuum ministerio ad intellectum deriuantur, ut ex doctrinā stabilita *disput. 1. q. 1. & 2.* liquidum est. Secundò est certum dum intellectus noster aliquid iudicat de aliquo obiecto singulari, ut de Platone, Socrate, &c. non posse non eum tale obiectum simpliciter saltem apprehendere. Tertio certum est omnem conceptum obiectiuum significabilem per verbum ex genere suo conceptum vniuersalem esse, atque adeo multis communem, si abstractum ab omnibus concipiatur, ut sæpè fit. Ob id namque nulla sunt verba propria, quemadmodum sunt nomina propria, nimirum rerum singularium. Et quoniam obiectum, in quod iudicium nostrum tendit, vnicè est obiectiuus conceptus significabilis per verbum per modum actus, ut asserim ostendimus *quæst. seq.* conficitur obiectum proprium nostri iudicii non posse non esse conceptum ex suo genere vniuersalem. Etenim ea est conditio nostri intellectus pro hoc statu satis nota bene obseruanti, ut nihil iudicare possit adhuc de rebus singularibus, quod non sit à singularitate abstrahibile, atque adeo ex suo genere vniuersale, ut cernere est in omni conceptu significabili per verbum, quale necessario esse debet obiectum iudicii nostri, ut dicebam. Quarto denique certum est quoties cōceptus vniuersalis de singulari iudicatur, seu prædicatur, per ipsius singularitatem aliquo modo contrahi ad esse singulare; singularēque subinde saltem vagum, seu indeterminatum iuxta superius dicta euadere, prout in statu contractionis, tamen semper dicatur ex se vniuersalis; eo quod à singularitate, per quam contrahitur iterum abstrahibilis est.

Ex his sequitur primo intellectum nostrum per iudicium (quo solum absolute, & simpliciter dicitur intelligere) dumtaxat attingere obiecta ex se vniuersalia, quod solum voluisse censendi sunt Arist. & S. Th. *locis citatis.* Et quia iudicium nostri intellectus, dum directe tendit in actum significabilem per verbum, ut in obiectum proprium, non potest non connotare, siue supponere apprehensum subiectum talis actus, quod sæpè est aliquid singulare, ideo fortasse S. Th. dixit ab intellectu nostro directe quidem solum vniuersalia, indirecte verò singularia cognosci. Secundò constat neuti-quam negari ab Arist. & S. Th. concipi ab intellectu nostro per se, & directe per simplicem apprehensionem.

nam res singulares: nam simplex apprehensio (quæ obiectum potius proponitur intellectui intelligendum, quam intelligitur, loquendo absolute, & simpliciter) non cadit sub intellectionem, seu cognitionem singularium simpliciter dictam, quam ipsi negant. Tertio constat læpissime ab intellectu nostro iudicari, atque adeo prædicari de subiectis singularibus prædicata ex se vniuersalia, quæ prout in statu prædicationis, seu contractionis modo dicto sunt singularia. Quo sensu bene potest dici intellectus noster directè intelligere singularia absolute, & iudicari. Quod solum censendi sunt velle, Authores secundæ sententiæ. Si autem hoc dumtaxat volunt, Authoribus primæ non contradicunt, vt ex dictis liquidum est.

161 Præterea Arist. cum dixisset *lib. 1. Post cap. 2.* Notiora esse nobis proxima sensui, nimirum singularia: simpliciter verò, & secundum naturam esse notiora, quæ à sensu longius distant; videlicet vniuersalia. Oppositum videtur tradere *lib. 1. Physic. cap. 1.* dicens confusa & vniuersalia notiora esse nobis: secundum naturam verò esse notiora elementa, principiaque, in quæ solent diuidi illa; & ideo in scientijs ex vniuersalibus ad singularia oportere procedere. Siquidem ea infinita natura nobis est via, vt à notioribus nobis ad notiora secundum naturam procedamus. Quæ duo loca concilians S. Th. *ibidem* ait in primo comparare Arist. vniuersalia ad singularia simpliciter; ex quibus singularia, quæ per sensum intrant, notiora sunt nobis; cum tamen vniuersalia sint notiora secundum se; in secundo verò comparare magis vniuersalia, vt genera ad minus vniuersalia, vt species, hasque appellare singularia; ex quibus genera sunt notiora nobis: species verò vt potè perfectiores notiores suâ naturâ sunt.

162 Alij alijs modis conantur dicta Philosophi conciliare; quibus omittis; quia semper huiusmodi conciliatio difficultatibus obnoxia manere videtur; veniendo ad rem cum eodem S. Th. *1. p. q. 85. art. 3.* consentaneè ad eius doctrinam, & ad superius dicta, Assero primò prædicata ex se vniuersalia semper esse naturâ suâ notiora rebus singularibus relatè ad intellectum nostrum; eoque notiora, quo sunt vniuersalia: quia quo aliquid in pluribus reperitur, eo fit nobis magis obuium, eoque promptius se se insinuat notificatque nostro intellectui. Dico autem relatè ad intellectum nostrum, quia relatè ad intellectum cognoscentem res intuitiue, nullum est obiectum vniuersale, sed cuncta sunt singularia, prout sunt à parte rei: inter entia autem singularia ea solum videntur dici posse notiora alijs secundum naturam, quæ eisdem secundum naturam sunt perfectiora.

163 Verum enim verò quia prædicata ex se vniuersalia & possunt considerari in statu abstractionis, & in statu contractionis iuxta nuper dicta. Tum bifariam sunt cognoscibilia iuxta doctrinam tactam. *n. 111.* tradendamque fusiùs in *sequentibus*, nempe quoad an est, siue prout sunt in statu existenciali; & quoad quid est, siue prout concipiuntur secundum se in statu quidditatiuo, seu obiectiuo. Assero secundo loquendo de notitia quoad an est, prædicata ex se vniuersalia prius esse cognoscibilia, atque adeo notiora nobis prout in statu contractionis, quam prout in statu abstractionis. Quod in re est dicere quoad tale genus notitiæ prius cognoscibilia, notioraque esse nobis singularia, quàm vniuersalia: siquidem singularia per intellectionem simpliciter, & absolute ta lem, qualis solum est iudicatiua, dumtaxat sunt cognoscibilia per se, & di-

rectè ab intellectu nostro quoad prædicata ex se vniuersalia in ipsis contracta; non itidem quoad singularitates, per quas contrahuntur, atque adeo singularizantur, vt paulò antè explicatum est. Ratio autem huius assertionis in promptu est: quia eiusmodi genus notitiæ ad intellectum nostrum intrat per sensum, & sensus singularium sunt; quo fit vt per tale notitiæ genus intellectus noster prius & notius de singularibus, quàm de vniuersalibus iudicet.

Loquendo verò de notitia quoad quid est, asse- 164 ro tertio prædicata ex se vniuersalia prius esse cognoscibilia, notioraque nobis prout in statu abstractionis, quàm prout in statu contractionis, hoc est, prius sunt cognoscibilia, notioraque nobis quoad tale genus notitiæ vniuersalia, quàm singularia. Quia tale genus notitiæ non intrat ad intellectum per sensum; sed in ipso intellectuali lumine habet suam originem, à quo quidem, quod ad ipsum præcisè attinet, prius, & notius deprehenduntur conceptus communes, quam singulares in eis contenti, vt experientia docet. Quæ omnia ex dicendis etiam in *sequentibus* magis conspicua fient. Modo sat fuerit illa vtumque indicasse.

Ex quibus patet quomodo loquendo vniuersæ 165 prædicata ex se vniuersalia respectiue ad intellectum nostrum non solum naturâ suâ; sed etiam quoad nos sint notiora, quàm res singulares, quatenus hæ præter ipsa vniuersalia, suas singularitates inuoluunt non cognoscibiles à nobis per se, & directè iudicatiue; sed tantum apprehensiue. Crediderim autem etiam vniuersalia ipsa comparata inter se quoad diuersos status, diuersosque cognoscendi modos, quâ ratione sunt notiora, aut minus nota quoad nos iuxta dicta, eadem dicenda esse notiora, aut minus nota naturâ suâ. Quia in ijs, quæ solum abstractiue, seu per species alienas, prout nos cognoscimus, cognoscibilia sunt, qualia sunt nostra vniuersalia prout talia. Idem videtur esse, notiora, vel minus nota esse quoad nos, ac esse notiora, vel minus nota naturâ suâ, & vice versâ. Quidquid sit de alijs, quæ in esse cognoscibilem non ad nostrum solum; sed ad plures diuersosque natura intellectus comparabilia sunt.

Confectarium 7.

Ex vi præcisè cognoscendi per species alienas 166 non facit intellectus noster entia rationis ficta, qualia à cognoscentibus etiam per proprias species sunt factibilia. Facit tamen entia rationis supposititia, quæ ab illis longè diuersa sunt: nullatenusque effici possunt à cognoscentibus per proprias species.

Prior pars huius Confectarij contra Franc. Alf. citatum *n. 71.* aliòsque Recentiores est, qui putant quoties quilibet insensatum concipimus ad instar alicuius phantasmatis sensibilis, vt Angelum ad instar iuuenis, ex vtroque per identitatem fictitiuam tertium quoddam ex suo conceptu chymericum ab intellectu nostro compingi; atque ita ens rationis fictum ab ipso fieri. Quàm verò falsa sit hæc doctrina ex nostrâ satis stabilita in *praesenti quæst.* constat. Per quam etiam eadem prior pars confectarij probanda & explicanda venit. Etenim quando concipimus Angelum ad instar iuuenis, aliud non facit intellectus, quàm subrogare sibi iuuenem loco Augeli, in ipsoque subinde iuene, tanquam in substituto, Angelum ipsum intelligere; in quâ subrogatione, siue substitutione nullum figmentum interuenit ab intellectu factum. Nam Angelus, qui absolute

absolute intelligitur, quid verū est reuerā existens, ut supponimus, phantasma autē iuenis, in quo intelligitur, obiectum quoddam est sensibile factibile à Deo, atque adeo quid etiam verum quoad essentiam possibilem; neque est, quod vetet esse etiam verum quoad existentiam. Aliud autem præter hæc duo non interuenit, quod cum sit obiectiue in mente, re ipsa non sit, prout ad ens rationis fictum requiritur. Quod si huiusmodi sensibilia phantasmata, dum pro alijs rebus intelligendis subrogantur, plerumque finguntur quoad existentiam tum ab intellectu, tum à phantasia, eo quod, cum non sint reuerā, apprehenduntur, ac si essent; quo iure entia rationis quoad existentiam ficta vocari possunt. Id tamen casuale, accidentariumque est in ordine ad talem subrogationem: nam & subrogatio eodem modo fieret quantumvis phantasmata subrogata essent vera quoad existentiam, vti nonnunquam fortasse de facto sunt, & eodem modo ipsa phantasmata essent ficta quoad existentiam, quantumvis non subrogarentur pro rebus alijs intelligendis. Ob id in conspectu dico ex vi præcisè cognoscendi per species alienas, atque adeo subrogandi, iuxta sententiam meam, pro rebus cognoscendis phantasmata, non fieri ab intellectu nostro entia rationis ficta. Tum quia quando id, quod per speciem alienam, per dictamque subrogationem cognoscitur, verum non est, ab intellectu fingitur ens rationis, non quia tali modo cognoscit; sed quia re vera non datur id, quod cognoscit.

167 Iam verò secunda conspectus pars ex eadem nostra doctrinā probanda venit. Cum enim, iuxta *superius* dicta, ea, quæ à nobis cognoscantur per phantasmata substituta, veluti per quamdam extrinsecam denominationem induant in mente nostra obiectiue conditiones talium phantasmatum, quatenus apparent plura, & distincta, si phantasmata sunt plura & distincta; vnum autem si phantasmata sunt respectiua; absoluta quando absoluta &c. Confitetur ut illa non quidem per identitatem; sed per substitutionem talia sint in mente nostra obiectiue suppositio quodam modo, qualia phantasmata ipsa sunt. Quo iure illud esse, seu modum essendi obiectiui, quem in phantasmatibus, in quibus cognoscuntur, habent, & verè non habent in se, ens rationis supposititium quodammodo ab intellectu factum; non tamen fictum appellamus. Hoc pacto dum intellectus noster cognoscit per plura substituta phantasmata id, quod realiter est vnum, distinctionem quamdam rationis supposititiam facit, eamque vel præcisam, vel non præcisam iuxta dicta *Consec. 4.* Dum autem quæ in se sunt plura, in vnicō phantasmate cognoscit, prout explicauimus *ibidem*, vnitatem facit rationis supposititiam. Similiter quando per modum actus in quodam phantasmate respectiui cognoscit id, quod re ipsa non est tale, iuxta doctrinam tradendam *q. seg.* respectum quemdam rationis supposititium facit. Tantumdemque euenit quoties per modum relationis cuiuslibet generis concipit id, quod re ipsa relatio non est, &c. Quæ omnia magis conspicua fiunt ex dicendis *disp. 12.* vbi de entibus rationis productior sermo habendus est.

168 Dico phantasma respectiui id, quod intellectus noster accommodat ad concipiendum quemuis respectum, seu relationem, & vniuersim quicquid per modum respectus, seu relationis concipit, quale est phantasma alicuius fontis, riuli, aut radij cuiusvis materie se se fundentis versus aliud; phantasma alicuius funis, vel viæ, vel demum cu-

iuislibet quantitatis versus aliud quidpiam extensum, ad illudve tanquam ad terminum terminata. Phantasma quippe respectiui semper est aliquid sensibile verius aliud extensum, ad illudve terminatum ex suo conceptu. Plerumque autem ut quid medium inter duo extrema concipitur, quorum alterum vicem habet subiecti, alterum vicem termini: quia plerumque vtimur phantasmate respectiui ad cognoscendum actum significabilem per verbum. Qui quidem ex conceptu suo exercitium quoddam alicuius subiecti circa aliquem terminum est, ut a fatim explicabo *q. seg.* Iam verò phantasma absolutum appello omne aliud, quod non est respectiuium, quodque subinde solitariè cōceptibile, & subrogabile est pro re cognoscenda; cum tamen respectiuium ut tale absque comite, ad quem terminetur, nec est conceptibile, nec subrogabile pro re cognoscenda, ut constat ex dictis.

QVÆSTIO IV.

In quo consistat iudicium humanum; Qualis-que sit natura eius; & quale obiectum?

DE quidditate apprehensionis simplicis nihil 169 speciale opus est addere ijs, quæ *q. 2.* diximus, præterea quæ mox tangemus. De quidditate verò iudicij, atque discursus nostri, deque proprietatibus eorum multa scitu dignissima restant in sequentibus aperienda. Agam in hac *quest.* primum de iudicio categorico. Deinde de hypothetico, & reliquis.

P. Val. 1. *p. disp. 223. cap. 3.* opinatus est iudicium nostrum categoricum cum in duplici apprehensione consistere, quarum vna subiectum, altera prædicatum attingat, non quidem absolute; sed ita relatè, ut vnum alteri conueniens, aut disconueniens representetur; eo enim ipso quod talis respectus conuenientia, aut disconuenientia concipitur, non posse non eiusmodi conceptionem esse iudicium affirmatiuum, aut negatiuum; vnde inferri non posse mere simpliciter apprehendi vnum alteri conuenire, aut non conuenire. At Petr. Hurt. *disp. 7. de Anim. sec. 2.* Arriag. *disp. 6. de Anim. sec. 4.* Franc. Alf. *disp. 14. de Anim. sec. 3.* Ruiz tom. *de scientia Dei disp. 13. sec. 1. n. 9. & 10.* & plures alij Recentiores existimant iudicium nostrum simplicem qualitatem esse, siue simplicem actum, per quem indiuisibiliter attinguntur subiectum, & prædicatum eorumque conuenientia, & disconuenientia. Gasp. Hurt. verò *disp. 4. de fide assic. 3.* tres intellectiones distinctas adstruit, aliā circa subiectū, aliā circa prædicatū, aliā circa conuenientia, siue disconuenientiam eorum; ex quibus omnibus dicit coalescere iudicium. Quam sententiam sequitur Gran. 1. *p. contr. Tract. 7. disp. 4.* Pro eademque refertur Molin. 1. *p. q. 1. art. 3. concl. 3.* Verum Molina ibi tametsi doceat tres conceptus nos efformare, dum iudicamus hominem esse animal, quorum vnus subiecto, alius prædicato, alius copulæ correspondet; asserit tamen iudicium in solo conceptu copulæ ponendum esse; non verò in aggregato, siue composito ex his tribus, uti arbitrantur Gran. & Gasp. Hurtado.

Supponere autem videntur omnes isti Doctores 171 per iudicium negatiuum eodem modo fieri intellectum nostrum in disconuenientiam, seu negationem conuenientia

Disp. II. De natura. intell. & c. Quæst. IV. 83

conuenientia subiecti, & prædicati, ac fertur per affirmatiuum in conuenientiam ipsam. Ita quidem ut qui negat Petrum esse iustum, non aliter attribuat Petro carentiam, seu negationem iustitiae; ac qui affirmat Petrum esse iustum, attribuet iustitiam. Neque in alio iudicium negatiuum ab affirmatiuo discriminatur nisi quod primus in obiectum negatiuum, secundus in obiectum positium eodem tamen modo ferantur. Sunt tamen plures, & docti Recentiores, qui censent iudicium negatiuum, & affirmatiuum non ex obiecto; sed ex modo tendendi in ipsum discriminari: versari enim utrumque circa idem omnino obiectum; negatiuum quidem per modum cuiusdam fugæ, recessus, seu dissensus; affirmatiuum autem per modum cuiusdam prosecutionis, adhesionis, seu assensus; quemadmodum in sententia communi odium voluntatis per modum fugæ, seu recessus respicit obiectum, quod per modum prosecutionis, seu accessus respicit amor. Cuius sententia est noster Cardinalis Lugo tom. de penit. disp. 1. sec. 2. n. 13. & seqq. ubi eodem pacto, quod ad rem attinet, philosophandum censet de intellectu, ac de voluntate, hoc solum interueniente discrimine, quod dum voluntas per odium fugit ab obiecto malo, quia in alium, ab ipsa etiam malitia, imo potiori iure fugit, intellectus verò dum per iudicium negatiuum fugit ab obiecto falso, quia fallum, falsitatem eius, seu negationem veritatis non fugit; sed potius eam approbat, siue ei assentit. Vnde concludit n. 18. sine; quamuis non repugnet actus voluntatis, qui non sit prosecutio formalis obiecti directi, vel indirecti; & quamuis possit etiam dari iudicium intellectuale, quod non sit assensus formalis, sed mera fuga obiecti directi: non tamen videtur possibile iudicium, quod non sit assensus formalis obiecti indirecti: propter quod negat obiectum directum.

172 Pro exactiori totius quæstionis præsentis, aliarumque difficultatum resolutione operæ pretium erit haud dubie hypotheses sequentes præmittere.

Hypothesis 1.

173 Non solum subiectum, & prædicatum; sed etiam eorum conuenientia, aut disconuenientia; & vniuersum quoduis iudicii obiectum per simplicem apprehensionem potest attingi.

Est contra Vas. citatum n. 170. Eam tamen tenent Petrus Hurt. disp. 7. de Anim. sec. 1. Arriag. disp. 6. sec. 4. & alij RR. communiter, quin imo ceteri omnes Philosophi, Theologique videntur citra dubium supponere. Probatur clarè primò. Nam qui alterius errorem dignoscit, fugillatue, non potest non simpliciter apprehendere integrum obiectum iudicii, siue propositionis erroneæ. Qui enim fieret ut Arium erroris postularemus dicentem verbum diuinum esse creaturam, nisi totum illud complexum simpliciter apprehenderemus, verbum scilicet, creaturam, identitatemque constitutam? Igitur non solum subiectum, & prædicatum sed identitas vtriusque, seu conuenientia simpliciter apprehendi potest, & solet. Secundò nam quoties aliquis dubitat, quæritque an prædicatum aliquod alicui subiecto conueniat, aut non conueniat non solum prædicatum & subiectum apprehendit simpliciter, sed etiam eorum conuenientiam, atque disconuenientiam; cuncta enim hæc constituant adæquatum obiectum talis quæstionis, ut per se est notum. Tertiò: quia iudicans aliquid condi-

tionatè, non potest non apprehendere simpliciter ex parte hypothesis integram obiectum propositionem, quæ alias adæquatum obiectum iudicii, propositionis vocalis absolute esse possit, ut perpendenti conspicuum fiet. Quartò: quia quoties negatio conuenientia alicuius prædicati alicui subiecto per iudicium tribuitur, prorsus est necessarium, ut conuenientia ipsa, quæ ipsissimum iudicii oppositi obiectum est, simpliciter apprehendatur. Neque enim fieri potest, ut intellectus negationi conuenientia per iudicium adhæreat, ignota omnino conuenientia, ad quam refertur ex suo conceptu negatio ipsa. Ex quibus patet apprehensiones simplices, & iudicia non ex parte obiectorum; sed ex diuersis modis tendendi in eadem obiecta differre, ut superius etiam tetigimus.

Verum contra hanc doctrinam obijci potest 174 Arist. lib. 3. de Anim. cap. 6. text. 21. Vbi simplicem apprehensionem indiuisibilem intellectionem appellat, cum tamen ubi adest iudicium, compositionem dicat conceptum fieri. Sentit ergo apprehensionem simplicem in obiectum complexum, quale est obiectum iudicii, fieri non posse; alioquin non minus per illam, quam per iudicium fieri compositionem doceret. Respondeo Arist. in eo loco propterea simplicem apprehensionem vocare indiuisibilem intellectionem, quia hæc dum vnica est, vnicum tantum obiectum indiuisum potest nobis repræsentare, prout supra q. præced. n. 131. ex ipso Arist. ostendimus. Per iudicium autem id circo dixit compositionem conceptum fieri, quia ob peculiarem modum tendendi, quem habet suauum, & determinatum suo veluti nixu, seu impetu prædicatum subiecto adiungit, quando est affirmatiuum, aut ab eo separat, quando est negatiuum; quod tamen simplex apprehensio præstare non valet; etiam si circa idem omnino obiectum iudicii versetur, quia versatur circa illud simplici quodam, lenique aspectu, & ad utrumvis prorsus indifferente. Quocirca, cum quis interrogat, utrum Petrus sit sapiens, tametsi apprehendat simpliciter Petrum, sapientiam, & conuenientiam vtriusque, non dicitur attribuere Petro sapientiam; quemadmodum quando affirmat Petrus est sapiens: cum tamen per hanc affirmationem nihil aliud ex parte obiecti, quam per illam quæstionem tangat. Verum de his statim plura.

Hypothesis 2.

Ea est mira intellectus nostri proprietas pro hoc statu, ut nihil omnino iudicare possit absque duobus saltem terminis, siue conceptibus obiectiuis, quorum alter verbo, alter nomini, siue verbi supposito, ut vocant Grammatici, correspondeat. 175

Certissima est hæc hypothesis, frequentèque omnium experimento bene aduertenti exploratissima. Ut tamen luculentius appareat notandum est cuiuslibet omnino verbi significatum actum vocari apud Philosophos præsertim antiquiores, eo quod non potest non à nobis concipi instar cuiusdam exercitij actualis suppositi; siue subiecti, cui tale significatum per nostrum iudicium, aut attribuitur affirmando, aut negando derahitur. Vnde actus per verbum significatus è genere relationum, siue respectuum est ex conceptu suo. Respicit enim & subiectum, cuius est actus, & terminum, circa quem per talem actum ipsum subiectum exercetur. Exemplo sit actus, quo visus noster dicitur videre parietem; ille enim & significatur per verbum

verbum *video* & est exercitium, quo visus sese exercet circa parietem, & ex suo conceptu respicitur visum, cuius actus est, tum parietem, circa quem est; idemque reperitur in omni actu, qui per quodvis verbum significatur, ex proprio conceptu. Nam omnes similem sibi vendicant conceptum obiectiuum in mente nostrâ: cum omnes eodem modo concipiantur: sicut eodem significantur, atque coniungatur per verba.

176 Porro cuiusmodi actus ipsissimum est obiectum iudicij nostri. Intellectus quippe noster neutiquam ferri potest pro hoc statu, qualiter ad iudicandum oportet, in id quod non obicitur per modum actus & exercitij alicuius subiecti. Quod cunctis satis compertum, & exploratum erit, si aduertant. Inde enim provenit, ut absque verbo neutiquam possimus aliquid affirmare, aut negare, ut constat; & consequenter neque absque supposito verbi. Etenim nullum est excogitabile verbum, sine supposito aut expresso, aut subintellecto, ut dogma solenne Grammaticorum est: quia nimirum nullus est excogitabilis actus, qualem omnia verba significant, qui non sit actus alicuius subiecti se se per ipsum exercentis, quale significat suppositum. Grammaticis quippe est suppositum, quod logicis subiectum. Atque ita æque repugnat apud illos esse verbum sine supposito; ac apud hos esse prædicatum sine subiecto. Propriissimum enim prædicatum id est, quod significat verbum, ut postmodum exponam.

177 Et quoniam nullus est cæterorum verborum actus, qui non præsupponat, & inferat actum significatum per verbum *possum*. Semper enim valet: *Currat; ergo potest currere. Videt; ergo potest videre. Vnitur; ergo potest uniri. Est; ergo potest esse* &c. Idcirco actus verbi *possum*, qui in abstracto significatus potentia dicitur; actus primus respectu cæterorum iure optimo appellatus est, & cæteri respectu eius actus secundi. Ut hinc perspicias unde prouenerit, quod potentia in vniuersum actus primus vocetur, reliqui autem omnes actus, actus secundi. Est autem actus verbi *possum* prior reliquis actibus, eoque iure primus respectu eorum: quia omnis actus secundus essentialiter cum sua potentia connexus est non mutua connexionem posteriusque proinde, quam illa suapte natura iuxta dicenda de ordinibus prioris, & posterioris *inferius dist.* 15. Unde rursus efficitur, ut ab actu ad potentiam semper sit bona consequentia; sed non e conuerso. Quæ omnia satis conspicua sunt bene aduertenti, & obseruanti.

178 Cæterum quia habere illa probe perspecta eximij sane momenti est, ut ex decursu huius operis compertum fiet. Quo ea luculentius adhuc appareant, & firmiter consentiant; notandum ulterius est, idcirco ab Arist. à totaque Antiquitate dici nos iudicare componendo & diuidendo, affirmatiuumque iudicium compositionis, negatiuum verò iudicium diuisionis vocari: quia non possunt non ex parte obiecti; dum iudicamus, duo saltem nobis conceptus obiectiuum obuersari; quorum alterum vel cum altero componimus, siue coniungimus per iudicium affirmatiuum; vel ab eodem diuidimus, siue disiungimus per negatiuum. Itaque huiusmodi iudiciorum nostrorum compositio, & diuisio non se habent ex parte actus; cum certum sit affirmatiuum, & negatiuum æque esse in se actus aut compositi, aut simplices; sed ex parte obiecti, ut est notissimum, traditumque ab Arist. lib. 3. de Ani. cap. 6. text. 21. à S. Th. PP. Conimb. P. Tolet.

& alijs expositoribus ibi. Textus Philosophi ita habet. *At in quibus iam falsitas, & veritas inest, in hisce compositio quadam iam est conceptuum.* Puta obiectiuorum. Subdit enim exemplum. *Sic & hæc comparata componi solent, ut incommensurabile, & diameter.* Constat autem incommensurabile, & diameter, quæ componi dicuntur ab Arist. esse conceptus obiectiuos. Incommensurabilitas enim proprietas est diametri, & costæ Quadrati, ut demonstrat Euclid. lib. 10. Elementorum propositione ultima. Atque adeo verè de tali diametro affirmatur esse incommensurabilem, componendo hoc prædicatum cum illo subiecto. Accinit S. Th. lib. 1. Periherm. lec. 1. Sic incipiens. *Sicut dicit Philosophus in 3. de Anima, duplex est operatio intellectus; una quidem, quæ dicitur indiuisibilem intelligentia. &c. Alia est operatio intellectus, scilicet componens, & diuidens.* Et mox *Harum autem operationum prima ordinatur ad secundam, quia non potest esse compositio, & diuisio nisi simplicium apprehensionum.*

Itaque quemadmodum causa efficiens physica 179 per eam actum dicitur componere hominem effectiue, per quem inter materiam, & animam ponit vnionem. Per eam autem actum dicitur hominem effectiue diuidere, per quem dictam vnionem amouet, siue corrumpit. Ita intellectus per eam actum dicitur componere obiectum, puta quasi effectiue, per quem vnionem obiectiuam ponit; per eam autem diuidere, per quem talem vnionem remouet. Dicitur autem illam ponere, cum affirmat: remouere autem, cum negat, sumptâ analogiâ à causis physicis ponentibus, aut amouentibus vnionem physicam. Cæterum sicut causa physica bifariam vnum cum alio solet componere. Primò mediâ vnione ab utroque extremo distinctâ; ut dum componitur homo ex corpore, & animâ mediâ vnione interiectâ. Secundo line vnione distinctâ ab utroque extremo; ut cum componitur aliquod totum ex modo, & re, cuius est modus, ut est notum (modus quippe se ipso, & line vnione mediâ affigitur, vniturque rei, cuius est modus, ut est notum) Sic etiam intellectus quandoque vnum alteri coniungit intentionaliter mediâ vnione, seu copulâ intermediâ. Ut cum affirmat hominem esse animal. Per tale enim iudicium animal veluti copulatur homini mediâ identitate. Seu actu essendi substantiuo significato per verbum est. Interdum vnum alteri coniungit absque intermediâ vnione; ut cum affirmat hominem currere. Currus enim cum concipitur ut quidam actus, & exercitium hominis absque vnione à se distinctâ iungitur, & affigitur homini intentionaliter per id iudicium. Pariterque philosophandum proportionem seruât de diuisione oriundâ à iudicio negatiuo.

Hypothesis 3.

Ex dictis circa præcedentem hypothesin nonnulla scitu dignissima colligenda veniunt. 180

Primò enim colligitur ad iudicium nostrum compositionis, aut diuisionis necessariam omnino esse pluralitatem conceptuum obiectiuorum, ut statutum est, Philosophusque, & eius interpretes cum totâ Antiquitate supponunt. Nam sicut impossibilis est compositio physica vnius cum alio, & diuisio physica vnius ab alio, si non sunt physice vnum & aliud; ita etiam est impossibilis compositio intentionalis vnius conceptus obiectiuum cum alio, & diuisio intentionalis vnius ab alio, si non sunt vnus, & alius.

Omnia sunt plurima folia